

SAMSUN VALİLİĞİ

ŞİDDET VE SOSYAL ZORLANIMLAR

Yayın Sorumlusu: Adem SOLAK

Akademik Editörler
Gül Sultan ÖZEREN ve M. Şamil GÜNEŞ

2018

SAMSUN VALİLİĞİ BİLİM-KÜLTÜR HİZMETİ

Yayın Adı : *Şiddet ve Sosyal Zorlanmalar*
Yayın Sorumlusu : *Adem SOLAK*
Akademik Editör : *Gül Sultan ÖZEREN ve M. Şahin GÜNEŞ*
Yayın Tarihi : *Aralık 2018*
Sayfa Sayısı : *244*
Ebat : *15.2 x22.9 cm.*
ISBN : *978-975-2489-10-3*
Yayınevi : *HEGEM Yayınları-Ankara*
Yayın Dili : *Türkçe*

Bu eser, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı katkılarıyla oluşturulmuştur.

Önsöz

Şiddet, bütün zamanlarda insanlık için en büyük endişe ve korku kaynağı olmuştur. Bugün de değişen bir şey yok. Mala kast, cana kast ırza kast olaylarıyla her gün medya haber olarak dolup taşıyor ve içimiz kararıyor. Şiddet, insanca yaşama hakkına kasti bir saldırıdır. Şiddet arkasında çok sayıda etmen olabildiği için anlaşılması, izahı zor ve karmaşık bir olgudur. Şiddeti doğru anlamının, anlatmanın zorlukları, onunla etkin mücadele modelleri geliştirmemizi de zorlaştırmaktadır.

Şiddet davranışları bir anda ortaya çıkmaz. Yaşanan her olayın mutlaka bir arka planı vardır. Yaralamak, öldürmek, uyuşturucuya, intihara yönelmek kolay şeyler değildir. Hangi türü olursa olsun insanların şiddete yönelmesi bir süreç işidir. Daha doğrusu her şey çocuklukla başlar. Şiddet kültürü içinde yetişen bir çocuğun bir gün kendisi de şiddet batağına düşmeye adaydır. Şiddetin her türü ile başımızın belada olduğunu bilmek zorundayız. İnsanlık sorunlarını görmezlikten gelerek, yok sayarak çözemeyiz. Aksine gerçekleri saklamak, kötülüklerle mücadeleyi engeller, zaaf yaratır ve yeni hayatların heba olmasının önünü açar; buna hiçbirimizin hakkı yoktur.

Terör, şiddetin çok vahşi bir şeklidir ve yaşandığı toplumlarda ciddi sosyal travmalara yol açar. İhtilaller siyasi bir şiddet şeklidir ve yaşandığında uzun yıllara yayılabilecek sosyal travmalara yol açar. Zorunlu göçler bir şiddettir; hem göç edenler ve hem de göç edilen yerdekiler için sosyal travmalara yol açar. Uyuşturucuya, intihara yönelişlerdeki artışlar sosyal travmalara yol açar. Çocukların, gençlerin ve dahası tüm kesimlerin maruz kaldığı sanal alem şiddeti sosyal travmalar yaratır. Cinsiyet ayrımcılığı, etnik ayrımcılık, dışlama, ötekileştirme birer şiddettir ve gruplarda sosyal travmalara yol açar. Şiddetin her türüsü insanlık ayıbıdır; insan hukukunun çiğnenmesidir. O zaman bireyler olarak, gruplar olarak,

kurumlar olarak ve devlet olarak şiddetle, suçla mücadele adına ne yapmalıyız? Bu soru bütün zamanların en önemli sorusudur ve bu önemli soruya cevap bulmak üzere ülkemizin her yanından bilim insanları şehrimizde üç gün boyunca bilgi birikimlerini bizimle paylaşmak üzere gelmişlerdir.

Bu kitap serisi ile Türkiye'de ŞİDDETLE SİVİL MÜCADELE SEFERBERLİĞİ başlatalım istiyoruz. Çocuklarımız risk altında, canlarımız risk altında, mallarımız risk altında. Artık ateş düştüğü yeri değil her yeri yakar hale gelmeye başladı. Bu bilimsel çalışmalar şiddetle mücadele yolunda büyük bir adım olacaktır; gayretimiz hayırlı olsun. "Şiddetle Sivil Mücadele Seferberliği" ilanımız hayırlı olsun. Buradan şiddetle mücadele politikasından çıkacak sonuçlarla Samsun'dan Türkiye'ye, ama dahası tüm insanlığa yeni modeller önerilecektir. O anlamda bu çalışmayı önemsiyoruz ve herkesçe önemsenmesini istiyoruz.

Bu bilimsel yayınların Samsun ilinde yapılmasını sağlayan Şiddetle Mücadele Vakfına, organizasyonda fiilen yer alan Samsun Büyükşehir Belediyesi Başkanlığına, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörlüğüne, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Genel Sekreterliğine ve Türkiye'nin çok farklı illerinden ve başka ülkelerden buraya gelen bilim insanlarına çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın ilimiz ülkemiz ve insanlık için hayırlara vesile olmasını diliyorum; hepinizi sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum.

11. 11. 2018
Osman KAYMAK
Samsun Valisi

İçindekiler

Bölüm Adı ve Yazarlar	S.No
Giriş	vi
Hemşirelik Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algı Ve Tutumlarının Değerlendirilmesi (<i>Pınar Çiçekoğlu, Tuğba Yıldırım, Gamze Gürpınar, Kübra Yaşar, Semanur Gümüüşok, Ayşe Yıldız ve Fatma Özcan</i>)	1
Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Öz Anlayış Düzeyleri İle Göç Kavramına Yönelik Metaforik Algılarının Karşılaştırılması (<i>Tuba Akar ve Abide Güngör Aytar</i>)	15
Sosyal Medyada “Suriyeli” Söylemi: Youtube Videoları Üzerinde Bir İnceleme (<i>Aynur Arslan ve Meltem Kökdener</i>)	34
Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Mülteci Kavramına Yönelik <i>Metaforları</i> (<i>Hülya Karaçalı Taze ve Kibar Aktın</i>)	46
Zorunlu Göç Mağduru Ahıska Türkü Çocukların Yaşadıkları Sosyal Uyum Problemleri (<i>Mehmet Özbaş ve Recep Gür</i>)	80
Örgütsel dışlanma: kavramsal bir araştırma (<i>Yusuf Esmer, Onur Şaylan ve Muhammet Yüksel</i>)	87
Türkiye’de Hak İhlalleri Raporları Işığında “Toplumsal Olaylar Karşısında Adalet Arayışı Ve Bu Süreçte Yaşanılan Toplumsal Travmalar” (<i>Sinem Cabak</i>)	99
Hakan Hepcan’ın Galatasaraylı Futbolcu Gomis’i Hedef Alan “Maymun” Benzetmeli Tweeti Üzerinden Bir Şiddet Türü Olarak Nefret Söylemi (<i>Fikriye Çelik</i>)	128
Toplumsal Çözülmenin Nedeni Olarak Bireyselleştirme Olgusu (<i>Arslan Topakkaya</i>)	150

Ermeni Terörünün Sebep Olduğu Sosyal Travmalar (1965-1982) (<i>Eşe Çağlar</i>)	163
Sanal Zorbalık Farkındalık Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalığına Etkisi: Sinop Üniversitesi Örneği (<i>Abdullah Nuri Dicle</i>)	202
Önlisans Öğrencilerinin Şiddet Eğilimlerinin İncelenmesi (<i>Akın Karakuyu ve Ayhan Yiğiter</i>)	223
Toplumsal Cinsiyete Dair Deneyimlerin Genç Bireylerdeki Yansımaları (<i>Ezgi Yılmaz ve Ayşe Koyun</i>)	229

Giriş

Şiddet, en önemli toplumsal sorunların başında gelir ve insanoğlunun tarihi kadar eskidir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO-DSÖ) şiddeti (1961’de) büyük bir halk sağlığı sorunu olarak kabul etmiştir. Ortaya çıkış ya da konuluş biçimi, içerisinde bulunulan zamana göre değişmekle birlikte ortak bir tanım bulmak zihinlerimizin anlam verme ve anlam bulma çabası için verimli olabilir. Bu bağlamda şiddet “Bir bireyin istemli ya da istem dışı, fiziksel ya da psikolojik güç veya baskı uygulayarak diğer kişi veya kişilere isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak” olarak tanımlanabilir. Saldırgan dürtülerde artma ve bu dürtülerin içsel kontrolünde azalma sonucu ortaya çıkan şiddet, insanların bedensel ve ruhsal açıdan zarar görmelerine, yaralanmalarına ve sakatlanmalarına neden olmaktadır. Dahası beden ve ruhun birbiriyle etkileşimi şiddetin deneyimlenme düzeyini katlayarak artırır. Çünkü insan bir sistemdir; biyo-psiko-sosyo-kültürel bir sistem. Bedeni hasar gören birinin ruhu, ruhsal bir travma yaşayanın bedeni, ortak ve karmaşık bir acı ve yıkım deneyimler. Bunu en çok da psikiyatrik bozukluklara verilen bedensel yanıtları ya da bedensel hastalıkların psikososyal yönünü anlamaya çalışırken görmekteyiz.

Freud, başlarda saldırganlığı cinsel içgüdüye bağlı bir içgüdü olarak tanımlamıştır. Doğuştan gelen ve tüm canlılarda ortak olan evrensel bir yapı olarak tanımladığı şiddeti sonraları cinsel içgüdüden ayrı olarak, "ölüm içgüdü" içerisinde açıklamıştır. Freud’un yaşam içgüdü ve ölüm içgüdü ya da agresif birim-libidinal birim olarak tanımladığı ruhsal yapıda insanoğlu, hazza ulaşmaya çalışır, acıdan kaçır. Klasik psikanalitik kuram olarak da bilinen bu yaklaşım bazı yönleriyle kabul görmüş bazı yönleriyle de eleştirilmiştir. Takipçileri tarafından geliştirilen yönleri ile modern psikanalitik kurama evrilen bu yaklaşımda değiştirilerek kabul

edilen en önemli kavram, insanın temel arayışının dürtülerini doyurma değil, insan insana bağlantı-ilişki olduğu yönündedir. Şiddet eğilimine ilişkin biyolojik yaklaşımlar beyin yapısı ve bazı hormonlara dikkat çekmektedir. Beynin hipotalamus bölgesinin saldırganlığın aktiflenmesi ve kontrolü açısından önemli olduğu bilinmektedir. Limbik sistemin bir parçası olan amigdala, duygu düzenlenmesinden sorumlu oldukça önemli bir yapıdır. İnsanı hayatta tutan korku mekanizmasını yönetir. Amigdala bölgesinde yerleşen bazı tümöral oluşumların aşırı agresyonlara yol açtıkları bildirilmiştir. Amigdala ve Frontal korteks (kişilik örüntülerini düzenleyen yapıların bulunduğu) bölgelerinde gelişen hasar sonrasında oldukça agresif davranışların ortaya çıkabildiği belirtilmiştir (Çam ve Engin, 2014).

Genetik veriler şiddet ve antisosyal davranışın, monoamin oksidaz A (MAO-A), dopamin, serotonerjik ve noradrenerjik aktivitelerle ilgili genetik ekspresyonla ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Vazopressin (AVP) ve oksitosin çok özel bir şekilde beyinde türe özgü ve duruma özgü saldırgan tepkinin verilmesinde etkilidir. Ebeveyn olmuş bireylerde yavrusunu korumaya ilişkin bir saldırganlık ve bağlanma ilişkisi meydana getirmektedir. Çocukluk çağı ihmal ve istismarı beyin-omurilik sıvısında oksitosin düzeylerinde azalmaya, sosyal ilişkilerde bozulma ve agresyonun artmasına yol açmaktadır. Ayrıca araştırmacılar MAO-A genotipinin, çocukluk ve bebeklik dönemindeki istismarın, erişkinlikte şiddet ve antisosyal davranışların gelişimi üzerine düzenleyici etkisi olduğu sonucuna varmışlardır (Yalçın ve Erdoğan, 2013). Uyum içinde olmayan ebeveynlerin, acımasız sosyal sistemlerin, savaş ve önyargıların erken beyin gelişimi üzerinde muazzam etkisi olabilir.

Travmanın nörobiyolojik sonuçları;

- Yönetici fonksiyonlar ve bellek işlemleri amigdalanın kontrolüne geçer.

- Frontal ve parietal loblara ait kortikal yönetici fonksiyonlar aktif olarak baskılanır.
- Bedeni, zihni ve duyguları kaç ya da savaş tepkisinin nörobiyolojisi yönetir.
- Dili ve hikayeleri kontrol eden sol frontal bölgeler baskılanır.
- Sosyal beyin sistemleri zarar görür ya da baskılanır.
- Bilgi işleme geçmişe ve tehdit tespitine meyilli hale gelir.
- Kronik tehdit, sempatik-parasempatik dengeyi bozar.

Travmanın etkisi altındaki bir beyin işleyişiyle nöral sistemler birbirinden koptuğunda, kaçınma, inkar ve bellek yitimi bilincin yerini aldığıında, başkalarına bağlanabilme yeteneğimiz zarar gördüğünde uyarın bariyeri aşılr. Korteks ketlenir, bütünleşik işleme sistemimiz çözülür ve oluşturmakta olduğumuz hikayeler çözülür (Cozolino, 2018). Bu durumda da fiziksel ve sosyal çevremizi esneklik ve bütünlük içinde idare edebilme kapasitemiz zarar görür. Gelişen teknolojinin desteğiyle bu bilimsel veriler, şiddetin döngüsellliğini kanıtlar niteliktedir.

Ani şiddetle (gasp, taciz, tecavüz) karşılaşmanın yanı sıra kronikleşmiş şiddetin (depresif bir annenin ölü gibi durgun yüzüne bakan bir bebek, görmezden gelinme, sürekli utandırılma) insan doğasına ağır darbe indirdiği bir gerçektir. Şiddet ne birkaç kuram, ne birkaç gen, ne de birkaç çevresel faktörle açıklanabilir. Şiddeti önlemek için anlamak gerçek bir ihtiyaçtır. Bütün büyük icatlar ihtiyaçlar sayesinde doğduğuna göre disiplinlerarası bir yaklaşımla deyim yerindeyse acilen herkesin elinde ne varsa kapıp getirdiği bir sistem kurmaya çalışmalıyız. Sevmeye, sevmeye, değer görmeye muhtaç ve layık bir varlık olarak insan, dünyaya belirli imkanlarla belirli donanımlarla gelmektedir. İçsel ve dışsal unsurlar neticesinde kimi zaman/bazen sıklıkla insan olmanın gereğini yaşayamamaktadır. Bazen bütün sır en basit olanda gizlidir;

insan olmak, insan kalmak yegâne evrensel hedefimizdir. Bu hedefe ulaşmada en büyük engel olarak şiddeti anlamaya ve önlemeye ilişkin yılmadan çalışmaya devam edeceğiz.

Hemşirelik Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algı Ve Tutumlarının Değerlendirilmesi

**Pınar Çiçekoğlu, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Tuğba Yıldırım, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Gamze Gürpınar, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Kübra Yaşar, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Semanur Gümüşok, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Ayşe Yıldız, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fatma Özcan, Çankırı Karatekin Üniversitesi**

Giriş

Savaşlar insanların hayatlarında her zaman köklü değişikliklere ve kayıplara yol açmıştır. 2011 yılı Mart ayında Suriye’ de başlayan iç savaş Suriye halkını bilinmez bir çıkmaza sokmuş ve halk bu savaşla adeta katledilmiş, onlarca kayıp vermiş ve yaşamakla ölmek arasında hâlâ mücadele vermektedir. Beş-altı aydan fazla sürmeyeceğine inanılan bu savaş yedinci yılını tamamlamış ve 21.yy’ın ilk çeyreğini neredeyse bir uluslararası göç yüz yılı haline getirmiş durumdadır (Erdem, 2017). Yaşanan bu gelişmeler Suriyeli halkın can güvenliğini tehdit ettiğinden insanlar farklı ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Suriye halkının sığındıkları ülkelerin başında Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gelmektedir. Suriye halkının ülkemize yaptığı sığınma girişimi Türkiye’yi tarihinin en önemli göç hareketleriyle baş başa bırakmıştır. (Artan & Arıcı, 2017; Dulkadir, 2017; Öztürk & Çoltu, 2017). Türkiye, sayıları milyonları bulan Suriyeli sığınmacılara kapılarını açmış ve adeta bir toplumsal duyarlılık örneği göstermiştir (Uzun, 2015).

Bu göç hareketi ilk defa Nisan 2011’de başlamış ve hâlâ

kitleler halinde devam etmektedir. Türkiye, sayıları 2017 yılı itibariyle kimlik belgesi olan resmi rakamlarla üç buçuk milyon civarında Suriyeli sığınmacıya, kimlik kartı olmayanlarla beraber yaklaşık 5 milyon Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği etmekte ve onlara ciddi bir mali kaynak ayırmaktadır. Türkiye'ye kabul edilen Suriyeliler, kısa zamanda ülkemizin sosyal, ekonomik, siyasi, hukuki bir sorunu haline gelmiş ve bu savaştan Suriye'den sonra en çok etkilenen ülke Türkiye olmuştur (Uzun, 2015; Erdem, 2017). Suriyeli sığınmacılar için Türkiye başlangıçta geçici bir durak olmuşken, giderek kalıcı bir ülkeye dönüşmektedir (Erdem, 2017).

Ülkemizde bulunan Suriye vatandaşları insanlar tarafından genellikle göçmen, mülteci ve sığınmacı isimleriyle adlandırılmaktadır. Bu üç kavram birbirinden farklıdır. Göçmen; Herhangi bir zorlama olmaksızın kendi ülkesindeki yaşam standartlarını yeterli bulmadığı için daha iyi bir yaşam standartlarına sahip ülkeye kendi iradesiyle yerleşen kişidir (Önal & Keklik, 2016). Mülteci; Ülkesinde meydana gelen olaylar nedeniyle ırk, din, milliyet ya da siyasi düşüncelerinden ötürü tatbikata uğrayacağından korkup, kendi ülkesinin himayesinden faydalanamayan, kendi ülkesine dönmekten korkan, dönemeyen ya da dönmek istemeyen kişi olup, mülteci olmak için gerekli koşulları sağlayan ve vatandaşı olmadığı başka bir ülkede resmi bir otorite tarafından mültecilik statüsü verilen kişidir (www.egm.gov.tr). Sığınmacı ise, mülteci olabilmek için gerekli koşulları taşıyıp, kendisine resmi bir kurum tarafından mültecilik ünvanının verilmediği kişilere denilmektedir (www.egm.gov.tr). Türkiye'de bulunan Suriyeliler ise “Geçici Koruma” statüsünde ikamet etmektedirler (Demirbilek & Keskin, 2017). “Geçici Koruma” kavramı, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak umuduyla toplu halde gelen yabancılara sağlanan korumadır. Bu “Geçici Koruma”nın amacı bu kişilerin acilen güvenli bir ortama

yerleştirilmelerini sağlamak ve kişilerin temel insan haklarını güvence altına almaktır (Kaya & Eren, 2014).

Ülkemiz nüfusunun yaklaşık %4'ne karşılık gelen ruhen, bedenen, madden yaralı Suriyeli sığınmacıların kabulüyle beraber ülkemizin bu insanlara karşı görevleri; güvenliklerini, barınmalarını, sağlık hizmeti almalarını, eğitimlerini, istihdamlarını sağlamaktır (Demirbilek & Keskin, 2017; Erdem, 2017). Suriyeliler' in yaşadığı çok fazla sorun vardır. Bu kişiler her aından yaralı, hastanede fiziksel ve psikolojik bakıma ihtiyaç duyan, eşini, ailesini, çocuğunu kaybetmiş, memleketlerinden çok uzakta, tanımadığı ve dilini bilmediği bir milletle, tanımadığı bir kültürde, kötü yaşam koşullarında çok fazla kişiyle beraber yaşamak ve hayatlarını devam ettirmek zorundadırlar (nal & Keklik, 2016). Gelen Suriyeli nüfusun oldukça fazla olması hatta bazı Őehirlerin kendi nüfusundan fazla Suriyeli nüfusunun bulunması, Türk halkında da pek çok sıkıntının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu sıkıntılar; nüfusun birdenbire artması, buna bağlı devletin kaynaklarının, istihdam alanlarının, sağlık hizmetlerinin paylaşılması, halkın Suriyelileri istememesi, onlarla beraber yaşamak zorunda kalması, onların yaşadığı sorunların halkın sağlığını da etkilemesidir (Artan & Arıcı, 2017). Tüm bunların ışığında, sığınmacıların bulunduğu özellikle güney sınırı Őehirlerinde ve tüm ülkede sığınmacıların hastanelere gerekli/gereksiz başvuruları, sağlık çalışanlarının mülteci ve sığınmacılara yönelik önyargıları, sağlık çalışanlarının da toplumun bakış aılasından etkilenmesi, sağlık insan gücünün yetersiz kalması sığınmacılara verilecek olan sağlık hizmetlerini ve hemşirelik hizmetlerini olumsuz etkilemektedir.

Bu bilgilere dayanarak bu araştırmada, herhangi bir nedenden dolayı sağlık sistemine giren/girmeye aday Suriyeli sığınmacılara bakım veren/verecek olan hemşirelik ğrencilerinin sığınmacılara yönelik algı ve tutumlarının

belirlenmesi, bunun sonucunda olumsuz algı ve tutumları önlemeye yönelik eğitimlerin verilmesi planlanmıştır.

Yöntem

Tanımlayıcı tipte yapılan araştırmanın evrenini Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde 2017-2018 Eğitim Öğretim yılı bahar döneminde eğitimine devam eden hemşirelik bölümü öğrencileri oluşturmuştur (N=405). Örneklem seçimine gidilmemiş, tüm evrene ulaşılmaya çalışılmış, araştırmaya gönüllü olan öğrenciler örnekleme dahil edilmiştir (n=216). Araştırmaya başlamadan önce Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay ve uygulamanın gerçekleştirildiği Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanlığı'ndan resmi izin alınmıştır. Araştırmanın verileri; uygun derslerin öncesi ya da sonrasında öğrencilere araştırma ile ilgili bilgi verildikten sonra, araştırmacılar tarafından literatür taraması sonucu, öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini ve Suriyeli sığınmacılara yönelik algı ve tutumlarını belirlemeye yönelik oluşturulan toplam 49 sorudan oluşan anket formu ile toplanmıştır. Araştırmanın amacına yönelik toplanan veriler değerlendirilerek istatistiksel analizleri SPSS 15 paket programında yapılmıştır. Araştırmaya dahil edilen öğrencilere uygulanan anket formu değerlendirilerek, betimsel özellikler sayı ve yüzdelik halinde sunulmuştur. Suriyelilere yönelik algı ve tutum sorularının analizinde ise Mann-Whitney-U, Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin %31,5'i 1. sınıf, %22,2'si 2.sınıf, %19'u 3.sınıf ve %27,3'ü 4.sınıf; %73,6'sı kadın, %26,4'ü erkek ve yaş ortalaması $20,39 \pm 1.99$ dur. Öğrencilerin sadece %38,9'u eğitimleri sırasında sığınmacılara bakım vermişken, %30,1'i bakım vermede istekli olmadıklarını, %41,7'si bu kişilerin hastanedeki yoğunluğu arttırdığını ve

%61,1'i ise onlara ayrı bir sağlık kuruluşunda hizmet verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin %51,9'u bu kişilerin sadece kendileri için oluşturulan kamplarda yaşamaları gerektiğini ve %58,3'ü Suriyeli bir bireye ya da aileye maddi/manevi herhangi bir yardımda bulunmadığını ifade etmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Yönelik Bulguların Dağılımı (n=216)

Değişken	Grup	n	%
Cinsiyet	Kadın	159	73.6
	Erkek	57	26.4
Sınıf	1.Sınıf	68	31.5
	2.Sınıf	48	22.2
	3.Sınıf	41	19.0
	4.Sınıf	59	27.3
Suriyeli bir hastaya bakım verdiniz mi?	Evet	84	38.9
	Hayır	132	61.1
Bakım verecek olsanız bunu gönüllü olarak yapar mısınız?	Evet	151	69.9
	Hayır	65	30.1
Sizce Suriyeli sığınmacılar nerelerde kalmalıdır?	Kendileri için oluşturulan kamplarda	112	51.9
	Şehir dışındaki belirli bölgelerde	35	16.2
	Sadece belirli şehirlerde	14	6.5
	Şehir merkezlerine dağıtılmış şekilde	32	14.8
	Diğer	23	10.6
Ülkemizde yaşayan Suriyeli bireyler sizce nasıl isimlendirilmelidir?	Misafir	59	27.3
	Göçmen	25	11.6
	Mülteci	56	25.9
	Sığınmacı	71	32.9
	Diğer	5	2.3
Suriyeli bir bireye ya da aileye	Maddi destek oldum	44	20.4
	Manevi destek oldum	31	14.4
	Onlar adına bir yardım kuruluşuna başta bulundum	15	6.9
	Hiç bir maddi ya da manevi yardımda bulunmadım	126	58.3
Sağlık sistemine giren Suriyelilerin	Salgın hastalık oranını arttırdığını düşünüyorum	59	27.3
		24	11.1
	İş yükünü arttırdığını düşünüyorum	90	41.7
		43	19.9

	Hastanelerdeki genel yoğunluğu arttırdığımı düşünüyorum Diğer		
Sığınmacıların sağlık hizmetlerini karşılayabileceği farklı kurum ve kuruluşların olması gerektiğini düşünüyorum	Evet Hayır	132 84	61.1 38.9

Tablo 2. Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Algı ve Tutumları

Ölçek maddesi	Cinsiyet	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	Mann-Whitney U	p
Suriyeli sığınmacıların iç savaş nedeniyle ülkemize gelmesini doğru buluyorum	Kadın Erkek	159 57	115.06 90.20	18294.50 5141.50	3488.50	.006
Suriyelilerin ülkemizde olmasının ekonomiyi olumsuz etkilediğini düşünüyorum	Kadın Erkek	159 57	113.52 94.50	18049.50 5386.50	3733.50	.023
Suriyelilere yapılan yardımların yerine ulaştığını düşünüyorum.	Kadın Erkek	159 57	103.82 121.55	16507.50 6928.50	3787.50	.047
Suriyelilere Türk vatandaşlarına oranla daha fazla ayrıcalık yapıldığını düşünüyorum	Kadın Erkek	159 57	113.44 94.72	18037.00 5399.00	3746.00	.028
Suriyeli vatandaşların düşük ücretle çalıştırılmalarını doğru buluyorum.	Kadın Erkek	159 57	101.96 126.75	16211.50 7224.50	3491.50	.003
Suriye'deki iç savaştan dolayı Türk halkının tedirgin olduğunu düşünüyorum	Kadın Erkek	159 57	113.12 95.62	17985.50 5450.00	3797.50	.020
Sosyal iletişimde bulunduğum bireyin sığınmacı olması benim için sorun teşkil etmez	Kadın Erkek	159 57	114.38 92.11	18189.00 5250.00	3597.00	.009
Suriyeli sığınmacıların ağır bir travma atlattığını düşünüyorum.	Kadın Erkek	159 57	113.49 94.58	18045.00 5391.00	3738.00	.013
Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu bölgelerde güvenlik sıkıntısı yaşıyorum	Kadın Erkek	159 57	113.79 93.74	18093.00 5343.00	3690.00	.026
Ülkemizdeki Suriyeli erişkin erkeklerin askere gitmeleri gerektiğini düşünüyorum	Kadın Erkek	159 57	113.35 94.98	18022.00 5414.00	3761.00	.036
Suriyeliler ile kültürel olarak aynı olduğumuzu düşünüyorum	Kadın Erkek	159 57	104.27 120.29	16579.50 6856.50	3859.50	.047
Suriyelilerle birlikte nüfusumuzun artmasının daha güçlü bir devlet olmamızı sağlayacağına inanıyorum	Kadın Erkek	159 57	103.67 121.97	16483.50 6952.50	3763.50	.020

Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre Suriyelilere yönelik algı ve tutumlarında anlamlı farklılıkların olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Buna göre kadın öğrencilerin %38,4'ü Suriyeli sığınmacıların savaş nedeniyle ülkemize gelmesini doğru bulurken erkek öğrencilerin %50,9'u buna kesinlikle katılmamaktadır ($p=.006$). Sığınmacıların ülke ekonomisini olumsuz etkilediğini düşünen kadın öğrencilerin yüzdesi (%64,8) erkek öğrencilerin yüzdesinden (%50,9) anlamlı düzeyde yüksektir ($p=.023$). Kadın öğrencilerin % 41,5' i, erkek öğrencilerin ise %52,6'sı sığınmacılara yapılan yardımların yerine ulaştığını ve kadın öğrencilerin % 62.9'u erkek öğrencilerin ise %47.4'ü Türk vatandaşlarına oranla sığınmacılara daha fazla ayrıcalık yapıldığını düşünmektedir. Sığınmacıların düşük ücretlerle çalıştırılmasını doğru bulan kadın öğrencilerin yüzdesi (%14,5) erkek öğrencilerin yüzdesinden (%29,4) anlamlı düzeyde düşüktür ($p=.003$). Suriye'deki iç savaştan dolayı Türk halkının tedirgin olduğunu düşünen kadın öğrenciler oranı (%77,4), erkek öğrencilerin oranından (%61,4) anlamlı derecede yüksektir. ($p=.020$). Kadın öğrencilerin %62,9'u Suriyeli sığınmacılarda sosyal iletişimde bulunmanın sorun teşkil etmeyeceğini düşünürken erkek öğrencilerin %43,9'u buna kesinlikle katılmaktadır ($p=.009$). Yine kadın öğrencilerin %76,7'si sığınmacıların ağır bir travma atlattıklarını düşünürken erkek öğrencilerin %59,6'sı buna kesinlikle katılmaktadır ($p=.013$).

Kadın öğrencilerin sığınmacıların yoğun yaşadığı bölgelerde erkek öğrencilere oranla anlamlı düzeyde yüksek güvenlik sıkıntısı yaşadığı ($p=.026$), buna karşın erkek öğrencilerin sığınmacıların suç oranını artırdığına yönelik inançlarının kadın öğrencilerden daha yüksek olduğu ($p=.031$) ve erkek öğrencilerin savaş bitince sığınmacıların dönmeyeceğine olan inancının kadın öğrencilerden daha yüksek olduğu ($p=.050$) tespit edilmiştir. Ülkemizdeki Suriyeli erkeklerin askere gitmeleri gerektiğini düşünen kadın öğrencilerin oranı (%56) erkek öğrencilerin oranından (%45,6) anlamlı düzeyde yüksek

olduğu (p=.036) buna karşın erkek öğrencilerin Suriyeli bireylerle kültürel olarak daha çok benzer özellikler taşıdığımızı yönelik inancının (%17,5) kadın öğrencilerinkinden yüksek olduğu (%9,4) ve aralarındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir (p=.047)

Tablo 3. Sınıf Değişkenine Göre Öğrencilerin Algı ve Tutumları

Ölçek	Sınıf	n	%	Mean Rank	Sd	X ²	p
Suriye'den gelen herkesin savaş mağduru olduğunu düşünmüyorum	1.Sınıf	68	31.5	92.9	3	10.588	.014
	2.Sınıf	48	22.2	120.2			
	3.Sınıf	41	19.0	106.2			
	4.Sınıf	59	27.3	118.4			
Suriyelilerin ülkemizde olmasının ekonomiyi olumsuz etkilediğini düşünüyorum.	1.Sınıf	68	31.5	95.8	3	9.031	.029
	2.Sınıf	48	22.2	105.0			
	3.Sınıf	41	19.0	110.8			
	4.Sınıf	59	27.3	124.3			
Suriyelilerin hastalık oranlarını arttırdığını düşünüyorum.	1.Sınıf	68	31.5	96.7	3	7.323	.062
	2.Sınıf	48	22.2	120.3			
	3.Sınıf	41	19.0	119.3			
	4.Sınıf	59	27.3	104.9			
Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını doğru bulmuyorum.	1.Sınıf	68	31.5	104.8	3	9.240	.026
	2.Sınıf	48	22.2	112.6			
	3.Sınıf	41	19.0	126.3			
	4.Sınıf	59	27.3	97.1			
Suriyeli sığınmacılarla bireysel olarak sorun yaşamadım.	1.Sınıf	68	31.5	105.9	3	9.202	.027
	2.Sınıf	48	22.2	112.7			
	3.Sınıf	41	19.0	123.6			
	4.Sınıf	59	27.3	97.4			

Öğrencilerin sınıf değişkenine göre Suriyeli sığınmacılara yönelik algı ve tutumları incelendiğinde, sınıf değişkeninin algı ve tutumda çok etkili olmadığı belirlenmiş anlamlı farklılıklar Tablo 3'te verilmiştir. Araştırma verilerine göre 2.sınıf öğrencilerinin %75'i Suriye'den gelen herkesin savaş mağduru olmadığını, %70,8'i ise Suriyelilerin hastalık oranlarını arttırdığını düşünmektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak 2. sınıftaki öğrencilerin diğer sınıftaki öğrencilere göre

sığınmacılara yönelik olumsuz algılarının olduğu söylenebilir. Çalışma hayatına çok kısa süre sonra atılacak olan ve yaşları diğer sınıftaki öğrencilerden daha büyük olan 4. sınıf öğrencilerin %74,6'sı Suriyelilerin ülke ekonomisini olumsuz etkilediğini düşünmektedir. 3. sınıf öğrencilerin %92,7'si Suriyeli sığınmacılarla bireysel olarak hiç sorun yaşamamışken, %19,5'si Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını doğru bulmamaktadır.

Tartışma

Suriye'de 2011 yılından itibaren ortaya çıkan savaş nedeniyle Türkiye'nin güney sınırına gelen sığınmacılar birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Sorunlardan en önemlisi, savaş nedeniyle yiyecek, su, elektrik, yakıt veya tıbbi malzeme gibi temel gereksinimlere ulaşamayan milyonlarca insanın açlık, hastalık ve yoksulluk içerisinde yaşam mücadelesi vermesidir. Bu bölgelerde yeterli sağlık kuruluşu ve sağlık insan gücünün olmaması, sığınmacıların sağlıklarını olumsuz etkilediği kadar buldukları toplumun da sağlığını olumsuz etkilemektedir. Örneğin, Suriye'deki olaylardan kaçıp Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılardan kızamık hastalığı yayılmaya başlamış, Türkiye'de 2012 yılında 349 olan kızamık vakasının Suriyeli sığınmacılardan sonra 20 katına çıktığı belirtilmiştir. Konu ile ilgili olarak Dünya Sağlık Örgütü de (DSÖ), Ürdün, Lübnan, Irak ve Türkiye'deki kamplarda kalan Suriyelilerde kızamık, verem ve çeşitli bulaşıcı deri hastalıklarına rastlandığına dikkat çekmiştir. Sığınmacıların neden olduğu bir başka sağlık sorunu ise savaş ve bölgede yaşanan saldırı olayları nedeniyle ortaya çıkan yaralanmalar, acil sağlık bakım hizmeti gereksinimini ve ameliyathanelerin iş yükünün artmasıdır. Savaşta yaralanan sığınmacıların bakım gereksinimi, değişen hasta tipi ve artan sığınma hareketi, sağlık bakım iş gücündeki en büyük yeri alan hemşirelerin de iş yükünü artırdığı ve en önemlisi çalışma ortamlarını olumsuz etkilediği ifade edilebilir. Sığınmacıların yoğun yaşadığı Kilis Devlet Hastanesinde 2011-2014 tarihleri arasında savaş

nedeniyle çalışma ortamında yaşanan olumsuzluklardan dolayı toplam 31 hemşire, 20 sağlık memuru ve 9 ebe tayin istemek zorunda kalmıştır (Çiçek Korkmaz, 2014). Bizim araştırmamızın sonuçlarına göre ise sağlık bakım sistemine girecek olan öğrencilerin büyük çoğunluğu (%69,9'u) sığınmacılara bakım vermekte gönüllü olduğunu ifade ederek olumlu, %61,1'i Sığınmacıların sağlık hizmetlerini karşılayabileceği farklı kurum ve kuruluşların olması gerektiğini ifade ederek olumsuz bir tutum sergilemiştir. Uzun ve Özcan (2017) sosyoloji bölümü lisans öğrencilerinin Suriyeli sığınmacı ve mültecilere ilişkin algılarının incelendiği bir çalışmada katılımcıların %60'sının olumlu, %24'ünün ise olumsuz algıya sahip olduğu belirlenmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi tarafından Aralık 2014'te yapılan "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırmasına" göre; Türk halkının sığınmacıların gelmesi ile kiralara yükseldiği ve işlerini kaybetme kaygısı yaşadıkları bir gerçektir. Dünyanın her yerinde toplu göçlerde yerel halkı huzursuz eden ve hatta yabancı düşmanlığına iten hususların başında "iş kaybetme" ya da "işgücü arzının artması neticesinde rekabet ve beraberinde gelir azalması" gelmektedir. Bu durum özellikle sığınmacıların yoğun yaşadığı bölgelerde çok net gözlenmektedir. İşyeri sahipleri ve sanayicilerin içinde Suriyelilerin varlığını büyük bir avantaj olarak görenler bulunmaktadır. Bir fırında ayda 1000 TL'ye çalışan kişinin yerine 300 TL'ye çalışacak bir Suriyelinin varlığı, toplumsal gerginliği arttırmakta ve toplumsal uyumu/kabulü azaltmaktadır. Bu sonuçlara benzer şekilde hemşirelik öğrencileri de sığınmacıların ülke ekonomisini olumsuz etkilediğini ve özellikle erkek öğrenciler sığınmacıların düşük ücretlerle çalıştırılmasını doğru bulduğunu ifade etmiştir.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (ORSAM) Ocak 2015'te hazırladığı "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri" başlıklı raporda; Suriyelilerin Türkiye'ye toplumsal

etkileri arasında dil, kültür ve yaşam tarzı farklılıklarının toplumsal uyumu güçleştirdiği, yerel halk arasında çok eşlilik yaygınlaştırdığı ve buna bağlı olarak boşanma oranlarını artırdığı, etnik ve mezhepsel kutuplaşmaya zemin oluşturduğu, çarpık yapılaşmaya neden olduğu, demografik yapıda (doğurganlık oranı, nüfus artış oranı) değişim yarattığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bizim çalışmamızda ise erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla Suriyeli sığınmacılar ile kültürel olarak benzerliklerimizin olduğuna ($p=.047$), Suriyelilerle birlikte nüfusun artmasının daha güçlü bir devlet olmaya katkı sağlayacağına ($p=.020$) yönelik bir algıları olduğu belirlenmiştir. Kadın öğrenciler ise erkek öğrencilere oranla Suriyelilere Türk vatandaşlarına oranla daha fazla ayrıcalık yapıldığını, Suriye'deki iç savaştan dolayı Türk halkının tedirgin olduğunu, sosyal iletişimde bulunacağı bireyin sığınmacı olmasının sorun teşkil etmediğini ve sığınmacıların ağır bir travma atlattığı yönünde bir algısı bulunmaktadır. Araştırma sonucunda, cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla sığınmacılara yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu söylenebilir.

Alanla ilgili yürütülen çalışmalara bakıldığında çalışmaların çoğunda gençlerin yaşlılara oranla daha ılımlı oldukları gözlenmiştir. Yaş kategorisine göre değerlendirildiğinde ise 24 yaş ve üstü öğrencilerin göçmenlerin daha ağır koşullarda çalıştırılmasını onaylama bakımından 24 yaş ve altı öğrencilere göre daha büyük bir orana sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durumun iş hayatına daha fazla girmiş olmalarından ve ekonomideki oluşan yedek işçi ordusunun kendilerini zora sokacaklarına olan inançlarından doğduğu düşünülmüştür (Ankaralı ve ark., 2017). Bizim çalışmamızda ise yaş grupları birbirine çok yakın olduğu için sınıflar arasında çok fazla anlamlı farklılıklar çıkmamış fakat sığınmacıların ülke ekonomisini olumsuz etkilediğini düşünen öğrencilerin 4.sınıflar olduğu ve diğer sınıflarla aralarındaki farkın anlamlı

olduğu ($p=.029$) belirlenmiştir. Bununda alışma hayatına en kısa sürede atılacak olan grup olmalarından kaynaklandığı dşnlmektedir.

ORSAM'ın yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre Suriyelilerin yaşam koşullarının zorluğu ve eğitim imknından faydalanmıyor olması uzun vadede suç oranlarındaki artış da dâhil bazı sosyal sorunlara zemin hazırlayacağı, buna rağmen Aralık 2014 itibarıyla kayda değer büyük bir asayış sorunun yaşanmadığı, yerel halk arasında Suriyelilerin asayışi bozduğu yönünde bir söylemin olduğu, ancak bunun karşılığının olmadığı, sığınmacıların karıştığı adli olayların oranının son derece düşük ve çoğunda davacı pozisyonunda oldukları belirlenmiştir. Bizim araştırmamızda ise öğrencilerin %42,1'i sığınmacıların yoğun olduğu bölgelerde güvenlik sıkıntısı yaşadığını, %52,8'i ise sığınmacıların suç oranlarını arttırdığını düşünmektedir.

Sonuç ve neriler

Sığınmacılara yönelik kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha ılımlı bir tutum ve daha olumlu bir algı sergiledikleri, sınıf düzeyinin öğrencilerin algı ve tutumunu etkilemediği, hemşirelik ğrencilerinin Suriyeli sığınmacıların varlığının ülkemizin yararına olduğu fikrine katılmamasına rağmen ortaya konulan insani yaklaşımın dikkat çekici olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumda hemşirelik ğrencilerinin aldıkları hümanistik eğitimin etkisi ile faydacı değil ilkeli bir yaklaşımın gösterdikleri söylenebilir. Bu sonuçlardan yola çıkarak niversite eğitim müfredatlarına g, göçmenlik ve bununla beraber yaşanan psikososyal, toplumsal, fiziki sorunlara yönelik derslerin konulması önerilmektedir. Bu araştırma sadece hemşirelik bölümü ğrencilerinde yapıldığı için ülkedeki tüm öğrenciler için genellenemez. Araştırmanın sonuçlarının diğer bölümlerde eğitim gören öğrencilerle karşılaştırılmasının da farklı bir bakış açısı katacağı dşnlmektedir.

Kaynakça

Ankaralı, H., Pasin, B., Karacan, M., Tokar, M., Künüroğlu, M., Çaç, Özislam, M. & Şahingöz, N. (2017). [Üniversite Öğrencilerinin Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılara Bakış Açısı](#). *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 122-132.

Artan, T., & Arıcı, A. (2017). İstanbul'da Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 1-21.

Çiçek Korkmaz, A. (2014). Sığınmacıların Sağlık ve Hemşirelik Hizmetlerine Yarattığı Sorunlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 1(1), 37-42.

Demirbilek, M., & Keskin, E. (2016). Yoksulluk, Suriyeliler, Bulaşıcı Hastalıklar ve Sosyal Hizmet. P. Yazgan, & F. Tilbe (Dü) içinde, *Türk Göçü 2016 Seçilmiş Bildiriler-1*, 1, 57-65. Transnational Press London.

Dulkadir, D. (2017). Türkiye' deki Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Suriyelilerin İç Hukuktaki Statüleri. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 1(2), 21-37.

Erdem, B. (2017). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sosyal Siyasi Ve Vatandaşlık Hukuku Bakımından Türkiye'deki Durumları. *Public and Private International Law Bulletin*, 37(2), 332-351.

Erdoğan, M.M., (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması, *Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*, Hugo Yayınları.

Kaya, İ., & Eren Yılmaz, E. (2014). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu-Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri. SETA yayınları, İstanbul.

Orhan, O., Senyücel Gündoğar, S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, 195, 7-11.

Önal, A., & Keklik, B. (2016). Mülteci Ve Sığınmacıların Sağlık Hizmetine Erişimde Yaşadığı Sorunlar Isparta İlinde Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15), 132-148.

Öztürk, S., & Çoltu, S. (2018). Suriyeli Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 188-198.

Uzun, A. (2015). Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 107-120.

Uzun, Z., & Özcan, E. (2017). Sosyoloji Lisans Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacı Ve Mülteciler Hakkındaki Metaforik Algıları. *Journal of Human Science*, 14(3), 2925-2948.

Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Öz Anlayış Düzeyleri İle Göç Kavramına Yönelik Metaforik Algularının Karşılaştırılması

Tuba Akar, Sinop Üniversitesi

Abide Güngör Aytar, Gazi Üniversitesi

Giriş

Göç olgusu insanın var oluş süreci boyunca bireyleri, aileleri ve sosyal yapıyı en çok etkileyen kavramlardan biridir. Temel olarak kişi, grup veya toplulukların ekonomik, ekolojik veya toplumsal değişimlerden dolayı yaşam alanlarını değiştirerek, daha iyi hayat şartları sunan başka yerlere taşınmasıdır. Göç insana dair evrensel bir fenomendir ve genel olarak bu kavrama makro analiz düzeyinde yaklaşılmış, belirli açılardan (politik, ekonomik, sosyal) incelenmiştir (Kağıtçıbaşı, 2017). Göç olgusunu özellikle sosyal açıdan ele alındığında farklı kültürel geçmişlere ve farklı değerlere sahip insanların bütünleştirici değerler etrafında toplanmaları önemli bir gereksinimdir (Memduhoğlu, 2008). Günümüzde bu sosyal yapıyı tanımlamak için kullanılan kavram '*çokkültürlülük*' ifadesidir.

Farklı değerlere sahip insanları bütünleştirecek harç çokkültürlü eğitimidir. Çokkültürlü eğitim bir fikir ya da kavram, eğitimsel bir reform hareketi, bir süreçtir ve ilk olarak tanıma ile anlamanın, devamında da saygının geldiğini vurgular (Banks J., 2013; Banks C., 2013). Gençtan (2016)'a göre kendisine değer vermeyen, anlamayan bir insan başkalarına da değer vermez ve anlamaz. Bireyin kendini anlaması öz anlayış kavramı ile tanımlanır ve öz anlayış en temelde insan sevgisi çerçevesinde değerlendirilebilecek bir kavramdır. Neff (2003)'e göre öz anlayış; farklı düşünmenin, yaşamının insan doğasının bir parçası olduğu ve kişinin kendisinin de dahil olmak üzere diğer tüm insanlarında anlayışı hak ettiğinin farkında olmasının gerektirir (akt. Sarıçam&Biçer,

2015). Öz anlayış ile ortaya çıkan olumlu duygular, varolan entellektüel, fiziksel ve toplumsal kaynaklarımızı genişletir, sağlam insan ilişkileri kurulmasını sağlar (Seligman, 2007). Yapılan çalışmalarda öz anlayışı yüksek bireylerin psikolojik olarak daha sağlıklı olduğu; depresyon, stres, anksiyete düzeylerinin düşük; görünüm bilinçliliği, öz farkındalık, empatik olma, sevecenlik, yaşam doyumu ve duygusal zekalarının yüksek olduğu belirlenmiştir (Neff ve ark.,2005; Neff ve ark 2006;Sümer, 2008; Deniz&Sümer, 2010; Tatlıoğlu&Deniz, 2011; İkiz&Totan, 2012; Çırpan; 2016).

Günümüzde 21. yy becerilerinin tüm bireylerde okul öncesi dönemden başlayarak, her gelişim alanında geliştirilmesi evrensel olarak hedeflenmiştir. Duyuşsal alanda da iletişimin ve ilişkilerin sağlıklı olması için gerekli becerilerden biri öz anlayıştır. Öz anlayış becerisi bireylerde geliştirilebilen bir süreç olarak değerlendirilmekte ve öz anlayışı geliştirmenin beş yolu olduğu üzerinde durulmaktadır. Bunlar;

1. Fiziksel Öz-Anlayış: Kişinin öz anlayışı yüksek olduğunda fiziki olarak stresinin azalması ve gevşemesi gerekir. İnsan dışsal tehlikeler ile yüz yüze gelme ihtimali olduğunda kasılır ve öz anlayışın fiziki duyarlılık ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Bireyin öz anlayışını yükseltecek ve kendini fiziki anlamda rahatlatacak çözümlerin farkındalığında olması, çözümler üretmesi yararınadır (Neff, 2009; Özyeşil, 2011).

2. Zihinsel Öz-Anlayış: Olumlu düşünmek ve düşünce akışını bilinçli olarak istenilen yöne doğru kanalize etmek, olumsuz düşüncelerden uzak durmak şeklinde kısaca ifade edilebilir (Özyeşil, 2011).

3. Duygusal Öz Anlayış: Bireyin kendini gergin hissettiği zamanlarda, stres giderici aktivitelere yönelmesi ve duygulara karşı olumlu tutum geliştirmesi durumudur (Özyeşil, 2011).

4.İlişkisel Öz Anlayış: Bizim kendimizle kurduğumuz ilişki diğer insanlarla, canlılarla olan ilişkinin niteliğini, sürecini ve sonuçlarını kendi ilişkisel öz anlayış düzeyimizi oluşturmaktadır (Özyeşil, 2011).

5. Manevi Öz Anlayış: İnsanın değer odaklı bir yaşam sürmesi ve Tanrı sevgisi, manevi huzur kapsamında bulunmasını içerir (Özyeşil, 2011).

Öz anlayış özellikle göç olgusu ile oluşan çoğulcul toplumlarda ki kültürel yapıyı anlama ve duyarlılık adına gereklidir. Çokkültürlü eğitim, çocukların kendi kültürlerini ve toplumlarındaki kültürleri kabullenmeleri ve onların da bu kültürleri kavrayıp, anlamalarına yardım etmelidir (Banks,2013).Çokkültürlü eğitimin etkili olarak kültürel duyarlılığı yüksek, farklılıklara saygılı olan bireyler yetiştirmesi ise öz anlayışı yüksek öğretmenler ile mümkündür.Bandura'nın sosyal öğrenme teorisine göre çocukların erken yıllardan itibaren en çok rol model almayı tercih ettiği kişiler yetkin ve güçlü modellerdir. Bu modeller genelde okul çağı başlayana kadar aile içinden, sonrasında ise öğretmenlerden oluşur (Berk, 2013). Öz anlayışın kişilerarası ilişkileri sürdürmedeki rolü ve psikolojik sağlık üzerindeki olumlu etkilerine dikkat edildiğinde; öz anlayış düzeyi yüksek olan öğretmen adaylarının sağlıklı toplumsal ilişkiler kurabileceği ve çocuklara doğru bir rol model olacağı düşünülmektedir.

Kendine karşı öz anlayışı ve şevkati olmayan, kendisiyle sağlıklı iletişim kuramayan bir insanın, dengeli ve sağlıklı bireyler arası ilişkiler kurabilmesi, diğer insanlara değer vermesi, farklılıklarını anlaması ve saygı gösterme davranışı göstermesi beklenemez. Özellikle öz anlayıştan yoksun bir öğretmen adayının psikolojik olarak sağlıksız olabileceği ve akademik, mesleki, sosyal ve özel yaşamında da yeterlilik, yaşamsal doyum, başarı ve mutluluğa uzak kalacağı düşünülmektedir. Son dönemde ülkemizde gerek içsel

sınırlar arasında veya farklı ülkelerden gelen siyasi yada ekonomik sebeplerden kaynaklanan (zorunlu veya gönüllü bir şekilde) göç olayları artış göstermiştir. Bu göçler ile ülkenin her bölgesinde iç içe yaşayan farklı köken, inanışlardan gelen insanların kültürel çeşitliliği de yoğunlaşmıştır. Bu araştırmada farklı kültürdeki ailelerin çocuklarının eğitimi için görev yapacak olan öğretmen adaylarının öz anlayış düzeyleri ile göç kavramına ilişkin metoforik algılarının karşılaştırılmasını hedeflemiştir. Alanyazın incelendiğinde bu çalışma öğretmen adaylarına yönelik öz anlayış düzeylerini belirleme ve göç kavramına ilişkin metaforik algılarının belirlenmesi üzerine karma araştırma yöntemi ile uygulanmış ilk araştırma olması nedeniyle dikkat çekicidir. Çalışmadan elde edilecek bulguların öğretmen adaylarının psikolojik gelişimlerinin daha sağlıklı olması adına öngörü kazandıracığı, çokkültürlü eğitim ortamına hazırlanmaları için farkındalık oluşturacağı ve toplumda etkin rol model öznesi olan öğretmenlerin görev yaptıkları çokkültürlü ortam içinde çocuk-aile-okul iletişimine sağlıklı zemin hazırlamaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma; okul öncesi öğretmen adaylarının öz anlayış düzeyleri ile göç kavramına ilişkin metoforik algılarının karşılaştırılmasını hedeflemiştir. Bu genel çerçevede aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Okul öncesi öğretmen adaylarının öz-anlayış ölçeği puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

2. Okul öncesi öğretmen adaylarının öz-anlayış ölçeği puanları öğrenim görülen sınıf değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

3. Okul öncesi öğretmen adaylarının öz-anlayış ölçeği puanları göç kavramına yönelik metaforik algı durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

4. Okul öncesi öğretmen adaylarının öz-anlayış ölçeği puanları çocukluklarının geçtiği bölge değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Çalışma Grubu

2017-2018 eğitim ve öğretim yılında Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 147 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Tanımlayıcı istatistiklere bakıldığında 147 katılımcının 122'nin kadın, 25'nin erkek olduğu görülmektedir. Bu çalışmada amaçlı örneklem yöntemlerinden uygun (ulaşılabilir) örnekleme seçilmiştir. Öğretmen adaylarının çalışmaya gönüllü katılmasına ve eğitim sosyolojisi, eğitim felsefesi, eğitim psikolojisi ile genel psikoloji derslerini almış olmak, çalışma grubuna kolay ulaşılabilirlik vb özellikler göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma öncesinde katılımcılara göç metafor formu ve öz anlayış ölçeği ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır.

Verilerin Toplanması

Neff (2003) tarafından geliştirilen öz-anlayış ölçeğinin (ÖZAN) orijinali 26 madde 6 alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçekte cevaplayanlardan belirtilen durumla ilgili olarak ne kadar sıklıkla hareket ettiklerini “Hemen hemen hiçbir zaman=1” ve “Hemen hemen her zaman=5” arasında değişen 5'li likert tipi bir ölçekte derecelendirmeleri istenmektedir. Ölçeğin Türkçe güvenilirlik ve geçerlik çalışması Deniz ve ark. (2008) tarafından yapılmıştır. Türkçe Öz-Anlayış Ölçeği'nin orijinalinden farklı olarak ölçeğin tek boyutlu bir yapı gösterdiği ve aynı zamanda madde toplam korelasyonunda .30' altında olan 2 tane madde ölçekten çıkartılarak toplam 24

maddelik bir ölçek elde edilmiştir. Ayrıca iç tutarlılık katsayısı .89 ve test-tekrar test korelasyonu .83 olarak hesaplanmıştır. Öz-anlayış ölçeğinin ölçüt-bağıntılı geçerliğinde ise, ÖZAN ile benlik saygısı arasında $r=.62$; yaşam doyumu arasında $r=.45$; pozitif duygu arasında $r=.41$ ve negatif duygu arasında $r=-.48$ düzeyinde ilişkiler saptanmıştır (Deniz ve ark., 2012).

Veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu” ve “Göç Metafor Formu” kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formunda öğretmen adaylarının cinsiyet, çocukluklarının geçtiği bölge ve sınıf gibi demografik özelliklerine yönelik bilgiler yer almaktadır. Göç Metafor Formunda ise öğretmen adaylarına “Göç..... benzer, çünkü.....” cümlesi yöneltilmiştir ve bu cümleyi tamamlamaları istenmiştir. Metafor aracılığı ile algıların incelendiği çalışmalarda "gibi" ifadesi daha çok "metaforun konusu" ve "metaforun kaynağı" arasındaki ilişkiyi netleştirmek için kullanılmaktadır. Bu çalışmada "çünkü" ifadesi de kullanılarak çalışma grubunun kendi metaforları için bir gerekçe göstermeleri istenmiştir. Patton (2014) metaforun tek başına incelendiğinde betimsel vurguyu net bir şekilde ortaya çıkaramayacağını, metafor tamamlama cümlesinden sonra "neden" sorusunun sorulması gerektiğini belirtir. "Neden" ve "niçin" soruları analitik ve tündengelim çıkarımlar yaparken ifadenin ne olduğunun, kişinin neyi deneyimlediğinin, ne hissettiğinin, ne düşündüğünün ve ne bildiğinin daha sağlıklı anlaşılmasını sağlar.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde IBM SPSS Statistics 24 programından yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçeklerden elde edilen verilerin analizinde hangi analiz tekniklerinin kullanılmasına karar verilmesinde, verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmıştır. Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre SkewnessKurtosis değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olmasının verilerin normal dağıldığını gösterir. Öz- Anlayış

ölçeğinde cinsiyet, sınıf düzeyi ve göç kavramı değişkenlerine göre verilerin normal dağılım gösterdiği, tercih sırası ve memleket değişkenlerine göre verilerin normal dağılım göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar çerçevesinde cinsiyet, sınıf düzeyi ve göç kavramı değişkenlerinde parametrik testlerden t testi, tercih sırası ve memleket değişkenlerinde Kruskal Wallis-H testi analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Sınıf Düzeyine Göre Göç Kavramına Yönelik Metaforik Algılarının Belirlenmesi için yapılan betimsel istatistik sonuçları

		Cinsiyet				Toplam	
		Erkek		Kadın			
		n	%	n	%	n	%
Sınıf	3. Sınıf	13	8.8	53	36.1	66	44.9
	4. Sınıf	12	8.2	69	46.9	81	55.1
Göç	Olumlu Duygular	8	5.4	46	31.3	54	36.7
	Olumsuz Duygular	17	11.6	76	51.7	93	63.3
Toplam		25	17.0	122	83.0	147	100

Tablo 1 incelendiğinde 3. sınıf öğretmen adaylarının 13 (%8.8)'in erkek, 53 (%36.1)kadın, 4. sınıf öğretmen adaylarına bakıldığında ise 12 (%8.2)'in erkek, 69 (%46.9) kadın olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının göç kavramına yönelik metaforik algılarını olumlu duygular açısından incelersek erkekler 8 (%5.4), kadınlar ise 46 (%31.3) oranlarındadır. İlgili algıları olumsuz duygular açısından incelediğimizde ise erkekler 17 (%11.6), kadınlar ise 76 (%51.7) sonucunu vermiştir. Kadın katılımcıların sayısının fazla olması araştırmanın bulgularında hem olumlu hem olumsuz duygular açısından kadınlara ait oranları baskın hale getirmiştir.

Tablo 2. . Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Öz-anlayış Ölçeği Puanlarının Öğrenim Görülen Sınıflara Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Grup	n	Ortalama	Standart sapma	t	df	p
3. sınıf	66	3.1774	.55365	-.654	145	.514
4. sınıf	81	3.2361	.53176			

Tablo 2’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmen adaylarının Öz-Anlayış puanlarının öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri sınıflara göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=.654; p<.05$).

Tablo 3. Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Öz-anlayış Ölçeği Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Grup	n	Ortalama	Standart sapma	t	df	p
Kadın	25	3.1167	.50317	-.945	145	.346
Erkek	122	3.2288	.54798			

Tablo 3’te görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmen adaylarının Öz-Anlayış puanlarının öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda. grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=.945; p<.05$).

Tablo 4. . Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Öz-anlayış Ölçeği Puanlarının Göç Kavramı Algısına Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Grup	n	Ortalama	Standart sapma	t	df	p
Olumlu duygular	54	3.2029	.59385	-.116	145	.908
Olumsuz duygular	93	3.2137	.51050			

Tablo 4’te görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmen adaylarının Öz-Anlayış puanlarının öğretmen adaylarının göç kavramına ilişkin algılarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda. grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=-.116$; $p<.05$).

Tablo 5. . Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Öz-Anlayış Ölçeği Puanlarının Çocukluklarının Geçtiği Bölgeye Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Memleketi	n	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	sd	p
Karadeniz Bölgesi	59	78.94	1.916	6	.927
Marmara Bölgesi	17	72.09			
Ege Bölgesi	17	75.21			
Akdeniz Bölgesi	14	66.18			
İç Anadolu Bölgesi	22	72.43			
Doğu Anadolu Bölgesi	8	65.50			
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	10	67.25			

Tablo 5'te görüldüğü gibi,örnekleme oluşturan öğretmen adaylarının Öz-Anlayış puanlarının öğretmen adaylarının çocukluklarının geçtiği bölgeye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H testisonucunda. grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır($\chi^2=1.916$; $p<.927$).

Bu bölümde, araştırma kapsamında okul öncesi öğretmen adaylarının göç kavramına yönelik geliştirdikleri metaforların içerik analizi sonucu elde edilen kategori ve temaları verilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde; okul öncesi öğretmen adaylarının "göç" kavramına yönelik toplam 73 farklı metafor ürettikleri ve ilgili 147 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforların göç kavramı ile ilgili en çok olumsuz göç ifadelerinde *Ayrılık* (20), *Deprem* (5), *Köksüz Ağaç* (4) ve *Aslan* (2) metaforları kullanılmıştır. Olumlu göç metaforlarında ise en çok *Doğum*(11), *Temiz bir sayfa* (3), *Yara izi* (2) ve *Karınca* (2) kullanılmıştır. Ayrıca bazı göç metaforları hem olumlu hem olumsuz anlamda ifade edilmiştir. Bu metaforlar; *Kuşlar* (8)olumlu, *Kuşlar* (6) olumsuz, *Araba*(5) olumsuz; *Araba* (2)olumlu, *Öğrenci* (4) olumsuz; *Öğrenci* (1) olumlu şeklindedir. Ayrıca olumlu göç metaforlarından 27 tanesi ve olumsuz göç metaforlarından 22 tanesi birer kez belirtilmiştir. Öğretmen adayları göç kavramını açıklayabilmek için genel olarak duygular, doğa olayları ve varlıkları ile yaşamsallık eylemlerini ön plana çıkaran fiil ve araçlara(deprem, doğum, kuşlar, araba vs) vurgulama yapan benzetmeler yapmışlardır. Metaforların çoğunun olumlu algı olarak yenilik, başlangıç ve temizlik vurgusu üzerine, olumsuz algı olarak ise yıkım, veda ve acı odaklı metaforlar olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6.Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Göç Kavramına Yönelik Geliştirdikleri Metaforlar

Olumlu Göç Metaforları	Olumsuz Göç Metaforları
1.Uyku 1	1.Acı Biber 2
2.Karınca 2	2.Ayrılık 20
3.Yara izi 1	3.Yaprak 1
4.Araba 2	4.Ölüm 2
5.Kitap 1	5. Karınca 2
6.Yeni bir ev 1	6.Valiz 2
7.Çöl 1	7.Sonbahar 2
8.Elektronik eşya 1	8.Silgi 1
9.Deve 1	9.Yetim 2
10.Salınacak 1	10.Çişi gelen çocuk 1
11.Saç kestirmek 1	11.Köpek 1
12.Silgi 1	12.Karmaşa 3
13.Top 1	13.Ders bitimi 1
14.Kağıt 1	14.Bardak 1
15.Ayakkabı 1	15.Çadır 1
16.Kuşlar 8	16.Leylek 2
17.Temiz sayfa 3	17.Köksüz Ağaç 4
18.Deve 1	18.Eğitim 1
19.Öğrenci 1	19.Hortum 2
20.Deniz 1	20.Deprem 5
21.Anahtarlık 1	21.Yap-boz 1
22.Kavimler göçü 1	22.Kaybolmak 3
23.Uçak 1	23.Süt 1
24.Kelebek 1	24.Kuşlar 6
25.Doğum 11	25.Suriyeli mülteci 3
26.Okumak 1	26.Çöl 1
27.Değişim 1	27.Öğrenci 4
28.Yeni bir meslek 1	28.Mevsimlik işçi 1
29.Gezgin 1	29.Araba 5
30.Pencere 1	30.Sürahi 1
31.Devrim 1	31.Aslan 2
32.Düşünce 1	32.Sevgi 1
33.Aşk 1	33.Vazgeçmek 1
	34.Tarla 1
	35.Sınav 1
	36.Şah damarı 1
	37.At 1
	38.Güneş 1
	39.Yıldız 1
	40. Yürümek 1

Tablo 7.Göç kavramına yönelik en çok kullanılan olumlu metaforlara açıklama örnekleri

Metafor Sayısı(f=54)

- Ö38 (K):"Göç kuşlara benzer, özgürce dolaşırlar"
Ö42 (K):"Göç kuşlara benzer, başka yerlere gidilir, gezilir"
Ö70 (K):"Göç doğuma benzer; her şeye tekrar en baştan başlamaktır"
Ö75 (K):"Göç doğuma benzer, hayata merhaba demektir"
Ö40 (K):"Göç temiz bir sayfaya benzer; yeni başlangıçtır"
Ö79 (K):"Göç temiz bir sayfaya benzer; yeniliktir"
Ö45(K):"Göç arabaya benzer; yeni yerler keşfeder"
Ö67(K):"Göç karıncaya benzer, çalışkandır ve gezerler"

Tablo 7'de göç kavramına yönelik en çok kullanılan olumlu metaforlar incelendiğinde; öğretmen adaylarının genel olarak yeni bir hayat, başlangıç ve özgürlük vurgusu yapan metaforları tercih ettikleri görülür. "Kuşlar" metaforu ile göç türlerinden serbest göçün macera ve özgürlük yönü, "doğum" ve "temiz bir sayfa" metaforu ile göç kavramının yenilik, ferahlık ve başlangıç anlamı vurgulanmıştır. Ayrıca göç kavramına yönelik farklı bakış açılarıyla öğretmen adayları merak duygusunu besleyerek keşif yapmaya odaklayan "araba" metaforu ve emek harcamayı öne çıkaran "karınca" metaforu ile ifade ederek açıklamaya çalışmışlardır.

Tablo 8'de göç kavramına yönelik en çok kullanılan olumsuz metaforlar incelendiğinde; öğretmen adaylarının genel olarak hüznün, ayrılık, veda, acı, kayboluş, yalnızlık, özlem, mutsuzluk ve yıkım vurgusu yapan metaforları tercih ettikleri görülür. "Ayrılık", "ölüm", "karınca", "leylek" ve "valiz" metaforları ile uzak yerlere gitme, sevdiklerinden kopma ve vazgeçme eylemleri üzerinde durulmuş, "sonbahar", "yetim", "köklerinden sökülmiş ağaç" metaforları ile hüznün, mutsuzluk ve yalnızlık duyguları vurgulanmıştır. Ayrıca göç kavramına yönelik farklı bakış açılarıyla öğretmen adayları göç olgusunun insan psikolojisinde oluşturduğu bazı durumları da kullandıkları metaforlara yansıtılmışlardır. "Deprem" ve "acı biber" metaforları ile insanda oluşan ruhsal acı ve yıkım,

"hortum" ve "karmaşa" metaforu ile göçten etkilenen insanların sayısına, içinde buldukları şartlara uyum sağlama çabasına dikkat çekilmiştir."

Tablo 8.Göç kavramına yönelik en çok kullanılan olumsuz metaforlara açıklama örnekleri

---

Metafor Sayısı(f=93)
Ö1 (K):"Göç acı bibere benzer; yakar ve acıtır"
Ö80 (K):"Göç ayrılık gibidir; bulunduğun yerden uzaklaşırsın"
Ö134 (K):"Göç ayrılığa benzer; bulunduğun yerden bir sebep nedeniyle vazgeçersin"
Ö12 (K):"Göç ölüm gibidir; ruhun başka bir yere gider"
Ö80 (K):"Göç ayrılığa benzer; bulunduğun yerden uzaklaşırsın"
Ö85 (K):"Göç karıncaya benzer; herkes bir yere dağılır"
Ö64 (K):"Göç valize benzer; taşınmak, gitmek ve anılar valize sığar"
Ö107 (K):"Göç sonbahara benzer;içinde hüznün barındırır"
Ö131 (K):"Göç yetime benzer; kalabalıklar içinde yalnızdır"
Ö130 (K):"Göç karmaşaya benzer; geldiğin yeri özler, gittiğin yere alışmaya çalışırsın"
Ö29 (K):"Göç leyleklere benzer; bazı koşullar yüzünden birçok insan bilmediği yerlere gitmek zorunda kalır, savaş gibi"
Ö31 (K):"Göç köklerinden sökülmüş ağaca benzer; mutsuz ve verimsizdirler"
Ö124 (K):"Göç köklerinden sökülmüş ağaca benzer; mevsimi gelince dökülür"
Ö39 (E):"Göç hortuma benzer;ne kadar büyük ise o kadar insanı içine alır"
Ö47 (K):"Göç depreme benzer; yakıp yıkar"

Tartışma ve Sonuçlar

Toplumların şekillenmesi içinde bulunulan toplumun yapısı ile de yakından ilişkilidir. Toplumların yapısını ise genelde ekonomik ya da siyasal nedenlerden kaynaklanan göç olayları (zorunlu veya gönüllü bir biçimde) etkilemektedir. Bu göçler ülke sınırları içinde veya farklı ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Uluslararası göç olgusunun oluşturduğu en önemli problemlerin başında farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamaları, farklılıklarla başa

çıkabilmeleri ve iletişim engellerini aşmaları gelmektedir (Aksoy, 2012). Sağlıklı bir iletişimin ilk adımı ise insanın kendi ile iletişimidir. Öznel farkındalığı bulunmayan, kendine karşı öz anlayışı ve şevkati gelişmemiş, kendisiyle sağlıklı iletişim kuramayan bir insanın, dengeli ve sağlıklı bireyler arası ilişkiler kurabilmesi, diğer insanlara değer vermesi, farklılıklarını anlaması ve saygı gösterme davranışı göstermesi beklenemez. Özellikle öz anlayıştan yoksun bir öğretmen adayının psikolojik olarak sağlıklı olabileceği ve akademik, mesleki, sosyal ve özel yaşamında da yeterlilik, yaşamsal doyum, başarı ve mutluluğa uzak kalacağı düşünülmektedir. Son dönemde ülkemizde gerek içsel sınırlar arasında veya farklı ülkelerden gelen siyasi yada ekonomik sebeplerden kaynaklanan göç olayları artış göstermiştir. Bu göçler ile ülkenin her bölgesinde iç içe yaşayan farklı köken, inanışlardan gelen insanların kültürel çeşitliliği de yoğunlaşmıştır.

Bu araştırmada farklı kültürdeki ailelerin çocuklarının eğitimi için görev yapacak olan öğretmen adaylarının öz anlayış düzeyleri ile göç kavramına ilişkin metoforik algılarının karşılaştırılmasını hedeflemiştir. Çalışmadan elde edilecek bulguların öğretmen adaylarının psikolojik gelişimlerinin daha sağlıklı olması adına öngörü kazandıracığı, çokkültürlü eğitim ortamına hazırlanmaları için farkındalık oluşturacağı ve toplumda etkin rol model öznesi olan öğretmenlerin görev yaptıkları çokkültürlü ortam içinde çocuk-aile-okul iletişimine sağlıklı zemin hazırlamaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada okul öncesi öğretmen adaylarının öz-anlayış ölçeği puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmamıştır. Çırpan (2016) üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırmasında benzer şekilde lisans öğrencilerinin cinsiyet değişkeni açısından öz anlayış özelliği puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılık saptamıştır. Ulaşılan bulgunun literatürde yer alan ilgili araştırmalar ile tutarlı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir (Yılmaz, 2009;

İskender, 2009; Özyeşil, 2011; Akyol 2011; İkiz&Totan 2012; Alp 2012; Asıcı, 2013; Bolat, 2013; Çırpan, 2016; Öztürk,2017; Sayın, 2017). Bu sonuçlardan farklı olarak Deniz ve arkadaşları (2012) öz anlayış, yaşam doyumu, negatif ve pozitif duygu Türk ve diğer ülke üniversite öğrencileri arasında yaptıkları karşılaştırmada Türk kız öğrencilerin daha olumlu bir öz-anlayışa ve pozitif duyguya sahip olduğu tespit etmişlerdir.

Yürütülen araştırmada okul öncesi öğretmen adaylarının öz-anlayış ölçeği puanları öğrenim görülen sınıf değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir. Sümer (2008), Bolat, (2013) ve Çırpan, (2016) yapmış oldukları araştırmalarda öz anlayış ve sınıf değişkeni açısından anlamlı farklılık bulunmamıştır. Çırpan (2016) araştırmasının sonucunda sınıf değişkenine göre üniversite öğrencileri açısından farklılığın bulunmamasını, öğrenciler arasındaki yaş farkının birbirlerine yakın olması olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeyi Öztürk (2017) öz anlayış düzeyi ve yaş arasında anlamlı farklılık bulamaması ile zayıflatmıştır. Öte yandan literatürde Özyeşil (2011), Yılmaz (2009) araştırmalarında öz-anlayış ve sınıf değişkeni arasında anlamlı bir farklılığa ulaşmıştır.

Yapılan çalışmada okul öncesi öğretmen adaylarının öz-anlayış ölçeği puanları ile göç kavramına yönelik metaforik algı durumu arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Ayrıca öz-anlayış ölçeği puanları çocukluklarının geçtiği bölge değişkeninde de anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Toplumların yapısını ülke sınırları içinde veya farklı ülkeler arasındaki göç olayları şekillendirmektedir. Özellikle uluslararası göç olgusunun oluşturduğu en önemli problemlerin başında farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamalarıdır (Aksoy, 2012).Toplumlar kültürel ayırım açısından incelendiğinde iki önemli kavram karşımıza çıkar. Bunlardan birincisi bireyci kültürler, ikincisi çoğulcu (toplulukçu) kültürlerdir (Kağıtçıbaşı, 2017). Bireyci kültürlerde birey olma vurgusu önemliyken, çoğulcu

kültürlerde toplum daha ön plandadır ve kişi için sosyal uyum önemlidir.”Ortak Paydaşım” özelliği öz-anlayışın bir boyutudur.Ortak paydaşıma sahip bireyler, kültürel duyarlılık sahibidirler, saygı gösterirler, adalet, eşitlik, özgürlük gibi temel demokratik değerlerin herkes için olduğunun farkındadırlar ve iletişimlerini bu değerlere göre düzenlerler.

Araştırmada farklı kültürdeki ailelerin çocuklarının eğitimi için görev yapacak olan öğretmen adaylarının öz anlayış düzeyleri ile göç kavramına ilişkin metoforik algılarının arasında anlamlı farklılık çıkmaması beklenmeyen bir sonuçtur. Deniz ve arkadaşlarının (2012) araştırmasında Türk öğrencilerin öz-anlayış düzeylerinin diğer ülke öğrencilerinin öz-anlayış düzeylerine göre daha yüksek görülmektedir ve bu bulguyu çoğulcu bir kültürün bireyleri olarak Türk çocuklarına küçük yaştan itibaren aktarılan anlayışlı olma düşüncesinin bireysel olarak yansımaları şeklinde değerlendirmişlerdir.

Öneriler

-Erken çocukluk döneminden itibaren öz anlayış ve problemlerle sağlıklı başa çıkma becerileri üzerine farkındalık eğitim programları hazırlanıp bunların etkililiği test edilebilir.

- Çocuklar birçok davranışı model alma yoluyla öğrenirler. Anne babaların bireysel karşılaştıkları sorunlara ve zorluklara yaklaşım biçimleri ve problemler karşısında öznel ilişkileri çocuklar tarafından gözlemlenir ve taklit edilir. Yılmaz&Kesici (2014) yaptıkları araştırmalarında demokratik tutum içinde olan anne babaların çocuklarının öz-anlayışları daha yüksek, koruyucu ve otoriter anne baba tutuma sahip anne babaların çocuklarının öz-anlayışlarının ise daha düşük olduğunu saptamışlardır.Bu sonuçlar doğrultusunda anne babalara yönelik öz anlayış kazanımı ve farkındalığı için eğitim programları, seminerler vb düzenlenebilir.

- Temel eğitimden başlayarak tüm eğitim kademelerinde akademik beceriler dışında öz anlayış, çokkültürlülük, kültürel duyarlılık kavramları odaklı dersler müfredata konulmalıdır. Hem öznel hem de toplumsal bakımdan sağlıklı gelişen bireylerin yetişmesi için bu elzem bir noktadır.

Kaynakça

Aksoy, Z. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 1307-9581.

Akyol, Ü. (2011). *Ergenlerde iletişim becerilerinin yordayıcıları olarak öz-duyarlık ve mizah tarzları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Muğla Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Alp, Z. (2012). *Çalışanların ve emeklilerin sosyal istenirlik ve öz-duyarlık açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Asıcı, E. (2013). *Öğretmen adaylarının affetme özelliklerinin öz-duyarlık ve benlik saygısı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Banks, C.A.M. (2013). *Communities, families and educators working together for school improvement*. In J. A. Banks&C. A.M. Banks (Eds.), *Multicultural education Issues and perspectives*. Wiley.

Banks, J.A. (2013). *Çok Kültürlü Eğitime Giriş*. Çev. Hasan Aydın. Anı Yayıncılık.

Berk, E.L.(2013). *Bebekler ve Çocuklar*. Nobel Yayıncılık.

Bolat, Z. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık ve öz-anlayışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Çırpan, E. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri Ve Öz-Anlayış Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Y.Lisans Tezi. Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Deniz, E.M&Sümer, S. (2010). Farklı Öz anlayış Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinde Depresyon, Anksiyete ve Stresin Değerlendirilmesi. *Eğitim ve BilimDergisi*, 35, 158.
- Deniz, E.M&Arslan,C.&Özyeşil, Z. & İzmirli, M.(2012).Öz-Anlayış, Yaşam Doyumu, Negatif ve Pozitif Duygu:TürkveDiğerÜlke Üniversite Öğrencileri Arasında BirKarşılaştırma.*Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 428-446.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2017). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Gençtan, E. (2016). *İnsan Olmak*. Metis.
- İkiz, E., & Totan, T. (2012). Üniversite öğrencilerinde öz-duyarlık ve duygusal zekânın incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 51-71.
- İskender, M. (2009). The relationship between self-compassion, self-efficacy, and control belief about learning in turkish university students. *Social Behavior and Personality*, 37(5), 711-720.
- Memduhoğlu, H.B. (2008). *Ulusal, Küresel ve Örgütsel Bağlamda Farklılıkları Yönetme*. Pegem Akademi.
- Neff, K. D. (2003). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2(2), 85-101
- Neff, K.D., Hsieh, Y. & Dejitterat, K. (2005). Self-compassion, achievement goals, and coping with academic failure. *Self and Identity*, 4 (3), 263-287.
- Neff, K.D., Kirkpatrick, K. & Rude, S. (2006). Self-compassion and adaptive psychological functioning. *Journal of Research in Personality*, 41, 139-154.
- Neff, K.D. & Vonk, R. (2009). Self-compassion versus global self-esteem: Two different ways of relating to oneself, *Journal of Research in Personality*, 77, 23-50.
- Özyeşil, Z. (2011). *Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış düzeylerinin bilinçli farkındalık kişilik özellikleri ve bazı*

- değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özyeşil, Z. (2011). *Öz anlayış ve Bilinçli Farkındalık*, Maya Akademi.
- Öztürk, Ş. (2017). *İlköğretim Birinci Kademe Öğretmenlerinde Öz Anlayış İle İşe Bağlı Gerginlik Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Y.Lisans Tezi. Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Patton, M. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Sarıçam, H. & Biçer, B. (2015). Affedicilik Üzerinde Ahlaki Değer ve Öz-Anlayışın Açıklayıcı Rolü. *Gefad/ Gujgef*, 35(1), 109-122.
- Sayın, M. (2017). *Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayış, Kendini Affetme ve Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişkiler Örüntüsü: Bir Yol Analizi Çalışması*. Y.Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Seligman, M. (2007). *Gerçek Muthuluk*. HBY Basım Yayıncılık.
- Sümer, S. (2008). *Farklı Öz Anlayış Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinde Depresyon Anksiyete ve Stresin Değerlendirilmesi*. Y.Lisan Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tathoğlu, K. & Deniz, E.M. (2011). Farklı Öz Anlayış Düzeylerine Sahip Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Öz Saygı, Karar Verme Stilleri ve Kişilik Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 18-41.
- Yılmaz, M. T. (2009). *Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları (self-compassion) ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sosyal Medyada “Suriyeli” Söylemi: Youtube Videoları Üzerinde Bir İnceleme

Aynur Arslan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Meltem Kökdener, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Giriş

Sınır komşularımızda yaşanan savaş sonrası ülkemize sığınan çok sayıda mülteci farklı illerde hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Sosyal ve ekonomik hayatın içerisinde giderek daha görünür bir şekilde yer alan Suriyeli mülteciler ülkemizde, bir yandan yeni bir hayat kurma çabası içindeyken bir yandan da toplum tarafından kabul görmeyi ummaktadırlar. İlk zamanlarda sığınmacılara gösterilen insani boyuttaki yaklaşım zamanla yerini ülke huzur ve refahını tehdit eden, birçok problemin kaynağı boyutunda olumsuz bir algıya bırakmıştır (Özdemir, 2017; Yazıcı, 2016, Göker, 2015).

Sığınmacılar toplumsal yaşam içinde azınlık konumunda olduklarından, dışlanma, yalnızlaşma, ötekileştirme, günah keçisi ilan edilme sorunlarıyla yüzyüze kalırlar. Bir süre sonra nefret söylemlerinin artmasıyla da, hoşgörüsüzlük ve önyargı giderek artar ve ötekileştirilen bu gruplara karşı saldırı zemini oluşturulur (Alp, 2018).

Toplumumuzun bir kesiminin sığınmacılara karşı kabul duygusu oldukça yüksektir ve Suriyelilere karşı olumlu görüşlere sahiptirler. Ancak diğer bir kesim öfke, kızgınlık ve önyargılarla sosyal ve geleneksel medyada nefret söylemlerinde bulunmaktadır. Günümüzün teknolojisinde kolayca, zaman ve mekan sınırlaması olmadan ulaşılan sosyal medyada insanlar kontrolsüz ifade özgürlüğü altında sıkça

nefret söylemlerini gündeme getirmektedir. Böylece öfke ve kızgınlıkları hızla yayılarak kolayca taraftar bulmaktadır (Yazıcı, 2016).

Günümüzde sosyal medya aracılığıyla dünyanın farklı coğrafyalarında benzer ilgi alanları ve amaçları olan insanlar, kendi özgürlük alanları ve inisiyatifleri kapsamında oluşturdukları farklı araçlar üzerinden fikirlerini paylaşabilmekte, kamuoyu oluşturabilmekte ve ortak hareket edebilmektedir. Böylece bireyler kitle iletişim sürecinde pasif alıcı konumundan sürece katılan aktif bireyler haline gelmişlerdir. Bu noktada sosyal ağ siteleri, bloglar, wikiler, içerik paylaşım siteleri gibi sosyal medyanın etkin araçları günlük yaşamın içine hızlı bir şekilde dahil olmuş ve farklı amaçlarla kullanılmaya başlamıştır (Yeygel Çakır, 2015: 222).

Suriyeli mültecilere karşı nefret söylemi üreten çeşitli birey ve gruplar sosyal medya ortamında diğer gruplarla iletişime geçmekte, olumsuz söylemlerini, videolarını, kolayca dolaşıma sokup çok geniş kitlelere ulaşılmaktadırlar (Kılıcı ve ark., 2017).

İnternet üzerinden geniş yayılım, kontrolsüz yorumlama ve tartışma imkanı veren medya/video paylaşım sitelerinden en sık kullanılanı YouTube'dur. Bir sosyal medya platformu olan YouTube, 2005 yılında kurulmuş ve 2006'da Google tarafından satın alınarak, Google'ın yan kuruluşlarından biri olarak faaliyetine devam etmiştir. YouTube kullanıcılarının video yüklemesine, paylaşmasına ve görüntülenmesine izin veren bir video paylaşım sitesidir. YouTube üzerine video yüklemek oldukça basit bir işlem olup; kullanıcılar minimum zaman ve yatırım gerçekleştirerek paylaşmak istedikleri içeriği yükleyebilmektedir (Akar'dan aktaran Dondurucu ve ark., 2015). Bugün bir milyardan fazla kullanıcısı bulunan YouTube, tüm internet kullanıcılarının yaklaşık üçte biri tarafından ziyaret edilir. Kullanıcılar her gün bir milyar saatlik video izler; bu da milyarlarca izlenme anlamına gelir. 76 farklı

dilde kullanılabilen YouTube, internet kullanıcılarının %95'ine ulaşmakta ve YouTube'a her dakika 300 saat video yüklenmektedir (<https://www.YouTube.com/yt/about/press/> Erişim: 11.02.2018). Her gün milyarlarca video yüklenen bu sitede kullanıcılar istedikleri içeriği kolayca yükleyebilmekte böylece diğer kullanıcılar için yorum ve paylaşım imkanı oluşmaktadır. YouTube bu bağlamda paylaşımına açık ve etkileşim ortamı sağlayan bir platform özelliği taşır (Kılıcı ve ark 2017). YouTube'un diğer bir özelliği bir kullanıcının diğer kullanıcıların yüklediği videolara yorum yapabilmesi, yanıt videoları hazırlayabilmesi, ya da yorumlara karşılık vermesi ile video veya yorumları “beğenme” veya “beğenmeme” seçeneklerini kullanabilmesidir. Bu uygulamaların sonuçları herkes tarafından görülebilmektedir.

Bireylerin kendilerini rahatça ifade etmelerine olanak veren YouTube ortamında, Suriyeli mülteciler de kendilerini ifade imkanı bulmaktadırlar. Videoları izleyen herkes eğer isterse Suriyeli sığınmacılara ait çeşitli yorumlar yapıp video hakkındaki düşüncelerini ifade edebilmektedir. Bu noktada demokratik bir platform olarak da kabul edilen YouTube, içeriklerin çoğu zaman kim tarafından üretildiğinin ve yüklendiğinin bilinmemesi nedeniyle aynı zamanda riskli bir ortamdır.

Suriyelilere bakış açısını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, yaygın bir sosyal paylaşım ortamı olan YouTube videolarının incelemesi yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Bir sosyal medya bileşeni olan YouTube'a yüklenen videolar üzerinden yapılan bu çalışma. 01 Mart 2017-01 Mart 2018 tarihleri arasında başlığında “Suriyeli” ifadesi olan konuyla ilişkili 105 YouTube videosunun içerik analizi yöntemiyle incelenmesi yoluyla yapılmıştır. İçerik analizi; önceden belirlenmiş kodlamalar çerçevesinde sistematik olarak haber

içeriğinin incelenmesini sağlayan bir araştırma tekniğidir. Gazete haberleri veya yazıları, televizyon haberleri, filmler, radyo programları, videolar, sinema filmleri kısacası metinsel, görsel, işitsel her türlü içerik, her türlü belge içerik çözümlemesi tekniğiyle çözümlenebilir (Geray, 2004; 134). Bu çalışmada oluşturulan kodlama cetvelinde; videoyu yükleyen, videonun konusu, toplam görüntülenme sayısı, beğenme sayısı, paylaşma sayısı, başlık, yorum sayısı, şiddet içeriği gibi anahtar kelimeler yer almıştır. Çalışmada aynı konu ile ilgili tekrarlanan videolar ve uygunsuz içerikli videolar kapsam dışı bırakılmıştır. Toplanan veriler SPSS 20 paket programı ile analiz edilmiştir.

Bulgular

Başlığında “Suriyeli” ifadesi olan YouTube videolarının analizi yoluyla Suriyelilere bakış açısının saptanmaya çalışıldığı bu araştırma, 01 Mart 2017-01 Mart 2018 tarihleri arasında konuyla ilişkili 105 YouTube videosunun incelenmesiyle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Videolarda Ele Alınan Olaylar

Videoların 46’sı (%44,1) Suriyelilerin yaşam koşulları ile ilgili durum tespiti yapan görüntülerdir, 28 (%27) video çeşitli şiddet olayı ile ilgili, videoların 11’i (%10.6) eğlence amaçlı, 9’u (%8.7) Suriyelilerin yaptığı taciz olayı, 3’ü (%2.9) dilencilik ile ilgili, 5’i (%4.8) Suriyelilerin kendilerini ifade etmeleri ile ilgili ve 2’si (%1.9) bir kaza olayı ile ilgilidir (Tablo.1).

Tablo.1 Videolarda Ele Alınan Olaylar

	Sayı (n)	Yüzde8%)
Eğlence	11	10,6
Şiddet	28	27,0
Taciz	9	8,7
Dilencilik	3	2,9
Kendini ifade	5	4,8
Kaza	2	1,9
Durum tespit	46	44,1
Toplam	104	100,0

Videoların Süreleri ve Kategorileri

Suriyelileri konu alan 104 videonun 75'i (%72,1) kısa, 3 tanesi (%2,8) uzundur (Tablo.2). Videoların 47'si (%45.2) kişisel blog, 38'i kurumsal (%36.5), 19'u (%18.3) haber-politika kategorisinde yüklenmiştir.

Tablo.2. Videoların Süresi

	Sayı (n)	Yüzde (%)
0-4 dakika (kısa)	79	76,0
5-19 dakika (orta)	22	21,2
20 dakika+ (uzun)	3	2,8
Toplam	104	100,0

Videoların Görüntülenme Durumu

YouTube videolarının görüntülenme sayısına bakıldığında Suriyelileri konu alan 36 (%34,6) videonun izleyiciler tarafından 6499-5000 arasında görüntülediği tespit edilmiştir. 8 (%7,7) video 500 bin-1 milyon arasında görüntülenmişken, 8 (%7,7) video da 1 milyondan fazla görüntülenmiştir (Tablo.3).

Tablo.3 Videoların Görüntülenme Sayısı

	Sayı (n)	Yüzde (%)
1 milyon üstü	8	7,7
500 bin- 1 milyon kez	8	7,7
499.000-100.000 kez	12	11,5
99.000-50.000 kez	9	8,7
49.000-10.000 kez	21	20,2
9000- 6500 kez	10	9,6
6499-5000 kez	36	34,6
Toplam	104	100,0

Videoların Beğenilme, Beğenilmeme ve Paylaşılma Durumu

İncelenen videoların 85'i (%80,8) izleyenlerden 0-1000 arasında beğeni almıştır (Tablo.4). İzleyiciler incelenen 104 videodan 84'ünü (%80,8) 0-100 kez tıklayarak beğenmediklerini ifade etmişlerdir. YouTube videolarının paylaşılma durumuna bakıldığında ise incelenen 104 videodan 59'u (%56,7) 0-50 kez, 12'si (%11,5) ise 100-300 kez başka kullanıcılara yönlendirilerek paylaşılmıştır.

Tablo.4 Videoların Beğenilme Sayısı

	Sayı (n)	Yüzde (%)
0-1000 kişi	85	81,7
1001-5000 kişi	13	12,5
5001- 50.000 kişi	6	5,8
Toplam	104	100,0

Videoların Toplam İzlenme Süresi

İncelenen videoların bir yıl içinde toplam izlenme sürelerine bakıldığında 28 videonun (%26,9) izlenme süresi toplam 24 saat, 34 (%32,7) videonun izlenme süresi toplam 168 saat, 11 (%10,6) videonun ise 720 saat olduğu saptanmıştır.

Videolarda Suriyelilere Ait Görüntünün Olması Durumu

İncelenen 104 videonun 85'inde (%81,7) Suriyelilere ait görüntü varken, 19 (%18,3) videoda Suriyelilere ait bir görüntü yoktur (Tablo.5).

Tablo. 5 Videolarda Suriyelilere Ait Görüntüsü

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Var	85	81,7
Yok	19	18,3
Toplam	104	100,0

Videoların Şiddet İçerme Durumu

İncelenen 104 videonun 33'ünün (%31,7) içeriğinde şiddet görüntüsü varken, 71 (%68,3) videoda şiddet içeriğine rastlanmamıştır. Videoların başlıklarına baktığımızda, 38'inin (%36,5) başlığında şiddet içeren ifade vardır, 66 (%63,5) videonun başlığında şiddet ifadesi yoktur. Videoların 23'ünün (%22,1) başlığında Suriyeliler için “psikopat”, 5'inin (%4,8) başlığında “tacizci” ifadesi kullanılmıştır. Videoların 64'ünün (%61,5) başlığında damgalamaya rastlanmamıştır (Tablo.6). Suriyeliler ile ilgili videoların 18'inde (%17,3) Suriyeliler bir suçun faili olarak görüntülenmişken, 15 (%14,4) videoda fail bir Türk'tür. Videoların 57'sinde (%54,8) herhangi bir fail yoktur ve 14 (%13,5) videoda fail bilinmemektedir. Video görüntülerinin 28'inde (%26,9) Suriyeliler, 15'inde (14,4) Türkler mağdur durumundadır.

Tablo.6 Video Başlığının Damgalama İçerme Durumu

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Damgalama Yok	64	61,5
Psikopat Suriyeli	23	22,1
Hırsız Suriyeli	2	1,9
Tacizci Suriyeli	5	4,8
Dilenci Suriyeli	4	3,8
Diğer	6	5,8
Toplam	104	100,0

Videolara Yapılan Yorumlar

İncelenen videoların yorum alma sayısına baktığımızda, videoların 31'ine (%29.8) 0-10 arası yorum yapıldığı görülmektedir. Videoların 10'u ise (%9.6) 101-300 arasında yorum almıştır (Tablo.7). Yapılan yorumların içeriklerine göz atıldığında 54 (%51.9) video yorumunda Suriyelilere karşı uygunsuz söylemlerin bulunduğu görülmüştür. Videoların 50'sinde (%48.1) yapılan yorumlarda uygunsuz ifadelere rastlanmamıştır.

Tablo.7 Videolara Yapılan Yorum Sayısı

	Sayı (n)	Yüzde (%)
0-10 yorum	31	29,8
11-50 yorum	17	16,3
51-100 yorum	8	7,7
101-300 yorum	10	9,6
301-600 yorum	3	2,9
600 ve üstü	9	8,7
Diğer	26	25,0
Toplam	104	100

Tartışma ve Sonuç:

YouTube videoları üzerinden Suriyelilere bakış açısını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada başlığında “Suriyeli” ifadesi olan konuyla ilişkili 105 YouTube videosu incelenmiştir.

İncelenen videoların 46'sı (%44,1) Suriyelilerin yaşam koşulları ile ilgili durum tespiti yapan görüntülerdir. Bu videolar çoğunlukla haber ajansları tarafından ya da medya kuruluşları tarafından kurumsal olarak yüklenmiş olumlu bakış açısına sahip videolardır. Videolarda Suriyeli mültecilerin kendilerini ifade etmelerine ve içinde buldukları koşulları paylaşmalarına imkan verilmiştir. 28 (%27) video çeşitli şiddet olayı ile ilgilidir. Bu olayların bir kısmı Suriyelilerin

uyguladığı şiddet, bir kısmı da Türklerin uyguladığı şiddet ile ilgilidir.

Videoların 11'i (%10.6) eğlence amaçlıdır. Bu videolarda Suriyelilerin yemek, müzik kültürü gibi konular ele alınmıştır. Videoların 9'u (%8.7) Suriyelilerin yaptığı taciz olayı, 3'ü (%2.9) dilencilik ile ilgili, 5'i (%4.8) Suriyelilerin kendilerini ifade etmeleri ile ilgili ve 2'si (%1.9) bir kaza olayı ile ilgilidir (Tablo.1).

Suriyelileri konu alan 104 videonun 75'i (%72,1) kısa, 3 tanesi (%2,8) uzundur (Tablo.2). Videoların 47'si (%45.2) kişisel blog, 38'i kurumsal (%36.5), 19'u (%18.3) haber-politika kategorisinde yüklenmiştir. Kısa videoların çoğu bireysel yüklemeleri içermektedir.

YouTube videolarının görüntülenme sayısına bakıldığında Suriyelileri konu alan 36 (%34,6) videonun izleyiciler tarafından 6499-5000 arasında görüntülediği tespit edilmiştir. 8 (%7,7) video 1 milyondan fazla, 8 (%7,7) video da 500 bin-1 milyon arasında görüntülenmiştir (Tablo.3). Bu sayılara bakıldığında videoların bir yıllık süre içinde oldukça yüksek sayıda izleyici tarafından görüntüledikleri ortadadır.

Video beğenme, içerik oluşturucuya çalışmasından keyif aldığımızı söylemenin hızlı yollarından biridir. “Bunu beğendim” “👍” işareti ile gösterilir. İncelenen videoların 85'i (%80.8) izleyenlerden 0-1000 arasında beğeni almıştır (Tablo.4). Beğenmediğiniz bir video olursa beğenmeme seçeneğini kullanarak bunu belirtebilirsiniz. “Bunu beğenmedim”, “👎” işareti ile gösterilir. İzleyiciler incelenen 104 videodan 84'ünü (%80.8) 0-100 kez tıklayarak beğenmediklerini ifade etmişlerdir. YouTube videolarının paylaşılma durumuna bakıldığında ise incelenen 104 videodan 59'u (%56,7) 0-50 kez, 12'si (%11.5) ise 100-300 kez başka kullanıcılara yönlendirilerek paylaşılmıştır.

Videoların izlenme süresi bize, onların ne kadar kişiye ulaştığı ve ne kadar ilgi çektiği hakkında bilgi verir. YouTube istatistiklerinde her bir videonun izlendiği toplam süre saat/gün/yıl olarak verilmektedir. İncelenen videoların bir yıllık süre içinde toplam izlenme sürelerine bakıldığında 28 videonun (%26,9) izlenme süresi toplam 24 saat, 34'ünün (%32,7) izlenme süresi toplam 168 saat, 11 (%10,6) videonun ise 720 saat olduğu saptanmıştır.

İncelenen 104 videonun 33'ünün (%31,7) içeriğinde şiddet görüntüsü vardır. Videoların başlıklarında ise, 8 (%36,5) video başlığında şiddet içeren ifade varken, 66 (%63,5) videonun başlığında şiddet ifadesi yoktur. Video başlıklarında Suriyelilere ilişkin damgalama mevcuttur. 23 (%22,1) video başlığında Suriyeliler için “psikopat”, 5 (%4,8) video başlığında “tacizci” ifadesi kullanılmıştır. Hırsız, dilenci gibi damgalayıcı, aşağılayıcı ve ötekileştirici ifadeler videolarda mevcuttur (Tablo.6).

Suriyeliler ile ilgili videoların 18'inde (%17,3) Suriyeliler bir suçun faili olarak görüntülenmişken, 15 (%14,4) videoda fail bir Türk'tür. Video görüntülerinin 28'inde (%26,9) Suriyeliler, 15'inde (14,4) Türkler mağdur durumundadır.

İncelenen videoların yorum alma sayısına baktığımızda, videoların 31'ine (%29,8) 0-10 arası yorum yapıldığı görülmektedir. Videoların 10'u ise (%9,6) 101-300 arasında yorum almıştır (Tablo.7). Yapılan yorumların içeriklerine göz atıldığında 54 (%51,9) video yorumunda Suriyelilere karşı uygunsuz, küfür içerikli, ırkçı ve küçültücü söylemlerin bulunduğu görülmüştür.

Çalışmada incelenen videoların çoğu kurumsal ya da kişisel olarak yüklenmiş, Suriyelilerin içinde yaşadıkları koşulları anlatan videolardır. Bu videolardaki başlıklar Suriyelileri damgalayıcı ya da şiddet ifadesi içermemesine rağmen, videolara yapılan yorumların çoğu küfür ve damgalama

içermektedir. İncelenen videoların %27 sinde Suriyeliler mağdur durumda olmalarına rağmen yapılan yorumlarda yine küfür ve damgalama vardır. Suriyelilerin suç ya da şiddet faili olarak gösterildiği ve başlığında damgalama olan videoların bazılarının Suriyelilerle ilgisi olmadığı, Suriyelileri tehdit unsuru olarak gösterme amaçlı yüklendiği tespit edilmiştir. Video başlıklarındaki psikopat, tacizci, hırsız, dilenci gibi ifadeler ve yapılan yorumlardaki içeriklerden Suriyelilere karşı nefret, ayrımcılık, ötekileştirme ve yabancı düşmanlığının teşvik edildiği görülmüştür.

Sonuç olarak geleneksel medyadan farklı olarak sosyal medya ortamlarında kullanıcılar kontrolsüz şekilde içerik üreten konumunda oldukları için nefret söyleminin üretilmesi ve yaygınlaştırılması çok kolay ve hızlı olmakta ve bu tür söylemler zamanla artarak toplum içinde bölünmelere sebep olmaktadır. Toplumun sosyal medya okuryazarlığı konusunda bilinçlendirilmesi önerilebilir.

Kaynakça

Alp, H. (2018). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Ayrımcı Ve Ötekileştirici Söylemin Yerel Medyada Yeniden Üretilmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5 (15), 22-37

Geray, H. (2004). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel Ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Siyasal Kitabevi.

Göker, G., & Keskin, S. (2016). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (41).

Kılıcı, Ş., Dondurucu, Z., & Uran, A. (2017). Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi: İslam Karşıtlığı Bağlamında Nefret Söylemi İçeren Videoların YouTube Üzerinden İncelenmesi. *Online Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 154-187

Özdemir, E. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Algıları. *The Journal of Defense Sciences*, 16(1), 115-133

Yazıcı, T. (2016). Yeni Medyanın Nefret Dili: Suriyeli Mültecilerle İlgili Ekşi Sözlük Örneği. *Global Media Journal TR Edition*, 7(13), 115-136.

Yeygel Çakır, S. (2015). *Kullanıcı Reklamcı Mı Oluyor? Sosyal Medyada Etkileşimciliğin Gücü Ve Kullanıcı Merkezli İçerik Üretimi*. A. Özkan, N. Tandaçgüneş & B. Önaydoğan (Ed.), *Yeni Medya Ve Reklam*, 213-252, Derin.

<https://www.YouTube.com/yt/about/press/>
11.02.2018

Erişim:

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Mülteci Kavramına Yönelik Metaforları

Hülya Karaçalı Taze Sinop Üniversitesi

Kibar Aktın Sinop Üniversitesi

Giriş

Türkiye tarih boyunca göç hareketliliği, doğal afetler, işgaller, iç savaşlar, dini ve etnik kültürel farklılıklar ve siyasi baskı gibi nedenlerle göç alan ve göç veren bir ülke konumundadır. Aynı zamanda geçiş özelliği olan bir ülke olması nedeniyle sığınmacıların başka ülkelere geçerken geçici bir süre ile ikamet ettikleri bir yerleşim alanıdır. Türkiye’de geçici koruma statüsünde Suriyeliler ve sığınmacı kimliğinde ikamet eden Etiyopyalı, Somalili, Afganlı, İranlı, Iraklı, Libyalı, Nijeryalı ve Yemenli vatandaşlar olduğu görülmektedir (Erden, 2017, s. 271). Türkiye’de gelen bu grupların çok azı kamplarda ve büyük bir kısmı yerleşim yerlerinde halkla iç içe yaşamaktadır (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013). Son on yılda Kuzey Afrika ve Orta Doğu’daki siyasi krizlerin ardından Suriye’de patlak veren iç savaşın başlaması mülteci (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme’nin 1. maddesine göre 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasî düşünceleri yüzünden kötü muameleye uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istenmeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden ikamet ettiği ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs (Uluslararası Göç Terimleri sözlüğü, 2009, s. 49) ve sığınmacı (İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler (Uluslararası Göç Terimleri sözlüğü, 2009, s. 49) sorununu hızla arttırmış ve bu sorunu Türkiye’nin ve Avrupa’nın gündeminde ilk sıralara yerleştirmiştir. Suriyeliler 2011 yılından başlayarak bir kısmı ağır savaş ve bir kısmı terörden dolayı kaçarak Türkiye’de hayata tutunmaya

çalışan en büyük kitlesel grubu oluşturmaktadır (Yıldız, Ünlü ve Sezer, 2014, s. 43). 2018 yılı istatistiklerine göre Türkiye’de geçici koruma kapsamında 3.554.496 Suriyeli bulunmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [İBGİGM], 2018). Suriyelilerin dışında Türkiye’ye gelen diğer sığınmacı grupları oluşturan Iraklı, Etiyopyalı, Somalili, Nijeryalı, Yemenli ve Yezidileri göçe zorlayan koşullar daha farkı insanlık trajedisini içermektedir. Bu grupların, ülkelerinde yaşanan iç savaş; terör; mezhep ya da “kabile savaşları ve milis çatışmaları” gibi nedenlerle evlerinin yakıldığı, yaşadıkları mahallerden kovuldukları, iş yerlerine zarar verildiği, aile fertlerinin kaçırıldığı, şiddete ve işkenceye maruz kaldıkları, kocaları ölen kadınların kaçırıldıkları, tacize uğradıkları ve çocukları önünde tecavüze maruz kalmaları gibi insanlık dışı muameleyle karşılaştıklarını dair anlatılar yer almaktadır (Başbuğ ve Yiğit, 2016, s.271). Terör, korku, şiddet, işkence, yoksulluk, ölümler ve kayıplar gibi sayılamayacak kadar çok tarifsiz acılarla ile Türkiye’ye gelen insanların maalesef ki bu acıları son bulmayıp yeni bir başlangıç yapıp birçok sorunla devam etmektedir (Özdemir, 2015). Üçüncü ülkeye geçiş süreci içinde uzun bekleme süreleri, ikamet, çalışma hakkı, barınma, beslenme, sağlık, ilaç temini, giyim ihtiyaçları ve seyahat sınırlamaları gibi çeşitli problemlerle karşılaşmaktadırlar. Öte yandan aile ve çevrelerinden uzak kalmaları, farklı bir kültürün içinde olmaları, ona alışma çabaları, dil ve okuma yazma bilmemeleri, sosyal statülerini, bir topluluğa üyelik hislerini kaybetmeleri, sağlık sorunları, aile içi ve çevre ile ilişkilerde yaşanan problemler, onlar için yeni sosyal ve kültürel sorunları oluşturmaktadır (Yıldız, Ünlü ve Sezer, 2014; Yıldırım, Yakar, ve Erdoğan, 2017). Kısaca tüm bu durumlar mülteci ve sığınmacı aileleri ekonomik, psikolojik ve sosyal olarak etkilemektedir.

Sığınmacı ve mültecilere yönelik toplumun hoşgörüsüz ve ayrımcı davranışların yaygınlaşmasında medyanın gücü

yadsınamaz. Mülteci ve sığınmacılar konusunda basın kaynakları konuyu farklı boyutlarıyla ele almak yerine genellikle siyasal iktidarın politikaları ve durum tanımları çerçevesinde sunduğu görülmüştür (Şen, 2017, s.39). Medyanın kullandığı ötekileştirici ve dışlayıcı dil zaman zaman mültecileri “kaçak mülteciler”, “iç savaştan kaçan”, “misafirsenez misafirliğinizi bilin”, “yasadışı yollarla sınırdan geçen kaçaklar” gibi nitelemelerle haber içeriklerinde “suçlu” (İçişleri Bakanlığınca 05 Temmuz 2017 Çarşamba günü Suriyeli mültecilere yönelik yaptığı basın açıklamasında “Basın yayın organları ve sosyal medya hesaplarından, Suriyeli misafirlerimizle ilgili, ‘suçu tırmandırdıklarına yönelik olarak’ servis edilen haber ve yorumlar gerçek bağlamından koparılıp kamuoyuna yansıtılmaktadır. Suriyelilerin Türkiye’de işlenen toplam suçlara oranı Türkiye’deki toplam nüfusları göz önünde bulundurulduğunda ülkemiz genel suçlarına göre oldukça azdır. Suriyelilerin karıştırdıkları olayların Türkiye’deki toplam asayiş olaylarına oranı 2014-2017 arasında yıllık ortalama%1,32’dir. Bu olayların önemli bir kısmı kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanan olaylardır. Ayrıca 2017’de Suriyelilerin karıştırdıkları suç olaylarında, nüfuslarındaki artışa rağmen bir önceki yılın ilk 6 ayına oranla %5’lik bir azalma olmuştur” (<https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017>)) olarak sunmuş ve onları “ekonomik külfet olarak” görmüştür (Erdoğan, Kavukçuer ve Çetinkaya, 2017, s. 17). Kolukırık (2009) incelediği haber metinlerinde en çok tekrarlanan ve dikkati çeken kavramın “kaçak” kelimesi olduğunu ve bu kavramın yanı sıra kullanılan tekrarlamalarda “mülteci yakalandı” ve “gözetim altına alındı” ifade bütünlüğüne dikkat çekmiştir. Bununla birlikte gazete köşe yazılarında ve görsellerde sığınmacıların aynı sıklıkta toplum güvenliği için çeşitli konular etrafında “tehdit” olarak gösteren haberlere de rastlanılmıştır (Pandır, Efe ve Paksoy’a (2015). Gerçek olan şu ki, mültecilerin zor koşullarda hayatlarını sürdürme çabaları, dilencilik yapmaları (Ülke genelinde 17 ve 27 Mayıs tarihlerinde 2 defa gerçekleştirilen Huzurlu Sokaklar uygulamalarında dilencilik suçuyla ilgili olarak toplam 3 bin 46 kişiye işlem yapılmış, bunlardan ilk uygulamada 149 kişinin, ikinci uygulamada ise 230 kişinin Suriyeli olduğu tespit edilmiş, gerekli adli ve idari işlemler yapılmıştır. Ayrıca yakalananlardan bazılarının Suriyeli kılığına girmiş şahıslardan oluştuğu anlaşılmıştır” (<https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017>)) ve suçta

bulaşmaya eğilimli olduklarına dair toplumda oluşan ön yargı endişeleri tırmandırmıştır (Özdemir, 2017). Mültecilerin yaptığı iddia edilen hırsızlık, saldırı, cinayet gibi haberler sürekli olarak kötü olaylarla ya da uyum sorunlarıyla medyada yer almakta ve dolayısıyla toplumda sürekli problem yarattıklarına dair bir algı oluşmasına neden olmuştur. Nitekim mültecilere yönelik olumsuz haberler Türk toplumunda zaman zaman büyük tepkilere yol açmış, tehdit algısı ve panik duygusunun ortaya çıkmasıyla Suriyeli işçilerin çadırlarının, dükkânlarının yakılması gibi olaylar yaşanmasına sebep olmuştur. Ancak medyada bu olayla daha az yer almıştır (Erdoğan, Kavukçuer ve Çetinkaya, 2017, s. 24). Nefret söylemi, nefret eksenli tutum ve davranışların kışkırtılmasında medyanın kullandığı ötekileştirici ve dışlayıcı dil etkili olmakta ve bu durum sığınmacıların sosyal entegrasyonunu engellemektedir (Yıldız, Ünlü ve Sezer, 2016, s.46). Kolukırık'ın (2009, s.15) belirttiği gibi “haber metinlerindeki mülteci imajlarının öteki ya da yabancı olarak sunumu, kurulabilecek sosyal ilişkilerinin önündeki engeli oluşturmaktadır”. Genel bağlamda Türk medyasında Mültecilerle ilgili temel sorun “mülteci”, “göçmen” ve “sığınmacı” kavramlarının hukuki olarak farklarının bilinmemesi ve uluslararası alanda sahip oldukları hakların göz ardı edilmesidir. Haber içerikleri bu üç statünün farklarına, habere konu olan insanların göç etme nedenlerine ve bu nedenler doğrultusunda sahip oldukları haklara dayanarak yapılmamaktadır. Mülteciler ülkelerinden kovulmuş değil kaçarak yardım arayan insanlardır. Mülteci sorununun bir uluslararası koruma krizi olduğu ve mültecilerin krizi yaratan değil yaşayan oldukları unutulmaktadır. Medyanın söylemini “uluslararası koruma krizi” olarak tanımlaması bu olumsuz algının ve mülteciliğe bakış açısının değişmesini sağlayacaktır (Erdoğan, Kavukçuer ve Çetinkaya, 2017, s. 18, 20, 23).

Medya aracılığıyla yapılan haberlerde mülteci ve sığınmacılara yönelik geliştirilen olumsuz söylemler “duyu organlarımız

tarafından” alınarak ve zihnimizde daha önceki bilgilerimizle örgütlenerek algımızı” oluşturmaktadır. Algılar “çoğu kez beklenti, ihtiyaç ve daha önceden kimliğimize kodlanmış enformasyonlardan” etkilenmesi “görmek istediğimizi yani dikkatimizi çeken istediğimiz şekilde” algılamamıza neden olur (Fisher, 1997’den Akt. Özdemir, 2017, s.119). İlköğretimden yükseköğretime kadar eğitimin her aşamasında çocuklar, gençler, öğretmenler, öğretim üyeleri mülteci ve sığınmacılara yönelik bu şekilde geliştirdikleri olumsuz algıları ile onları ötekileştirilen söylemleri bilinçli veya bilinçsiz kullanmaktadır. Öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin bu olumsuz algıları eğitim sisteminde dezavantajlı gruplara yönelik öğrenme ve öğretmen sürecini istenmedik bir şekilde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı vatandaşlık eğitim programının temel yapı taşı ve geleceğin öğretmenleri olacak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “Mülteci” kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla belirlemektir. Vatandaşlık eğitim programının yürütücülerini oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sığınmacılara/mültecilere yönelik algılarını ortaya koyan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Durmuş ve Baş, 2016). Bu açıdan yapılacak çalışmanın literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı ve ortaya çıkacak sonuçların mülteci ve sığınmacı çocuklara dönük eğitimde yapılacak eylem planlarının geliştirilmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “mülteci” kavramına ilişkin algılarını metafor aracılığı ile tespit etmektir. Araştırmanın amacı bağlamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “Mülteci” kavramına ilişkin ortaya koydukları metaforlar nelerdir?
2. Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından ortaya konan metaforlar, ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?

Yöntem

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Toplumda “mülteci” kavramı bildiğimizi zannedip gerçekte hakkında tam anlamıyla ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız bir olgudur. Tümüyle yabancı olmamız buna karşılık tam anlamını da kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi lisans programında öğrenim gören 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerinden gönüllülük esasına dayalı olarak belirlenen 88 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Birinci sınıf öğretmen adaylarının araştırmaya dâhil edilmeme nedeni *Vatandaşlık Bilgisi* dersini almamış olmalarıdır.

Katılımcı gruplar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sınıf Düzeyi ve Sınıflara Göre Dağılımı

Sınıf	N	%
2. Sınıf	30	34,10
3. Sınıf	36	40,90
4. Sınıf	22	25,00
Toplam	88	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sınıf düzeyine göre dağılımı şöyledir: 30 ikinci sınıf, 36 üçüncü sınıf, 22 dördüncü sınıf sosyal bilgiler öğretmen adaydır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamındaki öğretmen adaylarına “Mülteci”..... ya / ye benzer, çünkü.....” biçiminde bir cümle içinde yer aldığı yarım bırakılmış bir form verilerek, görüşlerini yazmaları istenmiştir. Öğretmen adayları eksik bırakılmış bu formu 10 dakika içinde doldurmuşlardır.

Verilerin Analizi

Katılımcıların geliştirdikleri metaforlar analiz edilirken üç aşama takip edilmiştir. İlk aşamada öğretmen adaylarının “Mülteci” hakkında oluşturdukları metaforlar iki araştırmacı tarafından incelenmiştir. Metaforlar içerisinde örneğin “Mülteci mültecidir”, “Mülteci deveye benzer. Çünkü insanlar eskiden develerle göç ederlermiş” gibi metafor olmayan ve kullanılan metafor ile açıklama cümlesi uyuşmayan veriler değerlendirmeden çıkartılmıştır. Bu gerekçelere bağlı olarak 4 adet metafor formu araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Ardından metaforları içeren tüm formlar bir word dosyasına aktarılmış ve numaralandırılmıştır. İkinci aşamada benzerlik gösteren metaforlar gruplandırılmıştır. Toplam 74 adet geçerli metafor elde edilmiştir. Üçüncü aşamada her metafor imgesinin mülteci olgusunu nasıl kavramsallaştırdığına

bakılmıştır. Bu aşamada, katılımcılar tarafından üretilen her metafor imgesi ve metafora yönelik nedensel açıklama aralarındaki ilişki bakımından belli bir kategori ile tanımlanmıştır. Örneğin, “Mülteci rüzgârda savrulmuş yaprağa benzer. Çünkü Anavatanından kopmuştur. Rüzgâr onu nereye savurursa oraya sürüklenir. Mülteci olmak zordur” (Ö73) ifadesinde “yaprak” metaforu gerekçesiyle birlikte değerlendirildiğinde “mecburiyet” kategorisi altında gruplandırılmıştır. Kategorik kodlamanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla veriler iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kategorize edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Kategoriler arasında görüş birliği/tutarlılığı sağlanana kadar kodlama üç kez gözden geçirilerek kodlamanın güvenilirliği sağlanmıştır. Kodlayıcılar arasında uyum yüzdesi aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır: Güvenirlilik= Görüş birliği sayısı X 100) / Toplam görüş birliği + görüş ayrılığı sayısı (Miles ve Huberman, 2016, s. 64). Bu tür çalışmalarda kodlama güvenilirliği ilk aşamada genelde “%70’in üzerinde çıkmaz”. Sonraki aşamada “% 80” gibi bir güvenirlilik aranır. Güvenirliğin kodlama şemasının boyutuna ve aralığına göre “% 90” aralığında olması beklenir (Miles ve Huberman, 2016, s. 64). Elde edilen değer (%95) kodlamanın güvenilir biçimde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Kategoriler açıklanırken öğretmen adayları tarafından üretilen metaforlardan doğrudan alıntı yapılarak gösterilmiştir. Ayrıca etik açıdan doğru olmayacağı düşünülerek öğretmen adaylarının isimlerine yer verilmemiş, onun yerine adaylar ÖA1, ÖA2, ÖA3 şeklinde isimlendirilmiştir. Araştırmanın dış geçerliğini artırmak için araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, görüşme verilerinin çözümlenmesi ve yorumlanması ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bulgular

Bu bölümde katılımcı öğretmen adaylarının “Mülteci” kavramına yönelik oluşturdukları metaforlara (Bkz. Tablo 1),

bu metaforlar ile mülteci olgusunu nasıl kavramsallaştırdıklarına (Bkz. Tablo 2) ve öğretmen adaylarının bu metaforlarına ilişkin örnek ifadelerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Mülteci Kavramına Yönelik Sahip Oldukları Metaforlar

Sıra No	Metafor	f	%	Sıra No	Metafor	f	%
1	Yuvası tehlikede ve bozulmakta olan kuş	1	1,14	38	Kıracı	1	1,14
2	Kanadı kırılmış, yardım eli isteyen kuş	1	1,14	39	Çaresizlik	2	2,27
3	Cedric	1	1,14	40	Kum tanesi	1	1,14
4	Ücretli öğretmen	1	1,14	41	Düşmüş, zarar görmüş insan	1	1,14
5	Kış ayında çiçek açan ağaç	1	1,14	42	Ülkesindeki durumdan etkilenip can güvenliğini sağlamak için başka yerlere göç edenler	1	1,14
6	Göçmen kuş	6	6,82	43	Toprağından koparılmış çiçek	1	1,14
7	Kayalıklarda çıkan bir çiçek	1	1,14	44	Kökü topraktan koparılmış ağaç	1	1,14
8	Yılan	1	1,14	45	Yaralı kuş	2	2,27
9	Eşitsizlik	1	1,14	46	Savunmasız topluluk	1	1,14
10	Dilenci	1	1,14	47	Ezilmiş insan	1	1,14
11	Alkol	1	1,14	48	Yurtsuz John	1	1,14
12	Dalga	1	1,14	49	Kafesteki kuş	1	1,14
13	Tatlımın ardından ayran içmek	1	1,14	50	Toprak	1	1,14
14	Savunmasız şehir	1	1,14	51	Biz	1	1,14
15	Mektup	1	1,14	52	Yolunu, geleceğini kaybetmiş, birilerine muhtaç kalarak yaşamak zorunda kalan insan	1	1,14
16	Gece	1	1,14	53	Yerinde olmayan eşya	1	1,14

Tablo 2. Devam

Sıra No	Metafor	f	%	Sıra No	Metafor	f	%
17	Balık	1	1,14	54	Sisli günde güneş	1	1,14
18	Kuş	4	4,30	55	Yeni doğmuş bebek	1	1,14
19	Sahipsiz köpek	1	1,14	57	Sessiz işgalci	1	1,14
20	Uçan güvercin	1	1,14	58	Yetim çocuk	3	3,41
21	Kışın zor şartlarında göçen bir kuş	1	1,14	59	Öksüz ve yetim	1	1,14
22	Depremzede	1	1,14	60	Kimsesiz	1	1,14
23	Zor durumda	1	1,14	61	Schindler'in listesindeki kırmızı elbiseli kız	1	1,14
24	Evi yanmış insan	1	1,14	62	Kalabalık	1	1,14
25	Kedi	1	1,14	63	Savaşta yaralanan asker	1	1,14
26	Leylek	1	1,14	64	Kurt	1	1,14
27	Evsiz, yurtsuzlara	1	1,14	65	Bağışıklık	1	1,14
28	Sessiz çığlık	1	1,14	66	Bukalemun	1	1,14
29	Öksüz	1	1,14	67	Kaplumbağa	1	1,14
30	Karanlıkta, yalnız başına, çaresiz kalmış, yolunu kaybetmiş, nereye gideceğini şaşırılmış köle	1	1,14	68	Karavan	1	1,14
31	Rüzgarda savrulmuş yaprak	3	3,41	69	Çadır	1	1,14
32	Köle	1	1,14	70	Misafir	1	1,14
33	Buz kütleli	1	1,14	71	Ensar	1	1,14
34	Rüzgar	1	1,14	72	Köprü	1	1,14
35	Aile bakımından kaçan küçük yaştaki genç kız	1	1,14	73	Siğınmacı	1	1,14
36	Annesini kaybetmiş kuzu	1	1,14	74	Aşk	1	1,14
37	Evden kovulmuş kedi	1	1,14	Toplam		88	100

Tablo 2 incelendiği zaman; katılımcıların “mülteci” kavramına yönelik 74 geçerli metafor geliştirdiği görülmektedir. Öğretmen adayları tarafından sıklıkla göçmen kuş (f=6), kuş

(f=4), yetim çocuk (f=3), yaralı kuş (f=2), çaresizlik (f=2) ve rüzgârda savrulmuş yaprak (f=3) metaforları geliştirilmiştir. Belirtilen 6 metafor dışındaki 68 metafor ise birer öğretmen adayı tarafından geliştirilmiştir. Katılımcıların geliştirdikleri bu metaforların 52 tanesi canlı varlıkları (insan, hayvan, bitki) (% 70,27), 15 tanesi cansız varlıkları (rüzgâr, yaprak, kum tanesi vb.) (%20,27) ve 7 tanesi durum belirten (çaresizlik, zor durumda vb.) (%9,46) mültecileri niteleyici metaforlar içerdiği görülmüştür.

Katılımcıların “mülteci” kavramına ilişkin geliştirdikleri geçerli metaforların analizi sonucu elde edilen kavramsal kategoriler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların Mülteci Kavramına Yönelik Sahip Oldukları Kavramsal Kategoriler

Sıra No	Kategori	Metafor	Metafor Sayısı (n)
1	Umut	Cedric, kış ayında çiçek açan ağaç, göçmen kuş, kayalıklarda çıkan bir çiçek	4
2	Aşağılayıcı	Yılan, dilenci, dalga, tatlımın ardından ayran içmek, savunmasız şehir, gece, balık, kuş, sahipsiz köpek	9
3	Mecburiyet	Uçan güvercin, kışın zor şartlarında göçen bir kuş, kuş, depremzede, zor durumda, evi yanmış insan, kedi, göçmen kuş, leylek, evsiz, yurtsuzlara, savunmasız topluluk	12
4	Belirsizlik	Rüzgârda savrulmuş yaprak, kuş, buz kütlesi, rüzgâr, aile bakımından kaçan küçük yaştaki genç kız, evden kovulmuş kedi, kiracı, kum tanesi, ücretli öğretmen	9
5	Baskı	Sessiz çığlık, kanadı kırılmış, yardım eli isteyen kuş, ülkesindeki durumdan etkilenip can güvenliğini sağlamak için başka yerlere göç edenler, kökü topraktan koparılmış ağaç, yurtsuz john	5
6	Sağduyu	Toprak, biz, yolunu, geleceğini kaybetmiş, birilerine muhtaç kalarak yaşamak zorunda kalan insan, köprü, sığınmacı, öksüz, düşmüş, zarar görmüş insan, çaresizlik, yuvası tehlikede ve bozulmakta olan kuş, savaşta yaralanan asker	10
7	Eksiklik	Yeni doğmuş bebek, yaralı kuş	2

Tablo 3. Devam

Sıra No	Kategori	Metafor	Metafor Sayısı (n)
8	Yalnızlık	Yetim çocuk, öksüz ve yetim, kimsesiz, kalabalık, aşk	5
9	Adaptasyon	Kurt, bağışıklık, bukailemun	3
10	Yurtsuz	Kaplumbağa, karavan, çadır, göçmen kuş	4
11	Eleştiri	Eşitsizlik, alkol, sessiz işgalci	3
12	Geçici	Mektup, misafir, ensar	3
13	Tutsaklık	Karanlıkta, yalnız başına, çaresiz kalmış, yolunu kaybetmiş, nereye gideceğini şaşırılmış köle, köle, yaralı kuş, kafesteki kuş	4
14	Reddetme	Toprağından koparılmış çiçek, yerinde olmayan eşya	2
15	Acıma	Ezilmiş insan, annesini kaybetmiş kuzu, çaresizlik	3
16	Görünmezlik	Sisli günde güneş, schindler'in listesindeki kırmızı elbiseli kız	2

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların “mülteci” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar ortak özellikleri bakımından 16 kavramsal kategori altında toplanmıştır. Her metafor katılımcıların sundukları gerekçeler dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Kavramsal kategoriler incelendiğinde bu kategorilerin olumlu ve olumsuz olmak üzere temelde iki bakış açısı ile değerlendirilebileceği görülmüştür: Olumlu kavramsal kategorileri (% 68,75) mecburiyet (n=12), sağduyu (n=10), belirsizlik (n=9), baskı (n=5), yalnızlık (n=5), umut (n=4), yurtsuz (n=4), acıma (n=3), adaptasyon (n=3), ve olumsuz kavramsal kategorileri (% 31,25) aşağılayıcı (n=9), eleştiri (n=3), geçici (n=3), reddetme (n=2), tutsaklık (n=4), eksiklik

(n=2) ve görünmezlik (n=2) kategorileri olarak sınıflandırılmıştır.

Kategori 1: Umut

Tablo 3 incelendiğinde “umut” kategorisinde 4 farklı metaforun (Cedric, kış ayında çiçek açan ağaç, göçmen kuş) 4 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda “umut” kategorisini oluşturan metaforları katılımcıların neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci göçmen kuşa benzer. Çünkü bulunduğu yerden daha iyi bir yer bulmak için göçerler.” (ÖA20)

“Mülteci kayalıklarda çıkan bir çiçeğe benzer. Çünkü hayat onlara ne kadar zorluk yaşatsa da, insanlar onları ne kadar hor görse, zulüm etse de, yaşadıklarına göz yumsa da onlar her şeye rağmen güzel günlerin hayalini kuran masum insanlardır.” (ÖA18).

“Mülteci kış ayında çiçek açan ağaca benzer. Çünkü çetin zorluklardan kaçarak umut olarak gördüğü bir yerde yaşama inanır ve umutlanır. Fakat yine bu anda tekrar umutları yıkılarak zorluklarla mücadele eder.” (ÖA34).

Kategori 2: Aşağılayıcı

Tablo 3 incelendiğinde “aşağılayıcı” kategorisinde 9 farklı metaforun (yılan, dilenci, dalga, tatlının ardından ayran içmek, savunmasız şehir, gece, balık, kuş, sahipsiz köpek), 9 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Sık tekrarlanan bir metafor söz konusu değildir. Aşağıda “aşağılayıcı” kategorisini oluşturan metaforları katılımcıların neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci yılana benzer. Çünkü tehlikelidir. Nerede ne yapacağı belli değildir ve güvensizdir.” (ÖA88).

“Mülteci dilenciye benzer. Çünkü sokaklarda birçok mülteci alın teriyle çalışmak yerine kendilerine kolay gelen bir emek sarf etmeden dilenmeyi tercih ediyorlar; üstelik küçük çocuklarını bile dilendirmekten çekinmiyorlar.” (ÖA64).

“Mülteci dalgaya içmeye benzer. Çünkü olay yerinden uzaklaşmak için her yöne kaçarlar.” (ÖA45).

“Mülteci tatlının ardından ayran içmeye benzer. Çünkü bir toplumun, ulusun, ırkın kültürü tatlıdır. Bu tatlının üzerine mülteci “ayran” içilirse damaklarda tatsız bir kültür, örf, adetler türer, kültürel karışıklığa neden olur.” (ÖA42).

“Mülteci savunmasız şehre benzer. Çünkü korunamayan kadın, çocuk ve yaşlıları kapsar. Kendisini savunma yeterliliğine sahip herkes elinden geldiğince toprağını korumalıdır. Mücadele etmesini bilmeyenler hep mülteci olacaktır.” (ÖA38)

“Mülteci balığa benzer. Çünkü balıkların yaşamaları için gerekli olan şeyler sadece su ve birazcık yiyecektir. Belli bir yere, vatana ihtiyaç yoktur. Mülteciler de yaşamak için yalnızca havaya ihtiyaç duyuyor gibiler. Vatanlarını savunmak yerine başka ülkede yaşıyorlar.” (ÖA25).

“Mülteci köpeğe benzer. Çünkü kim besler bakarsa onun peşinde olur.” (ÖA1).

Kategori 3: Mecburiyet

Tablo 3 incelendiğinde “mecburiyet” kategorisinde toplam 11 farklı metaforun (uçan güvercin, kuş, depremzede, zor durumda, evi yanmış insan, kedi, göçmen kuş, leylek, evsiz, yurtsuzlara savunmasız topluluk) 13 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. En sık (n=3) kullanılan metaforun göçmen kuş olduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “mecburiyet” kategorisini oluşturan metaforları katılımcıların neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci uçan güvercine benzer. Çünkü insanlar kendi vatan topraklarından siyasi, dini baskılardan kaçarak başka ülkeye sığınmak zorunda kalması sebebiyetinden dolayı güvercine benzetiyorum. Nasıl güvercin korkudan bir sestən kaçırıyorsa bu insanlar da böyledir.” (ÖA87).

“Mülteci kışın zor şartlarında göçen bir kuşa benzer. Çünkü elinde olmayan sebeplerden dolayı temel hakları ihlal edilir, başka bir yere göçmek zorundadır yoksa kışın zor şartlarında donabilir.” (ÖA81).

“Mülteci depremzedeye benzer. Çünkü büyük bir yıkım sonucu yerinde yurdundan olmuş (evsiz kalmış) insanlardır.” (ÖA73).

“Mülteci göçmen kuşa benzer. Çünkü yaşadıkları yerden başka bir yere yaşamak için göç etmek zorundalar. Ve gittikleri yerlere bir şekilde ayak uydurmak zorundalar.” (ÖA4).

“Mülteci leyleğe benzer. Çünkü leylek yazları göç eder. Mülteciler ise savaş zamanları göç eder. Her ikisi de yurtlarını terk etmek zorunda kalırlar.” (ÖA24).

“Mülteci kediye benzer. Çünkü kediler yardıma muhtaç olduklarında sığınacak yer ararlar. Mülteciler de yardıma muhtaç oldukları için Türkiye’ye sığındılar.” (ÖA65).

“Mülteci kışın zor şartlarında göçen bir kuşa benzer. Çünkü elinde olmayan sebeplerden dolayı temel hakları ihlal edilir, başka bir yere göçmek zorundadır yoksa kışın zor şartlarında donabilir.” (ÖA82).

Kategori 4: Belirsizlik

Tablo 3 incelendiğinde “belirsizlik” kategorisinde toplam 9 farklı metaforun (rüzgârda savrulmuş yaprak, kuş, buz kütlesi, rüzgar, aile bakımından kaçan küçük yaştaki genç kız, evden kovulmuş kedi, kiracı, kum tanesi, ücretli öğretmen) 11 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. En sık (n=3) kullanılan metaforun yaprak olduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “belirsizlik” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci rüzgârda savrulmuş yaprağa benzer. Çünkü anavatanından kopmuştur. Rüzgâr onu nereye savurursa oraya sürüklenir.” (ÖA78).

“Mülteci kuşa benzer. Çünkü sürekli konargöçer bir haldedir. Kalıcı bir yeri yoktur.” (ÖA66).

“Mülteci buz kütesine benzer. Çünkü ana parçadan ayrıldıktan sonra ne olacağı ve nerede son bulacağı belli olmaz.” (ÖA53).

“Mülteci aile bakımından kaçan küçük yaştaki genç kıza benzer. Çünkü evden hiç bilmediği bir yere kaçmıştır.” (ÖA43).

“Mülteci evden kovulmuş kediye benzer. Çünkü vatanından kopmuş yollara düşmüş durumdadır.” (ÖA39).

“Mülteci kiracıya benzer. Çünkü ne zaman, nereye taşınacakları belli olmaz.” (ÖA35).

“Mülteci kum tanesine benzer. Çünkü rüzgar ne taraftan eserse o tarafa doğru yol alır.” (ÖA14).

“Mülteci ücretli öğretmene benzer. Çünkü atanamamış bir öğretmen bir yerde kalmaz. Nerede iş bulursa oraya gider.” (ÖA36).

Kategori 5:Baskı

Tablo 3 incelendiğinde “baskı” kategorisinde toplam 5 farklı metaforun (sessiz çığlık, kanadı kırılmış, yardım eli isteyen kuş, ülkesindeki durumdan etkilenip can güvenliğini sağlamak için başka yerlere göç edenler, kökü topraktan koparılmış ağaç, Yurtsuz John) 5 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “baskı” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci sessiz çığlığa benzer. Çünkü mecburiyetlerin ya da istenmeyen durumların sonucunda insanların üzerinde bıraktığı yük, hayatlarında olan etki veremedikleri tepkileri, atamadıkları çığlıklardır.” (ÖA2).

“Mülteci kanadı kırılmış, yardım eli isteyen kuşa benzer. Çünkü kendi ülkelerinde iç savaştan ya da korku ve tehditten dolayı zarar görebileceğini düşünüp kendilerine yakın ülkelere ya da onlara el uzatan ülkelere gittikleri için.” (ÖA85).

“Mülteci ülkesindeki durumdan etkilenip can güvenliğini sağlamak için başka yerlere göç edenlere benzer. Çünkü ülkede savaş veya siyasi olaydan etkilenip o ülkeden zorla göç ettirilip evlerinden zorla çıkartılıp başka ülkelere göç etmek zorundalar. Canlarının güvenliği için, yeni bir yaşam için.” (ÖA74).

“Mülteci kökü topraktan koparılmış ağaca benzer. Çünkü mülteciler ağaçlar gibi yaşadıkları topraktan zorla koparılmış başka yere gitmiş, gönderilmiş. Kendi toprağından vatanından kopmuş.” (ÖA62).

Kategori 6: Sağduyu

Tablo 3 incelendiğinde “sağduyu” kategorisinde toplam 10 farklı metaforun (toprak, biz, yolunu, geleceğini kaybetmiş, birilerine muhtaç kalarak yaşamak zorunda kalan insan, köprü, sığınmacı, öksüz, düşmüş, zarar görmüş insan, çaresizlik, yuvası tehlikede ve bozulmakta olan kuş, savaşta yaralanan asker) 10 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “sağduyu” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci toprağa benzer. Çünkü yeri geldiğinde onları överiz, yere göğe sığdırmayız. Çünkü onların insan olduğunu söyleriz. Yeri geldiğinde onları ezeriz. Bu kimdir, neden geldi, niçin buradalar, dışlarız onları. Sanki onlar insan değilmiş, sanki onlar kendi topraklarından isteyerek gelmişler.” (ÖA79).

“Mülteci bize benzer. Çünkü canlıya yapılabilecek tek ayırım insan-hayvan ayırımıdır. O da hayvanı korumak için. Bu topraklarda doğmaması onu

mülteci yapmaz, en azından ayırıştırılmaz. Sadece tesadüfen burada doğdum diye bir fark arz etmem.” (ÖA75).

“Mülteci yolunu, geleceğini kaybetmiş, birilerine muhtaç kalarak yaşamak zorunda kalan insana benzer. Çünkü her ne kadar kendi memleketlerinden de iyi bir yere sahip olsalar bile yine de herkes kendi vatanında, milletinde yaşamak ister. Benzetme yapacak olursak başka bir eve misafirlığe gittiğimizde bile ne kadar iyi davransalar bile insan kendi evini özler.” (ÖA63).

“Mülteci köprüye benzer. Çünkü onlara davranışımız, onlara olan duygularımız içimizdeki iyilik veya kötülüğe götürür bizi. Bir nevi vicdanımıza ulaştırır.” (ÖA15).

“Mülteci sığınmacıya benzer. Çünkü mülteci de sığınmacı da aynı haklara sahip ve bu haklardan yararlanma hakkı vardır.” (ÖA90).

“Mülteci öksüze benzer. Çünkü öksüz bir çocuk gibi nereye gideceğini bilmeden, belki kabul gördüğü, belki horlandığı topraklarda, kendi evinden uzaklarda yaşamaya mecbur, içinde burukluklarıyla devam etmek zorunda, her şeyden önce senin, benim gibi insandır.” (ÖA86).

“Mülteci yuvası tehlikede ve bozulmakta olan kuşa benzer. Çünkü bu herkesin başına gelebilir. O yüzden olumsuz karşılanmamalı, sahip çıkılmalı.” (ÖA89).

“Mülteci savaşta yaralanan askere benzer. Çünkü yaralı askere acil yardım edilmesi lazım, mülteciye de aynı şekilde yardım kolu uzatılmalı.” (ÖA16).

Kategori 7: Eksiklik

Tablo 3 incelendiğinde “eksiklik” kategorisinde toplam 2 farklı metaforun (yeni doğmuş bebek, yaralı kuş) 2 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “eksiklik” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci yeni doğmuş bebeğe benzer. Çünkü mülteci kendi örf, adet ve geleneklerini bunun yanında dilini, ırkını kaybetmiştir. Bu bakımdan ben de dili, ırkı, adet ve gelenekleri olmayan bebelere benzettim.” (ÖA77).

“Mülteci yaralı kuşa benzer. Çünkü vatansız kalmak kanatsız kalmak gibidir.” (ÖA48).

Kategori 8: Yalnızlık

Tablo 3 incelendiğinde “yalnızlık” kategorisinde toplam 5 metaforun (yetim çocuk, öksüz ve yetim, kimsesiz, kalabalık, aşk) 7 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. En sık (f=3) kullanılan metaforun yetim çocuk olduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “yalnızlık” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci yetim çocuğa benzer. Çünkü onu büyüten, besleyen, yetiştiren devletini kaybetmiştir. Yetim bir çocuk gibi yalnızdır.” (ÖA70).

“Mülteci yetim çocuğa benzer. Çünkü vatanına hasrettir. Kimsesizdir. Hep özlem duyar.” (ÖA48).

“Mülteci yetim çocuğa benzer. Çünkü yetim kalmış çocuk sahipsiz kalmıştır. Yeri yurdu kalmamıştır. Babası olmayan çocuk nasıl hayatı boyunca savrulursa, mülteci olan insan da hayatı boyunca savrulur. Hep bir tarafı eksik kalmıştır ve öyle de olacaktır.” (ÖA29).

“Mülteci öksüz ve yetime benzer. Çünkü artık tutunacak bir dalı kalmamıştır.” (ÖA67).

“Mülteci kimsesize benzer. Çünkü sokakta gördüğümüz kimsesiz insanlar gibi arkasında, çevresinde kimsesi olamayan, başıboş insanı çağırır.” (ÖA57).

“Mülteci kalabalığa benzer. Çünkü herkes yanında olduğunu belirtse de yalnızdır.” (ÖA50).

“Mülteci aşka benzer. Çünkü uzaktan sevmek aşkların en güzeli.” (ÖA60).

Kategori 9: Adaptasyon

Tablo 3 incelendiğinde “adaptasyon” kategorisinde toplam 3 farklı metaforun (kurt, bağışıklık, bukalemun) 3 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “adaptasyon” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci kurda benzer. Çünkü her gittiği yere kendinden bir şeyler taşır.” (ÖA52).

“Mülteci bukalemuna benzer. Çünkü nereye gitse renk değiştirmek, o çevreye uyum sağlamak, bulunduğu toplumun üretim ve tüketimini, kültür ve medeniyetini paylaşmak zorunluluğundadır.” (ÖA30).

Kategori 10: Yurtsuz

Tablo 3 incelendiğinde “yurtsuz” kategorisinde toplam 4 farklı metaforun (kaplumbağa, karavan, çadır, göçmen kuş) 4 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “yurtsuz” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci kaplumbağaya benzer. Çünkü evleri her yerdir. Buldukları yer yaşanılabilir şartlardaysa orası onların yaşama alanı olur.” (ÖA9).

“Mülteci karavana benzer. Çünkü karavanların da mülteciler gibi belli bir yerleri yoktur. Nereye karavan konulursa orada yaşamlarını sürdürürler.” (ÖA6).

“Mülteci çadıra benzer. Çünkü her yerde yerleşebiliyorlar. Hemen adapte oluyorlar.” (ÖA5).

“Mülteci göçmen kuşa benzer. Çünkü şartlara göre yaşayabilecekleri yerlere göç ederler.” (ÖA3).

Kategori 11: Eleştiri

Tablo 3 incelendiğinde “eleştiri” kategorisinde toplam 3 farklı metaforun (eşitsizlik, alkol, sessiz işgalci) 3 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “eleştiri” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci eşitsizliğe benzer. Çünkü ülke vatandaşına tanınan haklardan onlara eşit haklar verilmiyor. ‘Keşke biz de mülteci haklarından yararlanabilsek’ ücretsiz eğitim, sağlık vb.” (ÖA68).

“Mülteci alkole benzer. Çünkü ilk başta iyidir ama fazlası ülkeye zarar verir.” (ÖA56).

“Mülteci sessiz işgalciye benzer. Çünkü gittikleri toplumlara kendi kültürünü, dilini, dinini de götürür. Böylece gittiği toplumlarla etkileşime girerek hem etkiler hem de etkilenir. Buranın yerli halkı yeni fonksiyonlarla zehirlenerek sessizce kültürünü işgal ettirir.” (ÖA33).

Kategori 12: Geçici

Tablo 3 incelendiğinde “geçici” kategorisinde toplam 3 farklı metaforun (mektup, misafir, ensar) 3 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “geçici” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci mektuba benzer. Çünkü mektup yazılıp son nokta konulduğunda başka insanın eline geçip okunması gerekiyor. Mülteciler de bir ülkede yaşanmışlığını tamamladığında başka ülkelere göç etmesi gerekiyor.” (ÖA31).

“Mülteci misafire benzer. Çünkü gelir, ağırlanır ve gider.” (ÖA8).

“Mülteci ensara benzer. Çünkü onları misafir olarak görüyorum.” (ÖA71).

Kategori 13: Tutsaklık

Tablo 3 incelendiğinde “tutsaklık” kategorisinde toplam 4 farklı metaforun (karanlıkta, yalnız başına, çaresiz kalmış, yolunu kaybetmiş, nereye gideceğini şaşırılmış köle, köle, yaralı kuş, kafesteki kuş) 4 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “tutsaklık” kategorisini

oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci karanlıkta, yalnız başına, çaresiz kalmış, yolunu kaybetmiş, nereye gideceğini şaşırmış köleye benzer. Çünkü artık ne yapacağını bilemez hale gelmiştir. Bir yurdu kalmamıştır ve nereye giderse gitsin karanlıkta kalmış gibi olur. Yolunu bulamaz. Kim nereye çekerse oraya gitmek zorunda kalır. Birilerinin kölesi olmayan mahkûm olur.” (ÖA80).

“Mülteci köleye benzer. Çünkü ülkelerindeki savaşlarda hayatını kaybeden, sevdiklerini kaybedenler, hayatta kalanların da geriye kalan bir tek canlarını kurtarmak için her şeylerini geride bırakıp bilmedikleri ülkelerde, bilmedikleri diller arasında hayatta kalma mücadelelerinden ötürü köleye benzetiyorum.” (ÖA61).

“Mülteci yaralı kuşa benzer. Çünkü uçmak istedikleri yani gitmek istedikleri yerlere herhangi bir canlı tarafından kanadının yani özgürlüğünün alınması ile hapsediği yerde kalır.” (ÖA49).

“Mülteci kafesteki kuşa benzer. Çünkü kuşlar yuvası, kendi evleri olan doğadan alınır ve kafese konur. Artık yuvalarında yaşayamazlar isteseler de.” (ÖA21).

Kategori 14: Reddetme

Tablo 3 incelendiğinde “reddetme” kategorisinde toplam 2 farklı metaforun (toprağından koparılmış çiçek, yerinde olmayan eşya) 2 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “reddetme” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci toprağından koparılmış çiçeğe benzer. Çünkü insan var olduğı coğrafyanın bir parçasıdır.” (ÖA59).

“Mülteci yerinde olmayan eşyaya benzer. Çünkü bir eşyayı orada görmeye alışmışsınız, başka bir yer ona olmaz. Mülteciler de öyledir. Kendi ülkeleri onların yeridir. Başka yerde mutlu değildirler.” (ÖA47).

Kategori 15: Acıma

Tablo 3 incelendiğinde “acıma” kategorisinde toplam 3 farklı metaforun (ezilmiş insan, annesini kaybetmiş kuzu, çaresizlik) 3 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “acıma” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci ezilmiş insana benzer. Çünkü bazı yabancı güçler yüzünden durmadan ezilirler.” (ÖA40).

“Mülteci annesini kaybetmiş kuzuya benzer. Çünkü gideceğı yönü bilmeden kendisine yardım eli uzatılmasını bekler. Şefkat görmeyi bekler.” (ÖA37).

“Mülteci çaresizliğe benzer. Çünkü savaşlardan, açlıktan, kargaşadan ve doğal afet sonucu her şeylerini kaybettikleri için yüzlerinde yansıyan çaresizlik duygusuna benzer.” (ÖA28).

Kategori 16: Görünmezlik

Tablo 3 incelendiğinde “görünmezlik” kategorisinde toplam 2 farklı metaforun (sisli günde güneş, Schindler’in listesindeki kırmızı elbiseli kız) 2 ayrı katılımcı tarafından oluşturulduğu

görülmektedir. Aşağıda katılımcıların “görünmezlik” kategorisini oluşturan metaforları neden geliştirdiklerine yönelik gerekçelere yer verilmiştir.

“Mülteci sisli günde güneşe benzer. Çünkü her insan bir güneştir, değerlidir ama mülteciler sisli gündeki güneş gibi örtülmüştür. Kendi değerlerinden uzaktır. Vardır ama görünmezler.” (ÖA17)

“Mülteci Schindler’in listesindeki kırmızı elbiseli kıza benzer. Çünkü farklıdır ve herkesçe yabancı olarak görülür, benimsenmez. Sebepi görülmez, altında yatan nedenleri sorgulanmaz, farklılıklar içerisinde en farklısı ve maalesef en yalnızıdır. Oysa sadece insandır.” (ÖA54).

Tartışma Ve Sonuç

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının mültecilere ilişkin algılarının metaforlarla tespit edilmesinin amaçlandığı bu çalışmada bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarında katılımcıların “mülteci” kavramına yönelik 74 adet geçerli metafor geliştirdiği ve geliştirilen metaforların büyük çoğunluğunun (68) yalnızca birer katılımcı tarafından temsil edildiği görülmüştür. Mülteci kavramına ilişkin en sık göçmen kuş (f=6), devamında sırasıyla kuş (f=4), yetim çocuk (f=3), yaralı kuş (f=2), çaresizlik (f=2) ve rüzgârda savrulmuş yaprak (f=3) metaforları olduğu görülmüştür. Öte yandan katılımcıların geliştirdikleri bu metaforların 52 tanesi (% 70,27) canlı varlıkları (insan, hayvan, bitki), 15 tanesi (% 20,27) cansız varlıkları (rüzgar, yaprak, kum tanesi vb.) ve 7 tanesi (% 9,46) durum belirten (çaresizlik, zor durumda vb.) mültecileri niteleyici metaforlar olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarıyla Uzun ve Özcan (2017, s. 2941) yaptıkları sosyoloji lisans öğrencilerinin Suriyeli sığınmacı ve

mülteciler hakkında geliştirdikleri metaforlar analiz sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Bu araştırmada öğretmen adaylarının metaforları üzerinden 16 kavramsal kategoriye ulaşılmıştır. Olumlu kavramsal kategorileri (% 68,25) mecburiyet (n=12), sağduyu (n=10), belirsizlik (n=9), baskı (n=5), yalnızlık (n=5), umut (n=4), yurtsuz (n=4), acıma (n=3), adaptasyon (n=3), ve olumsuz kavramsal kategorileri (% 31,25) aşağılayıcı (n=9), eleştiri (n=3), geçici (n=3), reddetme (n=2), tutsaklık (n=4), eksiklik (n=2) ve görünmezlik (n=2) kategorileri olarak sınıflandırılmıştır. Öğretmen adaylarının yarıdan fazlasının mültecilere karşı olumlu kavramsal kategoriler geliştirdiğini ileri sürebiliriz.

Araştırma sonuçlarında olumlu kavramsal kategorilerden en çok olumlu metaforun, “mecburiyet” kategorisi olduğu görölmüştür. Bu kategori de uçan güvercin, kuş, depremzede, zor durumda, evi yanmış insan, kedi, göçmen kuş, leylek, evsiz, yurtsuzlara savunmasız topluluk metaforları geliştirilmiştir. Katılımcılar geliştirdikleri bu metaforların gerekçeleri, zorunluluktan kaynaklı olarak mültecilerin göç etme durumunu kabul edilebilir olduğunu açıklamıştır. Durmuş ve Baş’ta (2016) araştırmalarında benzer bir sonuca ulaşmışlardır. Araştırma sonucunu ile uyumlu olarak Erdoğan (2014, s.8). Türkiye’nin 18 ilde gerçekteşirdiği kamuoyu araştırmasında Türkiye’deki Suriyeliler konusunda toplumun “zulümden kaçanlara destek” anlayışını tespit etmiştir. Bu durumun “din kardeşliği” ve “komşuluk” gibi ilişkilerin dışında büyük ölçüde “hak temelli” bir anlayışın yansıması olduğuna dikkat çekmiştir. Benzer şekilde Uzun ve Özcan (2017) araştırma sonuçlarında sosyoloji ve lisans öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun sığınmacıları/mültecileri zor durumda, yardıma muhtaç, temel ihtiyaçlarını karşılamada zorlanan ve korunmasız kişiler olarak algıladıklarını belirlemiştir. Mecburiyet kavramsal kategorisi ile yakın ilişkili olan ikinci olumlu kategori “sağduyudur”. Bu

kategori katılımcıların geliştirdiği 10 farklı metafordan (toprak, biz, yolunu, geleceğini kaybetmiş, birilerine muhtaç kalarak yaşamak zorunda kalan insan, köprü, sığınmacı, öksüz, düşmüş, zarar görmüş insan, çaresizlik, yuvası tehlikede ve bozulmakta olan kuş, savaşta yaralanan asker) oluşmuştur. Bu kategoride katılımcıların mültecilere ilişkin empati oluşturmaya ve mültecileri anlamaya yönelik ifadeler kullandıkları görülmüştür. Araştırma sonuçlarıyla uyumlu bir şekilde Durmuş ve Baş (2016, s. 358) yaptıkları çalışmada “sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mülteci kavramını insani açıdan değerlendirirken duygusal bir yaklaşım içine girdikleri ve bu insanların yaşamış oldukları sıkıntılara dikkat çekmek istedikleri”ni belirtmiştir. Benzer çalışmalarda da mültecilerin zulüm karşısında zor durumda, yardıma muhtaç ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayan, savunmasız insanlar olduklarına dair algılar olduğu görülmüştür (Kara, Yiğit ve Ağırman, 2016; Uzun ve Özcan, 2017).

Araştırmanın olumlu bir diğer kavram kategorisi “belirsizlik”dir. Belirsizlik kategorisinde toplam 9 farklı metaforun (rüzgârda savrulmuş yaprak, kuş, buz kütlesi, rüzgar, aile bakımından kaçan küçük yaşta genç kız, evden kovulmuş kedi, kiracı, kum tanesi, ücretli öğretmen) oluşturulduğu görülmüştür. Katılımcılar geliştirdikleri metaforlarla mültecilerin yaşamında belirsizliğe yönelik ifadeler kullanmışlardır. Katılımcılar “baskı” kavramsal kategorisinde (n=5) mültecilerin karşılaştıkları zor durumlar karşısında, istenilen tepkiyi veremeyecek kadar kendilerini baskı altında çaresiz hissetmiş olabileceği ima etmişlerdir.

“Yalnızlık” (n=5) kavramsal kategorisi incelendiğinde, bu kategoride toplam 5 metaforun (yetim çocuk, öksüz ve yetim, kimsesiz, kalabalık, aşk) oluşturulduğu görülmüştür. Katılımcılar “yalnızlığı” mültecilerin vatansız oluşlarına, kendilerine destek olunmamasına ve sahipsiz bırakılışları ile ilişkilendirmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinde ve metaforlarında rastlanan bu algı “yurtsuz” kavramsal

kategorisi ile yakın ilişkilidir. “Yurtsuz” kavramsal kategorisinde toplam 4 metaforun (kaplumbağa, karavan, çadır, göçmen kuş), oluşturulduğu görülmektedir. Katılımcılar “yurtsuz” gördükleri mültecileri şartlara göre de yer değiştirebilme özelliğine sahip olduğunu ifade etmektedirler. Araştırmanın bu kavramsal kategorisi ile uyumlu bir diğer kategori “adaptasyondur”. Bu kategoride katılımcılar mültecilerin göç ettikleri yere uyum sağladığı ve sağlamak durumunda olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer ifadelerle Gündoğan (2015) mülteci kişilerin yeni bir yere yerleşme süreci ile birlikte yeni bir ortama ve yeni koşullara uyum sağlama sürecinin başlamakta olduğunu belirtmiştir. Diğer olumlu kavramsal kategoriler ile “acıma” kavramsal kategorisi birbiriyle ilişkili kavramlardır. “Acıma” kategorisinde toplam 3 farklı metaforun (ezilmiş insan, annesini kaybetmiş kuzu, çaresizlik) oluşturulduğu görülmektedir. Katılımcılar “acıma” kategorisinde mültecileri ezilmiş, şefkat görmeyi bekleyen çaresizlik içerisinde yaşayan insanlara benzetmişlerdir.

Katılımcıların mültecilere karşı geliştirdiği olumsuz metaforların kavramsal kategorileri aşağılayıcı (n=9), tutsaklık (n=4), eleştiri (n=3), eksiklik (n=2), geçici (n=3), reddetme (n=2) ve görünmezlik (n=2) kategorileri olarak sınıflandırılmıştır. Araştırmanın çarpıcı sonuçlarından biri olumsuz kavramsal kategoriler arasında yer alan aşağılayıcı kategorisine aittir. “Aşağılayıcı” kategorisinde 9 farklı metaforun (yılan, dilenci, dalga, tatlının ardından ayran içmek, savunmasız şehir, gece, balık, kuş, sähipsiz köpek) oluşturulduğu görülmektedir. Katılımcıların eleştiri kategorisinde sıralanan metaforları, mültecileri toplumda kendi güvenliğini tehdit eden kişiler olarak algıladıklarını ve onlara empatiden uzak bir anlayışla yaklaştıklarını düşündürmüştür. Nitekim mülteci ve sığınmacıların sayıları hızla artarken yaşadıkları toplumda hoşgörüsüz ve ayrımcı davranışların hedefi haline geldikleri görülmektedir (Bkz.

Çağlar, Ekinci ve Hülür, 2016). Bir diğer olumsuz kavramsal kategoride “geçici” kategorisinde katılımcılar geliştirdikleri “mektup, misafir, ensar” metaforlarıyla mültecileri kabullenmeyip misafir olarak algılayıp onları varlığını geçici bir durum olarak düşünmüşlerdir. Benzer araştırma sonuçlarında da mülteci/sığınmacı olan Suriyeliler Türkiye’de misafir, desteklenmeye muhtaç olarak algılandığı vurgulanmıştır (Uzun ve Özcan; Erdoğan, 2014; Kara, Yiğit ve Ağırman, 2016). Erdoğan, Kavukçuer ve Çetinkaya’nın (2017) ifade ettiği gibi, kavramsal olarak “misafirlik, içinde barındırdığı bütün olumluluğa ve sempatiye rağmen bir hak sahipliğini içermez. “Misafir” kendisine verilen ile yetinmeyi gerektirir”.

Araştırma sonuçlarında reddetme, görünmezlik ve tutsak kavramsal kategorileri birbirini destekleyici ve açıklayıcı üç olumsuz kategori olarak görülmüştür. Katılımcılar “reddetme” kavramsal kategorisi ile mültecileri kendi yurtlarının dışında var olamayacaklarına ve dolayısıyla buradaki varlıklarının onaylamayacaklarında dair imalarda bulunmuşlardır. “Görünmezlik kavramsal kategorisinde ayrı katılımcılar tarafından mültecinin kendi varlığını onaylayan değerlerden uzakta olmaları nedeniyle insan olarak benimsenmediğine ve yaşadıkları zor süreçlerin görülmek istenmediğine yönelik olumsuz reddedici ifadelerle açıklamalar yapmışlardır. Katılımcılar “tutsaklık” kavramsal kategorisinde (karanlıkta, yalnız başına, çaresiz kalmış, yolunu kaybetmiş, nereye gideceğini şaşırılmış köle, köle, yaralı kuş, kafesteki kuş) metaforlarıyla mültecilerin geride vatanlarını, sevdiklerini ve her şeylerini kaybettikleri için, içinde buldukları zor koşullar içerisinde yeni yurtlarında hayatta kalma mücadelelerini daimi bir köle olma durumu içerisinde tutsak olarak algılamışlardır. Bu durumun nedenine yönelik ilişkilendirilebilecek farklı araştırma sonuçlarında medyanın ötekileştirici ve dışlayıcı dil kullanarak mültecileri suçlu olarak sunduğu ve ekonomik külfet olarak gördüğü tespit edilmiştir (Doğanay ve Çoban

Keneş, 2016; Erdoğan, Kavukçuer ve Çetinkaya, 2017; Kolukırik 2009; Pandır, Efe ve Paksoy, 2015; Şen 2017). Mültecilere yönelik genel olarak olumsuz algısının değişmesi gerekmektedir. Toplumun ve hükümetin, siyasal kurum ve kuruluşların mültecileri/sığınmacıların geçici değil sürekli olduklarında dair gerçekliği kabul edip yapılması gerekenleri yapması çok önemlidir. Mülteci ve sığınmacılara yönelik ayrımcı, hoşgörüsüz, nefret içerikli tutum ve davranışların önüne geçmek bakımından birlikte yaşama dair çok kültürlülüğü ve bu farkındalığı onaylayıcı yaklaşımların geliştirilmesi ve eğitimin her aşamasındaki ders programlarda bu anlayışın yerleştirilmesi önemlidir. “Kalıcılık” ile ilgili stratejilerin insan ve hak merkezli olması ve aynı zamanda Türk toplumunun bu konuda desteğinin alınması hayati önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada ortaya çıkan temel kavramsal kategoriler ile sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mültecilere yönelik genel olarak olumlu bir algıya sahip olduğu görülmüştür. Bu çalışma sonucu Uzun ve Özcan’ın (2017) araştırma sonucuyla uyumluluk göstermektedir. Fakat Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarıyla benzer çalışmayı yapan Durmuş ve Baş’ın (2016) araştırma sonuçlarıyla çelişmektedir. Durmuş ve Baş’ın (2016) çalışma grubunda Vatandaşlık Bilgisi dersini almamış öğretmen adaylarının olması, ya da farklı bir Üniversite olması ve bu üniversitede okuyan öğrencilerin mülteci nüfusu yoğun yaşadığı yerlerde olma ihtimali araştırma sonucunu etkilemiş olabilir. Nitekim Uzun ve Özcan (2017) sosyoloji öğrencilerinin “suçlayıcı ve vatansızlık kategorilerindeki içeriğe sahip” metaforlar üretmesinde ders almama durumunun ve “toplumsal bağlama ilişkin önyargıların” etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Mültecilerin toplumsal yaşama dâhil olmaları ve toplumsal uzlaşının, iletişimin artırılması için üniversiteler, yerel tüm birimler ve sivil toplum örgütleri tarafından gerekli işbirlikçi çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Başbuğ, S. ve Yiğit, İ (2016). Prof. Dr. Gülsen ERDEN ile mülteci çocuklar üzerine. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 4(8), 269-288.

Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (20113). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21 (1-2-3), 11-24.

Doğanay, Ü. ve Keneş, H.Ç. (2016). Yazılı basında Suriyeli ‘mülteciler’: ayrımcı söylemlerin rasyonel ve duygusal gerekçelerinin inşası. *Mülkiye Dergisi*, 40 (1), 143-184.

Durmuş, E., ve Baş, K. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mülteci kavramına ilişkin algılarının metaforlar yardımıyla analiz edilmesi. USBES V, 2016 Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde (340-358).

acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/.../USBESV%202016%20Bildiriler%20Kitabı.pdf?...4...y. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M., Kavukçuer, Y. ve Çetinkaya, T. (2017). Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilere yönelik medya algısı. *Özgür Araştırmalar Derneği Liberal Perspektif Analizi*.

Erden, C. (2017).Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.

Kara, Ö. T., Yiğit, A., ve Ağırman, F. (2016). Çukurova Üniversitesi Türkçe öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin Suriyeli mülteci kavramına ilişkin algıları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(4), 945-961.

İBGİGM (2018). Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler. http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 25 Mart 2018

İçişleri Bakanlığı (2017). Basın açıklaması. <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017>.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi*. Sadegül Akbaba Altun ve Ali Ersoy (Ed.), Pegem Akademi

Özdemir, T. (2015). Mülteciler. Adem Öcal (Ed.) içinde, *Dezavantajlı gruplar ve sosyal bilgiler eğitimi*, Pegem Akademi.

Pandır, M. İ. ve Paksoy, A. F. (2015). Türk basınında Suriyeli sığınmacı temsili üzerine bir içerik analizi. *Marmara İletişim Dergisi*, 24, 1-26.

Şen, F. (2017). Bir ‘öteki’ olarak mülteciler: Suriyeli mültecilerin anaakım ve alternatif medyada temsili. *Atatürk İletişim Dergisi*, 12, 27-41.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [İBGİGM] (2009). Uluslararası göç hukuku göç terimleri sözlüğü (Yayın No: 18). 6 Haziran 2017 tarihinde erişilmiştir http://www.goc.gov.tr/icerik6/gocrminolojisi_363_363_381_i_cerik.

Özdemir, E. (2017). Suriyeli mültecilerin Türkiye’deki algıları. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(1), 115-136.

Uzun, Z. ve Özcan, E. (2017). Sosyoloji lisans öğrencilerinin Suriyeli sığınmacı ve mülteciler hakkındaki metaforik algıları. *International Journal of Human Sciences*, 14(3), 2925-2948.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yıldırım, E., Yakar, H., ve Erdoğan, D. (2017). Turkey from the perspective of the refugee children. *Journal of Education and Learning*, 6(2), 1-12.

Yıldız, K., Ünlü , Ü. ve Sezer, M (2016). Mülteci- sığınmacı cinnetleri ve toplum “her insanın huzur içinde, kendi evinde, sevdiği insanların içinde ve vatanında ölme hakkı vardır!” *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16(1), 42-50.

Zorunlu Göç Mağduru Ahıska Türkü Çocukların Yaşadıkları Sosyal Uyum Problemleri

Mehmet Özbaş, Erzincan Üniversitesi

Recep Gür, Erzincan Üniversitesi

Giriş

Dünya üzerinde gerçekleşen birçok savaş bazı uluslar için, vatanlarını kaybetme, sürekli göç, sosyal dışlanma ve asimilasyon anlamlarına gelmektedir. Bu ulusların belki de en önemlilerinden biri, Ahıska Türkleridir. Ahıska Türkleri, 1800'lü yıllardan itibaren 21. Yüzyıl sürecinde bile hala daha savaş ve göç mağduru olan bir ulustur. Ahıskalıların vatanlarını kaybetmeleri; 19. yüzyılın sonlarında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı'ndan başlamak üzere, I. ve II. Dünya Savaşları ile en son 21. Yüzyılda yaşanan Rusya-Ukrayna, Rusya-Gürcistan Savaşlarına kadar ve hala daha devam eden bir süreçtir. Ahıskalılar, kendilerinin sebep olmadıkları savaşlar yüzünden, baskı, zulüm ve asimilasyon politikalarıyla onlarca ülkeye sürgün edilen bir ulustur. Ahıskalılar, vatanlarından sürgün edilmelerine, her türlü baskı ve zulme uğramalarına rağmen, örf ve adetlerini, vatan sevgilerini kaybetmemişler; vatanlarına bağlılıklarını ve kültürlerini korumuşlardır.

Savaş ve göç mağduru Ahıskalılar, vatanlarını terk etmek zorunda bırakıldıklarında, birçok ülkeye sığınmak durumunda kalmışlardır. Ahıska Türklerinin farklı ülkelere sığınmak zorunda bırakılmaları, onların aynı zamanda ulusça parçalanmalarına da neden olmuştur. Çok sağlam bir kültürel yapıya sahip olmaları ve değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları, onların parçalanmış olsalar da milletçe bütünlüklerini korumalarına yardımcı olmuştur. Vatan sevgileri sayesinde birlik ve beraberliklerini korumuşlar; bu durum her zaman

milli ve haklı davaları uğruna hızla bütünleşmelerini sağlamıştır (Aksoy, 2012; Demiray, 2012; Hall ve Hall, 1990; Kınık, 2010; Shevchenko, 2010; Smith, 1999).

Problem Durumu

Ahıska Türkleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde, bir ulusun yaşayabileceği baskı, asimilasyon, soykırım, zulüm, şiddet, sürgün vb. akla gelebilecek her türlü vahşeti görmüştür (Demiray, 2012; Meşedihasanlı ve Halilova, 2012; Zeyrek, 2001; 2002). Ahıska Türklerinin yaşadıkları sosyal travmaların, başka uluslarca anlaşılabilmesi mümkün değildir. Ahıska Türklerine en büyük baskı ve zulümleri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinden biri olan Rusya yapmıştır ve hala daha da yapmaya devam etmektedir. Bu durum bile çağdaş dünyanın ne kadar acımasız, ilkesiz, saygısız ve sahte olduğunun en açık ve net kanıtıdır.

Yaşadığımız çağda, sözde çağdaş ve medeni dünya tarafından; özellikle Ahıska Türkü çocuklar gibi diğer çocukların da yaşadığı sosyal, kişisel, akademik vb. travmalara yönelik herhangi bir çözüm ürettiği de yeterince görülememektedir. Uluslararası soykırımı, göçe, savaşa, şiddete, sürgüne ve baskıya maruz kalan ulusların başta sosyal travmalar olmak üzere her türlü travmayı; acı ve ızdırabı yaşama ihtimali yüksektir (Cornell, 2001; UNCHR, 2009). Wimburs ve Wihman, 1987; Zeyrek, 2001; Zeyrek, 2007). Ahıska Türkleri, vatanlarından sürgün edildikten sonra, farklı birçok ülkeye yerleşmek zorunda bırakılmıştır. Bu durum, onların, parçalanma duygularıyla birlikte daha fazla sosyal travma yaşamalarına neden olmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Savaş, asimilasyon, soykırım, ırk ayrımcılığı vb. insanlık suçlarına maruz kalan uluslarla ilgili bilimsel araştırmaların, sosyal bilimler alanına önemli katkılar sağlayacağı

düşünölmektedir. İnsanlık aleminin tanık olduğu ırk ayrımcılığı, soykırım, asimilasyon, baskı, zulüm vb. durumlarla en çok karşılaşılan uluslardan biri de Ahıska Türkleridir. Ahıska Türklerinin yaşadıkları soykırım, sürgün, asimilasyon, zulüm ve baskıların bilimsel araştırmalara konu edinilmesi gerekmektedir. Ahıska Türkleriyle ilgili olarak yapılacak bu tür araştırmalardan elde edilen bulgu ve sonuçlar; küresel ya da ulusal ölçekte yapılacak diğer araştırmalar için de literatüre katkı sağlayacaktır. Ahıska Türklerine; özellikle Rusya'nın uyguladığı küresel çaplı baskı, zulüm, asimilasyon, soykırım, savaş politikalarını ortaya koyacak araştırmaların, bilim dünyasına yapacağı katkı açısından da önemi büyüktür.

Bu araştırmada, Ukrayna ile Rusya arasında gerçekleşen savaş nedeniyle vatanlarını terk etmek zorunda kalıp Türkiye'ye sığınmak durumunda kalan Ahıska Türkü çocukların yaşadıkları sosyal uyum problemlerinin neler olduğunun saptanması amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada, Ahıska Türkü öğrencilerin kendi yaşam çevrelerinden hareketle yaşadıkları sosyal uyum problemleri, ayrıntılı şekilde ele alınarak betimlendiği için, araştırma nitel araştırma desenlerinden durum çalışması modelinde bir çalışmadır.

Araştırmaya, 2017 Yılında Erzincan İlinde ikamet etmekte ve zorunlu eğitim sürecine devam etmekte olan 16 Ahıska Türkü öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin belirlenmesinde gönüllülük ilkesine göre hareket edilmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde, Ahıska Türkü ortaokul ve lise öğrencileri arasından, okul kademeleriyle okul türleri ve sınıflara göre amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya, Üzümlü Ortaokulundan 5. Sınıf ($f=1$), 6. Sınıf ($f=2$), 7. Sınıf ($f=2$), 8. Sınıf ($f=3$) olmak üzere 8 öğrenci katılmıştır. Üzümlü Anadolu Lisesi 9. Sınıf ($f=2$), 10. Sınıf

($f=2$), 11. Sınıf ($f=2$), 12. Sınıf ($f=2$) olmak üzere toplam 8 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan Ahıska türkü çocukların yaşları ise 10 yaş ile 18 yaş arasında değişmektedir.

Araştırma Verilerinin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırma sürecine başlamadan önce, ilk başta göçmen çocukların sosyal uyum problemleri konusunda geniş kapsamlı bir literatür incelemesi yapılmıştır. Araştırma konusu ile ilgili literatür taramasından sonra, sosyoloji, eğitim bilim, felsefe ile tarih bilimlerinden alan akademisyenlerinin görüşlerine başvurulmuştur. Literatür taraması ile akademisyen görüşleri doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Verilerin analizinde, içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma ile ilgili yarı yapılandırılmış görüşme formunda Ahıskalı öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, sınıfı, okullarına ilişkin kişisel bilgilerini içeren sorular yer almıştır. Araştırmada, araştırmacılar tarafından geliştirilen, yarı yapılandırılmış görüşme formu (Göçmen Öğrenciler Sosyal Uyum Süreci Görüşme Formu) bağlamında aşağıdaki sorulara yer verilmiştir:

1. Öğrenim yaşantınızda karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
2. Okullarınızda beklentilerinizle örtüşmeyen ne tür durumlar vardır?
3. Öğretim sürecinizde hangi sorunlardan rahatsız oluyorsunuz?

Bulgular Ve Yorum

Ahıska Türkü öğrencilerin eğitim yaşantılarında ortaya çıkan en önemli sosyal uyum problemlerinin, “ortak bir okul kültürüne sahip olmama”, “iletişim eksikliği” ve “akademik başarı beklentisi” “kabul edilmeme”den kaynaklandığı saptanmıştır. Elde edilen bu temaların; sırasıyla iletişim eksikliği (dil, utangaçlık, konuşmada zorluk, anlaşamama);

kabul edilmeme (dalga geçme, dışlanma, akran baskısı, kötü sözler); ortak bir okul kültürüne sahip olmama (saygı-sevgi, disiplinsizlik, ilgi, ders yükü, gürültülü ortam); akademik başarı (puan kaygısı, katılık, n öğrenmeler) alt kategorilerden oluştuğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Sonuç, Tartışma Ve neriler

Ahıska Türkleri, savaş, zulüm, baskı, asimilasyon, sürgün, aşağılanma ve tecrit şeklinde sayılabilecek bütün insanlık ve medeniyet dışı işkencelere maruz kalmıştır. Ahıska Türklerinin yüzlerce yıldır süregelen vatanlarından sürgün edilme vahşetinden kuşkusuzdur ki en çok ızdırap çekip mağduriyete uğrayan taraflar çocuklardır. Çocukların özellikle sosyal, psikolojik, akademik vb. travmalar yaşayan taraflar oldukları görülmektedir. Ahıska Türkü ocukların, kendilerine Türkiye’de her türlü kolaylık sağlanmasına ve ciddiyle yardımcı olunmasına rağmen geçmişten kaynaklanan nedenlerle çok ciddi düzeylerde olmasa bile sosyal travmalar yaşadıkları görülebilmektedir. Çocukların masumane özellikleriyle sosyal çevrelere tutunma, kabul edilme, onaylanma, sosyal benlik edinme mücadeleleri; bazı durumlarda sosyal uyum problemleriyle karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Ahıska Türkü ocukların Sosyal Uyum Problemleri Araştırmasından elde edilen sonuçlara göre, Ahıska Türkü ocukların sosyal uyum problemlerinin dil, utangaçlık, konuşmada zorluk, anlaşamama; dalga geçme, dışlanma, akran baskısı, kötü sözler; saygı-sevgi, disiplinsizlik, yetersiz ilgi, ders yükü, gürültülü ortam; puan kaygısı, katılık ve n öğrenmelerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Türk ocuklarıyla Ahıska Türkü ocukların ırkdaş olmalarına rağmen, farklı sosyal çevreler içerisinde yetişmelerinden kaynaklanan nedenlerle birbirlerine karşı sosyal dışlanma içerikli davranışlarda bulunmaları çözümlenemeyecek bir

problem değildir. Araştırma sonuçları doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Ahıska Türkü çocukların sosyal dışlanma ya da aşağılanma içerikli sosyal problemlerinin çözümü için yerleşimlerinin sağlandığı geniş halk kitleleriyle aralarında “sosyal çevreyle etkili iletişim konulu oryantasyon” programları düzenlenmelidir.
- Ahıska Türkü çocukların dil problemleri açısından yaşadıkları sosyal uyum problemlerinin çözümü için öğrenim kademelerine göre, öğrenimlerine başlamadan önce “Türkçe Sözlü ve Yazılı İletişim” konularında, oryantasyon eğitimi almaları sağlanmalıdır.

Kaynakça

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim International migration and intercultural communication. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Journal of International Social Research*, 5(20), 292-303.

Cornell, S. E. (2001). *Small nations and great powers: a study of etnopolitical conflict in the Caucasus*. Curzon Press.

Demiray, E. (2012). Anavatanlarından sekiz ülkeye dağıtılmış bir halk: Ahıska Türkleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 877-885.

Hall, E. T. & Hall, M. R. (1990). *Understanding cultural differences*, Intercultural Press, Inc.

Kınık, K. (2010). Göç, sürgün ve iltica. *Hayat sağlık Dergisi*, 2, 36-39.

Meşedihasanlı, R. ve Halilova, H. (2012). Ahıska içimizde kanayan bir yara. Dünya Ahıska Türkleri Birliği DATÜB- The

World Union of Ahıska Turks. *Ahıska Press Dünya Ahıska Türkleri Birliği Yayın Organı*.

Shevchenko, D. (2010). The Meskhetians. *Russian Life*, 53(3), 28-37.

Smith, A. D. (1999). *Myths and memories of the nation*. Oxford University Press.

UNCHR The UN Refugee Agency. (2009). *2008 global trends: Refugees, asylum-seekers, returnees, internally displaced and stateless persons*. UNHCR.

Wimburs, S. E. & Wihman, R. (1987). Sovyet Orta Asyası'nda yeni bir seda: Mesketya Türkleri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 49, 151-170.

Zeyrek, Y. (2001). Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri. Ankara.

Zeyrek, Y. (2002). *Ahıska ve Ahıska Türkleri*. Türkler, XX. Cilt. Yeni Türkiye Yayınları. 521-531.

Zeyrek, Y. (2007). *Ahıska araştırmaları*. Ankara.

Örgütsel dışlanma: kavramsal bir araştırma

Yusuf Esmer, Sinop Üniversitesi

Onur Şaylan, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Muhammet Yüksel, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

1. Giriş

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle birlikte iş yaşamında problemlerin giderek çeşitlendiği görülmektedir. Çalışanların verimliliğini, etkinliğini, birey ve örgüt ilişkisini olumsuz etkileyen çok sayıda üretkenlik karşıtı iş davranışı türü bulunmaktadır. Bu davranışlar çalışanın ve örgütün başarısını olumsuz etkilemektedir. Bu davranışlardan biri de örgütsel dışlanmadır. Örgütsel dışlanma, yöneticiler ve çalışanlar tarafından bireyi örgüt içinde yalnız bırakmaya yönelik sergilenen tutum ve davranışlar olarak tanımlanabilir. Örgütsel dışlanma davranışında doğrudan birey hedef alınmakta, bireyin örgütle olan ilişkileri engellenerek örgütten soyutlanmaktadır. Çalışma arkadaşları ve yöneticileri tarafından örgütsel dışlanmaya maruz kalan çalışanların, mesleğine, işine, çalışma arkadaşlarına, yöneticilerine ve örgüte olan bağlılık ve sadakat duyguları zayıflamakta ve çalışan kendini yalnız hissederek ciddi bir biçimde tükenmişlik duygusuna kapılmaktadır. Bu durumda çalışanın verimliliği azaltmakta ve çalışan örgüt yararına yönelik çalışmayı bir tarafa bırakıp kendi problemiyle uğraşmaktadır (Halis ve Demirel, 2016: 319). Dolayısıyla duygusal olarak etkilenen çalışanların performanslarında düşüşler yaşanmakta ve işten ayrılma niyetlerinde artışlar olmaktadır. Bu durum örgütün maliyetlerini artırmakta, karlılığı azaltmakta dolayısıyla örgüt başarısına olumsuz yansımaktadır.

Son yıllarda örgütlerde çalışanlar sıklıkla dışlanmayla karşı karşıya kalmakta fakat bu durum işveren ve örgüt yöneticileri tarafından önemsenmemektedir. Bu nedenle örgütsel dışlanma

üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu bağlamda çalışmanın amacı örgütlerde sıklıkla yaşanan ancak önemsenmeyen örgütsel dışlanma olgusunu tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada örgütsel dışlanma kavramı kavramsal olarak incelenmekte ve örgütsel dışlanma ile ilgili çalışma yaşamından örnekler verilerek konunun önemi vurgulanmaktadır. Son olarak örgütsel dışlanma ile ilgili güncel çalışmalara yer verilmektedir.

2. Örgütlerde Dışlanma: Örgütsel Dışlanma

Dışlanma hayvan gruplarında, ilkel kültürlerde antik uygarlıklarda görüldüğü gibi modern toplumlarda ve örgütlerde yönetim ile ilgili usulsüzlüğü iç ve dış kaynaklara duyuran işçilerde, grevdeki işçilerde, düşük performanslı takım üyeleri arasında sıklıkla görülen bir olgudur (Rigaud vd., 2010: 387). Yunan dilinde “ostrakizmas” adı verilen vatandaşlara yönelik tercihli bir uygulamadan ileri gelen örgütsel dışlanma; kaçınma, soyutlama, görmezden gelme, sürgüne gönderme, yoksun bırakma gibi anlamlara gelmektedir.

Çalışma ortamı kişilerin birbirileri ile iletişim kurduğu ve zamanının çoğunu harcadığı önemli bir sosyal ortamdır. Çalışanlar arasındaki ilişkilerin kalitesi kişinin işyeri davranışlarını ve tutumlarını büyük ölçüde etkilediği için bu ortamda kişilerin olumlu iş ilişkileri sürdürmeleri önemlidir (Chung, 2015: 367). Takım olarak çalışmanın ve birçok örgüt üyesi ile birlikte çalışmanın çeşitli faydaları olmasına rağmen organizasyon içerisinde kişiler arasındaki ilişkiler her zaman pozitif olmamaktadır. Örgütsel dışlanma örgütlerde sıklıkla görülmesi ve negatif etkileri olmasından dolayı organizasyonları ilgilendiren önemli bir kavram haline gelmiştir (Chung ve Yang, 2017: 255).

Sosyal bilimlerde dışlanmayla ilgili çok sayıda çalışma olmasına rağmen çalışma ortamında dışlanmaya daha az dikkat

çekilmiştir. Ampirik ve teoriyle desteklenen örgütsel dışlanma dikkate değer çıktılarının olmasına rağmen farklı açılardan değerlendirilmiştir. İlk olarak geçmişte, çalışma yeri üzerine yapılan dışlanma araştırmalarının psikolojik etkileri değerlendirilmiş ve faydacı etkisiyle ilgili teorik çalışmalar daha az dikkat çekmiştir. Örgütsel dışlanma istek, ihtiyaç ve duyguları tehdit ettiği için faydacı etkileri ortaya çıkarılmamıştır. Bunun yerine örgütsel dışlanma, dışlanan kişilerin diğerleriyle bağlantılı olarak elde ettiği (kaynak, güç, fırsat) gibi görevle ilgili güçlendirici yapıların kaybı ile sonuçlanmıştır. Önceki çalışmalar örgütsel dışlanmanın söz konusu organizasyonu negatif etkileyen davranışsal katkıları olduğu için çalışanların performansını düşürdüğü ortaya konulmuştur (Al-Atwi, 2016: 35-36).

Araştırmalar örgütsel dışlanmanın işten geri çekilme, agresiflik, kişiler arası çatışma ve performans gibi işyeri davranışlarını önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir (Chung ve Yang, 2017: 255). Dışlanmış bir çalışan psikolojik sıkıntı, endişe, depresyon ile karşı karşıya kalmakta ayrıca kendine ve amaca zarar veren iş davranışları, işinden daha az memnuniyet duyma, geri çekilme davranışları sergilemekte ve iş arkadaşlarına göre daha düşük performans sergilemektedir (Yang ve Wei, 2018: 102).

Örgütsel dışlanma hemen her organizasyonda karşılaşılan yaygın ve genel bir kavramdır (Chafra ve Erkutlu, 2016: 222). Örgütsel dışlanma işyerlerinde bireylerin diğerleri tarafından ne ölçüde dışlandığını ve görmezden geldiğini ifade etmektedir. Örgütsel dışlanmanın hedef çalışanların tavır ve davranışlarında duygusal tükenme, memnuniyet azalması, prososyal davranışlardan vazgeçilmesi, azalan örgütsel vatandaşlık davranışı, anormal davranışların artması gibi yıkıcı etkileri olmaktadır (Zhu vd., 2017: 62).

Örgütsel dışlanmanın literatürde pek çok tanımı bulunmaktadır. Bu çeşit bir davranışı tanımlayacak birkaç

kelime kullandığımızda dışlama, tecrit etme, reddetme, terk etme, bırakma, devre dışı bırakma, dışında bırakma gibi kelimeler kullanılabilir. Bir hedef olarak örgütsel dışlama diğer kişi ve gruplar tarafından birini dışlamak, gözden kaçırmak ya da görmezden gelmek anlamına gelmektedir (Mlika vd., 201: 398). Diğer yandan çalışanların iş tatmini, örgütsel bağlılık, iş performansı, iş davranışları, prososyal davranışları içeren temel tutumsal ve davranışsal yanıtları ile bağlantılı örgütsel dışlanma, kişinin işyerinde görmezden geldiği ve dışlandığını ifade eden kişinin algısı olarak tanımlanmaktadır (Gkorezis ve Bellou, 2016: 700).

Örgütsel dışlanma örgüt üyesinin psikolojik sağlığını etkileyen temel sosyal etkileşim fırsatını, davranışlarını ve performansını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle araştırmacılar örgütsel dışlanmanın örgütlerdeki etkisini araştırmışlardır. Bu araştırmalarda örneğin dışlanan örgüt üyesinin, kötüleşen psikoloji ile olumsuz iş davranışları sergilemesi, işten çekilme, iş performansına katkısının azalması, işyerinde anormal davranışlar sergilemesi gibi olumsuz davranışlar sergilediği gözlemlenmektedir (Chafra ve Erkutlu,2016: 222-223)

Örgütsel dışlanma kişilerin işyerinde diğerleri tarafından dışlanması ve görmezden gelinmesi anlamına gelmektedir. Örgütsel dışlanma üzerine yapılan hatırı sayılır derecede çalışma bu bireylerin işyerinde memnuniyetsiz olduğunu ve sancılı tecrübeler yaşadığını göstermektedir. Bunun da ötesinde sadece kişiler bu sancılı tecrübeleri yaşamak zorunda kalmamakta bazı durumlarda agresiflik ve bezginlik gibi negatif işyeri davranışları etkilerinden bile daha fazla negatif etkiler altında kalmaktadır. Örgütsel dışlanma üzerine çok sayıda literatür çalışması mevcuttur. Birçok araştırmacı işyerinde dışlanmanın işyerindeki zararlı sonuçları üzerine odaklanmıştır. Örneğin kişilerin sahip olduğu kaynakların azalması, çalışanların duygusal tükenmişlik tecrübesi yaşamasına, iş stresinin artmasına, iş performansının

düşmesine neden olmaktadır. Dışlanmanın etkilerinin bilinmesi etkili başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesi, dışlanma ve negatif etkileri arasındaki ilişkiyi azaltmak için önemlidir. Luthens ve Youssef çalışanların iyiliği ve işyerindeki mutluluğunun işyerindeki dışlanma ile başa çıkma için önemi olduğunu belirtmektedir. Bandura işyerindeki çalışanın iyiliği azaldığında depresyon, endişe duygusal yorgunluk, işyerindeki gerginliğin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Hitlan algılanan dışlanmadan cinsiyetin nasıl etkilendiğini araştırmıştır. Ancak işyerinin, kişilerarası etkileşimi, birlikte çalışmayı ve çalışma arkadaşlarıyla koordinasyonu gerektirdiği iyi bir şekilde bilinmektedir (Zhang ve Shi,2017: 978-979).

Çalışanlar arasındaki ilişkiler bir örgütün değerli soyut varlıklarını oluşturmaktadır. Böyle olmasına rağmen çalışanlar arasında sağlıklı ilişkilerin değeri hafife alınmaktadır. Yapılan çalışmalar işyerinde dışlanmanın çalışanların sosyal davranışlarının çıktılarını olumsuz etkilediğini göstermektedir (Gkoresiz, 2016: 707).

Örgütsel dışlanma, kişinin işyerinde diğerleri tarafından ne ölçüde reddedildiği, görmezden geldiği ya da dışlandığı algısını ifade etmektedir. Birçok ampirik araştırmada örgütsel dışlanma çok boyutlu bir yapı olarak sergilenmektedir. Dışlanma, işyerindeki çalışma arkadaşları ya da yöneticiler gibi farkı kaynaklardan ileri gelmektedir. Bu gerçeği görmezden gelmek örgütsel dışlanmanın tüm resmini ortaya koymakta güçlük oluşturabilmektedir. Bu yüzden Hitlan ve Noel (2009) örgütsel dışlanmanın yönetici dışlaması (supervisor ostracism) ve iş arkadaşları dışlaması (co-worker ostracism) olarak iki çeşit olduğunu belirtmektedir. Yönetici dışlanmasında çalışanda yöneticisi tarafından görmezden geldiği algısı bulunmakta iken iş arkadaşları dışlanmasında dışlanmanın kaynağının iş arkadaşları olduğu varsayılmaktadır. Sosyal ölümün bir parçası olarak işyerinde dışlanmanın amaca zarar veren iş davranışları gibi negatif

davranışlara eden olduğu ve alışılmışın dışında davranışlara yol açtığı gözlemlenmektedir. Kişiler var olan işyerinde dışlanmayı prososyal davranışlarla azaltmayı ummaktadır. Fakat bu başarısız olursa daha ileri bir dışlanma ya da anti sosyal davranışlar (üretkenlik karşıtı iş davranışları) ortaya çıkabilmektedir (Zhao ve Xia, 2017: 333) .

Örgütsel dışlanmaya örnek verecek olursak bir çalışanın bir odaya girdiğinde diğerlerinin konuyu değiştirmesi, işyerinde bir çalışanın yanında onun davetli olmadığı bir buluşmadan söz edilmesi bir toplantıdan birilerinin diğerinin bilmediği bir konu hakkında konuşması ve şakalaşması gösterilebilmektedir (Keklik vd., 2013: 351). Yine örgütlerde negatif olsun pozitif olsun ayrımcılığın her türlü örgütsel dışlanmaya neden olmaktadır. Örneğin işletmelerde bazı çalışanlara pozitif ayrımcılık tanınması diğer çalışanların dışlandığını göstermektedir.

Örgütsel dışlanma özel örgütler ve kamu örgütlerinde farklılık göstermektedir. Kamu örgütlerinde sıklıkla karşılaşılan bir durum olan örgütsel dışlanma önemsenmemektedir. Kamu örgütlerinde oluşan biçimsel olamayan örgütsel yapılar ve gruplaşmalar örgütsel dışlanmaya sebebiyet vermektedir. Özellikle sosyal organizasyonlarda bu durum kendini göstermektedir. Kamu çalışanlarının mesai arkadaşlarının bazılarının sünnet, düğün vb. organizasyonlarına katılırken diğerlerinininkine katılmamaları bu duruma örnek verilebilir. Yine gerek özel örgütlerde gerekse kamu örgütlerinde cinsiyet, eğitim, mezhep, siyasi görüş, ırk, din gibi farklılıklardan dolayı yaşanan örgütsel dışlanmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. Örneğin Türkiye’de kadın çalışanlar iş yaşamında sürekli olarak örgütsel dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadır. Böyle bir durum çalışanın duygusal olarak olumsuz etkilenmesine neden olacak, işine ve iş yerine olan bağlılığını, iş performansını azaltacak, işten ayrılma niyetini artıracak sonuç olarak örgüt performansına olumsuz yansıtacaktır. Bu nedenle örgütlerde örgütsel dışlanma konusu

yeterince önemsenmeli, üzerinde durulmalı, nedenleri araştırılmalı ve örgütsel dışlanmayı önlemeye yönelik gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı, bu konuda eğitimler ve seminerler düzenlenerek farkındalık oluşturulmalı, örgütsel dışlanmanın zararları anlatılarak konunun iş yaşamı için önemi vurgulanmalıdır.

3. Literatür Taraması

Çalışmanın bu bölümünde son yıllarda örgütsel dışlanma ile ilgili yerli ve yabancı literatürde yer alan bazı araştırmalar yer almaktadır. Bu araştırmaların sonuçları Tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1: Literatür Taraması

Araştırmacılar	Sonuçlar
Yarmacı (2018)	Örgütsel dışlanma, örgütsel sessizliği ve işgörenin olumsuz durumları bildirme eğilimini etkilemektedir. Kendini dışlanmış hisseden çalışanlar örgüte katkı sağlayacak olumsuz geri bildirimlerde bulunmamakta ve aynı zamanda çalışanların sessizleşmeleri de artmaktadır.
Artar vd. (2017)	Örgütsel dışlanma çalışanların iş performansını olumsuz etkileyerek işletmeye zarar vermekte ve işletmelerde örgütsel çatışmalara neden olmaktadır. Örgütsel adaletin var olduğu örgütlerde psikolojik sözleşme ihlali ve örgütsel dışlanma yaşanmamakta, çalışanların iş tatminleri yükselmektedir.
Chung ve Yang (2017)	Örgütsel dışlanma örgütsel temelli kendine saygıyı negatif bir şekilde etkilemektedir. Kişiler ve diğer örgüt üyeleri arasındaki pozitif yönlü ilişkiler işyeri tutum ve davranışlarını pozitif yönlü etkilediği için anlamlı ve önemli bulunmaktadır. Örgütsel dışlanma bu ilişkileri olumsuz etkilemektedir.
Yüksel (2017)	Örgütsel dışlanma ile sosyal zekâ arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre sosyal zekâ düzeyi yüksek olan çalışanlar daha az örgütsel dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu bağlamda sosyal zekânın örgütsel dışlanmayı azalttığı söylenebilir.
Zhu vd. (2017)	Yöneticiler örgütsel dışlanmayı önlemek ve gerçekleştiğinde negatif etkilerini azaltmak için önlemler almalıdır. Bunun için kişiler arası ilişkileri teşvik etmeli, takım odaklı faaliyetlere önem vermeli, sosyal yetenekleri geliştiren eğitim programları düzenlemelidir.

Halis ve Demirel (2016)	Sosyal destek ile örgütsel dışlanma arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Çalışanların sosyal destek algıları arttıkça örgütsel dışlanma algı düzeyleri azalmaktadır. Bu nedenle örgütlerin sosyal destek içerikli çalışmalarına ve düzenlemelere yer vermeleri gerekmektedir.
Chung (2015)	Dışlanma, görev çatışması, iş arkadaşı çatışması, yönetici çatışmasıyla pozitif bir şekilde ilişkilidir. Kişiler dışlandığını hissettiğinde genellikle diğer örgüt üyeleri ile çalışma ilişkileri zayıflamakta, iş ve iş süreçleri farklı algılanmaktadır. Dışlanan kişiler kendilerini grubun dışında düşünmekte ve çalışma arkadaşlarından farklı görmektedir.
Çelik ve Koşar (2015)	Örgüt kültürü ve örgütsel dışlanma arasında anlamlı ve negatif bir ilişki, cinsiyet değişkeni ile örgütsel dışlanma arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Örgüt kültürünü benimseyen, örgüt faaliyetlerini destekleyen ve örgüt yapısına olumlu bakan çalışanlar örgütsel dışlanmaya daha az maruz kalmaktadır. Erkek çalışanlar kadın çalışanlara oranla örgütsel dışlanmaya daha çok maruz kalmaktadır.
Ahmed vd. (2014)	Dışlanma ile başa çıkabilmek için işyerinde sosyal değişim ilişkileri kullanılmalı ve teşvik dilmelidir. Güçlü sosyal değişim bağları, dışlanmanın etkilerini azaltmaktadır.
Keklik vd. (2013)	Çalışanlar arasında maddi olanaklar yönünden ayrımcılık yapılmakta ve bu ayrımcılık örgütsel dışlanmaya neden olmaktadır. Ayrıca kadın ve erkek çalışanlar arasında örgütsel dışlanma düzeyleri arasında farklılıklar bulunmaktadır.
Leung vd.(2011)	Duygusal dengesizlik örgütsel dışlanmayı etkilemekte iş görevlerini <i>doğrudan</i> , hizmet performansını ise <i>dolaylı</i> olarak etkilemektedir.
Çakır (2008)	Türkiye'de kadınlar iş yaşamında eğitim ve fırsat eşitsizliği, ücretler ve kazançlar, işe alma, işten çıkarma, terfi etme gibi uygulamalar ile örgütsel dışlanmaya maruz kalmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda tüm örgütlerde çalışanlar sıklıkla örgütsel dışlanmayla karşı karşıya kalmakta fakat bu durum işveren ve örgüt yöneticileri tarafından yeterince önemsenmemektedir. Bu nedenle örgütsel dışlanma üzerinde durulması gereken bir olgudur. Örgütsel dışlanma, çalışanlar ve yöneticiler tarafından çalışanı yalnız bırakmaya yönelik yapılan davranışlar sonucunda oluşan bir durum ya da algıdır. Bu çalışmada ilgili çalışmalardan hareketle örgütsel dışlanma konusu kavramsal olarak incelenmekte ve iş yaşamı için önemi vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Araştırmalar örgütsel dışlanma kavramının, örgüt kültürü, örgütsel sessizlik, psikolojik sözleşme ihlali algısı, iş performansı, iş tatmini, örgütsel çatışma, sosyal destek algısı, sosyal zekâ, örgütsel adalet, hizmet performansı, işten ayrılma niyeti, duygusal tükenmişlik, prososyal davranışlar gibi birçok bireysel ve örgütsel değişkenle ilişkili olduğunu göstermektedir. Örgütsel dışlanma, iş performansı, iş tatmini, aidiyet duygusu, örgütsel bağlılık hizmet performansı ve prososyal davranış eğilimini azaltmakta, psikolojik sözleşme ihlali algısı ve işten ayrılma niyetini artırmakta dolayısıyla örgüt başarısını olumsuz etkilemektedir. Sosyal destek, örgütsel adalet, örgüt kültürü, sosyal zekâ düzeyi ise örgütsel dışlanmayı azaltmaktadır. Bu nedenle yöneticiler kararlarında adil olmalı, örgütlerinde sosyal destek içerikli düzenlemeler yer vermeli, sosyal zekâ düzeyini artırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirmelidir. Yine yöneticiler örgütsel dışlanmayı önlemek ve ortadan kaldırmak için kişiler arası ilişkileri teşvik etmeli, takım odaklı faaliyetlere önem vermeli, sosyal yetenekleri geliştiren eğitim programları düzenlenmeli ve etkin iletişime önem vermelidir.

Günümüzde çalışanlar cinsiyet, mezhep, siyasi görüş, ırk, din gibi farklılıklardan dolayı mesai arkadaşları ve yöneticileri tarafından sürekli örgütsel dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu durum hem çalışanlara hem de örgüte zarar vermektedir. Çalışanın kendisini yalnız hissetmesine yol açarak verimliliğini düşürmekte işine ve işyerine olan memnuniyetini azaltmaktadır. Dolayısıyla bu olumsuz durum çalışanın vermiş olduğu hizmet kalitesini de olumsuz etkilemektedir. Kendini mutlu hissetmeyen bir çalışanın başkalarını da mutlu edemeyeceği düşünüldüğünde çalışan hizmet sunduğu vatandaşı ya da müşterisini memnun edemeyecektir.

Sonuç olarak çalışan performansı ve örgüt performansını olumsuz etkileyen bir olgu olan örgütsel dışlanma üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Bu bağlamda bu çalışmada kavramsal olarak incelenen örgütsel dışlanmayla ilgili

uygulamalı çalışmaların yapılarak konunun iş dünyası ve iş yaşamı açısından önemi ortaya konmalıdır. Bu nedenle bundan sonraki çalışmalarda konu ile ilgili nitel bir araştırmanın yapılması tavsiye edilmektedir. Teorik özelliğe sahip bu çalışmanın örgütsel dışlanma literatürüne katkı sağlayacağı ve yöneticilere yönetim uygulamalarında yol göstereceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Ahmed, I., Ismail, W. K., & Amin, S. M. (2014). Overcoming Ostracism At Work: The Remedial Role Of Positive Exchange Relations",. *Nankai Business Review International*, 5(3), 275-289.

Al-Atwi, A. A. (2017). Pragmatic Impact of Workplace Ostracism: Toward a Theoretical Model. *European Journal of Management and Business Economics*, 26(1), 35-47.

Artar, M., Adiguzel, Z., & Erdil, O. (2017). Psikolojik Sözleşme İhlali ve Örgütsel Dışlanmanın, İş Tatmini Üzerindeki ve Örgütsel Adaletin ara Değişken Etkisinin İncelenmesi. *Research Journal of Business and Management*, 4(4), 514-526.

Chung, Y. W. (2015). The Mediating Effects of Organizational Conflict on The Relationships Between Workplace Ostracism with in-Role Behavior and Organizational Citizenship Behavior. *International Journal of Conflict Management*, 26(4), 366-385.

Chung, Y. W., & Yang, J. Y. (2017). The Mediating Effects of Organization-Based Self-Esteem for the Relationship Between Workplace Ostracism and Workplace Behaviors. *Baltic Journal of Management*, 12(2), 255-270.

Çakır, Ö. (2008). Türkiye`de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 25-47.

Çelik, C., & Koşar, A. (2015). Örgüt Kültürü ve İşyerinde Dışlanma Arasındaki İlişki : Mersin Üniversitesi Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 47-62.

Erkutlu, H., & Chafra, J. (2016). Impact of Behavioral Integrity on Workplace Ostracism: The moderating Roles of Narcissistic Personality and Psychological Distance. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 8(2), 222-237.

Gkorezis, P., & Bellou, V. (2016). The Relationship between Workplace Ostracism and Information Exchange: The Mediating Role of Self-serving Behavior. *Management Decision*, 54(3), 700-713.

Halis, M., & Demirel, Y. (2016). Sosyal Desteğin Örgütsel Soyutlama (Dışlanma) Üzerine Etkisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak (11), 318-335.

Keklik, B., Saygın, T., & Oral Kaya, N. (2013). Akademik Camianın Çirkin Ördek Yavruları ÖYP`lilerde Örgütsel Dışlanma (Ostracism) Kavramının İncelenmesi. *Sakarya Üniversitesi 1.Örgütsel Davranış Kongresi*, (s. 351-355). Sakarya.

Leunga, A. S., Wub, L., Chena, Y., & Younga, M. N. (2011). The Impact of Workplace Ostracism in Service Organizations. *International Journal of Hospitality Management*, (30), 836-844.

Maier-Rigaud, F. P., Martinsson, P., & Staffiero, G. (2010). Ostracism and the Provision of A Public Good: Experimental

Evidence. *Journal of Economic Behaviour and Organiastion*, (73), 387-395.

Mlika, M., Khelil, M. B., & Salem, N. H. (2017). Organizational Ostracism: A Potential Framework in Order to Deal With It. *Safety and Health at Work*(8), 398-401.

Yang, Q., & Wei, H. (2018). The Impact of Ethical Leadership on Organizational Citizenship Behavior: The Moderating Role of Workplace Ostracism. *Leadership & Organization Development Journal*, 39(1), 100-113.

Yarmacı, N. (2018). *İşgörenlerin Örgütsel Dışlanma Algılarının Örgütsel Sessizlik ve Olumsuz Durumları Bildirme Eğilimlerine Etkisi: Otel İşletmeleri Örneği*. Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Yüksel, M. (2017). Otel İşletmelerinde İşyerinde Dışlama ve Sosyal Zeka İlişkisi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 115-133.

Zhang, S., & Shi, Q. (2017). The Relationship Between Subjective Well-Being and Workplace Ostracism:The Moderating Role of Emotional Intelligence. *Journal of Organizational Change Management*, 30(6), 978-988.

Zhao, H., & Xia, Q. (2017). An Examination of the Curvilinear Relationship Between Workplace Ostracism and Knowledge Hoarding. *Management Decision*, 55(2), 331-346.

Zhu, H., Lyub, Y., Deng, X., & Ye, Y. (2017). Workplace Ostracism and Proactive Customer Service Performance: A Conservation of Resources Perspective. *International Journal of Hospitality Management*, (64), 62-72.

Türkiye’de Hak İhlalleri Raporları Işığında “Toplumsal Olaylar Karşısında Adalet Arayışı Ve Bu Süreçte Yaşanılan Toplumsal Travmalar”

Sinem Cabak, Kafkas Üniversitesi

GİRİŞ

Anayasalarımız içerisinde Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet anlayışından söz eden ilk olarak 1961 Anayasası olmuştur. 1982 Anayasası da 2.maddesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin bir hukuk devleti olduğunu ifade eder. Hukuk Devleti, insan haklarına saygı gösteren, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her eylem ve işlemi hukuka uygun olan, her anlamda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp, yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve Anayasa'nın bulunduğu bilincinde olan devlettir. Klasik haklar olarak da adlandırılan birinci kuşak hakların özelliği, bireyi korumaya yönelik (negatif statü hakları) haklar olmasıdır. Devleti sınırlandıran bu haklar, kişiye devletin, toplumun ve üçüncü kişilerin dokunamayacağı özel, bağımsız bir eylem alanı sağlar. Devlet, düzenleme yaparak özgürlüklerin kullanılmasını kolaylaştırır, ama sınırlandıramaz. Geleneksel haklar olarak adlandırılan birinci kuşak haklar iktidarın/devletin yetkilerinin sınırlandırılmasını amaçlarken, ikinci kuşak haklar (sosyal haklar) ve üçüncü kuşak haklar (dayanışma hakları) sanayi devrimi; bu ekonomik ve sosyal dönüşümün yarattığı ve derinleştirdiği sosyal sınıflar arasındaki sosyal eşitsizlikler ve işçi sınıfının bu eşitsizliklere gösterdiği tepki ve eylemler vardır.

Bu ifadelerin anayasa ve hukuk kuralları içerisinde yer almasında etken toplumsal olay ve olguların bireyler ve toplumsal ruh sağlığı üzerindeki etkileri de azımsanmayacak derecede önem arz etmiştir. Ülkemizde birçok sosyal düşünce akımının etkileri görülmüş, işçi, çiftçi, madenci, öğrenci, emek süreci içerisinde yer alan, toplumda varlığını kabul ettirmek ve var olmak isteyen bireylerin örgütlü hareketleri, hak arama mücadeleleri güçlü yapılar kurmuş, yasa ve yargı sürecini etkilemiş, yediden yetmiş tüm toplumun zihinlerinde yer etmiştir. Toplumun tamamına nüfuz eden bu süreçler günümüzde de devam etmektedir.

Bu çalışma ile günümüzde hala devam eden , sosyal olayların toplumda nasıl karşılandığını , bu olaylar içerisinde hak arama mücadelesini devam ettiren bireylerin yaşadığı uzun ve yıpratıcı sürecin toplumsal ruh sağlığını nasıl etkilediğini , Türkiye hak ihlalleri raporları ışığında kaynak taramaları , rapor karşılaştırmaları, AIHM (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) kararları , medya haber derlemeleri ile tartışılarak incelenecek ve toplumsal ruh sağlığında nasıl değişimler olduğu ortaya konmaya çalışılacak, dönemsel verilerle desteklenecektir.

1. Hak kavramı, insan hakları ve sosyal devlet anlayışı

1.1. Hak Kavramı

Hak kavramı ise özgürlükleri koruyan, onu kurumsallaştıran, yani yapma ya da yapmama konusunda herhangi bir baskının yokluğu biçiminde somutlaşan bir özgürlüğün hukuksal kimlik altında görünmesidir (Gemalmaz, 2004, s.657-659).

Roma geleneğinde *ius* (Latince kanun), *iustum* (Latince haklı) terimiyle çok sıkı bağları olan terim ise zamanla İngilizce’de *justice* (adalet) olmuştur. *İus* hem kanundur hem de haklı. Kanun bir egemen (*iussm*) tarafından yürürlüğe konulan genel bir kural olarak değil, topluluğun adalet (*iustum*) duygusunu

kaplayan ve onu ifade eden bir kural olarak görülmekteydi. Başka bir deyişle, kanun biçimini alan her norm kanun olarak görülmüyordu; bu normun bir de içeriği olması, haklı olma niteliği ve değeri bulunması gerekirdi (Gemalmaz, 1997: 315).

Hukuk belgelerine bakıldığında özgürlük ve hak kavramı birbirini ile ilintili bir şekilde ele alınmıştır. Doğal haklar bağlamında ise hak, ancak toplum içinde doğabilir. “İnsan hakları” doğuştan gelme değil, sonradan edinilen haklardır, özgürlükler yasalarla güvence altına alınmıştır. Bir diğer görüşe göre ise sadece özgürlükten hakka giden bir tanımlamanın yetersiz olduğudur, özgürlüğü hakkın ürünü olarak kavramaktadırlar. Hak, yaygın kabul gören yaklaşıma göre, yapma ya da yapmamaya ilişkin herhangi bir baskının yokluğu biçimde somutlaşan bir özgürlüğün, başka bir adlandırma ile devinim serbestisinin hukuksal kimlik altında görünmesidir. Bireyin karşısına söz konusu olanağı kullanmaya yönelik engeller çıktığında o olanakları kurumsallaştırıp hak formuna sokan erkin, olanaktan yoksun bırakılan o bireyin yardımına geleceğinin bilinmesi ve buna güvenilmesi durumu anlaşılabilirliği gibi, hakkın salt yasa üreten erkin istencine indirgenemeyeceği ileri sürülebilir. Yaygın bir başka yaklaşım ise hakkın istem/talep ile neredeyse özdeş anlamda kullanılmasıdır; bir hakka sahip olmak, bir şeyi ve birisine karşı olarak talep etmektedir. Hak, yasal ya da ahlaki temelde, bir şeye sahip olma ya da bir şeyi elde etme yahut belli bir biçimde hareket etmeye ilişkin haklılaştırılabilen/meşrulaştırılabilen bir istemdir. Bir başka yaklaşım ise hakkın temellendirilmesini “çıkart” kavramında odaklandırmaktadır; hak, hukuk ile korunması ya da güvence altına alınması gereken bir çıkardır (Gemalmaz, 1997: 317).

1.2. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları kavramı ve anlayışının ortaya çıkışı 16. Yüzyıldaki Aydınlanma Dönemine kadar gerilere götürülebilse de asıl olarak 18. Yüzyılın ikinci yarısından sonra

hızlı bir gelişme göstermiştir. İnsan hakları ile ilgili ilk hukuki metinler olarak karşımıza 1776 Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Deklarasyonu ve 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi çıkmaktadır.

1776 Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Deklarasyonunda her insanın devredilemez şekilde yaşama, özgürlük ve mutluluk arama hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

İnsan hakları kavramının belirgin şekilde “1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” ile yayılıp yerleştiğini ifade edenler de bulunmakta (Yüce, 1974,s.637), 1791 Fransız Anayasasına önsöz olarak eklenen bu bildirden sonra hızla gelişen bir alan haline gelen insan haklarının, bugün gelinen aşama itibarıyla bilişim ve gen teknolojisinin alabildiğine ilerlemesinden doğan gelişmelerin ve bilimin onur, etik ve hukuk dışı kullanımının önüne geçen hakları ifade etmek üzere kullanılan haklara gelinceye kadar gelişim dizgesi boyunca Dördüncü Kuşak Haklara ulaştığı görülmektedir.

Türkiye’de insan hakları ile ilgili çalışmalarının öncüsü olan Kuçuradi’ye göre, insan hakları her insanla ilgili bazı gerekleri dile getirirler. Bu gerekler, insanın değerini tanıma ve koruma istemleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma istemleri olarak ortaya çıkarlar. Tür olarak insanın değerini oluşturan olanakların gerçekleşebilirliğinin nesnel koşullarıdır (Kuçuradi,1982: 73; Kuçuradi, 2007: 72). Kuçuradi’ye göre insana bu özel yeri sağlayan olanaklar “insanın değerini” oluşturur ve “insan onuru” ile ilişkilidir, “İnsan onuru, insanın nesnel değerinin öznel karşılığıdır ve tür olarak insanın değerinin felsefi/antropolojik bilgisinden, yani insan türünün belirli yapısal özelliklerin ile olanaklarının ve bunlardan kaynaklanan ve ona evrendeki yerini sağlayan tarihteki başarıların bilgisinden oluşur” (Kuçuradi, 2007: 72).

Değer anlayışı kişilerin birbirleri ile olan ilişkilerinde önemli bir durumdur, bunun temelini ise insan anlayışı oluşturmaktadır, “kişilerle ve kendimizle ilişkimizde, başkalarının ve kendimizin yapıp ettikleri ve ortaya koyduklarıyla ilgimizde, yakın çevremiz, çağımız, geçmiş ve gelecekle bağımızla belli bir bütünlükte bir kişi olarak var olmamızın temelinde değer anlayışımız, bunun temelinde ise insan anlayışımız bulunur” (Kuçuradi, 1998: 43). İnsanın bu yapısal özelliklerini korumak, yani kişilerde insanın olanaklarını geliştirmek, insan olan herkesin ödevi olmaktadır.

Diğer yandan, bu türün üyesi olan her tekin hakkı olduğu söylenebilir. Bu olanakların her kişide korunmasını istemek, insanın değerini kendi değerimizi korumayı istemek olur. İnsanın değerini korumak Kant’ın da belirttiği insanın olanaklarının arasında var olan bir yeti olduğu söylenebilir. İnsan haklarının korunmasını sağlamak ancak insanın değerinin bilgisine sahip kişilerle mümkün olacaktır. Kuçuradi için “hak” kavramının birine borçlu olunan şey olduğu fikrinden yola çıkarak “insan hakları” kavramını, tek tek bütün insanların diğer bütün insanlara borçlu oldukları şey olarak tanımlamaktadır. İnsanlara insan olarak borçlu olunanları bulduğumuz yer, temel insan hakları ilkelerin türetildiği yerdir. “İnsan hakları dediklerimiz her şeyden önce bir fikirdir, insan aklının ürettiği bir düşünce. İnsanlar insan oldukları için belirli bir şekilde, insanın bir tür yapısal olanaklarının gerçekleştirilmesini olanaklı kılan bir şekilde muamele görmelidir” (Kuçuradi, 2007: 70).

İnsan hakları kavramı, kurumsal olarak bütün insanlara tanınması gereken haklar listesini belirtir. Bu ideal liste, çeşitli ülkelerde, değişik ölçülerde değer kazanmış ve uygulama alanına girmiş olabilir. Fakat “İnsan Hakları” denilince genel olarak, daha çok “olması gereken” alanında kalan veya yalnız platonik bildirilere geçen bir “ulaşılacak hedefle ülkelerin insan hakları ile ilgili programı” akla gelir. Bu çerçevenin içini dolduracak şekilde hukuki metinlerine girmiş ve bu metinlerle

şekillenmiş temel yaklaşımları söz konusudur. Bu hukuki metinler, ülkelerin insan hakları yapı ve işleyişine yön verirler.

Türkiye ;1982 Anayasasının “Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı İkinci Kısımının “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlıklı İkinci Bölümünde “Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı” başlıklı 17. Maddede;

“Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.” İfadeleri ile kişi hak ve ödevlerini düzenlemiştir.

Diğer taraftan Anayasanın “Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması” başlıklı 15. Maddesi;

“Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

(Değişik: 7/5/2004-5170/2 md.) Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”

Şeklindeki düzenlemeyle temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla kısmen veya tamamen durdurulabileceğinin ön

görüldüğü savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde bile savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında kişinin temel hak ve hürriyetlerine dair hakkına dokunulamayacağını garanti altına almaktadır. Fakat bu noktada kişi hak ve hürriyetlerini korurken anayasanın bu kısmında sosyal ve siyasi haklara yer verilmez. Anayasada düzenlenmiş olan temel hak ve hürriyetler, anayasal hak ve hürriyetlerdir. Örneğin Anayasamızın ikinci kısmının ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde (m.17-74) düzenlenmiş olan temel hak ve hürriyetlerin hepsi anayasal hak ve hürriyetlerdir.

Pozitif statü hakları, bireylere devletten olumlu bir davranış, bir hizmet, bir yardım isteme imkanını tanıyan haklardır. Bu tür haklar, Anayasamızın ikinci kısmının üçüncü bölümünde (m.41-65) sayılmıştır. Örneğin çalışma hakkı, sağlık hakkı, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı bu tür haklardandır. Bu tür haklar, devlete sosyal alanda birtakım ödevler yüklerler. Pozitif statü haklarına, kişiye devletten bir şey istemesi hakkını verdiği için “isteme hakları” da denmektedir. Bu hakların çoğunluğu sosyal ve ekonomik alana ilişkin olduğundan ve Anayasamızın bu hakları düzenleyen bölümünün başlığının “sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler” olmasından ve keza bu hakların sosyal devlet anlayışının sonuçları olduğundan, bu haklara kısaca “sosyal haklar” da denir (<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>).

1.3. Sosyal Devlet Kavramı

Anayasal sistemimizde sosyal devlet olarak isimlendirilen terimin Fransızca karşılığı esirgeyen devlet (état-providence), İngilizce karşılığı refah devleti (welfare state) ve Almanca karşılığı ise sosyal devlet (socialstaat) terimleridir. Söz konusu hukuk düzenlemeleri içerisindeki bu terimlerin kabul görmesinin bazı tarihsel ve sosyolojik nedenleri olsa da terimler geniş anlamda ‘sosyal adalet anlayışına dayalı devlet yapılanmasını’ ifade etmektedir (Tiryaki, 2008, s.187, Tiryaki, 2006, s.98).

Kapsamlı bir değerlendirme ile sosyal devlet; “ haklarla donatılmış vatandaşlarının tek tek, yani eşit bireyler olarak, bedensel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişimi ve anayasa ile korunan haklarını kullanabilmeleri için gerekli yasal, siyasal ve toplumsal ortamı sağlayan, tüm vatandaşlarının cinsiyet, din, etnik köken gözetmeksizin maddi refaha ve yaşam standardına erişmesi için aktif bir biçimde toplumsal eşitsizliklerle mücadele eden, böylece vatandaşlarını onların tüm yeteneklerini geliştirmesi için, gerekli ortamı onları sağlık, eğitim ve yaşamsal haklarla donatarak sağlayan devlet” (Göze, 1976, s.37) olarak tanımlanabilecektir.

Sosyal devletten anlaşılması gereken, kısaca sosyal adalet ilkesine dayanan, ekonomik-sosyal bakımdan zayıfları koruyan devlettir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2002,s.97). Sosyal devletin daha kapsayıcı bir tanımı ise şöyledir: “Sosyal devlet, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla, sosyal ve ekonomik hayata aktif şekilde müdahalesini meşru ve gerekli gören devlet anlayışı”dır (Özbudun, 2002, s.22).

Sosyal devlet, liberal devletin hak ve özgürlük sistemini sosyal ve ekonomik haklar ve ödevlerle tamamlamış, bu hakların kullanılabilir olmasında devlete, büyük ödevler ve görevler yüklemiştir (Göze, 2005, s.365). Bu haliyle de sosyal devlet geleneksel devlet kavramı ile endüstriyel sınıf toplumu arasındaki zıddiyeti sosyal bütünleşme yolu ile gidermeye çalışan modern endüstri çağının bir devletidir (Huber, 1970, s.36).

Türk anayasa tarihinde sosyal devlet ilkesini ilk defa benimseyen 1961 Anayasasının 2. maddesinin gerekçesinde sosyal devlet şöyle tanımlanmaktadır:

“Fertlere yalnız klasik hürriyetleri sağlamakla yetinmeyip, aynı zamanda onların insan gibi yaşamaları için zaruri olan maddi ihtiyaçlarını karşılamalarını da kendisine vazife bilen devlet”tir.

Anayasa Mahkemesi, 1961 ve 1982 Anayasaları döneminde vermiş olduğu kararlarda, sosyal devlet kavramının gerekleri arasında özellikle şunları saymıştır: Kişi ile toplum arasında denge, emek ile sermaye arasında denge, çalışanların insanca yaşaması, çalışma hayatının istikrar içinde gelişmesi, çalışanların korunması, sosyal adalet ve sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanması, toplumsal kutuplaşmaların azalmasına özen gösterilmesi, güçsüzlerin güçlüler karşısında korunması vb. (E. 1963/336, K. 1967/29, K.T. 26–27.9.1967, **AMKD**, Sayı 6, s. 26–27; E. 1984/9, K. 1985/4, K.T. 18.2.1985, **AMKD**, Sayı 21, s. 59; E. 1986/16, K. 1986/25, K.T. 21.10.1986, **AMKD**, Sayı 22, s. 290–291; E 1988/19, K. 1988/33, K.T. 26.10.1988, **AMKD**, Sayı 24, s. 451–452.).

Sosyal devleti, yurttaşların sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşama düzeyi sağlamayı ödev bilen devlet diye tanımlamak mümkündür (Azrak, s.208). Ancak bu tanımlama daha çok Batı toplumlarındaki refah devleti anlayışını yansıtır. 1961 Anayasasının Türkiye için öngördüğü sosyal devlet anlayışının bununla birebir örtüştüğü söylenemez. Batıda toplumsal iktisadi kalkınmalarını gerçekleştirerek çoğalttıkları milli gelirlerinin daha adil paylaşımını sağlamaya çalışan devlet sistemine karşılık burada sosyal devlet sadece hukuki birtakım önlemler olarak gerçekleşemez. Türkiye’de sosyal devlet ilkesinin gerçekleşmesi için hızlı bir kalkınma da ön şarttır ve burada devlete engelleri kaldırıcı temel bir rol düşer (Tanilli, 1988, s.159).

2. Toplumsal travma, toplumsal lay

19. yy. ve 20. yy. ilk yarısında “travma” kavramının fiziksel travma haricinde kullanımı kısıtlı olmuştur (Jones, 2007). Günümüzde de tıp sözlüklerinde travma kelimesinin karşılığı “bedene dış bir etmen tarafından bir zarar gelmesi” olarak tanımlanır. Travmatik olayların fiziksel zarar dışında da sorunlara yol açabileceği fikri 1870 yılındaki Fransa ve Prusya

savaşı sonrasında oluşmaya başladı. Dönemin siyasal iklimine uygun olarak başlangıçta sadece büyük ölçekli felaketler travma olarak tanımlanırken DSM-III (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabının (DSM)) ile beraber travmanın öznel deneyimi vurgulanmış ve travma ile ilişkili bozukluk kavramları netleşmiştir. Travma tanımındaki değişimler zamanla öznelleşmiş bu da olay çeşitliğini arttırmıştır.

Travma kavramı sırasıyla ; “ Ciddi bir fiziksel eksikliğe veya çok yüksek emosyonel strese sebep olan bir olay , ezici/kahredici çevresel bir olay, hemen herkeste belirgin düzeyde belirgin sıkıntı yaratacak bariz bir olay, normal insan deneyiminin ötesinde, herkes için sıkıntı yaratan bir olay, bir ölüm ya da ölüm tehdidi, ağır bir yaralanma ya da kendisinin ya da başkalarının fizik bütünlüğüne bir tehdit olayı, gerçek bir ölüm veya ölüm tehdidi, ciddi yaralanma veya cinsel şiddete maruziyet” olarak tanımlanmıştır.

Toplumsal travma kavramını tüm bu travma kavramları eşliğinde açıklayacak olursak; doğal afet ve yıkım gibi etki uyandıran yahut belli bir topluluğa yönelik insan eliyle sistematik olarak uygulanan, o topluluğun sosyal, kültürel, psikososyal ve ekonomik yapıtaşlarını sarsan ve geçmişini ve geleceğini tahakküm altına almayı amaçlayan müdahalelerin yol açtığı toplumsal sonuçlardır. Toplumsal olay ve toplumsal travmaların çıkış noktaları benzer olmakla beraber birbirini tetikleyen unsurlar olmuşlardır. Toplumsal olaylar sonucu büyük kayıplara uğramış toplumlarda ortaya çıkan bazı toplumsal semptomların, kişisel travmalarda yaşanan semptomlara benzediğini gözlemlenir. Buna göre toplumsal travma kavramı; şiddet, şok, büyük adaletsizlik ve yıkım yaşayan toplulukların deneyimlerini anlamak için faydalıdır. Ayrıca bu kavram kayıp sonrası iyileşmenin toplumsal düzeyde nasıl olacağı konusunda bize yol gösterebilir. Çünkü travmatik bir olaya maruz kalmış topluluklar maddi ve manevi olarak yaralanırlar. Travma görmezden gelindikçe,

normalleştirildikçe ve travmaya yol açan sebepler ortadan kalkmadıkça bu yara nesilden nesile aktarılarak büyür. Toplumun geri kalanı mağdurların yaşadığını bilmedikçe de yaşanan acıları önemsemez ve iktidarın dilini kullanarak zaten travmatize olmuş grupları kriminalize eder. Böylelikle toplumsal ve bireysel belleğimize yazılan travma, hakikat ve adalete olan inancımızı ve toplumsal dayanışma ve birlikte yaşama gücümüzü zayıflatır.

3.Türkiye ‘De Yaşanan Toplumsal Olaylar

Türkiye toplumu insan eliyle yaratılan birçok travmatik olaya maruz kalmıştır ve bu olayların mağdurlar üzerindeki etkilerini halen tam olarak bilinmemekte, olaylar karşısında adalet arayışına girmiş ve bu süreçte yıllarını kaybetmiş birçok birey nihai sonuca erememiştir.

Dönemin siyasal ve ekonomik durumunun getirdiği toplumsal buhran bireyleri aktif aktörler haline getirmiş ve toplumda yer alan işçisinden köylüsüne tüm gruplar hızlıca örgütlenme ve kendini ifade edebilme yolları arayışı içinde girmiştir. Bu süreçte tüm toplum fazlasıyla yıkıcı ve geri dönüşü olmayacak darbeler almıştır. İçinde bulunulan kaos sebebiyle bu olayların toplum üzerindeki şiddetli etkileri üzerine konuşulmamış, bireylerin hak arayışları sonuçsuz kalmıştır.

Türkiye cumhuriyet tarihi boyunca sebebi farklı birçok toplumsal olay yaşamış ve sonrasındaki toplumsal travmalar etkisini günümüzde dahi devam ettirmektedir. Örneklendirecek olursak; başta Kurtuluş savaşı ile başlayan ve devamında gelen , nüfus mübadelesi, İstiklal mahkemeleri ve idamlar, Dersim katliamı, Trakya olayları, 6-7 Eylül olayları, Maraş, Çorum ve Sivas katliamları, cezaevi operasyonları, 1960-1980 askeri darbeleri, muhtıralar, faili meçhul (veya faili bilinse de cezasız bırakılan) cinayetler ve Haziran olayları, halen tüm şiddetiyle sürmekte olan Kürt meselesi , sürmekte olan Suriye iç savaşı ve göçmen meselesi , Afrin çıkarması ,

çatışmalar da kaçınılmaz bir biçimde yeni travmaların yaşanmasına neden oluyor. Belirgin bu olayların dışında yer alan bireylerin ve özellikle dezavantajlı grupların uğradığı hak ihlalleri sonucu yaşadığı travmalar da teknoloji ve medyanın gücüyle ayyuka çıkmış ve toplumda önemli travmalar yaratmıştır. Son zamanlarda gözlemlenen kadın cinayetlerinden, çocuk istismarına, engellilere yönelik şiddetten kolluk kuvvetlerindeki cinnet vakalarına kadar yaşanan travmalar artık bireysellikten sıyrılıp toplumun gündemine oturan çözüme kavuşmayı hukuksal ve politiksel olarak bekleyen önemli şiddet unsurlarından olmuştur. Bu hususta travmayı konuşmak, hakikatleri ortaya çıkarmak ve adaleti aramak, adalete ulaşmak şiddetin ekseninden çıkmak için de elzemdir.

3.1. Toplumsal Olaylar Karşısında Adalet Arayışı

Toplumsal travmaların temelde toplumsal olayların getirdiği psikolojik çöküntü ve stres sonucu çözülemeyen bir hal almasında adalete ulaşamama, uzun yargı süreci, tarafların uyguladığı psikolojik savaşımlardan kaynaklanmış olma olasılığı, Anayasa mahkemesine direkt başvuru yolunu kullanma oranları ve AİHM'e başvuru sayıları ile gözlemlenebilmektedir. Özellikle dava konusunun ağır insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği hususunda ise veya devamında gerçekleşen sorunlar üzerine ise yargı sürecinde yaşanan farklı adalet sorunları olduğu şüphesizdir. Tüm insan hakları ihlallerinin ceza muhakemesi araçları ile bertaraf edilmesi güç olsa dahi kanun koyucu adli süreçlerin iyi işletilmesi adına sorumludur (Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2017, s.127).

Doğrudan hak ihlali mağdurlarının sesini ceza adaleti aracılığıyla duyurması çok önemli olmakla birlikte, adalet mekanizmalarının bu konuda kolaylaştırıcı ve çözümleyici olması temel beklentidir. Bu sebepten Türkiye'de gerçekleşen hak ihlalleri açısından bakıldığında en azından şu ihlal tipleri

için ceza adaletinin işletilmesinin zorunluluk olduğu düşünülmektedir: İşkence ve kötü muamele, zorla yerinden edilmeler, faili meçhul cinayetler, gözaltında kayıplar, diğer yaşam hakkı ihlalleri. Yukarıda sayılan sorunlara ek olarak; şiddetin artışı, çocuk hakkı ihlalleri gibi farklı sorun tipleri gibi ağır hak ihlalleri de hali hazırda mevcut sorunları derinleştirmekte, görünür kılmaktadır. Bu nedenle aslında sosyal adalet sorunlarının asıl nedenini çatışma değil çatışmaya da kaynaklık eden sosyal dinamikler şeklinde tanımlamak gerekir. Kaynakların paylaşımında yaşanan yerleşik sorunların yanında; kimlik sorunları ve etnik, dinsel ve cinsiyete dayalı ayrımcılık uygulamaları bu kapsamda sayılabilir (Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2017, s.127).

Türkiye’de bu politikanın arkasında yatan birden fazla neden yatmaktadır ve bunlardan en sık karşılananları; *zamanaşımı, mevzuatın yetersizliği, bilirkişilik müessesinin tarafsız ve etkili işlememesi, yargı bağımsızlığının olmaması, etkin soruşturma yürütecek imkân ve iradenin yürütülememesi* sayılabilir. Adaletin hayata geçirilmesine engel olması ihtimali ile baş gösteren en önemli unsur, bizzat sistemin bu ihlallerin üreticisi olmasıdır. Yargı mekanizmaları bu sistemin dışında kalamadığı hatta önemli bir parçası olduğu için tarafsız hakem rolünü üstlenecek bir üçüncü taraf bulunamamaktadır. Tarafsız karar vericinin (3. Tarafın) yokluğu, ceza yargılamasının etkin yürütülmemesi, hakikat/yüzleşme fonksiyonunun ceza adaletiyle tam gerçekleşmemesi de ceza adaleti sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini imkânsız hale getirmektedir. Bu nedendir ki ulusal ceza mekanizmalarının tarafsız bir şekilde işlememesi/işleyememesi boşluğun uluslararası mekanizmalar aracılığı ile doldurulmasını zorunlu hale getirmektedir.

Uluslararası hukukta teamül kuralı haline geldiği üzere yaygın insan hakları ihlallerinden sadece suçu doğrudan işleyenler değil ama emri verenler ve dahası bu suçların işlenmesi için gerekli ortamı yaratan ve koruyan karar alıcılar da sorumludur

(Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2017, s.128). Fakat Türkiye pratiğinde; uluslararası hukuk deyim yerindeyse bireysel hak ve özgürlükler açısından anayasanın üstünde olsa dahi hâkim anlayış değişmediğinden birakalım emri verenler ve ortam hazırlayanların sorumlu olmasını sadece suçu doğrudan işleyenlerin bile gerekli cezai yargılama sürecine girmesi süreci bile uzun ve zamanaşımı sağlayan yıpratıcı bir süreçtir. Sistemin tüm yargı basamaklarını tamamlayıp AİHM 'e gidebilen ve elle tutulur sonuç elde edebilen dava sayısı da sınırlıdır. Örnek verecek olursak;

23 Şubat 2017 – Civek v. Türkiye, başvuru no. 55354/11

1987’de evlendikten sonra 2010 yılında boşanmalarına kadar eşinden sayısız kez şiddet gören ve buna karşı sayısız şikayette bulunan Selma Civek’in boşanmasına ve 6284 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’a göre bazı koruma tedbirleri uygulanmasına rağmen eski eşi tarafından takip edilmeye ve ölümle tehdit edilmeye devam edilmesi ve 2011 yılında sokak ortasında 22 kez bıçaklanarak öldürülmesi, Devlet’in şikayetlere ve yasaya rağmen öldürüleceği bilinen kadını korumak için etkili önlemler almaması nedeniyle yaşam hakkını ihlal eder. (<https://hudoc.echr.coe.int/eng#;https://anayasagundemi.com/2016/12/27/2016da-ihamin-turkiyeye-karsi-verdigi-ihlal-kararlari-ve-turkce-ozetleri/>)

Olağan zamanlarda insan hakları ihlallerinin mağdurları sadece ihlalin hak ve/veya menfaatini ihlal ettiği kişilerdir. Ancak toplumsal travmaya yol açan ağır ihlallerde, ihlalin etkisi kişi bakımından da zaman bakımından da yaygınlaşmaktadır.

Sosyal adalete ilişkin ihlal pratiklerinde ise, bir yandan olağan dönemde gerçekleşen ihlallerin ağırlaşması şeklinde, bir yandan ise yeni adalet sorunlarının doğması şeklinde kendini göstermektedir. Örneğin, işsizlik, toplumsal travmalar sonrasında mağdur grupları toplumun diğer bireylerinden daha fazla etkilemektedir. Toprağa bağlı işler yürütenler, çatışma

sonrasında yaşadıkları yerden göçmeye zorlanmakta ve nitelsiz işgücü olarak istihdam piyasasına katılmaktadır. Uzun yıllarını tarım ve hayvancılık alanında çalışarak geçirmiş geniş bir kitle için başka alanlarda istihdam ciddi bir yatırım gerektirmektedir. Mesleki eğitim almak için yaş ve eğitim açısından geç kalınan yerinden edilmiş insanlar için idarenin de yıllardır hiçbir yatırım yapmamış olması sorunu derinleştirmektedir. Örneğin, yerinden edilmiş kişiler göçmek zorunda kaldıkları yerlerde ayrımcılık pratiklerinin muhatabı olmakta, kadınlara karşı ayrımcılık kentlerde farklı bir niteliği bürünebilmektedir. Bu anlamda sosyal adalet sorunlarının çözülememesinin en temel nedeni ceza adaleti konusunda olduğu gibi travmanın kaynağında devlet bununla birlikte, bu iradenin varlığı halinde bile bu alanda yapılacak yatırımların mali kaynak gerektirmesi, travmaya uğrayanların büyük bir coğrafyaya yayılmış olmaları ve sosyal entegrasyon sorunları yaşamaları sosyal adalet politikasının önünde önemli bir engel olarak durmaktadır.

İnsan haklarına dair politiksel çalışmalardan en önemlisi TBMM İnsan Hakları Komisyonu (<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/>) çalışmalarıdır. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu her yıl veya belli periyotları kapsayan çalışmalarına ilişkin bir faaliyet raporu hazırlamaktadır. Bu raporlarda; Komisyon toplantıları ve alınan kararlar, Alt Komisyonların çalışmaları, kabul edilen raporlar, Komisyon'un çeşitli temasları ve başvurulara ilişkin veriler yer almaktadır. 1987 yılında Avrupa Birliği'ne (o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na) yapılan tam üyelik başvurusu sonrasında insan hakları ihlalleri ile ilgili Parlamenter düzeyde çalışma yapmak üzere bir komisyon kurulması gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda 18. yasama döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil edilen tüm siyasi partilerden milletvekillerinin imzalarını içeren yasa teklifi Meclis Başkanlığına sunulmuştur. 05.12.1990 tarihinde 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu

kabul edilmiştir. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ülkemizde insan haklarının ulusal düzeyde korunması amacıyla kurulan ilk ulusal insan haklarını koruma mekanizmasıdır

(<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

Buna rağmen komisyon rapor ve kararları öneri ve en fazla suç duyurusu boyutunu geçememekte, kati caydırıcı bir etkisi olan alternatif bir mekanizma oluşturmamaktadır.

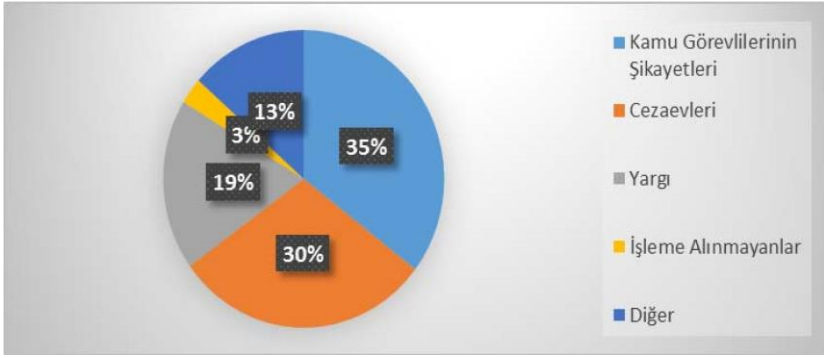
İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun her yıl veya belli periyotları kapsayan çalışmalarına ilişkin hazırlanan faaliyet raporlarına göre kendisine gelen başvuruları ihlal edildiği iddia edilen hak konusuna göre de sınıflandırmaktadır. Sınıflandırma, 1982 Anayasası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Ek Protokoller ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Sayıya toplu başvurular dâhil değildir. Ayrıca başvuruların konularına göre dağılımı sonucu çıkan sayı ile hak konularına göre dağılımı sonucu çıkan sayı birbirinden farklıdır. Bunun nedeni örnek olarak, bir tutuklu ve hükümlünün sorunu tutuklu ve hükümlü hakkı kapsamında değil de sağlık hakkı kapsamında değerlendirildiğindedir.

Haklar ve Özgürlükler

	<u>Sayı</u>
Çalışma ve Sözleşme Özgürlüğü -----	3912
Hak Arama Hürriyeti -----	3744
Hükümlülerin ve Tutukluların Hakları -----	3115
Adil Yargılanma Hakkı -----	1901
Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı -----	410
Hak İhlali İçermeyen veya İnsan Hakları İhlaline İlişkin Olmayan-----	323
Eğitim ve Öğrenim hakkı -----	197
Kötü Muamele Yasağı -----	145
Kamu Hizmetlerine Girme Hakkı -----	132
Çalışma Hakkı -----	113
Yaşam Hakkı -----	106
Din ve Vicdan Özgürlüğü -----	96
Sağlık ve Hasta Hakkı -----	93
Sosyal Güvenlik Hakkı -----	61
İşkence Yasağı -----	47
Mülkiyet Hakkı -----	37
Ayrımcılık Yasağı -----	28
Engellilerin Hakları -----	20
Aile Kurma ve Ailenin Korunması Hakkı -----	20
Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü -----	20
Özel Hayatın Gizliliği Hakkı -----	14
Çevre Hakkı -----	6
Uyrukluk Hakkı -----	6
İhraç, Sınır Dışı veya İade Etme Yasağı -----	5
Sığınma Hakkı -----	5
Çocuk Hakları -----	3
Kadın Hakları -----	3
Haberleşmenin Gizliliği-----	3
Bilgi Edinme Hakkı -----	2
Konut Dokunulmazlığı -----	2
Dilekçe Hakkı -----	2
İletişim ve Basın Özgürlüğü-----	2
Düşünce ve İfade Özgürlüğü -----	2
Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı -----	2
Bilim ve Sanat Özgürlüğü -----	1
Azınlık Hakları-----	1
Adli Hata Sonucu Tazminat Hakkı -----	1
Diğer Haklar -----	37

Tablo.1 (Kaynak;*TBMM,2017*)

Yüzdeler oranlar itibarıyla başvuru dağılımı

Tablo.2 (Kaynak: **TBMM,2017**) (Aralık 2017, 26. yasama dönemi 1. Devre faaliyet raporu)

Komisyon faaliyet raporlarından da anlaşılacağı üzere komisyona gelen başvuru ihlal edildiği iddia edilen hak konusuna göre birinci sırada çalışma ve sözleşme hürriyeti ikinci sırada hak arama hürriyeti, üçüncü sırada hükümlü ve tutukluların hakkı dördüncü sırada adil yargılanma hakkı gelmiştir. Bu durumda vardığımız temel hak ve hürriyetlere dair adalet arayışı içinde olma sürecinin ihlaller bütünüyle birleşerek adalete ulaşamama konusunda daha da vahim olduğu kanısı bir kez daha açıkça görülmektedir. Meclis kaynakları dışında AİHM kaynakları da aynı sonuca varmamıza yardımcı olacak vahim tabloyu gözler önüne sermiştir.

	<u>SAYI</u>
Adil yargılanma hakkı:.....	46
Özgürlük ve güvenlik hakkı:.....	19
İfade özgürlüğü:.....	16
Toplanma ve dernekleşme özgürlüğü:	9
Makul sürede yargılanma:.....	8
Etkin soruşturma:	5
Özel yaşama saygı:	4
Etkili başvuru yolları hakkı:.....	4
Özel mülkiyetin korunması:.....	4
Yaşam hakkının korunması:	3

Tablo.4 (Kaynak:*AIHM,2017*) (https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2017_ENG.pdf)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesinde adil yargılanma hakkının yükümlülükleri çoğu ulusal hukuk ve yasalara yansıtılmış olan ilkelerdir ve yargıçlar adaletin yönetiminin tüm boyutlarının sözleşme standartlarına uygunluğunu sağlamakla sorumludur. Devlet; adalet sisteminin yoran bürokrasisi, adil ve bağımsız yargılama usulü eksiklikleri birçok insan hakları ihlali davalarının yine ihlaller silsilesi ile devam eden süreçte bireyi bezdirici engelleri ortadan kaldırmadığı halde bu sürece müdahil olduğu durumlarda dava süreci daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bu nedenle Türkiye için karara bağlanmış başvuru sayısına bakıldığında adil yargılanma sürecinin de yoğun yıpratıcı yapısı ortaya çıkmakta ve topluma etkisi önceleri gözlemlenemezken teknolojinin gelişmesi ve her cebe bir medya aracının yerleşmesi sonucu hızla yayılan haberler veya gerçeklik savını yitirmiş iddialar küçük büyük herkesin bilinç altına yerleşen ve uzun süre etkisinden çıkılamayacak boyuta ulaşan psikolojik problemler açığa çıkmaya başlamıştır. Bu husustaki en önemli örneklerinden yerli ve yabancı basında çıkan haberler, Türkiye adına alınan AIHM kararlar, sivil toplum kuruluşlarının hazırladıkları ayrıntılı raporlar büyük yankı uyandırmıştır. Örnekleyecek olursak;

- **AİHM Hrant Dink davasında Türkiye'yi mahkum etti (14 Eylül 2010, BBC TÜRKÇE)**

Hrant Dink davasını karara bağlayan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'yi, Dink'in yaşam hakkını koruyamadığı ve öldürülmesiyle ilgili etkili bir soruşturma yürütmediği gerekçesiyle mahkûm etti. AİHM, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2. (yaşama hakkı),10. (ifade özgürlüğü) ve 13.(etkili başvuru hakkı) maddelerini ihlal ettiğine hükmetti. Karar gereği Türkiye, Dink'in yakınlarına mahkeme masrafları da içinde olmak üzere 133 bin euro ödeyecek. (http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/09/100914_hrant_dink)

- **Avrupa Konseyi Meclisi'nden Türkiye ve Ukrayna'ya "Hak İhlalleri" Uyarısı (10 Temmuz 2014 Perşembe Haberler.com)**

“Türkiye'nin üyesi bulunduğu, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) üyesi 25 parlamenterin, bir bildiri yayımlayarak, "Türkiye ve Ukrayna'daki barışçıl gösterilere yönelik polis şiddeti ve biber gazı kullanımının önlenmesi için düzenleme" istemesi uluslararası medyanın dikkatini çekti.”

- **OHAL ile ihlal edilen 12 temel hak (02 Ağustos 2017, cumhuriyet.com)**

“.. Yaşanan insan hakları ihlallerinin önemli bir çoğunluğunu oluşturan kamudan yapılan ihraçlarda masumiyet ilkenin açıkça çiğnendiği ve çok ağır insan hakkı ihlallerine yol açıldığı anlaşılmaktadır
(http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/794327/OHAL_ile_ihlal_edilen_12_temel_hak.html#).

Aşağıda kamudan ihraçlarla ilgili uluslararası hukukta kabul edilmiş genel kurallara yer verilmiş olup bu kurallara uygun olarak hareket edilmediği anlaşılmaktadır...”

- **Gezi ölümleri AİHM’de (11.10.2013, hurriyet.com.tr)**

“Fransa Strasbourg’daki mahkeme binası önünde toplanan 100 kişilik grup adına açıklama yapan Taksim Dayanışması Platformu’ndan Mücella Yapıcı, “Evrensel insan haklarının ihlali ve iç hukuktaki tıkanma süreci, bizleri konuyu uluslararası platformlara taşımak zorunda bıraktı” dedi. Eylemlerde ölen Ethem Sarısülük’ün annesi Sayfi ve kardeşi Mustafa ile Abdullah Cömert ve Ali İsmail Korkmaz’ın aileleri de başvuruda hazır bulundu.” (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/gezi-olumleri-aihm-de-24898276>)

- **Soma'nın oluşturduğu psikolojik travma**

“Psikolojik açıdan Soma’daki faciadan birinci derecede etkilenenlerin sayısı yaklaşık 10.000 kişi. Eğer bölgedeki ailelere hızlı bir psikolojik destek sağlanmazsa Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) yüzlerce aileyi etkileyecek.”

- **Kadın cinayetleri OHAL döneminde arttı**

“Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nun tuttuğu kadın cinayetleri istatistiği, erkek şiddeti sonucu 2016 yılının ilk yüz gününde 94 kadın katledilirken bu sayı 2017’in ilk yüz gününde 106’ya yükseldi. Katledilen kadınların büyük çoğunluğunun faili ise yakınları oldu. İstatistiğe göre kadınların 32’sinin kim tarafından katledildiği tespit edilmezken, 32’si eşi, 11’i eski eşi, 12’si tanıdığı biri, 10’u erkek arkadaşı, 3’ü eski erkek arkadaşı, 3’ü oğlu, 2’si babası, 1’i de erkek kardeşleri 7’si de tanımadığı biri tarafından öldürüldü.”

- **Çocuk hakkı ihlalleri**

“OHAL sürecinde çocuğa yönelik ihmal ve suçlar arttı, Aladağ’da cemaat yurdunda 11 öğrenci yanarak can verdi. Her gün okul ve yurtlardan

çocuk hakları ihlali haberi duyulmaya başlandı. Çocuk cinsel istismarında artış yaşanmasına karşın, istismar mağduru çocukların örselenmeden ifade süreçlerinin tamamlanması...”

- **Kadın mücadeleleri**

“Kadınların yaşam tarzına yönelik saldırıların artmasına, Ayşegül Terzi'nin otobüste, Ebru Tireli'nin parkta erkek şiddetine maruz kalmasına karşı pek çok ilde eylemler yapıldı. Hükümet “yaşam tarzı özgürlüğü” konusunda açıklama yapmak zorunda kaldı. Zühal Güneş, işyerinde taciz davası birlikte kadınların direnişi ile açıldı. Hayatta kalabilmek için şiddet uygulayan kocasını öldürmek zorunda olan Çilem Doğan, kadın mücadelesi sonucu tahliye edildi.”

- **Grev yasakları**

“Bursa’da bine yakın işçinin çalıştığı Asil Çelik fabrikasında 18 Ocak 2017’de başlayacağı duyurulan grev Bakanlar Kurulu tarafından ‘milli güvenliği bozucu nitelikte görüldüğü’ gerekçesiyle yasaklandı. Birleşik Metal-İş Sendikası üyesi 2200 işçinin Ocak 2017’de başlattığı grev, Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklandı. Bakanlar Kurulu grevi 60gün erteledi.”

- **OHAL ve iş cinayetleri**

İşçi Güvenliği ve İş Sağlığı Meclisi’nden (İSİG) alınan verilere göre OHAL’li bir yılda iş cinayetleri daha da arttı. OHAL’li 1 yılda 107’si kadın, 50’si çocuk, 73’ü göçmen toplam 1927 iş cinayeti gerçekleşti. OHAL’le beraber; iş cinayetlerinde evvelki yıla göre yüzde 12 civarında bir artış oldu. Toplu iş cinayetlerinden çok tek tek ölümlerde artış oldu. İş cinayetleri yaşanan iş kollarında yine ilk üç sırayı inşaat, tarım ve taşımacılık iş kolları alıyor

- **Kamu**

- **Çalışanları**

“OHAL kamu istihdamında sarsıcı değişikliklere yol açtı. KHK’larla çeşitli kamu kurumlarından memurlar ve işçiler

ihraç edildi. OHAL bahanesiyle sendikal haklar, grev hakkı ve istihdamı sınırlayıcı düzenlemeler yapıldı. Şehir içi toplu taşımacılık, finans ve bankacılık işlerinde grev ertelemeleriyle fiili grev yasağı getirildi. Haklarında kesinleşmiş bir yargı kararı bulunmayan binlerce işçi sorgusuz sualsiz disiplin soruşturması olmaksızın ihraç edildi. Türkiye'nin de onayladığı ILO sözleşmesine aykırı olarak İhraçların kamuda ve yerel yönetimlerde adil ayrıntılı ve tarafsız incelemeler yapılmaksızın yerel yöneticilerin inisiyatifine bırakılması işten çıkarmalar ve iş akdinin askıya alınması gibi uygulamalar yaşandı.”

- **İhraçlar ve intihar vakaları**

“Açığa alınan ve işten atılan veya uzun süre işsiz kalan kişilerde intihar vakaları ile eğilimin yaygınlaştığı, OHALKHK uygulamalarının bir intihar nedeni olarak gözlemlendiği ifade edildi. İstihdam uzmanı Sinan Ok tarafından hazırlanan araştırmada, 20Mart 2017 itibariyle OHAL döneminde tamamı erkek 27 kişinin yaşamına son verdiği belirtildi. En çok vaka 2016'nın Ekim ayında yaşandı. İntihar vakalarında ilk sırada emniyet çalışanları yer aldı. Meslek dağılımında ikinci sırada ise 5 vaka ile öğretmenler var. Söz konusu vakaların yaklaşık yüzde 20'si cezaevlerinde gerçekleşti. En çok vaka 45-50 yaş bandında saptandı.”

15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişiminden sonra ilan edilen olağanüstü hâl bir yılını doldurmuştur ve bu süreçte, Türkiye'de yaşanan demokrasi kriziyle, yargı bağımsızlığı problemleriyle, anayasayla ve uluslararası sözleşmelerle güvenceye alınmış bütün temel hakların ihlal edildiği bir dönemi olarak tarihe geçmiştir. Çıkarılan 26 KHK, darbeyle sınırlı olmayan çok geniş bir alanda, temel hak ve özgürlüklerin ihlaline yol açmış, gözaltı sürelerinin bütün uluslararası hak sözleşmeleri çiğnenerek 30 güne çıkartılmış, yaygın işkence ve kötü muamele, savunma hakkının

kısıtlanması, milletvekillerinin tutuklanması, belediyelere kayyum atanması, kitlesel işten çıkarmalar, hüküm giymemiş insanların maaş, emeklilik ve benzeri özlük haklarından mahrum edilmesi pasaportların iptali, kapatılan dernekler, vakıflar, malvarlıklarına hukuksuzca el konulması gibi uygulamalarla geçirdiğimiz bir yıl toplumsal, insani, doğal, kentsel bütün alanlarda korkunç bir yıkım manzarası ortaya çıkarmış ve derin bir toplumsal travmaya yol açmıştır. Grevler ertelenmiş, gazeteler, dergiler, televizyonlar kapatılmış, bazı gazeteciler, yazarlar hapsedilmiş, LBGİ bireylere ve kadınlara yönelik şiddet artmış, hak arama yollarının tümüyle kapalı olduğu bu dönemde intihar vakalarına kadar uzanan büyük bir insani yıkım gerçekleşmiştir. Tüm bu süreçlerin toplumun her kesiminde yankı bulduğunu düşünürsek toplumsal yıkımının ulaştığı boyutları gözlemlemek daha kolay olacaktır (TİHV(Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Ohal Raporları,2017)).

Sonuç

Sosyal bilimlerde yaygın olarak karşılaştığımız büyük kayıplara uğramış toplumlarda ortaya çıkan bazı toplumsal semptomların, kişisel travmalarda yaşanan semptomlara benzediğini gözlemler. Buna göre toplumsal travma kavramı; şiddet, şok, büyük adaletsizlik ve yıkım yaşayan toplulukların deneyimlerini anlamak için faydalıdır. Olağanüstü bir felakete karşılaşan birey nasıl ki ruhsal olarak yaralanırsa, toplumda da benzer bir süreç işlemektedir. Felakete uğramış toplumlarda ilişkiler zedelenmiş, kendini yeniden üretme mekanizmaları kesintiye uğramış, maddi yaşam koşulları en mahrem alanları da kapsayacak şekilde dönüşüme uğratılmış, acının hızı ve yoğunluğu, yası hem sürekli hem de fark edilmez derecede olağan kılmıştır. Elbette ki travmaya uğramış bir bireyin hayatı nasıl deneyimlediği ancak ve en fazla onun kendi anlattıklarından yola çıkarak anlaşılabilir. O yüzden travmadan doğrudan etkilenen bireyler ile dolaylı olarak etkilenen bireyler arasında tedavi edilebilirliği açısından farklar bulunsa da

toplumsal travma bireysellikten daha çok kolektif bir halde tezahür ettiği için toplumun tedavi edilme süreci de daha uzun ve meşakkatli bir hal alacaktır.

Ancak şunu söylemek gerekir ki toplumsal travma yazını ve çalışmalarını etkilemiş en önemli örnek ve sözlüğü- analitik çerçevesi en çok Yahudi soykırımının nasıl deneyimlendiği irdelenirken oluşmuştur. Bilindiği gibi Yahudiler, 1960'lara hatta 70'lere kadar Yahudi soykırımı hakkında konuşamadılar. Kamplar uzun yıllar Avrupa'nın en büyük bilinmeyen bilineni olarak kalmıştır. Şüphesiz ki tek tük örnekler dışında bu felaket hakkında toplumsal olarak konuşabilmenin 30 yıllık bir aradan sonra gerçekleşmiş olması dahi açık bir travmatik semptom olarak görülmelidir. Gene bu yüzdendir ki Primo Levi'nin lideri olduğu ve kamptan canlı çıkanların ve onların çocuklarının oluşturduğu tanıklık edebiyatı Yahudilerin yüzleşme, yas tutma ve iyileşme sürecinin başlangıcı olarak görülmektedir. İlk defa bu tanıklıklar, travma yaşamış Yahudi toplumunun kendisi üzerine konuşma zeminini; basitleştirilmiş zıtlıkların hüküm sürdüğü siyaset alanının dışına taşımış ve toplumsal bir hakikat ve hafıza inşasını başlatmıştır.

Türkiye pratiği üzerinden toplumsal travma ve etkilerine bakacak olursak; yaşanan Kurtuluş Savaşı, nüfus mübadelesi, İstiklal mahkemeleri ve idamlar, Dersim katliamı, Trakya olayları, 6-7 Eylül olayları, işçi-öğrenci-çiftçi hareketleri , Maraş, Çorum ve Sivas katliamları, cezaevi operasyonları, 1960-1980 askeri darbeleri, muhtıralar, faili meçhul (veya faili bilinse de cezasız bırakılan) cinayetler ve Gezi parkı olayları, maden kazaları (Soma – Kozlu faciası) zamanında derin yaralar açmış ,15 Temmuz girişimi, halen tüm şiddetiyle sürmekte olan Kürt meselesi , sürmekte olan Suriye iç savaşı ve göçmen meselesi , Afrin çıkarması , çatışmalar da kaçınılmaz bir biçimde yeni travmaların yaşanmasına neden olmakla birlikte tüm toplumun bilinç altına yerleşen ve uzun süre etkisinden çıkılamayacak boyuta ulaşan psikolojik problemler açığa çıkarmaya başlamıştır. Bu durum sadece

olayların gerçekleşmesi ile var olmamıştır, devamında gelişen ölümler, cinayetler, kayıplar ve yıkımlar sonucu adalete ulaşma ,adil yargılanma hakkı amacıyla açılan davalar, davalarda sonuca ulaşamama, uzun, meşakkatli ve çok bürokrasili yargılama yolu, politkisel çıkar çatışmaları içinde devletin taraf olduğu davalarda bireyler üzerindeki ezici yoğunluk toplumsal olaylar karşısında adalet arayışı içinde olan bireyleri ve mağdur yakınlarını pes ettirecek noktadır. Bu noktada toplumun, sivil toplum kuruluşlarının, basın ve sosyal medya yoluyla ilgili davaların takibinde olması adalet arayışı içerisindeki tüm bireylere destek verici pozisyonda olması toplumsal dengelerin değişmesi ve ezici çoğunluğun adalet önündeki engellerini kaldırmak adına atılan önemli unsurlardan olmuştur.

Türkiye’deki yargısal aksaklıklar insan haklarının korunması konusunda her ne kadar birçok engel çıkarsa da bireylerin AİHM’e gitmesi travmanın etkilerini üzerlerinden atmak istemelerinin en büyük emaresi olmuştur ve uzun yıpratıcı bu süreçte psikolojik baskı unsurlarından sıyrılıp emsal kararlar ile tüm topluma umut verici olmuştur.

Kaynakça

Azrak, Ü. “*Sosyal Devlet ve 1961 Anayasasının Sistemi*”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt XXVII, Sayı 1–4, s. 208.

E. 1963/336, K. 1967/29, K.T. 26–27.9.1967, AMKD, Sayı 6, s. 26–27; E. 1984/9, K. 1985/4, K.T. 18.2.1985, AMKD, Sayı 21, s. 59; E. 1986/16, K. 1986/25, K.T. 21.10.1986, AMKD, Sayı 22, s. 290–291; E 1988/19, K. 1988/33, K.T. 26.10.1988, AMKD, Sayı 24, s. 451–452.

Çolak, B., Kokurcan, A., Özsan, H.H, *DSM’ler Boyunca Travma Kavramının Seyri*, Kriz Dergisi: Ankara, Sayı 18(3), 19-25.

Göze ,A. (2005). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, s. 365.

Göze, A. (1976). *Sosyal Devlet Sistemi*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, s. 37.

Gemalmaz, M.S. (1997). *Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Önünde Türkiye*, İstanbul:Seçkin Yayıncılık, s.315.

Gemalmaz, M.S.,*Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul: Beta Yayınları, 2004, s. 657–659.

Huber,E.R., “*Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 27, Sayı 3–4,Yıl 1970, s. 36. Kara, s. 37.

Jones, E. (2007). A Paradigm shift in the conceptualization of psychological trauma in the 20th century. *Journal of Anxiety Disorders*, 21, 164- 175.

Kuçuradi, (1982). “*Felsefe ve İnsan Hakları*”, *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Ankara, s. 73;

Kuçuradi,N. ; *Dünya Felsefe Günü*, İstanbul:Türkiye Felsefe Kurumu,2007, s.72

Kuçuradi,N. (1998). *İnsan ve Diğerleri*, Ankara;Türkiye Felsefe Kurumu, s. 43.

Özbudun, E. (2002). *Türk Anayasa Hukuku*, 7. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 22.

Tanör, B. ve N. Yüzbaşıoğlu. (2002). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 4. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 97.

Tiryaki, R. (2008). *Ekonomik Özgürlükler ve Anayasa*, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 187.

Tanilli, S. (1988). *Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul: 5.baskı, Say Yayınları, s.159.

Yüce, T. T. (1974). *Temel Hakların Özü ve Sınırlanması Problemi*, Bahar Matbaası, Ankara, s.637.

“Sosyal Devlet Nedir?”. (2006). , *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı 1, s. 98.

Tbmm İnsan Hakları İnceleme Komisyonu. (2017). *26. Dönem 1. ve 2. Yasama Yılları Faaliyet Raporu*, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/faaliyet_raporlari_26.htm

Türkiye’de Sürmekte Olan Toplumsal Travma ile Baş Etmede İlk Adımlar. (2012). *Adalete Ulaşım Çalışma Grubu Raporu*, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 77, s.127

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#>
<https://anayasagundemi.com/2016/12/27/2016da-ihamin-turkiyeye-karsi-verdigi-ihlal-kararlari-ve-turkce-ozetleri/>
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/>
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>
https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2017_ENG.pdf
https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20180125_Raimondi_JY_PC_FRA.pdf
https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2017_ENG.pdf
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/09/100914_hrant_dink
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/794327/OHAL_ihlel_edilen_12_temel_hak.html#
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/gezi-olumleri-aihm-de-24898276>
https://tihv.org.tr/category/tihv_yayinlari/degerlendirmeler-ozel-raporlar/

Hakan Hepcan'ın Galatasaraylı Futbolcu Gomis'i Hedef Alan “Maymun” Benzetmeli Tweeti Üzerinden Bir Şiddet Türü Olarak Nefret Söylemi

Fikriye Çelik, Cumhuriyet Üniversitesi

Giriş

İnsan hayatının tam ortasına taht kuran internetin kolay ulaşılabilirliğinin yanında kolay ulaşır oluşu; bilhassa sosyal mecrada tüketime sunulan ve dahi yeniden üretimi mümkün kılan her tür söylemin insan üzerindeki etki derecesini artırmaktadır. Hitap ettiği sayının sınırsız olması sebebiyle sanal âlemde dolaşıma sokulan bilhassa da “nefret söylemi” temalı paylaşımların nasıl bulaşıcı olduğu ve karşısına çıkması nasıl bilinçsizce hareket etmeye ittiği çalışmada belgeler yardımıyla gözler önüne serilmektedir.

Günümüz dünyasının en görünür şiddet türü olarak karşımızda duran sosyal linçin kolayca “perde” dediği ortam hiç kuşkusuz sosyal mecradır. Sadece söz ile insanı öldürmenin mümkün olduğuna inananların çağında, her şey içsesin dahi kendine “ne oldu, nasıl oldu, hangi ara oldu?” diye sormasına fırsat tanımayacak kadar hızlı gelişmekte ve sosyal medya kitlesinin bir parçası olarak hayatına devam eden birey yaşananların üstünden geçen bir sürenin ardından elini kana bulamadan öldürme eylemine yardım ve yataklık etmiş olmanın şaşkınlığına bürünmektedir. Bu şaşkınlık yeni bir hadiseye kadar devam etmekte, kendini yine gündemin ilk sıralarına yerleşen bir vâkıanın heyecan içeren paylaşımlar ağına takılmış olarak bulmaktadır. Bu kısır döngü; nefret içeren söylemlerin, bu söylemlerin nefret suçuna dönüşmesinin, etik ihlallerin, kişilik hakları özelinde insan hakları ihlallerinin sergilenmesiyle devam edip gitmektedir. Çalışmada incelenen konu da ilk anından son aşamasına, yaşanan kısır döngünün varlığını kanıtlar içerikte olması bakımından ehemmiyeti haizdir.

1. Kavramsal Çerçeve

A) İfade Özgürlüğü

Toplumların gelişmişlik seviyesini yakalayabilmesi ve ilerlemesi öncelikli olarak bireylerin gelişmesine, kendini gerçekleştirmesine bağlıdır. Düşünme, kanaat geliştirme, fikir üretme gibi insanın doğasına hitap eden yetileri kullanma özgürlüğü herhangi bir istisna olmadan bütün insanlığı ilgilendiren haklardır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin 10. maddesinde düzenlenen “ifade özgürlüğü” kapsamına dil, din, ırk, cinsiyet farkı gözetilmeksizin herkes eşit bir biçimde girmektedir. İfade özgürlüğü kanaat sahibi olma özgürlüğü kadar bilgi ve düşünceye ulaşma özgürlüğü ile bilgi ve düşüncüyü yayma özgürlüklerini de kapsamaktadır. Fakat burada altı çizilmesi gereken husus, en temel insan haklarının başında gelen ifade özgürlüğünün sınırsız olmadığı gibi bireyin de tamamen sorumsuz olmadığı konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası “Düşünce ve kanaat hürriyeti” başlıklı 25. maddesinde “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz” (www.tbmm.gov.tr) şeklinde güvence altına “ifade özgürlüğü” aynı zamanda bireyin kendini sansüre uğramış gibi hissetmeden, olduğu gibi, düşündüğü gibi konuşabilmesi; kendini ifade edebilmesi; diğerleriyle paylaşabilmesini de açıklamaktadır. Ancak bir başkasının özgürlüğünün ihlâl edildiği, kişilik haklarının zedelendiği anda ifade özgürlüğünün sınırının tartışılmasının gerekliliği de aşikârdır.

AİHS'nin 10. maddesinin birinci fıkrasında kendine yer bulan “ifade özgürlüğü”nün sanılanın aksine çeşitli sınırlamalara da uğrayabileceğine işaret edilmekte, bahsi geçen sözleşmenin ikinci fıkrasında hangi şartlar altında nasıl sınırlamalar getirilebileceği açıklanmaktadır. Bu fıkradan yola çıkarak

ifade özgürlüğüne yalnızca devlet tarafından müdahalede bulunulabileceğinin ve ancak belirtilen sebeplere dayandırıldığı takdirde sınırlamaların yapılabileceğinin altını çizmekte yarar görülmektedir:

“Ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması,

Kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi,

Sağlığın veya ahlakın korunması,

Başkalarının şöhret ve haklarının korunması,

Sır kabul edilen bilgilerin açıklanmasının önlenmesi,

Yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının korunması”
(Yüksek, 2016:120)

B) Nefret Söylemi

“Nefret Söylemi” kendi gibi olmayan, kendi gibi düşünmeyene karşı sergilen hoşgörüsüzlüğe dayalı nefreti yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her tür ifade biçimini açıklamak amacıyla ortaya çıkan bir kavramdır.

1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından yayımlanan “nefret söylemi” konulu Tavsiye Kararı’nda geliştirilen tanıma göre; “ırkçı nefret, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm ve hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimi. Hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret, saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezçilik, ayrımcılık ve azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli kişilere karşı düşmanlık yoluyla ifade edilen hoşgörüsüzlüğü içermektedir.”

(<http://www.nefretsoylemi.org/detay.asp?id=21&bolum=makale>)

“Nefret Söylemi” kavramının bilhassa dinsel hoşgörüsüzlüğü ve doğrudan ırkı hedef alan bir nefretin yanında aşırı milliyetçiliği de içinde barındırdığını söylemek gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne göre; “belirli birey veya grupların onurunu kırabilecek, nefret söylemi teşkil eden somut ifadelerin Sözleşmenin 10’uncu maddesi tarafından koruma altına alınmadığı konusunda hiçbir kuşku olamaz” (Weber, 2009:4). Şu durumda “Nefret Söylemi” kavramının AİHS’nin 10. maddesinin dışında bırakıldığını ve ifade özgürlüğü kapsamına girmediğini söylemek güç değildir.

Nefret söylemi sarfedilen sözde kendini açıkça gösterebileceği gibi bazı durumlarda ilk bakışta anlaşılamayacak kadar kelimelerin ardına da gizlenebilmektedir. Kişilik hakkını yaralayıcı, mahremiyet etiğini reddedici hal, tavır, sözlerin tümünü nefret söylemi kapsamında değerlendirmek meselenin özünü anlamının gerekliliğidir.

c) Irkçılık

Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) tarafından “ırk, renk, dil, din, milliyet, milli veya etnik köken gibi bir temelin, bir kişi ya da bir gruba yönelik hor görmeyi meşrulaştırdığı veya bir kişiyi ya da grubu üstün kıldığı inancı”na (Akdeniz, 2016:4) dayandırılan “ırkçılık, kapitalist üretim biçiminde fonksiyonel bir değere sahip, tarihsel kapitalizm ya da kapitalist dünya ekonomisi ile donatılmış, sömürünün bir mekanizmasını yansıtan ve haklılaştıran, sosyal olanı doğallaştıran ve böylece toplumsal ilişkilere ilişkin yanlış bilinç veren bir ideolojidir” (Alver, 2008:242).

Irkçılığın temellerine tarihsel açıdan bakıldığında; Batılı olmayan halkların sınıflandırılması ve negatif değerlendirmeye tabi tutulmasında temel esas olarak öncelikle cilt rengi olmak üzere bedensel görüntü farklılıkları seçilen önemli bir özellik olmuştur (van Dijk, 1991:25). Her ne kadar bugün başka bileşenlerin de devreye girerek ırkçılık

gösterilerine malzeme teşkil ettiğine şahitlik etsek de hala geçerliliğini koruyan en önemli farklılıkların başında ten renginin geldiğini görmek söz konusudur.

“İrkçı kanılar ve görüşler söylem yoluyla üretilmekte, dışlayıcı ve ayrımcı pratikler söylem aracılığıyla hazırlanmakta, yayılmakta ve meşruluk kazanmaktadır” (Doğanay, 2013:155). Kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmediği halde aynı koşullara sahip kimseler arasında bir kişiye eşit olmayan bir tutum sergilenmesi anlamına gelen ayrımcılık (Çelenk, 2010:211) niteliği taşıyan söylemlerin açıktan ifade edilmesi beraberinde cezai yaptırımı getirdiği için açıkça sarfedilen ifadeler olmasından çok, kelimelerin ardına gizlenerek veya hal – tavır gibi üstü kapalı eylemlerin ardına saklanarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Tam da bu aşamada devreye kitle iletişim araçları girmekte ve sürekli, sistematik bir biçimde dolaşıma soktuğu bu ırkçı söylemlerin daha kolay kabulü hususunda üstüne düşeni lâyıkıyla yerine getirmektedir. İçinde bulunduğumuz çağın bir gerçeği olarak karşımızda duran sosyal medyanın söylem üretme, dağıtma, yayma, tüketme ve yeniden üretmede baş aktör olduğu ve dünyanın en ücra köşesindeki bir insanı dahi bu sürece dâhil etmede ne denli başarı sergilediği ise tartışmaya mahal bırakmayacak kadar ortadadır.

d) Şiddet

Şiddet bir canlının bir başkasına kasıtlı ve bilinçli bir biçimde gerek fiziksel gerek zihinsel gerekse de psikolojik olarak güç kullanma yoluyla zarar vermesidir. Fizikî şiddet daha ziyade gözle görülebilir niteliğe sahip olduğu için etkisini hemen görmek mümkün olmakla birlikte şiddet uygulayanın ifşası da aynı oranda gerçekleşebilirken psikolojik şiddetin görünürlüğü görece daha zor olduğu için yıkıcı etkilerinin farkına varmak ve şiddet uygulayıcının deşifresi de yine aynı ölçüde kolay olmamaktadır. Uygulanma alanı da etki alanı da geniş bir olgu olması hasebiyle şiddetin uygulanma yöntemlerindeki

çeşitlilik beraberinde bireylerin üzerinde yarattığı etkinin de çeşitliliğe yol açmasına sebebiyet vermekte; bu sayede mesele pekçok disiplinin inceleme sahasına dâhil edilmektedir.

“Şiddet” Arapça kökenli bir kelimedir ve “bir hareketin, bir gücün derecesi, sertlik” anlamına gelmektedir. Kelimenin pekçok dilde farklı kullanımının olduğunu görmekle birlikte esasında kullanım amaçlarının aynı olduğunu söylemek güçtür. Arapça’da “şedde” olup Türkçe’ye “şiddet” olarak giren kelime eylemin kendisinden bahsetmektedir. Latince kökenli “Violentus”tan türeyen İngilizce “Violence” kelimesi gibi diğer dillerdeki “şiddet” olarak çevirisi yapılan kelimelerin ise daha ziyade yapılan eylemin oluşturduğu etkiyi anlatma gayreti taşıdığını söylemek mümkündür.

“Karşılıklı ilişkiler sırasında, oranı ne olursa olsun, toplu ya da bireysel olarak, birine veya birkaçına karşı, malına, bedensel bütünlüğüne, manevi bütünlüğüne, simgesel, sembolik, kültürel değerlerine zarar verici davranıştır” (Yöyen, 2017:36) şeklinde tanımlanabilecek “şiddet” ile ilgili eylemlerin kanunları ihlâl etmek, kişilik haklarını zedelemek, gerek sözlü gerek hal – tavır yardımıyla hakaret etmek, onur kırmak, toplum gözünde küçük düşürmek, hırpalamak, haklarını cebri elinden almak şeklinde kendini gösterdiği görülmektedir (Kocacık: 2).

E) Sosyal Medya

Sosyal medya; iletişim sürecini başlatan ve devamını sağlayan kaynak ile alıcı arasında kitle iletişim araçlarından farklı olarak sunduğu geribildirim fırsatıyla karşılıklı etkileşim imkânı sağlayan, kullanıcıya bir mesajın hem tüketicisi rolünde olurken hem de üreticisi olabilme özelliği getiren yeni iletişim teknolojileridir.

Hitap ettiği kitleye yalnızca iletim gerçekleştirmekten öte deneyimler yaşatan, aynı ortamda bulunma zorunluluğu

olmadan çok sayıda kişinin paylaşım ağına katılımını mümkün kılan sosyal medya, Web 2.0 sonrası internet dünyasının en bilinen ve görünen yüzüdür. Bu sistemin eşzamanlı ve çok kullanıcı bilgi paylaşımını kolaylaştıran ve teknoloji yardımıyla kendisini sürekli yenileyebilen tarafı sosyal medyayı toplum merkezli, gündem belirleyici bir güç haline getirmiştir (Özkutlu vd., 2014:29).

Kaplan ve Haenlein'in geliştirdiği "Web 2.0'nin ideolojik ve teknolojik temelleri üzerine kurulu olan ve kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin üretilmesine ve geliştirilmesine izin veren internet tabanlı uygulamalar grubunun bir parçasıdır" (Kaplan ve Haenlein, 2010:61) tanımına ek olarak sosyal medyanın dili, etik kuralları, ilkeleri, davranış biçimleri ve belli bazı simge – sembolleri olan başlı başına bir kültüre sahip olduğu da görülmektedir (Eraslan, 2016:16). Bu kültür, internette paylaşılan fikirlere herhangi bir tanışıklık şartı aranmadan yorumda bulunup geribildirim sağlamayı teşvik ederek bir sosyal etkileşim ortamı kurmakta ve giderek sanal topluluklar oluşturmaktadır (Kılıç, 2015:49).

Her ne kadar pekçok yaratıcı eyleme imkân tanıyarak kullanıcıyı pasif olmaktan çıkarıp mesajın hem üreten hem de tüketen tarafı haline getirse de sosyal mecranın sınırlardan azat edilmiş ücra bir alan olmadığı unutulmamalıdır. Kaldı ki yeni medya teknolojilerinin beraberinde yeni etik sorunları da getirdiği ve dahi bu sorunları teknolojinin gücüyle daha da büyüttüğü ortadadır (Vardal, 2015:103). Örneğin; çalışma kapsamında ele aldığımız konunun özelinde de görüldüğü gibi sosyal medyadaki içeriklerde nefret söylemlerine rastlanması ve bunların kontrol edilememesi kuşkusuz bu etik sorunların başında gelmektedir. Sosyal mecradaki iletilerin kullanıcılar tarafından yönetiliyor olması bu etik ilkelerin ihlâlini kaçınılmaz kılmaktadır (Öztürk, 2015:303).

F) Etkileşimsellik ve Etik

Etkileşimsellik, yeni medyanın ayırt edici özelliklerinden biri olarak dikkat çekmekte ve geleneksel medyadan farklılaşan tarafına işaret etmektedir. Geleneksel medya karşısında pasif rol üstlenerek herhangi bir geri bildirimde bulunma hakkına sahip olmayan izler kitle yeni medyada “etkileşimsellik” sayesinde karşılaştığı paylaşıma yönelik olarak aktif bir tutum içine girebilmektedir. İzler kitle sosyal mecrada herhangi bir metni eşanlılık şartı olamadan ya da kaynakla aynı mekânda bulunma zorunluluğu içinde bulunmadan alabilmekte; anında geribildirim gerçekleştirebilmekte; bir taraftan tüketicisi olduğu paylaşımın yeniden üreticisi konumuna da gelebilmektedir.

“Her yerde hazır olma durumu olarak” (Öztürk, 2015:293) tanımlanabilecek “etkileşimsellik” özelliği sayesinde artık “kullanıcı” pozisyonuna taşıdığı kitleye her ne kadar özgür bir ortamda bulunma ve özgürce hareket etme vaadi sunuyor gibi görünse de yeni medyanın bu özelliği beraberinde büyük etik sorunlara da kapı aralamaktadır.

Teknolojinin hayatları şekillendirme gücünü elinde bulundurduğu günümüzde bilhassa da internetin telefonlara indiği andan itibaren artık bilgisayar başında bulunma zorunluluğunun da ortadan kalkmasıyla birlikte sosyal medyanın insan hayatının merkezindeki yerini sağlamlaştırdığını söylemek hiç de zor değildir. Ortak zaman, ortak mekân şartından uzak paylaşımda bulunma ve alınan mesaja karşılık verme fırsatı; herhangi bir otosansür için dahi zaman tanımadığı bireyi sınırsız ifade özgürlüğüne sahip olduğu hissi içinde mümkün olduğunca hızlı, düşünmeden geribildirimde bulunmaya itmektedir. Bu da örneğine fazlasıyla rastlanır türden etik ihlallerin yaşanmasına yol açmaktadır.

Örneğin; çalışma kapsamında değerlendirmeye tabi tuttuğumuz “maymun” benzetmeli tweet ne kadar düşünülmeden, hakkında paylaşım yapılan şahsın kişilik hakları göz önünde bulundurulmadan atıldıysa buna karşılık atılan tweetlerin de aynı şekilde süzgeçten geçirmeye imkân tanımayacak kadar hızlı bir biçimde yazıldığını görmek mümkündür. Mesele yalnızca Hepcan’ın attığı tweetle sınırlı kalmamakta, yanı sıra Hepcan’ın paylaşımına tepki gösterenlerin de tartıp biçmeden, hızlıca geribildirimde bulunması yine bir etik sorunu doğurmaktadır. Bu sayede Twitter bu kez hem Hepcan’ın kişilik haklarını zedeleyici paylaşımlara sahne olmakta hem de Gomis ile ilgili yapılan benzetmenin tekrar tekrar dolaşıma sokulmasına zemin hazırlamaktadır.

Bilhassa sosyal paylaşım sitesi Twitter’ın başlattığı “hızlı olma”, “gündem oluşturma”, “gündemden düşmeden yorum yapma” gibi kullanıcıların zihinlerine verilen direktifler hatalı etkileşimin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. “Trend Topic” (TT) ve özellikle de “Hashtag” (#) gibi terimler basit bir paylaşım ağının bir anda dünyanın yönünü nasıl değiştirebildiğini, böylesine büyük bir gücü dinamitleyenin esasında ne olduğunu gözler önüne sermektedir. Sadece Hashtag teriminin bile başlı başına üzerinde düşünmeyi zorunlu kılan bir uygulama olduğu su götürmez bir gerçektir.

Kaynağından alıcısına, mesajından aracına tek malzemesi insan olan bir uygulamanın beraberinde türlü etik sorunları getireceğini önceden kestirmek kâhin olmayı gerektirmemekle birlikte; sosyal paylaşım ağlarının ortaya çıkma nedenleri üzerine kafa yormak ve meydana gelmesinde pay sahibi olduğu yahut bizzat tetikleyici rol üstlendiği olayların nasıl bir anda “toplumsal olaylar” formatına dönüştüğünü ve dahi nasıl dünya gündemine oturduğunu iyi analiz etmek ciddi bir zorunluluktur ve her bireyin üstlenmesi gereken de bir sorumluluktur.

2. “Maymun” Benzetmeli Tweet ve Sonrası

“Bir kişi veya insanların bir grubunu ırkı, cinsiyeti, yaşı, etnik kökeni, milliyeti, dini, cinsel yönelimi, cinsel kimliği, engelliliği, ahlâkî veya politik görüşleri, sosyoekonomik sınıfı, mesleği ya da görünümü, zihinsel kapasitesi ve başka benzer herhangi bir farklılık sebebiyle küçük düşürmeyi, korkutmayı veya onlara karşı şiddet ya da önyargıyı teşvik etmeyi amaçlayan söylem” (Pankowsky, 2007:1) şeklinde tanımlanan “Nefret Söylemi”, “Nefret Suçu”na giden yolun en önemli kavşağıdır.

Kamusal alanda dolaşıma giren her söz, her ifadenin; ırkçılık kapsamında sergilenen davranışlar neticesinde ortaya çıkandan çok da farklı olmayan, hatta bazen daha da vahim olarak nitelenebilecek sonuçlar doğurduğu, nefreti kendi içinden çıkarıp etrafa yayma eylemini de barındırdığı göz önünde bulundurulduğunda; nefret söyleminin şiddetini bir kez daha ilâm etmek işten bile değildir. Bu yargıdan da anlaşılacağı üzere bilhassa da kanaat önderleri olarak tabir edilen toplumda ilgiyle takip edilen, arkasından kitleleri sürükleyebilecek güçteki kimselerin, ki soysal medya fenomenlerini de artık bu kategoride değerlendirmek mümkün, ağızlarından çıkan her söze çok daha fazla dikkat etmeleri gerekmekte, en ufak bir yanlış ifadenin etkisinde kalma ihtimali yüksek kitlenin büyüklüğü göz önünde bulundurulması bazen hayatî önem taşımaktadır.

Çalışmaya konu olan sosyal medya fenomeni Hakan Hepcan’ın Galatasaylı futbolcu Bafétimbi Gomis’i hedef olarak gerçekleştirdiği paylaşım da göstermektedir ki yabancıya tahammülsüzlük, ırkçı eylem ve söylemler bütün toplumsal alanlarda kendini göstermenin yanında başta internet olmak üzere yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte çok daha görünür bir hâl almıştır. Gerek sergilenen yabancı düşmanlığını destekleme eğilimindeki kitleyi harekete geçiren güç olma gerekse de gösterilen bu düşmanlığa karşı

duruş sergileyen başka bir kitleyi var etmesi sebebiyle sosyal medyada oluşturulan her bir paylaşım çığ etkisi yaratmaktadır. Çalışmada bahsi geçen tweet futbolla ilgili, bir futbolcuya yöneliktir. Bu da şuna işaret etmektedir ki paylaşımın çok kısa bir sürede yayılması, tepki uyandırması, sosyal mecradan çıkıp medyada yer almaya kadar uzanmasının bir sebebi altını çizdiğimiz gibi sosyal medyanın etki gücü iken diğer bir sebebi de şüphesiz futbolun gücüdür.

Futbol ortaya çıktığı ilk andan bu yana yalnızca bir spor dalı olmaktan çok öte; gerek ülke ekonomisinde gerek siyasetinde görüldüğünden fazla ve hatta derin ilişkiler ağı çerçevesinde varlığını sürdüren, ülke insanını yakından ilgilendiren ve etkileyen, oluşturmaya muktedir olduğu fanatizm neticesinde kayıtlara geçen hadiselere, dahası ölümlere sahne olan, sürmanşetlerin konusu olacak kadar medyanın gündemini oluşturan dolayısıyla da ülke gündemini belirleyen, çok bileşenli büyük bir endüstridir. Bu endüstriyi ayakta tutan ve başlıca tüketim malzemesine duyulan ihtiyacın daimi bir biçimde hâsıl olmasına imkân tanıyan ise kuşkusuz medyanın ta kendisidir. Futbol da diğer tüketim ürünleri gibi, kapitalizmin devamını sağlayan bir araç olarak kitlenin tamamına hitap etmeyi öncelikli hedef addeden kitle iletişim araçlarının oluşturduğu kültürün dayattığı ve zamanla da ilk defa Lippman'ın bahsini ettiği daha sonra Chomsky ve Herman tarafından geliştirilen “Rızanın İmalatı” kavramıyla açıklayabileceğimiz rızasız rıza üretimini gerçekleştirerek oluşturduğu kitle kültürünün bir parçası halini almıştır.

İnsan hayatında kendine bu denli hatırı sayılır bir yer açan futbol ile ilgili yapılan bir paylaşımın da aynı oranda etkileme kudretine sahip olduğunu düşünmek güç değildir. Hepcan'ın “bizim takım oturana kadar bu lig biter hacı. Galatasaray'da bi tane maymun var topa düşmanı gibi vurup yere falan atıyo kendini işimiz çok zor” ifadelerini içeren tweeti bir anda sosyal medya gündeminde zirveye oturmuş ve adeta yer yerinden oynamıştır. Atılan tek bir tweetin etkisi öyle büyük olmuştur ki

futbol kulüplerinden sanatçılara, taraftarlardan sıradan halka her kesimden insanı sosyal ortamda ille de paylaşımda bulunma zorunluluğuna itmiştir. Kimi Hepcan'ın ifadesinin tamamen ırkçılık içerdiği düşüncesiyle özür dilemesini beklerken kimi etik ihlâllerin gerçekleştirilmesiyle açılan bu yolda bir adım daha ileri giderek küfür içerikli paylaşımlarda bulunmuştur. Tam bu aşamada üzerinde durulması gereken yeni bir başlık karşımıza çıkmaktadır.

İletişimin temel amacının mesajı hedef olarak belirlenen alıcıya en etkili biçimde ulaştırmak olduğu bilinmektedir. Hitap edilen alıcının bir birey değil kitle olduğu düşünüldüğünde, bu kitle ile iletişimi sağlayan araçların en büyük eksisi kuşkusuz geribildirimini mümkün kılmamasıdır. Buna mukabil sosyal medyada iletilen mesajın ne şekilde algılandığı, bu algılayış neticesinde nasıl bir geri dönüş olacağı ve beraberinde nasıl bir etkileşime yol olacağı önem kazanmaktadır. Tam da burada Gustave Le Bon'un "kitle psikolojisi" ile açıkladığı; tarih boyu yaşanan ve neticesinde büyük kayıplara sebep olan toplumsal olayların sadece bir saman alevinden nasıl bir anda dünyayı saran ateş topuna dönüştüğü gerçeği karşımızda durmaktadır. "Kitleler, tamamen yıkıcı olan güçleriyle, zayıf düşmüş vücutların yahut cesetlerin çürümesini hızlandıran mikroplar gibi etki ederler. Bir uygarlığın yapısı çürüyünce, kitleler onun yıkılmasını çabuklaştırırlar. İşte bu zamanda onların rolleri meydana çıkar. Bir süre için addedin, çoğunluğun kör kuvveti tarihin biricik felsefesi haline gelir" (Le Bon, 1997:14). Henüz yeni iletişim teknolojilerinin gelişmediği yıllarda insanların kitleye dâhil olup kalabalıkların ruhundan nasibini almasının tek yolu sokak ve meydanlarda toplanmak olurken bugün mekânsal bir birlikteliği dahi koşul olarak sunmayan sosyal medyanın varlığıyla birlikte birey hangi ortamda, ne zaman olursa olsun katıldığı kitlenin içinde homojenleşip varlığından soyunmakta; bilgisayar, telefon başında klavyesini konuşurma gücünü kendinde bulmaktadır.

Fenerbahçe – Trabzonspor karşılaşması sırasında Galatasaraylı futbolcu Gomis hakkında attığı “maymun” benzetmeli tweet ile ülke gündemini işgal eden Hakan Hepcan, Galatasaray Spor Kulübü’nün şikâyeti üzerine tutuklanma talebiyle mahkemeye sevk edilmiştir. Gomis’in "mağdur" sıfatıyla yer aldığı mahkemede Hepcan hakkında “Halkı kin ve düşmanlığa tahrik” ve “Hakaret içeren tezahüratta bulunma” suçlarından iddianame düzenleyen savcılık, şüphelinin 1 yıldan 3 yıla kadar hapsini talep etmiştir. İddianamede şüphelinin kamuoyunca bilinmesi, sosyal medyada takip eden kişi sayısının fazla oluşu gerekçeleri ise oldukça dikkat çekici olmasına ilâve olarak çalışmanın da altını çizdiği hususu gözler önüne sermesi bakımından önem arz etmektedir. Yanı sıra mağdur futbolcunun ten renginin de gözetilmesiyle birlikte zaten büyük bir kitleyi etkileme gücüne sahip birinin bu türden bir ifadesinin kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu da yine iddianamede belirtilenler arasındadır. Mağduru alenen aşağıladığı ifade edilen iddianamede, Hakan Hepcan hakkında 3 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılmasının istenmesinin yanında şüphelinin "Hakaret içeren tezahüratta bulunma"

suçundan ise 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun uyarınca 15 günden az olmamak üzere adli para cezasına çarptırılması da talep edilmiştir. Sonuç olarak Hepcan tutuklama talebiyle sevk edildiği İstanbul 10. Sulh Ceza Hâkimliği tarafından serbest bırakılmıştır.

Bütün bu gelişmeler sırası ve sonrasında yaşananlar da ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur, zira bu kez de Hepcan'ın kişilik haklarını zedeleyici paylaşımlarda bulunduğu görülmektedir. Açılan hashtagler, ki burada “hashtag” kavramının ülke gündemi şöyle dursun dünya gündemini belirlemeye muktedir olduğu ve dahi dünyanın bir ucunda gerçekleştirilen bir paylaşımın, sarfedilen bir sözün, kullanılan bir ifadenin dünyanın diğer ucuna kadar ulaşabilir, değdiği her kalbi etkileyebilir, harekete geçirebilirliğinin altını çizmekte yarar vardır, uzun süre sosyal medya gündeminden düşmemiş, o kadar ki geleneksel medyanın da gündemine girmeyi başarmıştır. #IrkciHakanHepcan hashtagi bunlardan yalnızca biridir ve yeni bir nefret söylemi başlatmakla kalmayıp nefret suçunun da fitilini ateşleme gücündedir.

Karabela @dexter1453 · 22 Ağ

@hakanhepcan adlı kullanıcıya yanıt olarak

Edebiyat da yapma. Sen ve senin gibi karakteri zayıf yaratıklar bence nefes almamalı. Öl sen yaşama bence. Dünya daha yaşanır olur inan

Bu paylaşımda da görüldüğü gibi yaşanan olayın sonrasında başlatılan linç girişimi müthiş bir hızla yayılmış, toplumun her kesiminden insanın kendini klavye başında adeta bir insanın ölümünü seyrederken bulmasına yol açmıştır. Zira insanın ölümü yalnız bedeninin yaşam emaresini yitirmesiyle gerçekleşmemekte; aynı zamanda toplum nazarında şerefın, onurun, kişiliğin, haysiyetin yara alması da o insanın manevi ölümüne sebep olmaktadır.

Murat Turk @_Turk88 · 22 Ağu

@hakanhepcan adlı kullanıcıya yanıt olarak

Tecavüz edip pişmanım dan farkı Yok. Adi insan böyle birşey yapar. Bunun yanlışı olmaz. Özürü hiç olmaz. Hikaye yapma.

Hepcan'ın bahsi geçen paylaşımının bir anda gerek sosyal mecrada gerekse de geleneksel medyada gündem maddesi olmasının ardından yine aynı ortamda hızla özür dilemesinin dahi toplumun öfkelerini dindirmeye yetmediği kullanıcılar tarafından atılan tweetlerden anlaşılacakla birlikte düşünülmeden yazılan tek bir kelimenin nelere mâl olacağı da gün gibi ortadadır.

Cihan Usta @cihnusta · 23 Ağu

@hakanhepcan adlı kullanıcıya yanıt olarak

Acıyalım mı sana şimdi? Destek mi olalım? Kıyamam @hakanhepcan nın boluğuna geldi elinin yazdığını gözü okumadı. Yazık gitmeyin üstüne..?

Tek bir kelimedenden de oluşuyor olsa bir ifade, düşünce, fikir, hissiyat bilhassa da internet ortamında bir kez dolaşıma sokulduktan sonra artık bunun geri dönüşü olmamakta; kullanıcı tarafından silinse dahi sanal âlemin hafızasında her daim saklı tutulmaktadır.

karincayiyen @karincayiyen_tr · 23 Ağu

@hakanhepcan adlı kullanıcıya yanıt olarak

Bir siyahiyeye "maymun" demek ırkçılıktır ve bunda "yanlış anlaşılma" yoktur. Olay gayet açık ve net. Bir şeyi yazarken iki kere düşüneneceksin.

Ekran karşısında yahut klavye başında kendi benliğinden uzaklaşıp katıldığı sanal kitlenin bir parçası olma eylemini bilinçten uzak bir hissiyatla gerçekleştiren kullanıcıların şu durumda meydanlarda ya da sokaklarda toplanıp kalabalıktan aldığı gazla, yaşadığı anlık histeri ile normal bir zamanda asla yapamayacağı eylemin uygulayıcısı olan insandan bir farkı yoktur. Çalışmada değerlendirme kapsamında ele aldığımız tweetler de bunu göstermeye yetmektedir.

yiğit aydın @aydiin2 · 23 Ağu

@hakanhepcan adlı kullanıcıya yanıt olarak

lan sığır kimi nasıl övüp nasıl yereceğini, kendini nasıl ifade edeceğini biliyosan tweet yazma. aaa pardon sığır derken onu kast etmedim:)

Araştırmada Hecpan'a yönelik kişilik haklarını ihlâl ederek hakaret içeren tweetlere de sosyal medyanın kitleler üzerinde nasıl bir psikolojik etki oluşturduğunun delili olmaları bakımından özellikle yer verilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka önemli husus da ırkçılığa, ayrımcılığa, hakarete, insan hakları ihlâline karşı durduğunu belirterek

hareket eden kullanıcıların kendilerinin de bizzat aynı yolu tercih ederek hakaret temelli paylaşımlarda ısrarcı olmalarıdır.

Yusuf Aykın @Uuppsssssss · 22 Ağu

@hakanhepcan adlı kullanıcıya yanıt olarak
ulan şerefsiz maymun yazarken aklın nerdeydi
kimi kandırıyosun

“Kitleyi bir araya getiren gerekçe ne kadar önemli ve duygusal yük taşıyorsa bu etkilenmenin derecesi de o kadar artabilmektedir” (Özkutlu vd., 2014:95) ve tam da bu etkilenme neticesinde mantık devre dışı kalmaktadır. Bu aşamada artık birey kendi olmaktan çıkıp sosyal mecradaki kalabalığın içinde ait olduğu boşluğu doldurabilen yapbozun tek parçası gibi davranmaktadır.

Mehmet Aydemir @Kesrikli · 22 Ağu

@hakanhepcan adlı kullanıcıya yanıt olarak
Gomis gibi hırslı ve güçlü bir futbolcuyu tarif ederken kara boğa, kobra vb benzetmeler varken "maymun" diyorsan ırkçı yapmış bir pisliksin.

“Kitleyi meydana getiren bireyler kimler olursa olsun; yaşama biçimleri, işgüçleri, karakterleri yahut zekaları ister benzer ister ayrı olsun, kalabalık haline gelmiş olmaları onlara bir nevi kolektif ruh aşılır. Aşılan bu ruh onları, her biri tek başına, ayır ayrı buldukları halde duyacaklarından, düşüneceklerinden ve yapacaklarından tamamıyla başka hissettirir, düşündürür ve yaptırır. Bazı düşünceler, bazı

duygular ancak kitle halinde bulunan bireylerde kendini gösterir veya hareket alanına çıkar” (Le Bon, 1997:23).

Hakan Hepcan @hakanhe... · 21 Ağu

üzgünüm ama o istediğiniz kişi değilim.
Tanıyanlar bilir, ırkçılık falan alakam olmaz,
tamamen yanlış anlaşılma. Bayılıyorsunuz linç
etmeye

 874

 44

 1,2 B

Le Bon’un da önemle üzerinde durduğu kitlenin bir tek varlık haline gelmesi ve ‘kitlelerdeki zihniyetin tekelleşmesi kanunu’na uyması (Le Bon, 1997:20) hususunun bu vâkıada da kendini gösterdiği görülmektedir. Bir tür linç ortamının kendiliğinden geliştiği “kalabalıklarda duygu ve davranışlar ileri derecede sâri, yani bulaşıcıdır” (Özkutlu vd., 2014:96). “Birini linç etmek artık elini kana bulamayı gerektirmemektedir; bir sözle gerçekleştirilebilir” (Turan, 2017:132).

Tolga Çaylak (GS) @tolga_cay... · 23 Ağu

@hakanhepcan adlı kullanıcıya yanıt olarak
Senin boynun borcu özür dilemek değil senin
boynunun borcu artık katlin helaldir

Sosyal ortamda görünmezliğin verdiği güçle, yüzyüze gelmeye bile gerek kalmadan tanımadığı birine karşı topluca gerçekleştirilen linç eylemine alabildiğine sağduyudan yoksun

halde katılım göstermek kitle psikolojisinin tehlikeli yüzünü göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Klavyenin verdiği cesaret ve takipçi sayısındaki çokluğun oluşturduğu heyecanla hareket ettiği gözlenen Hepcan'ın etik ilkeleri göz önünde bulunduracak kadar dahi kendine düşünme zamanı tanımadığını ve toplum genelinde yaygın kanı olarak gelişen ifade özgürlüğünün herhangi bir sorumluluk taşımadan kullanılabileceği düşüncesine kapıldığını söylemek yerinde bir tespit niteliği taşımaktadır. Çalışmada ele alınan örnek olay üzerinden bu kanıyı geliştirmek söz konusu olabileceği gibi pekçok meselede de aynı durumun vâkî olduğunu söylemek hiç de güç değildir. Zira gündelik hayatlarında saygılı, sakin ve makul bir çizgide olan insanların bile sosyal medyada paylaştıkları saygıdan yoksun, yıkıcı etkiye sahip mesajları başka türlü izah etmek zordur (Özkutlu vd., 2014:94). Yukarıda paylaşılan tweet de bu kanının açık bir delili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Sınırsız, sorumsuz bir ifade özgürlüğünün dünyanın hiçbir yerinde geçerli bir hak olmadığını anlamanın yolu şüphesiz öncelikle kavramı doğru anlamaktan, kavrama ilişkin doğru bir tanım geliştirmekten geçmektedir. Kamusal alanda dolaşıma

giren her söz, her ifadenin; ırkçılık kapsamında sergilenen davranışlar neticesinde ortaya çıkandan çok da farklı olmayan, hatta bazen daha da vahim olarak nitelenebilecek sonuçlar doğurduğu, nefreti kendi içinden çıkarıp etrafa yayma eylemini de barındırdığı göz önünde bulundurulduğunda; nefret söyleminin şiddetini bir kez daha ilâm etmek işten bile değildir. Bu yargıdan da anlaşılacağı üzere bilhassa da kanaat önderleri olarak tabir edilen toplumda ilgiyle takip edilen, arkasından kitleleri sürükleyebilecek güçteki kimselerin, ki soysal medya fenomenlerini de artık bu kategoride değerlendirmek mümkün, sarf edecekleri her sözü kendi belirleyecekleri bir takım süzgeçlerden geçirmeleri gerekmekte, en ufak bir yanlış ifadenin etkisinde kalma ihtimali yüksek kitlenin büyüklüğü göz önünde bulundurulması bazen hayatî önem taşımaktadır.

Çalışmada incelediğimiz konu insan hakları bağlamında değerlendirilmesi gereken bir mesele olması hasebiyle çok yönlü ele alınmayı hak etmekle birlikte; gerçekleştirilen nefret söyleminin bir icracısı, bir mağduru, bir de bu söylemin kışkırtıcılığı karşısında harekete geçerek bahsi geçen hakaret içerikli kelimenin yeniden dolaşıma girmesine yol açan ve yanı sıra parçası oldukları kitlenin de psikolojik etkisiyle bu kez söylemin sahibinin linç edilmesine sebep olan kitle ile bütün bu yaşananlara şahitlik eden geleneksel medya kitlesi vardır.

İrkçılık içeren paylaşımın mağduru Gomis'in hakkını savunma düşüncesiyle harekete geçen her kullanıcı Hepcan'a ait ifadeyi tekrar tekrar dolaşıma sokarak ayrımcılık söyleminin bir kez de kendi eliyle üretilmesine yol açtığının muhtemeldir ki bilincinde dahi değildir. Kitle haline gelebilmek için bazı uyarıcı etkenlerin bulunmasının gerekliliğine işaret eden Le Bon'un haklılığını kanıtlar mahiyetteki bu vâkıada tek bir kelime ile özelde sanal âlemin genelde ülke gündeminin ilk sırasına yerleşecek kadar uyaran etki olma rolünü üstlenen fenomen Hakan Hepcan bir anda karşısında koca bir kitle bulma yolunda ilk adımı kuşkusuz kendisi atmıştır. İrkçılık

içerdiği görülen bu paylaşıma karşılık veren ve kendisi de etik, ahlâk, toplum kurallarını gözetmeyen her bir sosyal medya kullanıcısı bu kez Hepcan'ın kişilik haklarının zedelenmesine, sosyal ağlarda onunla ilgili hakaret içeren, küfür içerikli söylemlerin dolaşmasına kapı aralamıştır. Bu da başka bir nefret söyleminin kurgulandığı anlamına gelmekle birlikte bir tür kısır döngü yaşandığının da açık bir göstergesidir. Yani sonuç olarak; yeni iletişim ortamlarının özellikleri göz önünde bulundurulduğunda meselenin tek bir mağdur tarafının olmadığını, tabiri yerindeyse çok bileşenli bir denklem olduğunu görmek hiç de zor değildir.

Kaynakça

Akdeniz, Yaman (2016). *İnternette Irkçılık*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Alver, Füsün (2008). “Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 223-248.

Çelenk, Sevilay (2010). “Ayrımcılık ve Medya”, *Televizyon Haberciliğinde Etik Sorunlar*, Edt: B. Çaplı ve H. Tuncel, Ankara: Fersa Matbaacılık: 211-228.

Doğanay, Ülkü (2013). “Irkçılığın İzini Satır Aralarında Sürmek: Popüler Kültür Ürünlerinde Irkçı Söylemlerin Yaygınlaşma Biçimleri”, *Medya ve Nefret Söylemi*, Edt: Mahmut Çınar, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 155-177.

Eraslan, Levent. (2016). *Sosyal Medyayı Anlamak*, İstanbul: Nobel Yaşam.

Le Bon, Gustave. (1997). *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul: Hayat Yayınları.

Kaplan, A. ve M. Haenlein (2010). “Users of The World Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media”, *Business Horizons*, 53, 59-68.

Kılıç, Çetin (2015). “Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Siyasal Karar Verme Sürecine Sosyal Medya Etkisinin İncelenmesi”, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kocacık, Faruk (2001). “Şiddet Olgusu Üzerine”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1: 1-7.

Özkutlu, Fatih. vd. (2014). *Sosyal Medyanın ABC’si*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Öztürk, Şerife (2015). “Sosyal Medyada Etik Sorunlar”, *Selçuk İletişim*, 2015, 9 (1): 287-311: 287-311.

Pankowsky, Rafal (2007). “How to Understand and Confront Hate Speech”, *UNITED Thematic Leaflet no 3*: 1-4.

Turan, Hatice (2017). “Sosyal Medya’da Şiddet: Sağduyunun Yitiminde Başkalık ve Kendilik Deneyimleri”, *Marmara Üniversitesi Dergisi*, Haziran 2017, Sayı: 27: 121-133.

Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1-2763.

Vardal, Z. Burcu (2015). “Yeni Medya ve Etik”, *International Multilingual Academic Journal Vol. 2, No. 1, May 2015*: 95-103.

Yöyen, Elif Güneri (2017). “Şiddet Türleri ve Kişilik Özellikleri”, *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 1(1), 35-50.

Yüksek, Mehmet (2016). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğünün Sınırları”, *TAAD*, Yıl:7, Sayı:25,115-161.

van Dijk, T. A. (1991). *Racism and the Press*, Newyork: Routledge.

Weber, Anne (2009). *Nefret Söylemi El Kitabı*, Avrupa Konseyi Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, www.tbmm.gov.tr.

Toplumsal Çözülmenin Nedeni Olarak Bireyselleştirme Olgusu

Arslan Topakkaya, Erciyes Üniversitesi

Toplumsal çözülme ve sosyal ve ahlaki değerlerin mahiyet kaybı özellikle II.Dünya savaşıdan sonra başta ABD ve Avrupa olmak üzere ciddi bir biçimde kendisini gösteren sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de 80’li yıllardan sonra özellikle 2000’li yıllardan sonra bu olgu ile karşılaşmış ve süreç de halen olabildiğince hızla ilerlemektedir. Biz bu tebliğimizde daha ziyade bireyselleştirme sürecinin sosyal çözülme üzerindeki etkisi üzerinde durmak istiyoruz.

Sosyal bilimlerde Bireyselleştirme’den (Bireyselleştirme farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu anlamlar sırasıyla şunlardır: 1. “Bireysel duruma getirme. 2.Ancak ortaklaşa ve genel olarak varolan şeyi bireylere uygulama ve yayma. 3. İnsanların doğal toplumsal ve tarihsel gelişmesinden, kendine özgü olan şeylerin, özelliklerin, bireysel olanın çekip çıkarılması. 4. Genelleştirmenin karşıtı olarak bireyselleştirme., Tanımlardan da anlaşılacağı üzere bizi burada özellikle 3. tanım ilgilendirmektedir. Bak. Akarsu, B.:*Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1988, s.40.) bahsedildiğinde akla gelen ilk şey, bireyin sosyal anlamda geleneksel bağlardan kopması, inanç, ahlak ve sosyal normlara daha bir şüpheci veya sorgulayıcı yaklaşmasıdır (Ulrich Beck ve Elisabeth Beck bireyselleştirmenin yukarıda verilen anlamı yanında diğer bir anlamına da işaret etmektedirler. “Bu kavramdan toplumsal gelişim ve tecrübelerin bir toplamı kastedilmektedir. Burada iki farklı anlam söz konusudur: Bireyselleştirme bir yandan önceden verilmiş sosyal yaşam formlarından –sınıf, statü, cinsel rollerin ve komşuluk ilişkilerinin değişimi gibi- bir çözülmeyi ifade ederken diğer taraftan Doğu Almanya ve diğer doğu bloku ülkelerinde olduğu gibi devlet tarafından saptanmış olan yaşam şeklinin yok olması olgusunu dile getirir., Bk.*Riskante Freiheiten*, yayınlayan U.Beck ve E. Beck-Gernsheim, Frankfurt am Main 1994, s.11.). Geleneksel değerler ve normlar artık mutlaklığını yitirmekte. bunun doğal bir sonucu olarak oluşan boşluğun doldurulması bireyin kendisine bırakılmaktadır. Bu anlamda modern birey, kendini gerçekleştirmek bağlamında sayısız seçme imkanına sahiptir. Aslında bu olgu, modern çağın bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Yani bu çağın şartları bireyi, kendini belirleme ve kendini gerçekleştirmeye zorlamaktadır (Bireyselleştirme bir anlamda bireyin özgür iradesi dışında

gerçekleşen bir toplumsal dinamiktir J.P. Sartre'ın ifadesiyle söyleyecek olursak ,insanlar bireyselleşmeye mecburdurlar'. “Bireyselleştirme bir paradoksal zorlamadır. Yani birey sadece kendini gerçekleştirmekle kalmayıp kendi çevresini ve bağlantılarını da yeniden kurmaktadır. Bu ise bireysel tercihlerin ve yaşam safhalarının sürekli olarak başkalarıyla, çalışma hayatıyla, eğitim sistemiyle ve refah devletiyle uyum içinde değişimini zorunlu kılmaktadır.” A.g.e., s.14).

Bu sosyal olgu, aniden ortaya çıkmış bir sosyal gelişme değildir. Bu olgu –diğer bütün sosyal süreçlerde olduğu gibi- bir tarihsel gelişim sürecine sahiptir. İnsanın kendi benliğini geliştirme süreci, zaman içinde oldukça büyük değişimler göstermiştir. Bu değişim sürecine ana hatlarıyla değinmek, bireyselleştirme sürecinin anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

Rönesans'a kadar birey, herşeyden önce kolektif bir bütünün bir parçası olarak görülmüştür. *Kollektif* kimlik her zaman *bireysel* kimlikten önemli ve üstün olarak değerlendirilmiştir. “Biz kimiz” sorusuna verilen cevap, “ben kimim” sorusuna verilen cevaptan daha önemlidir. Bu anlamda ikinci tür soru fazla bir anlam taşımamaktadır. Birey, herşeyden önce içinde doğduğu, büyüdüğü ve kendi seçimine bağlı olmadan dahil olduğu kolektif bir toplumun bir parçasıdır. Bu genel ilke rönesansa kadar geçerli olan bir ilkedir. Bunun istisnası-bu açıdan bu dönem modern toplumlarda büyük farklılık gösterir-birkaç karizmatik liderdir. Bu tür liderler de geleneksel anlamda sosyal düzenin dışında kalan bireyler olarak görülmüştür.

Rönesans ve reformla birlikte bireyin pozisyonu toplum karşısında kuvvetlenmeye başlamıştır. Rönesans'ın estetiksel ve herotik insan anlayışı, bireyselleştirme kavramının başlangıcı için bir zemin teşkil etmiştir. Bunun yanında Refarmasyon hareketleri kilisenin aracılık rolünü elinden almış ve bireyle Tanrı arasında doğrudan bir bağın kurulmasına yardımcı olmuştur. Zamanla “sosyal anlaşma” kavramı geçerliliğini yitirmeye başlamış, birey kendisini - geleneklerden gelen zorlamayla- Tanrının isteğine uygun

olarak bir birlik kurma zorunluluğundan kurtarmaya başlamıştır. Artık o, toplumun özgür bir parçası olma yolundadır.

18. yüzyıl bilindiği gibi aydınlanma yüzyılı olup en önemli özelliği bireyin ve aklın ön plana çıkarılmasıdır. Aydınlanma düşünürleri rasyonel ilkelere dayanan bir insanlık idealinden hareket ederler. Aydınlanmanın doğal bir sonucu, toplumda yeni bir birey anlayışının doğuşu olmuştur. Bu anlayış bireycilik (*Individualismus*) akımını ortaya çıkarmıştır. İndividualizm her insanı bir şahsiyet olarak görür ve bireyin topluma feda edilemeyeceği ilkesini kendine şiar edinir. Bu öğretiyeye göre her insan aynı derecede değerlidir. İnsanları farklılaştıran şey, doğuştan getirdikleri şeyler olmayıp onların yapıp etmeleridir. İndividualizm kendinden emin, kendi kaderini kendisi tayin eden bireyler istemektedir. Bu akım, Sosyal Darwinizm sayesinde liberal bir yorum kazanmıştır. Sosyal Darwinizm özellikle Amerika’da oldukça kabul görmüş, Darwinizmin doğal seleksiyon ve kuvvetli olanın hayatta kalma ilkeleri topluma uygulanmıştır. H. Spencer’e göre toplumda da hayatta kalma savaşı verilmektedir. Sadece faydalı ve verimlilerin yaşayabildiği toplumlar iyi toplumlardır. Toplumsal rekabet toplumda gerçekleşmektedir. Bu rekabet faydalı bir rekabettir. Çünkü sonuçta güçlüler zayıflardan ayrılmaktadır (Bu teorinin Kapitalizme uygunluğu açıktır. Çünkü bu teori varolan adaletsiz ve yanlış uygulamaları “bilimsel” açıdan temellendirmektedir. Fakirlik, Marksizmin idda ettiği gibi sermaye sahiplerinin işçinin hakkını haksız yere çalması değil, bireyin gerekli ve yeterli performansı göstermemesinin doğal sonucudur. T. Veblen (1857-1929) bu görüşe oldukça sert eleştirilerde bulunmuştur. O, Sosyal Darwinizm’in görüşlerini tersine çevirir. Veblen, endüstri elitlerini olumlu olarak görmek bir tarafa onları soygunculara benzetir.).

19. yüzyılda İndividualizm, Romantizmin etkisi altında yeni bir boyut kazanır. Aydınlanmanın ilerlemeci ve Utilitarizmin

faydacı anlayışına zıt olarak romantikler, modern toplumu gayr-i insani, yabancı ve baskıcı olarak nitelerler. Propagandası yapılan bireysel özgürlük, onların gözünde güzel bir görüntüden başka bir şey değildir. Romantiklere göre modern birey, acalecı, şöhrete düşkün ve kendini aydınlatamamış bir bireydir. Modern toplumun en kötü özelliği ise zevksizlik, kin ve kıskançlıktır. Modern zamanın bağımlı insanı, kendi duygularına, içsel hayatına yönelmek yerine, toplumun kendisine biçtiği rolü oynamaktan başka bir özelliğe sahip değildir (G. Simmel bu bağlamda Romantizmin Aydınlanmanın niceliksel bireyciliğinin karşısına niteliksel bireyciliği koyduğu saptamasında bulunur. Niceliksel bireycilik insanların eşitliğinden hareket eder. Niteliksel bireycilik anlayışı ise, insanların eşitliğine değil, tekliline vurgu yapar.).

Bireyselleştirme sürecinin bizi getirdiği nokta, bireysel kimliğin artık bireyin kendi özsel seçimlerinin bir sonucu olduğu noktasıdır (Bireyselleştirme kavramının bireysel ve toplumsal yapı açısından doğal bir sonucu bireyler arası eşitsizliğe sebep olmasıdır. “Geleneksel normların ve sosyal bağların bireyin davranışlarına daha az etki etmesi, bireye sosyal yapı içerisinde kendini gerçekleştirebileceği yeni bir alan yaratmaktadır. Fakat bu durum yeni istekleri de beraberinde getirmektedir. Bireyler tek başlarına aile, sosyal ve bölgesel çevreleriyle yeni bir integrasyonu gerçekleştirmek zorundadırlar. Farklı, bazen birbirleriyle çarpışan istek ve rolleri kendi örnek yaşamlarında bir bütün olarak yansıtmak zorundadırlar., Bk. Diezinger, A.: Geschlechtverhältnis und Individualisierung, in: Soziale Ungleichheit und Geschlechtverhältnisse, yay. P.Frerichs ve M.Steinrücke, Opladen 1993, s.145-146

Peter A. Berger -Diezinger'den çok daha açık ve keskin bir biçimde-Bireyselleştirme sürecinin sosyal eşitsizliği yoketmediği hatta kısmen bu süreci körüklediği tesbitinde bulunur. “Bireyselleştirme tartışmalarında durmadan karşımıza çıkan bir yanlışla işaret etmek gerekir. Bireyselleştirme sosyal yapının değişmesi olarak tanımlandığında bu sosyal eşitsizliğin azalması, hızını kaybetmesi ya da yok olması anlamına kesinlikle gelmez.,

Bk.Berger, P.A.: *Individualisierung und sozialstrukturelle Dynamik*, in: Individualisierung und Integration. Neue Konfliktlinien und neuer Integrationsmodus?, yay. U. Beck ve P. Sopp, Opladen 1997, s.82.). Fakat bu süreçte modern birey, kısmen farklı sosyal etmenler tarafından (aile, iş ortamı, komşuluk, arkadaş grubu ve kamu oyu gibi) yönlendirilmekte, kısmen de kendi bireysel tecrübelerini ve

ruhsal yaşamını ön plana çıkarmaktadır. Her iki durumda da Elias'ın *homo clausus* (kapalı insan) kavramıyla ifade ettiği, bireyin kendisini görülmeyen bir duvarla dış dünyadan ayırıp içe döndüğü özsel bir tecrübe söz konusudur.

Bu sürecin açığa çıkardığı bireysel farklılaşma ve rasyonelleşme olmadan bireyselleştirme sürecini anlamak mümkün değildir. Çünkü devam eden farklılaşmanın doğal sonucu, bireyin sahip olduğu sosyal çevreden kendini uzaklaştırmasıdır. Bu uzaklaşma bireyin sosyal çevreden tamamen uzaklaşması anlamıza gelmez. O, sadece farklı sosyal çevrelere yönelme ve yöneldiği sosyal çevrenin etkisini – her zaman onu değiştirme şansı olduğundan dolayı- azaltma şansına sahip olmaktadır. Bu etkinin azalması, beraberinde sosyal değerlerin ve normların bireyin yapıp etmeleri üzerindeki etkisinin azalmasına da yol açmıştır. Yani modern kültürün bireyin edimlerindeki etkisi, eskisine göre oldukça azalmıştır.

Sosyal bilimlerde bireyselleştirme sürecinin başlangıcından beri artan bireyselleştirme sürecinin nasıl yorumlanacağı ve her şeyden önce nasıl değerlendirileceği sorusu üzerinde oldukça yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalarda açığa çıkan genel anlamda iki farklı bakış açısından söz etmek mümkündür. Birinci görüş, artan bireyselleştirme ve buna bağlı olarak gittikçe azalan ve önemini yitiren temel sosyal yapı ve değerlerden hareket eder. Yani bu görüş bireyselleştirme hareketine şüpheyle bakan görüştür. İkinci görüş, bunun tam tersi bir çıkış noktasını kendine hareket noktası olarak seçer. Modern birey her ne kadar ilk bakışta kendi başına gibi görünse de bu gerçekliğin bütünü oluşturamaz. Bireyin özgürlük alanı sürekli olarak farklı bürokratik yapılanmalarla sınırlandırılmaktadır. Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi, bu görüş temsilcileri bireyselleştirme'ye olumlu bakan fakat bireyselleştirme sürecinin başta devlet olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluş tarafından engellenmeye çalışıldığını iddia eden bir görüştür.

Alexis de Tocqueville, birinci görüşü savunanlardan birisi olarak toplumsal yapının ana unsurlarıyla şahsiyeti oluşturan etkenler arasında bir bağlantı kurar. O, modernleşme sürecini, artan sosyal eşitlik bağlamında değerlendirir. Alexis de Tocqueville eşitlik ilkesini, demokratik ve modern toplumun en temel varlık şartı olarak kabul eder. Bu modern toplum ve onda hakim olan modern kültür durmadan bireyselleşmektedir. Modern toplumlarda sosyal pozisyonların garanti altında olmaması, bireyler arası hırs ve rekabeti artırmış ve amaca yönelik bu rekabet pozitif anlamda teşvik edilmiştir. Bunun doğal sonucu modern bireylerin sürekli bir rekabet içinde olmalarıdır. Tocqueville, modernleşme sürecinin bireyin geleneksel değerlerden kopmasına sebep olduğu tesbitinin yanında, bu sürecin olumsuz yönüne de özellikle dikkat çeker. Modern bireyin, insanları birbirine bağlayan kurumlar olan aile, kilise ve meslek kuruluşlarıyla bağlarının zayıflaması ve bunun doğal bir sonucu olarak “bireyin içsel dünyasında ortaya çıkan” yalnızlık duygusu Tocqueville’yi özellikle kaygılandırır (Tocqueville’nin bu kaygısı aslında yeni bir kaygı değildir. E. Durkheim özellikle 19. yüzyılın II. yarısından sonra hızlanmaya başlayan bu sürecin sonuçlarına dikkat çekmiş ve bu sürecin toplumsal ahengi tehlikeye atmaması için çeşitli önerilerde bulunmuştur. “Toplumsal farklılaşma sürecinde toplumsal formu belirleyen ortak bilinç devamlı zayıflamaktadır.. Bunun yerine yeni toplumsal kurallar konulmalıdır. Bu kurallar sayesinde karşılıklı bağımlılık esasına dayanan yeni bir kompleks yapı ortaya çıkmaktadır. Durkheim, sosyal dayanışma ve sosyal ahlakı, ortak toplumsal bilincin oluşmasında temel iki ilke olarak görür. Bu tespiti rağmen bireyselleştirme ile toplumsal kompleksin artması arasında da sıkı bir içiçelik söz konusudur.,, Wohlraub-Sahr,M.: *Individualisierung: Differenzierungsprozess und Zurechnungsmodus*, in: *Individualisierung und Integration*, s. 26-27.). Ona göre Amerika’da, bu bireysel izalasyon duygusu bir problem olarak gözükmemektedir (De Tacqueville, A.: *Über die Demokratie in Amerika*, München 1984, s. 61 vd.). Çünkü Amerikan demokrasisi, insanların gerçekten bağımsız bir birey olmaları için her türlü teşvik ve desteği sağlamaktadır. Bunun yanında Amerikalılar, bireyselleştirme sürecine rağmen bir sosyal birlik oluşturmayı da başarmış olan bir millettir (Bk.a.g.e., s. 593 vd.). Tocqueville’e göre her yaş grubundan Amerikalı, herhangi bir derneğe ya da birliğe üye olmak için her türlü çabayı göstermektedir. Avrupa’da okulların, hastahanelerin ve diğer

sosyal kurumların kurulması elitler ve soylu aileler tarafından gerçekleştirilirken bütün bu kurumlar Amerika’da bizzat halk tarafından kurulmaktadır. Bu olgu ona göre, modernleşme sürecinin muhtemel olumsuz yönlerini giderebilecek tek araçtır. Tocqueville’e göre bireyselleştirme sürecinin olumsuz yönleri -Amerikan örneğinde olduğu gibi- bireylerin çeşitli alanlarda oluşturdukları birlikler sayesinde giderilebilir. Ona göre, bu sürecin diğer bir olumsuz yönü ise, kendi aralarında bir birlik kuramayan izole olmuş bireylerin güçlü bir devletle karşı karşıya gelme ihtimalleridir. Yani bireyler, bireysel izalasyonu birliğe dönüştüremezlerse, bireyselleştirme ve bireysel özgürlüğe önem vermeyen bir devlette yaşamak zorunda kalabilirler ki bu da bu sürecin muhtemel olumsuz bir tarafıdır (Tacqueville’e göre modern toplumda devlet büyümek ve gelişmek zorundadır. Çünkü böyle bir toplumda bireyler daha çok kendi özel işleriyle uğraştıklarından dolayı politik olaylarla fazla ilgilenmemektedirler. Ayrıca o, devlet aygıtını, farklı eylemlerde bulunan ve farklı kişisel ilgilere sahip olan bireylerin davranışlarını koordine etmek için gerekli görür. Ona göre modern toplum özel ve kamusal olmak üzere iki farklı alandan meydana gelir. Tacqueville, kamu söktörünün (devletin) sürekli dominant kalarak devletin bireyin bütün hayatını düzenleme ve kontrol etme tehlikesine dikkat çekerek bireylerin bu konuda hassas olmalarını ister. Buraya kadar yazılanlardan da rahat bir şekilde anlaşılacağı gibi Tacqueville açık bir paradoksa işaret etmektedir. Bireyselleştirmeyle karakterize olmuş bir toplum, toplumsal hayatını devam ettirmek için bir taraftan devlet aygıtına ihtiyaç duyarken; diğer taraftan güçlü bir devletin bireysel özgürlükleri sınırlayabilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bk. De Tacqueville, A.: *Der alte Staat und die Revolution*, München 1978, s. 25 vd.).

E. Durkheim da -Tacqueville gibi- ilerleyen bireyselleştirme sürecine kaygıyla yaklaşan bir düşündürdür. Durkheim’a göre, modernleşme sürecinde birey sadece kolektif bilinci paranteze almakla kalmamış, aynı zamanda kendisini büyük bir tehlikeye de atmıştır. Bu tehlike, yeni kazandığı özgürlüğü nasıl kullanacağını ya da onunla nasıl bir ilişki kuracağını tam belirleyememiş olmasıdır (Durkheim devamlı yok olan ortak sosyal bilince ve sonrasında açığa çıkabilecek sonuçlara sürekli dikkat çekmektedir. “Eskiden toplumda din’in işgal ettiği yeri farklılaşmış toplumda yeni bir şey almaktadır. Durkheim bu süreci ‘Birey Kültü’ olarak adlandırır. Fakat bu kavram gerçek anlamda sosyal bağı temin edememektedir. Fazla sağlam bir temel olmamakla birlikte geriye kalan şey ise toplumsal işbölümü ve bunun doğal bir sonuc olan karşılıklı bağımlılıktır., Wohlraub-Sahr, M.: *Individualisierung*:

Differenzierungsprozess und Zurechnungsmodus, s.27.). O, modern bireyin, toplumsal yaşamın güvenilirliğinden kendisini soyutlaması sonucunda bir takım olumsuz durumlarla karşı karşıya geleceği endişesini taşır. Durkheim, insanların zamanla modernleşme sürecinin getirdiği yükü ve geleneksel değerlerden kopmanın getirdiği boşluğu kaldıramayacakları inancındadır. Modernleşme sürecinde ortaya çıkan çalışma hayatına yönelik yeni organizasyon formları ve yeni meslek birlikleri Durkheim'a göre bireyselleştirme sürecini hızlandıran faktörlerdir.

Hem Tocqueville hem de Durkheim, bireyin modernleşme sürecinde, geleneksel sosyal bağlardan sıyrılıp eskisine göre daha özgür hale geldiği görüşündedirler. Fakat her ikisinin de ilerleyen bireyselleştirme sürecine dair bir takım şüphe ve kaygıları vardır. Onlar için bu süreçte en büyük sorun, modern bireyin sonsuz ihtiyaçlarının toplumun kabul edebileceği bir şekilde nasıl giderileceği ve asosyal davranışlardan nasıl sakınılacağı sorunudur.

M. Weber bu konuda Tocqueville ve Durkheim'dan farklı düşünmektedir. Onun için moderleşmenin getirdiği doğal tehlike, bireyin sahip olduğu toplumsal bağlardan kendisini tecrit etme ihtimali değil. bunun tam tersi olan gelişme, asıl tehlike noktasını teşkil etmektedir. Bu tehlike, ortak toplumsal yapı aracılığıyla bireylerin kaçınılmaz bir biçimde baskı altına alınmalarıdır. Weber, bürokrasi, bilimsel gelişmeler ve rasyonelleşme sürecinin bireyi “demir bir kafesin” içine alma tehlikesinden bahseder. Ona göre bu süreçten hiçbir birey muaf değildir ve bu durum modernleşme sürecinin beraberinde getirdiği en olumsuz durumdur. Yani ona göre bireyselleştirme süreci, bireyi bağımlılıktan kurtaran bir süreç değildir (Kırs. Weber, M.: *Protestantischen Ethik*, in: *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, Tübingen 1988.). Weber'in bireyle toplum arasındaki ilişkiye yönelik görüşlerini bir cümleyle özetlersek şunu söyleyebiliriz: Modernleşme sürecinde birey toplum tarafından baskı altına alınma tehdidiyle karşı karşıyadır. Bu

görüŖe farklı bir açıdan S. Freud'un kültür hakkındaki görüşleri eklenilebilir. Freud'a göre genel anlamda kültür ve özel anlamda modern kültür, farklı biyolojik içgüdülerin tatmin edilmeyip, bilinç altına atılmasıyla ilgilidir. Freud, "Kültürde Memnuniyetsizlik" (*Das Unbehagen in der Kultur*) adlı ünlü eserinde gelişmiş modern kültürün içgüdüleri aşırı bir biçimde bastırıp bastırmadığı sorusunu sorar. Bu bağlamda ikinci soru da modern insanın bu duyguları bastırmak için ödediği bedelin büyük olup olmadığı sorusudur. Ona göre çağımızdaki neorotik hastalar modern uygarlığın ödediği bedeldir. Freud'un bu görüşüyle, Weber'in modern insan hayatının rasyonelleşmesi bağlamında ortaya çıkan pesimist görüşü arasında bir bağ kurmak zor olmasa gerekir.

Bu birbirine karşıt iki görüşten hangisi daha doğru ya da daha geçerlidir? Modern bireyi ve bireyselleştirme sürecinin doğal bir sonucu olan toplumsal farklılaşmayı toplum için bir tehlike olarak gören birinci görüş mü. yoksa modern toplumu ve buna bağlı olarak gelişen bürokrasiyi, bireyselleştirme ve bireysel farklılaşma önünde bir tehlike olarak gören ikinci görüş mü daha tutarlıdır ve geçerlidir? (Bu tartışma ve farklı bakış açıları edebiyatda da kendini göstermiştir. A. Huxley *Brave New World* (1932), G. Orwell *1984* (1948) ve F. Kafka'nın romanları Weber bakış açısını daha iyi anlamak için iyi bir perspektif sunmaktadırlar. Hepsinde ortak olan; bürokrasi tarafından baskı altında tutulan bireyin kötümser bir şekilde resmedilmesidir. Edebiyatda buna karşıt bir görüş olarak „fin de siècle“ (asrın sonu) ile Durkheim'in sosyal anomie hakkındaki görüşleri ortaya atılmıştır.). Buna bağlı olarak ortaya çıkan diğer bir soru da modern birey, kendinde güç ve özgürlüğün birleştiği bir varlık mıdır yoksa zayıflık, güçsüzlük ve başarısızlığı mı temsil etmektedir?

Bu iki farklı bakış açısı aslında aynı madalyonun iki ayrı yüzünü teşkil etmektedir ve bu süreçler birbirinden ayrı olarak gelişen süreçler değildir. Bu iki bakış açısı arasında birçok farklı bağlantılar söz konusudur. Bu iki farklı görüş arasında nasıl bir bağlantı olduğu sorusuna cevap verebilmek için yanıtlanması gereken ilk soru bireyselleştirme süreciyle sosyal farklılaşma sürecinin hangi bağlamda birbirleriyle

ilişkilendirildikleridir. Bu ilişkide ister istemez birlik-farklılık ve dış-iç ayrımı karşımıza çıkmaktadır. Klasik farklılaşma teorisyenleri, bu ikilemeler arasında açık bir bağlantı olduğu kanısındadırlar. Onlara göre, Toplumsal *pluralizmin* ve buna bağlı olarak ortaya çıkan seçme olanaklarının artması bireyselleştirme süreci için önemli bir ön şarttır. Yani bireyselleştirme süreci için olmazsa olmaz şart, bireyin karşısında onun tercihi bırakılmış birden farklı kültürel kodun var olmasıdır. Tek ve yeknesak bir kültürel koda sahip olan toplumda bireyselleştirmeden bahsetmek mümkün değildir. Yani eski toplumsal değer ve normların bu süreçte belirleyici tek etken değer olmalarını istemekle toplumsal farklılaşmayı beraberinde arzu etmek mümkün değildir. Bunlardan biri varsa diğeri yoktur. Bu bağlamda değinilmesi gereken diğeri bir konu da, bireyselleştirme ve farklılaşma sürecinin bütün sosyal gruplarda aynı derecede olmayıp sosyal gruplara göre farklı özellikler göstermesidir. Yani bu süreç bireyin içinde bulunduğu gruba ya da ortama göre farklılık göstermektedir. O yüzden bireyselleştirme süreci, bazı gruplarda individualist ideolojiyi benimseme biçiminde, bazılarında geleneklerden arınma süreci şeklinde, bazılarındaysa sosyal anomi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bireselleştirme süreci, sosyal kurum ve kuruluşlarla ilgili olan ve kültürel kodlara sahip bir süreç olarak alındığında, toplumda bu süreçten etkilenmeyen- bu etki inkar edilse ya da farklı ifade edilse dahi- hemen hemen hiç bir grup yoktur. Bireyselleştirme sürecinin diğeri bir özelliği bazen aynı grubun içinde bile farklılıklar gösterebilmesidir. Buna verilebilecek en güzel örnek cinsiyetler arası ilişkilerdir. Bu süreç kendisini cinsiyetler arasındaki ilişkide çelişik bir şekilde göstermektedir. Mesela kadınlar bu süreçle daha fazla özgürlük (hukuksal ve cinsel açıdan) kazanırken, diğeri taraftan ondan geleneksel anlamda kadından beklenen fonksiyonu da yerine getirmesi istenmektedir. Erkeklerde de durum farklı değildir. Geleneksel anlamda eve ekmek getiren erkek anlayışının -kısmen isteyerek kısmen de zorlayarak-

değişmesine karşın, kriz anlarında erkek her zaman bu özelliğini ön plana çıkarabilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında bireyselleştirme sürecinin genelleştirilmesinin ne kadar doğru olduğu sorusu önemli bir sorudur. Yani bireyselleştirme süreci bu açıdan çok gelişmiş, Batı toplumlarında bile bütün sosyal grupları kapsayan bir süreç değildir (Burkart, G.: *Individualisierung und Elternschaft -Das Beispiel USA*, in: Zeitschrift für Soziologie, Jg.(22), s.159-177.). Bu bağlamda bireyselleştirme sürecini bütün topluma genelleştirmek doğru değildir. Bu gerçeklikten yola çıkarak Tocqueville ve Durkheim'ın bireyselleştirme sürecinin sosyal çözülmeye sebep olacağı kaygı ve korkularının kısmen abartılı kaygı ve korku olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir. Şüphesiz bu süreç, eski geleneksel değerlerden bir kopuşu getirebilir. Fakat bu kopuş ilk olarak toplumun bütünü kapsayan bir kopuş değildir hem de bu değerlerden kendini sıyıran birey, grup ya da toplumlar kendilerini bir arada tutacak yeni bir değerler sistemi kurmaktadır. Bu bağlamda bireyselleştirme sürecine getirilebilecek eleştiri, bireyselleştirmenin bir ideoloji olarak kullanılmaması gereğidir. Yani bu süreç kendine ait bir kültür ve ideoloji dikte etmemelidir. Böyle bir şey yapması, ancak bir takım toplumsal bağımlılıkları ve şartları görmezden gelmesiyle mümkündür ki bunun sonucunda açığa çıkan şey sadece ve sadece individualist bir kültür ve paradigma olabilir. İnsanın sosyal bir varlık olma gerçeği değişmedikçe böyle bir kültürün ve paradigmanın genel anlamda kabulü mümkün değildir.

İkinci görüş olarak, Weber ve Freud'un üzerinde durduğu modern toplumun ve bununla ortaya çıkan bürokrasinin bireyselleştirme sürecine engel olabileceği ve toplumun bireyin kendini gerçekleştirmesine engelleyeceği görüşü de tam gerçeği yansıtmamaktadır. Her ne kadar günümüzde bazı gelişmeler

(Bu bağlamda 11. Eylül olayları sonunda Amerikada ve ondan esinlenen bazı batı Avrupa ülkelerinde açığa çıkan insan haklarında (haberleşme, hukuğun üstünlüğü, inanç hürriyeti, vs.gibi) bir takım sınırlamalara gidilmesi bu görüşü savunanların eline güçlü bir koz verse de bu durumu arazi bir durum olarak değerlendirmek daha

doğru olur. Kaldı ki bu politikaların başarısızlığı ortadadır ve bu durumu da yine en sert tepkiyi o ülkenin insanları vermektedir.) bu iki düşünürü haklı çıkarsa da genel anlamda-özellikle demokratik toplumlarda- böyle sistemli bir engellemenin olduğunu söylemek güç olsa gerektir. Çünkü modern demokratik bir toplumda devlet felsefesinin temel tezi, bireyin devlet karşısında üstünlüğüdür. Yani “bireysel haklar devletin yüce menfaatleri için ihmal edilemez” prensibi hukukun üstünlüğüne inanmış bir toplum için vazgeçilmez bir ilkedir. Bunun yanında moderniteyle birlikte, bir takım ekonomik ve siyasi gelişmelerin bürokratik yapıyı daha da güçlendirdiği gerçeği de yabana atılamayacak bir gerçektir. Yani bürokrasi sosyal, ekonomik ve siyasal bir zorunluluk olarak ağırlığını artırmakta bu da ister istemez bazı bireysel özgürlükleri sınırlandırabilmektedir. Yapılması gereken şey, bu bürokratik yapıyı bireylerin özgürlük alanını kısıtlamayacak şekilde yeniden düzenlemektir. Bu yapılırsa bir takım şüphe ve kuşklar kendiliğinden yok olacaktır.

Netice itibarıyla bireyselleştirme süreci, farklılaşma ve özgürlük sürecini beraberinde getiren toplumsal bir süreçtir. Bu süreç sosyal yapı, kültür ve ideoloji açısından incelenmesi gereken bir süreç olup farklı gruplar ve farklı sınıflar tarafından farklı şekilde tecrübe edilmektedir. Bu anlamda bireyselleştirme sürecinin homojen bir yapı gösterdiğini söylemek doğru olmaz. Bu bağlamda bu sürecin kaçınılmaz olarak bir takım sosyal çatışmaları da içinde barındırdığı da ayrı bir gerçekliktir.

Kaynakça

Akarsu, B. (1988). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (1994). *Riskante freiheiten. Individualisierung in modernen Gesellschaften*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 10-39.

Berger, P. A. (1997). Individualisierung und sozialstrukturelle Dynamik. In *Individualisierung und Integration* (pp. 81-95). VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.

Burkart, G., *Individualisierung und Elternschaft -Das Beispiel USA*, in: *Zeitschrift für Soziologie*, (22), s.159-177.

Diezinger, A.: *Geschlechtverhältnis und Individualisierung*, in: *Soziale Ungleichheit und Geschlechterverhältnisse*, yay. P.Frerichs ve M.Steinrücke, Opladen 1993.

De Tacqueville, A. (1984). *Über die Demokratie in Amerika*, München.

De Tacqueville, A. (1978). *Der alte Staat und die Revolution*, München.

Wohlrab-Sahr, M. (1997). Individualisierung: Differenzierungsprozess und Zurechnungsmodus. In *Individualisierung und Integration* (pp. 23-36). VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.

Weber, M. (1988). *Protestantischen Ethik*, in: *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, Tübingen.

Ermeni Terörünün Sebep Olduğu Sosyal Travmalar (1965-1982)

Eşe Çağlar, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Giriş

Tarih, beşeriyetin içtimai ve siyasi bünyelerini teşkil ederek terakki ve tekâmül eylemesinde fertler ve cemaatler tarafından işlenen fiil ve ortaya atılan fikirleri ve bunların neticesi olarak zuhur etmiş olan vakaları tetkik eder. Tarih bu vakaların maddi ve manevi sebeplerini ve sebepler ile vakalar arasındaki münasebetleri araştırıp tayin eder (Togan, 1985, s.2). Böylelikle tarih, insanoğunun ilk anlarından itibaren meydana getirdiği her türlü olay ve olguyu kayıt altına alarak bugünlere nakletmiştir. İnsan toplumunun tarihi, varlık olarak insanın dünya üzerinde hüküm sürmesiyle başlamıştır. İnsanoğlu, ilk zamanlarından itibaren bir arada yaşamayı ve birbirleri ile iletişime geçmeyi farklı sebepler neticesinde öğrenmiştir.

Toplumların karşılıklı sosyal münasebetlerde bulunmaları, temsil ettikleri cemiyet ile birlikte zaman ve vre icaplarına (Kafesoğlu, 2013, s.17) uyarak, sosyal değerler ortaya koymalarının önünü açmıştır. Böylelikle, insan toplulukları içinde ortaklaşa değer vasfını kazanan ürünler ve davranışlar, kültür unsurunu meydana getirmiştir(Kafesoğlu, 2013, s.30). Belirli kültür kültleri etrafında bir araya gelen insan toplulukları tarihi süreçte millet ve devlet teşekkülünü oluşturmuştur. Bu teşekkülün önemli örneklerinden bir de köklü bir tarihi zemini, geniş hâkimiyet sahalarında muhafaza eden Türk Devletleri olmuştur. Türk devletleri, 2500 yıllık tarihleri boyunca. sevgi, saygı ve hoşgörüyü bir devlet geleneği haline getirmişler ve bu usul çerçevesinde bünyelerinde birçok milleti barındırmışlardır ki bu milletlerden bir tanesi de Ermeni milleti olmuştur.

Türk-Ermeni ilişkileri, Türklerin Anadolu'ya gelişi ile birlikte şekillenmeye başlamış ve bu durum Osmanlı Devleti'nin son yüzyılına kadar devam etmiştir. Türk-Ermeni ilişkileri asırlar süren bir birlikteliğin sonucu olmakla birlikte karşılıklı hoşgörü, sevgi ve saygı çerçevesin gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti bünyesinde meslek sahibi olarak sosyal yaşamlarını ikame ettirdikleri gibi din, dil, ırk örf adet ve geleneklerine de saygı gösterilmiş bu aidiyetlerinin yerine getirilmesi için her türlü imkân sağlanmıştır.

Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi gibi oluşumlar dünya dengelerinde büyük değişimler meydana getirmiş ve bu durumdan en fazla farklı milletleri bünyesinde barındıran devletler etkilenmiştir. Bu duruma örnek teşkil eden Osmanlı Devleti, dünya devletlerinin hedef noktası haline gelmiş ve yüzyıllardır iç içe yaşadıkları toplumlar ile karşı karşıya kalmıştır. Böylelikle Ermeni Meselesi, İngiltere, Rusya, Fransa gibi emperyalist ülkelerce Osmanlı Devleti'nin önüne getirilmiştir. Ermeniler diğer milletler gibi emperyalist devletlerin desteği ile bağımsız olmalarından yana cesaret almışlardır. Bu bağlamda harekete geçen Ermeniler, ayrılıkçı faaliyetlerde bulunarak, isyanlar çıkarmış ve ardından oluşturdukları komiteler yoluyla terör eylemlerine başvurmuşlardır.

1890'lardan itibaren artarak devam eden terör faaliyetleri ilerleyen süreçte de devam etmiş I. Dünya Savaşı akabinde cephe gerisi faaliyetlerde bulunan Ermeniler, binlerce insanımızı katlederek, korkunç terör faaliyetlerine devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti, bu duruma çözüm olarak, 1915 Ermeni Sevki ve Nakli uygulamasını üretmiştir. Bu bağlamda dünya kamuoyunu arkasına olarak kendilerine soykırım yapıldı yalanlarını günümüze kadar devam ettiren Ermeniler, Türkleri uluslararası arenada zor durumda bırakmak için sözde Ermeni soykırımıyla suçlayarak propaganda faaliyetlerini yürütmüşlerdir. İlerleyen süreçte kurdukları diasporalar aracılığı 1965'den sonraki süreçte örgütlenme faaliyetlerine

hız veren Ermeniler, yıllar önce kendilerine uygulandığını iddia ettikleri terör faaliyetlerine başvurarak dünyayı etkilemeye çalışmıştır. Yurt içinde ve yurt dışında Türkiye'nin yetmişmiş diplomatlarını hedef alan Ermeni Terör örgütü, iddialarının asılsızlığını her ne kadar yürüttükleri terör faaliyetleri ile dünyaya göstermiş olsalar da kendilerini inandırdıkları doğrulardan vazgeçmemişlerdir. Ermeni terörünün başta Türk diplomatlarımız olmak üzere diplomatlarımızın ailelerini, devlet görevlilerini hedef almış ve sonucunda travmatik hadiselerle sebebiyet vermiştir.

Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Ermeni adına yazılı tarihi vesika üzerinde ilk defa M.Ö. VI. yüzyıla tarihlenen Pers Kralı Darius'un Bissutun kitabelerinde rastlanmaktadır (Gürün, 2001, s.26). Darius, kitabelerinde genel anlamıyla hâkimiyeti altına aldığı ülkelerden ve bu ülkelerin ayaklanmaları üzerine tekrar nasıl hâkimiyet sağladığının bilgisini verdiği gibi Armenia ayaklanmalarına da temas etmiştir (Demir, 2014, s.193). "... *Dadarsi isimli bir Armenialıyı Armenia'ya gönderdim...*" (Demir, 2014, s.193) ifadeleri ile Armenia'nın hem bir topluluk hem de bir yer adı olduğuna vurguda bulunmuştur. Bazı Ermeni tarihçileri Ermenilerin varlığını, Nuh Peygamberin oğlu Yasef'in torunlarına (Yarar, 2002, s.35), Urartulara ve Balkan kökenli Trak-Frig soyuna (Akbulut, 1995, s.29) bağlamaktadır. Ermeni tarihi ve gelişimi hakkında çok sayıda tahmin ve efsaneler vardır. Ancak tam anlamıyla belge ve kaynağa bağlı bilgiler mevcut değildir (Yarar, 2002, s.35).

Ermeniler kendilerini "*haiklar*" olarak adlandırmış olup Ermeni adı, Ermeniler tarafından sonradan kabul edilmiştir. Armenia ismi coğrafi bir bölge isimi olarak bilinmektedir ve bu bölge Doğu Anadolu bölgesidir. Çünkü bu bölgeye, M.Ö. III. binyıla ait Akkad çivi yazılı belgelerinde "*Aramaen*", "*Armenia*", denilmektedir (Gürün, 2001, s.19-20) ve tarih-

coğrafya kitaplarında “yüksek yer” anlamına gelmektedir (Külekcı, 2014, s.7). Muhtemelen Pers Kralı Darius, hâkimiyeti altında bulunan ve batıdan göçmen olarak gelen bu yabancılara, “*Armenia bölgesinde oturanlar*”, anlamında “*Ermeniler*” ismini vermiştir (Gürün, 2001, s.27). Yine Pers Kitabelerinden anlaşıldığı kadarıyla. Ermeniler bu dönemde Kapadokya, Dicle, Fırat ve Van Gölü arasında kalan bölgede (Külekcı, 2014, s.2) yaşamaktaydılar.

Pers İmparatorluğunun bünyesinde varlıklarını ikame ettiren Ermeniler, M.Ö. 331 yılında Büyük İskender’in bölgede hâkimiyet kurması (Demir, 2014, s.199) ile Büyük İskender’in hâkimiyetine girmişlerdir. Ardından M.Ö. ve M.S. iki asırlık süreci Roma hâkimiyetinde geçirmişler ve daha sonra da İran-Roma arasında, ilerleyen süreçte ise Bizans, İran ve Araplar arasında bir mücadele noktası haline gelmişlerdir (Yarar, 2002, s.36).

X. ve XI. yüzyılda Doğu Anadolu ve Kafkas bölgesinde, Bizans, İran ve Arap çekişmesinin ortasında kalan Ermeniler bu mücadeleden en çok zarar gören kavimlerden biri haline gelmişler ve zamanla bölgeden göç etmeye başlamışlardır. Bu göçler sonucunda Ermenilerin bir kısmı Gürcistan, Polonya ve Galiçya’ya, bir kısmı da Güney Batı’ya göç etmişlerdir (Yarar, 2002, s.36).

İlk Türk-Ermeni münasebetleri XI. yüzyılda başlamıştır (Halaçoğlu,2006, s.13). Bu münasebetler, 1015-1021 yılları arasında (Halil, 1934, s.18-19) Selçuklu hükümdarı Alparslan’ın babası Çağrı Bey’in Doğu Anadolu bölgesine düzenlediği keşifler sırasında gerçekleşmiştir. Çağrı Bey’in Batı seferi, Bizanslıların Doğu’ya önem vermelerini ve gelebilecek yeni akınlar karşısında tedbir almalarını ve aynı zamanda bölgeye hâkim olmalarının önünü açmıştır. Bizans’ın çok öncelerden itibaren planladığı Doğu Anadolu’yu ilhak siyaseti (İpek, 2014, s.282), bilhassa bu dönemde Selçuklu akınlarını durdurmak, bunlara karşı tedbir alma nezdinde

gelişmiştir. Selçuklu akınları karşısında Ermeniler endişelenmeye başlamış ve bir kısmı aralarında anlaşmaya vararak, Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmişlerdir. Bizans hâkimiyeti dâhilinde zaman zaman isyankâr tavırlar sergileyen Ermeniler, Bizans'ın Doğu Anadolu'daki hâkimiyetini zorlaştırmışlar ve böylelikle kontrollü bir şekilde Anadolu içlerine doğru göç ettirilmeye başlanmışlardır (Gökhan, 2012, s.74). Göçler genel olarak Sivas ve Kayseri yörelerine yapılmıştır (İpek, 2014, s.282). Böylelikle Ermenilerin Anadolu'nun orta ve güneyinde nüfuslarının artması 1020'lerden sonraki süreçte gerçekleşmiştir (Gökhan, 2012, s.73).

Selçukluların, Gazneli Devleti'nin egemenliği altında bulunan Horasan'ı işgal ederek, bu bölgeye yerleşip, bir devlet kurmalarını sağlayan, 1040 Dandanakan Savaşı'ndan sonraki yıllarda Selçuklular genişleme ve yayılma hareketlerini daha çok batı eksenli gerçekleştirmiştir (Sevim, 1971, s.1). Aynı zamanda bu süreçten sonra Oğuzların Anadolu üzerine yaptıkları akınlar daha planlı ve programlı bir hal almıştır (Toksoy, 2014, s.267). Dandanakan Savaşı'ndan sonra gittikçe büyüyen dalgalar halinde gelişen “*Büyük Oğuz Göçü*” ve onun neticesinde Ön Asya ve Anadolu'nun fethedilmesi (Kafalı, 1997, s.2) teşekkülü hız kazanmıştır. Doğu Anadolu bölgesi istikametinde ilerleyen Selçuklular, Bizans üzerine akınlarda bulunarak, Bizans'a tabi Ermeni ve Gürcü topraklarına girmişlerdir (Sevim, 1971, s.7).

Selçukluların İran ve Kafkasya üzerinden Doğu Anadolu'ya girip, 1064'te Kars ve Ermenilerin başkenti olan Ani'de (Halil, 1934, s.17) hâkimiyet sağlamaları ileriki dönemlerde de devam eden akınlar. Bizans'ın “*Anadolu'daki Savunma gücünü*” neredeyse yok etmiştir (Sevim, 1971, s.29). 1071 Malazgirt Savaşı ile Bizans'ın mağlup edilmesi üzerine, Bizans'a bağlı Ermenilerde –Bizans'ın izlediği politika gereği- dağıtılmış ve hâkimiyetlerini kaybetmişlerdir. Bunun üzerine Ermenilerin büyük bir kısmı Kilikya adı verilen Çukurova (Halaçoğlu,

2006, s.13) bölgesine göç etmişlerdir (Yarar, 2002, s.36). Kilikya’da Ermeni siyasi teşekkülünün kurulması, 1080’lerden sonra gerçekleşecektir (Gökhan, 2012, s.74). Böylelikle ilerleyen süreçte XII. yüzyılda Ermeni bölgesinin bir kısmı, Gürcistan tarafından ilhak edilmiş, XIII. Yüzyılda ise Ermeni bölgesinin tamamı ve Gürcistan Moğollar tarafından işgal edilerek İlhanlılar Devleti kurulmuş, Kilikya Ermenileri ise Türklerin Ortadoğu’ya hâkim olmaları ile Türk egemenliğine girmiştir (Yarar, 2002, s.37).

Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihi seyri Selçuklu Devleti bünyesinde şekillenmeye ve gelişmeye başlamıştır. Selçukluların Anadolu’da hakimiyet sağladığı dönemlerde, Ermeniler Bizans tarafından Anadolu’nun çeşitli bölgelerine göç ettirilmiş bir vaziyetteydiler. Bizans’ın Ermeni coğrafyasında meydana getirdiği durumu Urfalı Mateos, Vekayinamesi’nde “*Ermeni milletinin, yalancı hamilerin ve korkak Grek milletinin yüzünden çektiği ızdırapları kim birer birer tasvir edebilecektir? Çünkü Grekler, Ermeni milletinin kumandanlarını kendi ev ve eyaletlerinden çıkarıp götürdüler ve krallık tahtını devirmekle askerlerin ve kumandanların desteği olan suru kendi elleri ile yıktılar... Ermeniler, Romaluların bütün fenalıklarından, Ermenistan’ın Greklerin elinden alınmasından sonra kurtuldular. Fakat Grekler, bundan sonra da Ermenilere karşı başka türlü mücadele ettiler. Bu defa savaş ve kahramanlık ile değil, Ermeni mezheplerinin tetkiki ile uğraştılar, kavga çıkardılar.*” (Mateos, 2000) ifadeleri ile duruma açıklık getirmiştir.

Selçuklu siyasi iktidarının Anadolu coğrafyasında kökleşmeye başladığı Sultan Melikşah döneminde yaşanan hadiselerden son derece minnet ve sitayişle bahsetmeleri, Ermeni toplumunun, tanımaya başladıkları Selçuklu idaresine karşı sempati ve bağlılık duyguları (Ersan, 2014, s.295) gelişmeye başlamıştır. Yine bu duruma Mateos Vekayinamesi’nde, Sultan Melikşah’tan “*O, merhametli ve Hıristiyanlara karşı tatlılıkla hareket eden bir zat oldu. ... Melikşah, hâkimiyeti*

boyunca Allah'ın yardımına mazhar oldu. O, bütün ülkeleri fethetti ve Ermenistan'ı sulh ve asayişle kavuşturdu. ...sultanın yüreği, Hıristiyanlara karşı şefkatle dolu idi. O, geçtiği memleketlerin halkına bir baba gözü ile bakıyordu. Böylelikle hiç muharebe yapmadan birçok eyalet ve şehirlere hakim oldu.” (Mateos, 2000, s.146) sözleri ile vurgu yapmıştır.

Selçuklular ve Ermeniler arasındaki siyasi ve sosyal ilişkilerin, tarihi zemini görüldüğü gibi sıkı bir saygı, sevgi ve hoşgörü esası üzerine inşa edilmiştir. Selçuklular, Ermenilere karşı hiçbir zaman Bizanslılar gibi sert ve yok sayıcı bir siyaset benimsememiş, onların sosyal ve dini anlamda var olma haklarına saygı duymuşlardır. Bu durum ilerleyen süreçte Türkler ile Ermeniler arasındaki ilişkilerin eskisinden daha yoğun bir biçimde yaşandığı Türkiye Selçukluları (Ersan, 2014, s.295) döneminde de devam etmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti ve yöneticileri Anadolu'da siyasi birliği ve bütünlüğü kurma politikası izlemiş ve bu doğrultuda. Türk soyundan olan devletleri ortadan kaldırıp ilhak ettiği gibi Türk soyundan olmayan devletleri de (Kilikya Ermeni Baronluğu, Trabzon Rum Krallığı) belirli statülerde kendine bağlamıştır (Koca, 2016, s.25). Türkiye Selçuklularının Hıristiyan halka karşı hoşgörülü ve iyimser tavırları ilgili kaynaklara da yansımış (Grigor Zeyli, s. 317-318) ve minnet dolu ifadeler kayıtlara geçmiştir. Böylelikle Anadolu coğrafyasındaki Ermeni toplumsal varlığının önemli ölçüde Selçukluların siyasi konumlarından beslenen bir özgürlük üzerinde “*yeniden*” (Ersan, 2014, s.296) inşa edildiği görülür.

Anadolu coğrafyasının ilerleyen süreçte Moğol saldırılarına maruz kalması akabinde, Ermeniler güçlünün yanında yer almak istemişlerdir. Moğol saldırıları dolayısıyla yapılan ittifak antlaşmasına (Ersan, 2005, s.325) rağmen 1243 Köseadağ Savaşı'nda hazırladıkları askeri gücü Selçuklulara göndermeyerek savaşın sonuncunu beklemişler ve kazanan taraf olan Moğolların yanında yer almışlardır (Gökhan, 2012, s.99). Böylelikle Selçuklular döneminde meydana getirilen

küçük Ermeni prensliklerinin bir kısmı Moğol hâkimiyetinin sona ermesi ile Memlûk Türk yönetimi hâkimiyetine (Halaçoğlu, 2006, s.14) girmiş ve bir kısmı da Anadolu'nun Osmanlı Devleti idaresine geçmesi ile diğer bir Türk devletinin hâkimiyetine girmiştir.

Osmanlı Devleti'nde "*millet*", zimmî (Zimmî; bir zimmet anlaşmasıyla Müslümanların yönetiminde, İslam hakimiyeti altında bulunan, kalan gayr-ı Müslimler. Ay. bil. Bkz: Ali Şafak, "Mukayeseli Hukuk Açısından Azınlık Haklarına Bir Bakış ve Ermeni Katolik Patrikliği ile İlgili Bir Fermanın Değerlendirilmesi", *Yeni Türkiye*, nr. 60., Eylül-Aralık 2014, s. 328.) statüsünde, İslam'ın tanıdığı farklı inanç topluluklarından her birine verilen isim olarak algılanmıştır. Ermeniler, Hıristiyan toplumu olarak, Osmanlı milletler ailesi içinde yerini almış ve Ermeni milleti olarak tanınmıştır (Ortaylı, 2001, s.193). Buna bağlı olarak Ermeniler tarihi süreçte, görmedikleri adalet, hak ve hürriyete Osmanlı Devleti'nin içtimai hayat tarsi (Akkoyun, 2000, s.218) ile birlikte kavuşmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nde Ermeniler, Orhan Bey döneminden itibaren himaye altına alınmış ve hakları korunmaya başlanmıştır (Kocabaş, 2014, s.359). İlerleyen süreçte Fatih Sultan Mehmet'in Anadolu'dan bir miktar Ermeni'yi İstanbul'a getirerek, Sulumanastır isimli kiliseyi Ermenilere tahsis etmesi (Halaçoğlu, 2006, s.16) ile din hürriyetleri resmîyete dökülmüş ve şehir yavaş yavaş Ermenilerin dini ve milli hayatının gerçek bir merkezi (Kocabaş, 2014, s.359) haline gelmeye başlamıştır. Böylelikle ibadethanelerine dokunulmamış aksine, imar edilmiş, din adamları gayr-i Müslim cemaatlere ibadetlerini yaptırabilmiştir. İlerleyen süreçte devlet kademelerinde vazifelendirilen Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin kendilerine tanıdığı bu hoşgörüyü karşılık verdikleri hizmetlerden dolayı "*millet-i sadıka*" (Halaçoğlu, 2006, s.16) unvanını kazanmışlardır. Dolayısıyla Türk-Ermeni ilişkileri Türklerin Anadolu'ya gelişinden itibaren

şekillenmeye başlamış ve Osmanlı Devleti'nin son yüzyılına kadar ki süreçte, hoşgörü politikası ekseninde kültür ve inançlarını sorunsuz bir şekilde yaşamışlardır.

İlerleyen tarihi süreçte, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, emek-sermaye ilişkisindeki dönüşümün doğurduğu yeni iktisadi düzen, cemaatler olgusunu ulus kimliğine dönüştüren modernleşme algısı gibi faktörler (Polat, 2014, s.387), diğer gayrimüslim cemaatlerde olduğu gibi Osmanlı tebaası Ermenilerini de toplumsal dönüşüm sürecine dâhil etmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin türlü din, ulus ve ırklardan oluşmuş çoğulcu bir toplum yapısına sahip olması ve devletin bu yapı içerisinde Müslüman olmayan unsurlarına din-dil, örf, adet ve geleneklerine gösterdiği hoşgörü politikası, Osmanlı topraklarını misyoner faaliyetlerine açık bir konuma getirmiştir. Hıristiyanlığı ilk kabul eden millet olarak bilinen Ermeniler (Akgün, 1992, s.2) bu faaliyetlerin yürütülmesinde ve uygulamaya konmasında, Avrupa devletleri tarafından hedef kitlesi seçilmiştir. Bu bağlamda Ermenilerin cemaatlerinin uluslaşma süreci diğer gayrimüslimlere göre daha sancılı geçmiş ve mezhepsel birliklerini kaybetmeye başlayarak emperyalist devletlerin oluşturmaya çalıştıkları nüfus bölgelerinin yerli unsurları (Polat, 2014, s.388) haline getirilmeye çalışılmışlardır. Böylelikle yaklaşık bin yıllık Türk-Ermeni birliği, Osmanlı'nın yıkılış sürecinde ortaya çıkan Ermeni isyanları ile başlayan kaos meydanında dramatik bir hal almış ve bu durum ilerleyen süreçte terör faaliyetlerine dönüşmüştür.

Ermeni Terörünün Başlangıcı ve Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıkların, batılı devletler tarafından kısıktırılması XVIII. yüzyıldan itibaren başlamıştır. XIX. yüzyıla gelindiğinde, gelişen sanayilerine sömürge ve açık pazar arayan ülkelerin emelleri, Osmanlı egemenliği altında bulunan toprakları uluslararası mücadele ve müdahale

alanına dönüştürmüştür (Eser, 2014, s.905). Böylelikle, bölgede yaşamakta olan halkları etkileri altına almaya çalışmışlardır. Doğu Anadolu'da Ermenilerin Osmanlı Devletine karşı ayaklanmaları bu bağlamda gerçekleşmiş olan olaylardan biri olmakla birlikte, Ermeni Meselesi büyük devletlerin Şark Meselesi'nin hallinde sarıldıkları önemli bir politika haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti bünyesindeki Ermeniler, diğer azınlık unsurlar gibi büyük devletlerin “bağımsızlık”, “milli devlet” söylemleri nezdinde beklenti içerisine girmeye başlamışlar ve bu durumu her fırsatta değerlendirmişlerdir. 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı ile azınlıklar lehine pozitif ayrımcılık içeren (An, 2014, s.90) haklar elde etmeleri Ermeni ayrılıkçı hareketlerinin artarak devam etmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum ileriki süreçte de şiddetle devam etmiş ve 1863 yılında yayımlanan Ermeni Milleti Nizamnamesi ile yeni haklara sahip olan Ermeniler, dış odakların desteği ile Osmanlı egemenliğinde kendine yeten bir millet statüsü (Akbiyık, 2014, s.83) kazanmıştır.

Ermeni Meselesi, çok önceden planlanmış bir kurgunun zamanı geldiğinde senaryoya aktarıldığı tarihi bir süreci bizlere verir. Bu yüzden Ermeni Meselesi'nin başlangıcında yatan altyapı teşekkülü çok iyi bilinmelidir. Bununla birlikte Ermeni Meselesi'ne bir başlangıç noktası aramak gerekirse bunu, 1856 Islahat Fermanı veya 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve akabinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması (Binark, 2007, s.7) ve Berlin Antlaşması'nda (Karacakaya, 2001, s.3) bulmak mümkündür.

Ermeni Meselesi, 1878 Berlin Antlaşması ile su yüzüne çıkmış ve Ayastefanos Antlaşması'na ilaveler yapılmıştır. Antlaşmanın 61. maddesine göre Osmanlı. Doğu Anadolu eyaletlerinde (Vilayet-i Sitte: Sivas, Erzurum, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis ve Van) reform yapmayı (Öztuna, 2002, s.47) ve bu konuda taraf devletlerin kontrolünü kabul etmiştir.

Böylelikle Berlin Antlaşması ile gelişen yeni dönemde, Batılı devletlerin emperyalist politikalarına (Karakoç, 2009, s.37) yenik düşen Ermeniler bağımsızlık hayaliyle, 1870'lerden itibaren giriştikleri örgütlenme faaliyetlerini hızlandırmışlar ve XIX. asrın sonlarına doğru terör eylemleri yapan (Güzel, 2014, s.20) Ermeni Komiteleri (bozgunculuk niyeti ile bir araya gelenlerin oluşturdukları topluluk. komita, siyasi bir amaca ulaşmak için silahlı mücadele yapan gizli topluluk) (Karakoç, 2009, s.37) kurmaya başlamışlardır. Yurt içinde ve yurt dışında faaliyetler yürüten bu komitelere, ilk hedef, Türkiye Ermenistan'ının politik ve milli bağımsızlığını sağlamak (Gürün, 2001, s.170) olarak gösterilmiş, Anadolu topraklarına ve Ermenilerin kurtarılmasına (Binark, 2007, s.8) vurgu yapılmıştır. Bu duruma örnek verecek olursak, Ermeni Vatanseverler Birliği adlı cemiyetin kuruluş gayesi şöyle belirlenmiştir: *“Türkiye Ermenistan'ına Ermeni milletinin ihtiyaçlarına uygun olarak, idari ıslahat yaptırmaya çalışmak, Ermeni milletinin serbestçe kendi kendini yönetmesi hususundaki hakkını elde etmektir. Ermeni Vatanseverler Birliği gayesine ulaşmak için şartlarına uygun olarak, kudretine uygun bir surette, vasıtalara müracaat etmek suretiyle milletin içinde hürriyetini elde etmek için bir kuvvet yaratmaya çalışır. Yayın, propaganda yapar, vatanın kurtulması için çalışmaların faaliyetlerine maddi ve manevi yardımda bulunur.”* (Uras, 1976, s.430) Bu doğrultuda Ermeniler, kendi cemaatleri arasında milliyetçilik akımını yaymak ve bağımsız bir devlet kurmak için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır (Kartın, 2008, s.392). Bunun için teşkilat merkezlerini güçlendirme, savunma tertibatı, silah depolarının kurulması, özellikle yayın yolu ile Ermeni gençlerini örgütleme (Savranlı, 2014, s.1633), halkın silahlanması işlemleri ile uğraştılar (Babacan, 2007, s.31).

Şiddetli bir şekilde artarak devam eden Ermeni isyanlarının en kapsamlıları 1895 Bab-ı Ali gösterisi, 1896 Osmanlı Bankasına baskın ve 1905 Sultan Abdülhamit'e yapılan Yıldız

suikastı (Kuzucu, 2014, s.1565) olmuştur. İlerleyen süreçte, II. Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet ve barış ortamında (Kodaman, 2014, s.989) kısmen de olsa Ermeniler, tahriklerinden vazgeçmiş görünerek, her fırsatta faaliyetlerine ve hazırlıklarına devam etmişlerdir. Ermenilerin bu faaliyetleri, büyük devletlerin gizli emelleri nezdinde gelişme göstermiştir. XIX. ve XX. Yüzyıl başlarında Osmanlı'yı parçalama planları gizli ve açık antlaşmalarda yer aldığı (Akçora ve Kaya, 2014, s.1893) gibi ve Ermeni Meselesi de bu antlaşmaların bölümleri arasına girmiştir.

Osmanlı Devleti'nin, “dünyayı kimin yöneteceği” esas sebebine (Akkoyun, 1994, s.29) dayanan, I. Dünya Savaşı'na girmesi ile bekledikleri fırsatı yakaladıklarına inanan Ermeniler, cephe gerisi faaliyetlerine hız vermişlerdir. I. Dünya Savaşı'na kadar büyük ölçüde silahlandırılan Ermeniler, savaş başladığında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşarak, bağımsız Ermenistan'ı kurmak amacı ile başta Rusya olmak üzere İtilaf Devletleri ile açık ve yoğun bir işbirliği (Sarıay, 2015, s.10) içerisine girmişlerdir. Bu doğrultuda. Müslüman köylerini basarak haklarını katletmek (Halaçoğlu, 2006, s.65) propaganda yanında Batılı devletlere lehine casusluk yapmak, Türklerin maneviyatını bozucu yayınlar ve iftiralar yapmak, terör, Türk ordusunu iki ateş arasında bırakmak, bütün silah ve cephaneler ile ordudan kaçmak, Türk ordusundan kaçarak Rus ordusuna gönüllü olarak katılmak (Babacan, 2007, s.36) olay çıkarmak, askeri erzak ve mühimmat kabilelerini vurmak (Akçora ve Kaya, 2014, s.1911) cephe gerisi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu durum Ovanes Kaçaznuni'nin kitabında ki. “... 1914 sonbaharında Ermeni gönüllü grupları kuruldu ve Türklere karşı dövüştüler. Bunun aksi olamazdı. Zira yaklaşık çeyrek asırdan bu yana Ermeni toplumu belli ve kaçınılmaz bir psikoloji ile beslenmişti. Bu haleti ruhiyenin tezahürü gerekiyordu ve gereken oldu.” ifadeleri ile durum daha net anlaşılmaktadır.

Genel bir ifade ile Ermenilerin cephe gerisinde ajitasyon, casusluk, propaganda, sabotaj, bazı hallerde vahşet ve ihtilalci faaliyetlere (Güzel, 2014, s.21) girişmeleri karşısında, çözüm arayışlarına giren Osmanlı Devleti, cephe gerisi faaliyetleri durdurabilmek amacı ile 1915 Ermeni Sevki ve Nakli uygulamasını üretmiştir. Osmanlı Devleti, 1915 yılı ortalarına doğru milli güvenliğine yönelik esaslı ve varoluşsal tehdit (Erickson, 2014, s.2797) unsurlarının artış göstermesi akabinde, Ermenilerin Sevki ve Nakli uygulaması, ülkenin güvenliği açısından askeri bir mecburiyet (Akbiyık, 2014, s.85) haline gelmiştir. Osmanlı Devleti’ni Sevk ve İskâna iten sebepler arasında. Şubat 1914 yılında imzalanan Yeniköy İtilafnamesi ve öngördüğü reform, Rusların Doğu Anadolu’da ilerlemesi, Çanakkale Savaşları ile İstanbul’un dahi tehlike altına girdiği bir dönemde Zeytun, Bitlis, Siirt, Muş ve ardından Van (Sarıay, 2015, s.13) şehrinin Ermeni isyanı neticesinde düşman eline geçmesi ve bu ildeki Müslümanlara yapılan etnik temizlik ve katliam (Çiçek, 2014, s.2775) önemli gelişmeler arasındadır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, “*Vakt-ı Seferde İcraat-ı Hükümete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriye İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında Kanun-ı Muvakkat*” (Çiçek, 2014, s.2779) adlı Sevk ve İskan Kanunu çıkartarak, 1 Haziran 1915 günü yürürlüğe koymuştur.

Osmanlı Devleti, bu uygulamanın sağlık bir şekilde gerçekleştirilmesi için her türlü imkânı sağlamış ve bunun belirli bir düzen içerisinde ilerlemesi için yönetmelikler ortaya koymuştur. Bu yönetmeliklere göre. sevk ve nakil işlemleri bağlı olduğu yerin idaresine verilerek, İskan yerlerine gönderilen Ermenilerin, yolculuk sırasında can ve mallarının korunması, iaşeleri ve dinlenmelerinin sağlanmasından idareciler sorumlu tutulduğu gibi her türlü ihmal ve kusurlardan ilgili görevlerdeki memurlar sorumlu tutulmuştur (Halaçoğlu, 2006, s.72). Aynı zamanda başta güvenlikleri olmak üzere, sağlık, yiyecek ve barınma, yolculuk sırasında dinlenme, iskan bölgelerine ulaştırma-yerleştirme vb. gibi tüm

maddi manevi ihtiyaçlar karşılanmış ve iskan bölgelerine ulaştırılınca kadar kamplar kurularak, konaklama merkezleri açılmış, kötü muamele edenler yargılanmıştır (Çiçek, 2014, s.2788-2789). 22 Aralık 1918 günü çıkarılan geri dönüş kararnamesinin uygulanması içinde gerekli tedbirler alınmış (Çiçek, 2014, s.2794) ve sağlıklı bir şekilde uygulamaya konulması için özen gösterilmiştir.

Osmanlı Devleti, Sevk ve İskan uygulamasını gerçekleştirirken her ne kadar gerekli tedbirleri alsa da. sevk sırasında çeşitli sebeplerden ölümler olmuştur. Ölenlerin bir kısmı hastalıktan, bir kısmı iklim şartlarından, bir kısmı yolculuğun meşakkatinden, bir kısmı da vukuu bulan saldırılar dolayısıyla, muhafızların kendilerini koruyamamaları sebebiyle ölmüşlerdir. Ayrıca 1914 yılı ve akabinde gerçekleştirilen isyan hareketlerinde çete faaliyetleri sırasında ve yine gönüllü olarak katıldıkları Rus ordusunun saflarında, Türklere karşı savaşırken ölenler de olmuştur (Gürün, 2001, s.290). Ancak bu kayıplar, Osmanlı Devleti’ni soykırım yapan bir devlet konumuna koyamaz. Ermeniler yaptıkları terör faaliyetleri ile tüm dünyanın desteğini alarak yine tüm dünyanın gözü önünde binlerce vatandaşımızın ölümüne sebep olmuş ve bunu yaparken vicdani bütün duygulardan kendilerini uzak tutmuşlardır. Bu duruma örnek verecek olursak. *“Ermenilerin ikiyüzlülüğü giderek daha da şiddetli bir şekilde itici geliyordu. Sivil halka yönelik münferit şiddetin ardı arkası kesilmiyordu, fakat bu gizli bir biçimde yapılıyordu. Ermeniler faaliyetlerini şehirden bizim göremeyeceğimiz civarlardaki köylere taşımışlardı. Şehre yakın köylerdeki Türkler kayboluyordu... Savunmasız ihtiyar, kadın ve çocukları kesmeye başlamışlardı...”* (Yarbay Lt. Col.Tverdohlebov, *Gördüklerim Yaşadıklarım (Erzurum 1917-1918)*, (Editör, Ahmet Tetik), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 2007, s. 30.-40) ifadeleri duruma netlik kazandırmaktadır. Bu durum Vehib Paşa’nın raporunda. *“... sakallı bembeyaz ihtiyarlar, çocuğunu bağrına basmış*

kadınlar, mini mini yavrular yan yana uzanmış yatıyorlar...” (Bilgi, 2014, s.2910) şeklinde yer bulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı’ndan Osmanlı Devleti’nin yenik çıkması ve 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla Ermeniler Doğu Anadolu’da tekrar harekete geçti ise de Kazım Karabekir komutasındaki Türk ordusu tarafından yenilerek, 2 Aralık 1920 Gümrü Antlaşması’nı imzalamak zorunda kalmışlardır. Ardından Sovyetler Birliği ile imzalanan 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ve 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması ile de Türk-Ermeni sınırı çizilmiş oldu (Kodaman, 2014, s.990). 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması, Doğu Anadolu’da bir Ermeni devleti öngörmüş ise de Ankara Hükümeti bunu tanımamış ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması’nda Ermenistan’ın istekleri reddedilmiş ve bu isteklerini “*Türk vatanını parçalamak*” (Turan, 2002, s.215) olarak algıladıklarını belirten Ankara Hükümeti’nin, kararında kesin duruşu üzerine Ermeni Meselesi’nin önemli bir safhası (Kodaman, 2014, s.990) bitmiştir.

Türk kültürünün tarihi serüveni dâhilinde, Türk Milleti tarihin hiçbir döneminde, mevcudiyetinde ya da değil, hiçbir topluma terör yolu ile yaklaşmamıştır çünkü Türk’ün kültüründe “*soykırım, katliam, terör*” gibi ifadeler hiçbir zaman yer almamıştır. Bilakis tüm dünya toplumlarına karşı sevgi, saygı ve hoşgörü nezdinde yaklaşmış ve ona uzatılan eli tarihin hiçbir döneminde geri çevirmemiştir. Ancak, Türk Milleti, asırlarca koruyup kolladığı, her türlü aidiyet özgürlüğünü sağladığı milletler tarafından sırtından bıçaklanmış ve bunun en derin yaraları, I. Dünya Savaşı ve akabinde gerçekleştirilmiştir.

Ermeniler tüm bir kuşak boyunca kendilerini besledikleri psikolojinin (Feigl, 2007, s.76) kaçınılmaz sonucu olarak. savaşın başlaması ve erkeklerin cepheye gitmesi ile savunmasız kalan Türk şehir, kasaba ve köylerine saldırarak katliam ve mezalime girişmişler, dün tebaa-i sadıka olarak

bilinen Ermeniler Türk ordusunu arkasından vurmuşlar, Türk askeri birliklerinin harekâtını engellemişler, ikmal yollarını kesmişler, yaralı askerlerimizi pusuya düşürerek vahşice öldürmüşler, savunmasız kadın ve kızlara çeşitli işkenceler ile tecavüz etmişler, çocukları ve ihtiyarları da işkencelerle öldürmekten geri kalmamışlar. halkın eşya, para, hayvan ve ürünlerine el koymuşlar, mabetleri tahkir etmişler, köprü ve yolları imha ile resmi daireleri, şehir kasaba ve köyleri içindekilerle birlikte yakmışlar, şehirlerde ayaklanarak, Rus işgalini kolaylaştırmışlardır (Binark, 2007, s.19). Tüm bu korkunç hadiselerin baş aktörleri olan Ermeniler. emellerine giden yolun, kendilerini, ütopyik dünya gerçeklerine götürmediğini yaşayıp gördüklerinde, yine tüm dünyanın gözü önünde “*Türkler bize soykırım yaptı*” ifadeleri ile oyunlarının diğer planlarını oynamaya ve yine bunu Türk düşmanlığı yapan diğer devletlerinde desteği ile gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.

Birinci Dünya Savaşı'nın zor günlerinde Ermenilerin güney illerine sevk edilmeleri ve bu nakiller sırasında meydana gelen bazı olaylar, daha sonraki yıllarda sistemli bir soykırım (Turan, 2002, s.196) gibi kullanılmış ve oluşturulan azınlık lobilerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen hükümetlerce tarihi siyasi istismar vasıtası (Güzel, 2014, s.22) haline getirilmiştir. Türk-Ermeni ilişkileri 1923-1973 arası dönemde her ne kadar sakinliğini korusa da, dış politika nezdinde gelişen olaylar ve Türk düşmanlığı ile beslenen ülkeler tarafından 1973 ve sonrasına giden sürecin alt yapısı oluşturulmuştur.

Türk-Ermeni ilişkileri üzerine değerlendirme yaparken, tarihi süreçte meydana getirilen ve günümüze kadar devam eden Ermeni propagandasının hedeflerini iyi bilmek gerekir. Bu doğrultuda, Ermeni propagandasının başlıca hedefleri arasında, “*Ermenilik şuurunu korumak, geliştirmek ve yaymak*”, “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni ırkçı, insan hak ve özgürlüklerine saldırgan, tarihi misyonu bakımından fetihçi ve*

emperyalist bir devlet olarak tanıtmak”, “*tarihi gerçekleri saptırmak ve Bağımsız ve Büyük Ermenistan emel ve beklentilerini tahrik ederek Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hudut komşusu Ermenistan'ın çok yönlü gelişmesine kaynak ve belge sağlamak*” (Kılıç, 2014, s.1), yer alır. Bu hedefler doğrultusunda Ermeni propagandalarının aynı zamanda temaları da belirlenmiş ve “*Türk düşmanlığı, Türklerin Hıristiyanlara yaptığı zulüm ve baskılar, Türk Devletlerinin saldırgan ve emperyalist tutum ve davranışları*” gibi genel ve özel seçilmiş bu temalar ile her türlü iletişim aracı ile yazılı, sözlü ve görüntülü olarak (Kılıç, 2014, s.2) sözde meselelerinin, sözde gerçeklerini canlı tutmaya çalışmaktadırlar.

II. Dünya Savaşı ve sonrasında değişen dünya şartları dünyanın farklı ülkelerinde dağınık halde bulunan Ermenilerin örgütlenmesini (Kılıç, 2013, s.173) geciktirmiştir. Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra Ermeni Meselesini hukuki olarak çözen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'ın ilk evresinde realpolitik (Çam, 2014, s.1720) açıdan herhangi bir yaptırıma maruz kalmamıştır. Ancak ilerleyen süreçte, Ermenilerin zorunlu olarak sevk ve iskana tabii tutulmalarını, soykırım şeklinde istismar eden “4T Planı” Ermeniler ve destekçileri tarafından uygulamaya konulmuştur. Bu plan Ermeni iddialarının, dünyaya “*tanıtılması*”nı, Türkiye tarafından “*tanınması*”nı, Türkiye'den “*tazminat*” alınmasını ve “*Batı Ermenistan*” olarak adlandırılan “*toprak*” parçasının Türkiye'den koparılmasını amaçlamaktadır (Savranlı, 2014, s.1737). Bu bağlamda, Ermeni Meselesinin, tekrardan canlandırılmasında, başlıca aktörler etkili olmuş ve bunlardan bir tanesi de yine daha önceki süreçte olduğu gibi Rusya olmuştur. Rusya, Haziran 1945 yılında, Türkiye ile aralarındaki dostluk antlaşmasının güncellenmesini, arazi değişikliklerinin yapılmasını ve boğazlarda bir üs teklifinde bulunur, Türkiye'nin bu teklifi kati bir şekilde reddetmesi üzerine Rusya tarafından, Ermeni komitelerine vurgu yapılmış

ve bu süreçten sonra Türkiye aleyhinde propagandaya başlanmıştır (Özdemir, 2008, s.48-50). Böylelikle başta Rusya, ABD, AB ve dünyanın değişik toplumlarında başlatılan Ermeni propagandası, “Anavatana dönüş” (Atabay, 2014, s.3462) kampanyası olarak düşünülmüş ve 1920 Gümrü Antlaşması ile uykuya yatan (Eser, 2014, s.3469) Ermeni Meselesi tekrardan gündeme getirilmiş ve dünyanın her tarafında yaşayan Ermenilerce (Atabay, 2014, s.3467) benimsenmeye başlanmıştır.

1965 yılı Türk Ermeni ihtilafında bir dönüm noktası olmuştur. İntikamcı Ermeni milliyetçiliği yalnızca Sovyet Ermenistan’ında değil tüm dünya Ermenileri arasında güçlenmeye başlamıştır. Bu dönemde Ermeni milliyetçiliğini diriltiren unsurlar, 1915 olayları ve Türk düşmanlığı olmuştur (Özdemir, 2008, s.55). Böylelikle Ermeniler. *“Siyasal ve ideolojik amaçlarla, kişiler ve gruplar tarafından, gizli bir örgütlenme çerçevesinde, bir iç veya dış desteğe dayalı olarak. kitleler üzerinde bir korku atmosferi oluşturmak, sosyal sınıflar arasında muhalifleri ve şiddete engel olanları sindirmek veya yok etmek, kitlelerde yalnız kaldıkları kanaatini oluşturmak, onlara belirli düşünce kalıplarını zorla kabul ettirmek biçimlerinde, sembol ve tanıtım yönleri de düşünülerek gerçekleştirilen süreç”* (Karakoç, 2009, s.35) şeklinde en geniş haliyle tanımlanan terörü kullanmışlardır.

Özellikle 1965 sonrası süreçte, büyüyen bir hızla bütün dünyada Türk ve Türkiye düşmanı faaliyete girişmişlerdir. 50 yıl önce Ermeni Sevki ve Nakli uygulaması ile mağdur oldukları iddia eden Ermeni toplumu, sözde yalanlarını tekrardan gündeme getirerek, gösteri ve mitingler düzenlemişler, anıtlar dikmişler böylece sözde Ermeni Meselesini tüm dünyaya terör yoluyla (Biricik, 2014, s.1705) tanıtmaya çalışmışlardır. Böylelikle Ermenilerin Türk düşmanlığı kısa bir sürede, planlı ve programlı (Karakoç, 2009, s.171) olduğu açık bir şekilde anlaşılan, terör ve şiddete dönüşmüştür.

1965 yılından itibaren altyapısı çeşitli odaklar tarafından güçlendirilen Ermeni terörü ilk girişimini 1973 yılında gerçekleştirmiş ve bunu bireysel bir eylem (Biricik, 2014, s.1706) olarak göstermiştir. Bir Amerikan vatandaşı olan Ermeni Gourg Yanıkyan, kendisini gizleyerek Gourg Yaniki olarak tanıtmış ve Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve yardımcısı Bahadır Demir ile iletişime geçmiştir. Tarihi bir tablo bağışlama bahanesi ile 27 Ocak 1973 tarihli toplantıda, Türk diplomatlarımız ile bir araya gelen Yanıkyan, diplomatlarımızı toplantı esnasında vurarak şehit etmiştir. Gerekçe olarak ise “1915 olaylarının intikamını almak için” (Şimşir, 2000, s.87) bu suikastı tek başına planladığını ifade etmiştir. Bu süreçten sonra “bireysel Ermeni terörü”, 1975 yılından 1985 yılına kadar “örgütlü Ermeni terörü” (Çelebi, 2014, s.1821) halinde devam etmiştir.

Tarihin bir tekerrür olduğunu bir kez daha ispatlayan Ermeni milleti, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesini nasıl kendileri için bir fırsata çevirmişlerse, bu dönemde de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası aradıkları fırsatı bulmuşlar ve Ermeni terörü, Türkiye'nin haklı sebeplerle (Karakoç, 2009, s.172) başlattığı Kıbrıs Barış Harekâtı'na paralel (Laçiner, 2008, s.161) olarak gelişme göstermiştir. Aynı zamanda Türk Dış Politikasında meydana gelen. Batı dünyası, Rusya, Yunanistan, Suriye ve ABD ile yaşanan anlaşmazlıkların yarattığı kriz ortamı Türkiye'yi, Ermeni terörünün hedef noktası haline getirmiştir (Biricik, 2014, s.1706). Böylelikle 1973-1984 yılları arasında 4T Planı'nı Türkiye'ye, Türklere ve müttefiklerine uygulanacak terör saldırıları ile gerçekleştirilmek üzere çeşitli isimlerde örgütler kurmuşlardır. Kurulan bu örgütler içerisinde en bilineni ve en çok kanlı eylem gerçekleştiren ASALA'dır (İşeri, 2008, s.56). Kanlı örgüt ASALA, “vurma sınırları içinde bulunan her Türk kurumuna”, saldırma tehdidinin yanında, yakaladıkları Ermeni teröristleri kendi kanunlarına göre yargılamak isteyen ve Türkiye ile iyi ilişkilerde bulunan

devletleri (Karakoç, 2009, s.177) de tehdit ederek tetikçi bir zihniyeti (Biricik, 2014, s.1717) benimsemiştir. Böylelikle ASALA ve diğer irili ufaklı Ermeni terör örgütü mensuplarınca, başta diplomatik ve ticari temsilciliklerimiz (Özdemir, 2008, s.63) olmak üzere hem yerli hem de yabancı (Çam, 2014, s.1721) masum insanları hedef almıştır.

ASALA, adını ilk kez, 20 Ocak 1975 tarihinde Beyrut'taki Dünya Kiliseler Birliği Bürosuna yaptığı bombalı saldırı ile duyurmuş ve kendisini uluslararası devrim hareketinin (Biricik, 2014, s.1707) bir parçası olarak göstermiştir. Türkiye'de belirli bir tabana sahip olmayan ASALA, daha çok yurt dışında yaşayan Türk diplomat ve vatandaşlarına yönelik eylemlerde bulunmuş ve Türk diplomatlara yönelik ilk eylemini ise 22 Ekim 1975'te Viyana'da Türkiye'nin Avusturya Büyükelçisi Daniş Tunalıgil'i şehit ederek başlatmıştır (Şimşir, 2000, s.122). Bu saldırılar, 1979'a kadar Türk hedeflerine yönelik olarak sürmüş, 1979 Kasım'ından itibaren Batılı ülkelerde saldırıya uğramış ve ASALA, dört ayrı kıtada (Kuzey Amerika, Asya, Avustralya ve Avrupa'da) (Biricik, 2014, s.1707) eylemlerde bulunmuştur.

Türk Dışişleri temsilciliklerine yönelik suikastlar, Viyana, Atina, Tahran, Lizbon, Los Angeles, Ottawa, Belgrat, Brüksel, Paris gibi dünyanın önemli başkent ve merkezlerinde (Çelebi, 2014, s.1856) gerçekleştirilmiştir. Türkiye, 1973-1994 yılları arasında Türk diplomatlarına karşı düzenlenen toplam 27 suikast ve saldırıda, diplomat, diplomat yakını, elçilik personeli, işadama gibi görevlerde yer alan, 34 Türk Dışişleri görevlisi ve 17 sivil yurttaşımızı (Şimşir, 2000, s.23) kaybetmiştir. Yine ateş hatları içinde olmaktan başka hiçbir suçu olmayan 300 kişi (Karakaş, 2007, s.53) yaralanmıştır. Türkiye bünyesinde de silahlı, bombalı saldırı eylemleri düzenlemiştir. Bu da bize gösteriyor ki. terörist gruplar, egemenlikleri ve tanınmasını istedikleri kanunsuzlukları adına en iğrenç suçları işler (Feigl, 2007, s.136) ki Ermeni terörü de bunu yapmıştır.

İlerleyen süreçte. batı kamuoyunda sahip olduğu avantajlı konumunu kaybeden ASALA, eylemlerinde “*Türk vatandaşı olmayan sivilleri*” ve ideolojik çizgisinden dolayı Batı ittifakının kurumlarını hedef alması, Batı kamuoyunda kendilerine gösterilen müsamahayı azaltmış, özellikle 15 Temmuz 1983 tarihinde Orly Havalimanı’nda gerçekleştirilen bombalı eylem neticesinde 4’ü Fransız ve biri Amerikalı olmak üzere 8 kişinin ölmesi, Batılı ülkelerin politikalarında köklü bir değişime (Çam, 2014, s.1726) sebebiyet vermiştir.

1983 yılına gelindiğinde büyük boyutlara varan Ermeni terörünün, dünya kamuoyunca kınanmaya başlaması üzerine. Lozan’da düzenlenen bir kongre (Eser, 2014, s.3474) ile terör örgütleri tasfiye edilmiş ve mücadeleyi diplomatik alanda sürdürme kararı alınmıştır. Böylelikle Ermeni terör örgütleri, 1983 yılından sonraki süreçte, kendisine destek veren ülkeler ile arasının açılması üzerine strateji değişikliği yapmıştır. Böylelikle soykırım iddialarını siyasi arenaya (Çam, 2014, s.1727) taşımaya karar vererek, silahlı eylemleri bırakıp, demokratik-diplomatik mücadeleye (Eser, 2014, s.3474) yani lobicilik faaliyetlerine girişmiştir.

Dünya Ermenilerini seferber etmeyi ve diğer etnik terör örgütleri, özellikle Kürt örgütleri ile Türkiye’ye karşı ittifak yapmayı “*stratejik olarak hedeflemiş*” (Biricik, 2014, s.1708) olan Ermeni terör örgütü ASALA, Türkiye ile olan bağlarını PKK terör örgütü ile sağlamış (Karakoç, 2009, s.416) ve Türkiye’deki terör örgütlerinden başta PKK (Eser, 2014, s.3473) olmak üzere, TKP-ML/TİKKO, DHKP-C, DDKO VE TKP (Biricik, 2014, s.1710) ile işbirliği yapmıştır. İlerleyen süreçte aktifliğini kaybeden ASALA terör örgütü Türkiye’deki aktifliğini PKK terör örgütüne bırakmıştır.

Ermeni Terörünün Sebep Olduğu Sosyal Travmalar (1965-1982)

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğünde Travma. “*bir doku veya organın yapısını veya biçimini bozan ve dıştan mekanik bir tepki sonucu oluşan yara*”, “*canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakan yaşantı*” (Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük II., TDK Yay., Ankara, s. 2247) anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda travma. “*gerçek bir ölüm veya ölüm tehdidinin bulunduğu, fiziksel veya yaşamsal bütünlüğe yönelik bir tehdidin ortaya çıktığı ve kişinin mevcut baş etme yöntemleri ile üstesinden gelemediği olağandışı olaylar*” (İnci ve Boztepe, 2013, s.80) ya da “*kişinin günlük yaşamında bildiği ve kullandığı dengeyi bozan ve bir kriz reaksiyonu ortaya çıkaran durum*”(Aktaş, Bulduk vd., 2017, s.6) olarak da tanımlanmaktadır.

Travmatik yaşantı, ölüm, ölüm tehdidi, ağır yaralanma ya da bedenin bütünlüğüne yönelik bir tehdidin ortaya çıktığı ve kişinin kendisinin yaşadığı ya da tanık olduğu olaylar olarak adlandırılabilir. Türkiye içinde bulunduğu coğrafya, yaşam koşulları, doğal ve insan kaynaklı afetlere maruz kalma sıklığı nedeniyle travmatik yaşantı riskinin yüksek (Şavur ve Tomas, 2010, s.46) olduğu bir ülkedir. Türkiye nezdinde bu yaşantıların en büyük sebeplerinden birini de terör ve terör faaliyetleri oluşturur.

Genel manada “*korkutma, yıldırma ve tedhiş*” anlamlarına gelen terör. yoğunluk olarak, oldukça büyük çaplı ve birey ya da bireylerin ruhsal yapılarını birdenbire kaplayan korku durumunu ve şiddet halini (Yılmaz, 2004, s.15) ifade etmektedir. Ağırlıklı olarak, örgütlü biçimde, strateji (Karakoç, 2009, s.35) olarak kabul ettikleri şiddete başvurarak kaygı yaratıp bir takım istekleri kabul ettirmek için gerçekleştirilen bir eylem olarak tanımlanabilecek olan terör eylemlerinin en önemli amacı toplumsal yapıyı aşındırmaktır (Yılmaz, 2004, s.15). Fiziksel, sosyal ve siyasi koşullara göre şekli, amacı,

yöntemleri ve etkileri değişse de terörün insan hayatına olan etkisi çoğunlukla travmatik olmaktadır. Teröre doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalan bireylerin ve toplumların günlük yaşantılarında, düşünce sistemlerinde, geleceğe ilişkin beklenti ve umutlarında kalıcı hasarlar (Demirli, 2011, s.66) oluşabilmektedir.

Terör faaliyetlerinin, insan eliyle kasıtlı olarak yapılması (Kızıl ve Özel, 2013, s.92), -eğer herhangi birini seçmesi için özel bir neden yoksa- hedefini rastgele seçmesi, seçtiği yer ve zamanda harekete geçmesi ve potansiyel hedefin kendisini koruma için hiçbir şey yapamaması gibi nedenler (Yılmaz, 2004, s.15), terör olaylarını yoğun travmaya (Aktaş, Bulduk vd., 2017, s.7) sebep olan olgular haline getirmiştir. Terörün oluşturduğu korku ve medyanın sürekli canlı tuttuğu terör korkusu, toplumun tüm bireylerini potansiyel kurban haline dönüştürmektedir. Bireylerin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü, mal varlığını ve diğer kendine ait varlıklarını, aşinalık ve kontrol edebilirlik duygusunu, önemli değerlerini, düşüncelerini, yorumlarını, tutumlarını ve varsayımlarını tehdit etmekte olan doğrudan ve dolaylı tehditler travmatik bir toplum (Demirli, 2011, s.66-76) (Demirli, 2011, s.66-76) yaratmaktadır.

Bu açıdan, terörün toplum üzerindeki ruhsal etkisi, diğer travmalardan büyüktür. Toplumda dehşet ve korkuya neden olan terör eylemleri, kaçınma ve aşırı tetikte olma durumuna yol açabileceği gibi tekrarlayan olaylar bireylerde ve toplumlarda, bu olaylara karşı duyarsızlaşma ve ilişkili grupları etiketlemeye yol açabilir ki, bu toplum içinde ayrımcılık, ayrışma ve çatışmalara yol açabilen (Kızıl ve Özel, 2013, s.92) kitlesel travmaları (Şar, 2017, s.115) meydana getirebilir.

Genel bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuz terör ve travma kavramları, günümüze kadar uzanan tarihi süreçte Türkiye'nin sürekli gündeminde yer almış ve toplum yapısını etkilemiştir.

Bu duruma örnek teşkil eden Ermeni terörü. Ermeni kimliğinin siyasallaşmasındaki etkenler ile bu kimliğe ait psikolojinin oluşturulması (Ersaydı ve Çelik, 2011, s.76) ve nesilden nesile devam ettirilmesinde, sözde haklılıklarının belgesini teşkil eden 1915 belleği (Özkaya, 2016, s.55), sürekli olarak canlı tutulmuştur. Ermeni saldırganlı söz konusu olduğunda tarih göz ardı edilemez, çünkü tarih hem sebep hem de çözümdür (Feigl, 2007, s.166). “Anomi”, “isyan”, “savaş”, “göç” gibi bir dizi sosyolojik kavramları içeren Ermeni Meselesi, her savaşta olduğu gibi gönüllü ve zorunlu göçün (sosyal mobilitenin) birbirine karıştığı (Cengiz, 2014, s.3354) bir dönemi ortaya çıkarmıştır. Bu durum ileri ki süreçte, Türkiye toprakları dışında varlıklarını devam ettiren Ermeniler tarafından, gençlerine, dedelerinin Türkler tarafından sürgün edildiği ve soykırımı tabii tutulduğunu telkin ederek onlarda, Türk karşıtı duygular oluşturmuş, milliyetçilik duygularını kamçulamış ve bu gençler, sözde intikam alma içgüdüsüyle (Eser, 2014, s.3469), kinle harekete geçirilmiştir. Gerek ulusal, gerek uluslararası platformda kendilerine bir pay çıkarma aracı olarak kullanılan 1915 belleği, gerek duyulduğu her dönemde, Ermeniler ve ezeli destekçileri tarafından gündeme getirilmiştir. Bu hali ile Ermeni Meselesi, yabancı ülkelerdeki Ermeniler için psiko-sosyal-siyasal bir işlev (Eser, 2014, s.3470) haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin zorlu savaş yıllarında, Ermeni komitelerinin medya getirdiği travmatik durum karşısında, 1915 Sevk ve İskan çözümünü üretmesi, istedikleri beklentileri elde edemeyen Ermeniler ve destekçileri tarafından, farklı yönlerle çekilmiş ve kendilerinin meydana getirdiği vahşeti, her türlü vicdansızlığı, kendi aleyhlerine çevirerek “*Sözde Soykırım*” iddialarında bulunmuşlardır. Bu iddialar, Ermeni terörünün, kanlı deneyimlerinin bir ürünü olarak, gündeme getirdikleri her dönemde, “*Büyük Ermenistan*” ve “*Ermeni Soykırımı*” ikilemini uzun süreli terör faaliyetleri ve toplum düşüncesine uygulanan psikolojik baskıyla (Sevdimalıyev,

2014, s.1550) sürdürmeye çalışmışlardır. Bu durum, Türkiye'nin gündemine her fırsatta getirilmeye çalışıldığı gibi 1965-1983 yılları arasında da aktif bir şekilde yer tutmuştur. Yaptıkları terör faaliyetleri ile sözde haklılıklarını, uluslararası boyutta dünyaya duyurmak ve bu konuda bir takım haklar talep etme girişimlerinde bulunma çabalarına giren Ermeni terörü, 1973-1994 arası dönemde Türkiye'nin yetiştirdiği diplomat kadrosunu hedef almış ve içlerinde diplomatlarımız dışında, aile üyeleri, yardımcıları, ticari temsilciler olmak suretiyle, suikastlar düzenleyerek bir sürü travmatik olaya sebebiyet vermişlerdir. Böylelikle, psikolojik harekâtın bir parçası ve aşaması olan Ermeni terörü (Eser, 2014, s.3471), yurt içinde ve yurt dışında Türk varlığını hedef alarak, propaganda amacıyla terörü uygulamaya koymuş, korku ve sindirme içinde eylemlere başvurmuştur.

Ermeni terör örgütleri, farklı zamanlarda, farklı yerlerde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yetişmiş diplomat kadrosunu hedef alarak 1973-1983 yılları arası dönemde, terörü bir yaptırım gücü olarak algılamış ve travmatik yaşantılara sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda şehit edilen diplomatlarımızın, manşetlere geçen travmatik haberlerine baktığımızda, karşımıza acı bir tablo çıkar.

1973 yılında Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve Muavin Konsolos Bahadır Demir'in Vurulmaları (Şimşir, 2000, s.81). "*Amerika iki diplomatımızı öldürdü. Başkonsolos Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir'i tuzağa düşüren katil, 'onları bilerek, isteyerek vurdum' dedi.*" (Hürriyet, 29 Ocak 1973) "*Bir Ermeni Amerika'da iki konsolosumuzu öldürdü. İki konsolosumuz tuzağa düşürüldü.*" (Milliyet Halk Gazetesi, 29 Ocak 1973) İfadeleri yer aldığı gibi "*Kötü haber tez ulaştı*" ifadeleri yer alan gazete manşetlerinde, konsoloslarımızın ailelerinin acı söylemlerine de yer verilmiştir: "*Kızım bana Los Angeles'i bağla, orada bir oğlum var benim*", "*yeni evlenmişti...*" "*çok mutluydular...*", "*annesini Bahadır'ın yanına gidecekti...*" (Hürriyet, 29 Ocak

1973) ifadeleri Ermeni terör örgütünün, ilk eyleminde ortaya koyduğu acı tabloyu gözler önüne sermektedir.

1975 yılında Viyana Büyükelçisi Daniş Tunalıgil'in öldürülmesinde (Şimşir, 2000, s.121). “*Viyana elçimiz Tunalıgil öldürüldü.*” (Milliyet Halk Gazetesi, 23 Ekim 1975) *Silahlı kişiler, elçimizi makinalı tüfekle taradı.*” (Cumhuriyet, 23 Ekim 1975) “*Fransa Elçimiz Erez de dün Paris’te öldürüldü.*” “*Cinayetler Türk Devletini hedef almıştır.*” (Cumhuriyet, 25 Ekim 1975) 1976 yılında, Beyrut Büyükelçiliği Başkatibi Oktar Cirit'in öldürülmesinde (Şimşir, 2000, s.193). “*Beyrut Türk Büyükelçiliği başkatibi cadde ortasında öldürüldü.*” (Milliyet Halk Gazetesi, 17 Şubat 1976) 1977 Vatikan Büyükelçisi Taha Carım'ın öldürülmesinde (Şimşir, 2000, s.211). “*Vatikan Büyükelçimiz öldürüldü.*” (Milliyet Halk Gazetesi, 10 Haziran 1977) “*Ermenilerin son vahşeti*”, verilen açıklamada, “*Çağdışı olduğu kadar insanlık dışı da bir tablo, kin, intika, gazap dolu, yirminci asrın canavarları, Ermeni komitacıları, Hıristiyanlık âleminin barış merkezi sayılan Vatikan’da Türk Büyükelçisi Taha Carım’ın temiz kanını akıttılar. Çağdışı olduğu kadar insanlık dışı bir metotla, Türk Büyükelçilerini öldürenler, hayasızca ortaya çıkmakta, bunu bir kahramanlık saydıklarını pervasızca ilan etmektedirler.*” (Günaydın, 11 Haziran 1977) İfadeleri yer almaktadır.

1978 yılında, Madrid Büyükelçimizin eşi Necla Kunalalp ile Emekli Büyükelçi Beşir Balcıoğlu'nun öldürülmelerinde (Şimşir, 2000, s.245). “*Madrid Büyükelçimize suikast yapıldı, eşi öldü*” (Milliyet Halk Gazetesi, 3 Haziran 1978), “*Bu kaçınıcı?*”, “*Madrid elçimiz Zeki Kunalalp'in otomobili otomatik tabanca ile tarandı. Eşi Necla Kunalalp, emekli elçi Beşir Balcıoğlu ve şoför öldü. Kunalalp elçilikte olduğu için kurtuldu.*”, “*Bütün dış temsilciliklerimizin can güvenlikleri acımasız namluların ucunda...*” (Hürriyet, 3 Haziran 1978) ifadeleri yer almaktadır.

1979 yılında, Lahey Büyükelçimizin oğlu Ahmet Benler'in öldürülmesinde (Şimşir, 2000, s.269). "*Hollanda Elçimizin oğlu öldürüldü.*" (Milliyet Halk Gazetesi, 13 Ekim 1979), Paris Büyükelçiliği Turizm ve Tanıtma Müşaviri Yılmaz Çolpan'ın öldürülmesinde (Şimşir, 2000, s.301). "*Paris Turizm Müşaviri Çolpan öldürüldü.*" (Tercüman, 23 Aralık 1979) "*Paris'teki Türk Tanıtma müdürünü Ermeniler öldürdü.*" (Milliyet, 23 Aralık 1979) 1980 yılında, Atina Büyükelçiliği İdari Ataşesi Galip Özmen ile kızı Neslihan Özmen'in öldürülmelerinde (Şimşir, 2000, s.301). "*Atina'da bir diplomatımız öldürüldü: Galip Özmen ile kızı, oğlu ve karısının bulunduğu otomobil kurşunlandı. Ağır yaralı olarak hastaneye kaldırılan kızı Neslihan kurtarılamadı, oğlu ve eşi tedavi altına alındı.*" (Hürriyet, 1 Ağustos 1980) ifadeleri terörün bir aileye yaşattığı travmanın en acı hallerinden birini karşımıza çıkarmaktadır. Yine 1980 yılında, Sydney Başkonsolosu Şarik Arıyak ile koruma görevlisi Engin Sever'in öldürülmelerinde (Şimşir, 2000, s.339). "*Kana doymuyorlar: Gizli Ermeni örgütü, Avustralya'da Başkonsolosumuz ile polisini öldürdü.*" "*Şehit Başkonsolosumuzun kardeşi ağlıyordu, 5 gün önce telefonda Türkiye'yi çok özledim demişti.*", "*Koruma polisi Engin 4 ay sonra evlenecekti.*" (Hürriyet, 18 Aralık 1980) "*Cinayeti Ermeni örgütü üstlendi.*" (Milliyet Halk Gazetesi, 18 Aralık 1980) ifadeleri Ermeni terör örgütünün, terörü bir yaptırım olarak kullanma ve bunu tüm dünyaya duyurma faaliyetinin göstergesidir.

1981 yılında Paris Büyükelçiliği Çalışma Müşaviri Reşat Morali ile din görevlisi Tecelli Arı'nın öldürülmelerinde (Şimşir, 2000, s.379). "*Paris Çalışma Ataşemiz öldürüldü.*" (Milliyet Halk Gazetesi, 5 Mart 1981), Cenevre Başkonsolosluğu Sözleşmeli Sekreteri Savaş Yergüz'ün Öldürülmesinde (Şimşir, 2000, s.409). "*Cenevre Başkonsolosluk sekreterimiz öldürüldü, Ermeni katil yakalandı.*" (Milliyet Halk Gazetesi, 10 Haziran 1981), Paris Başkonsolosluğu'nun basılması maiyette Başkonsolos Kaya

İnal'ın yaralanması ve koruma görevlisi Cemal Özen'in öldürülmesinde (Şimşir, 2000, s.425). *“Paris'te vahşet”* (Milliyet Halk Gazetesi, 25 Eylül 1981), *“Yuh olsun dünyaya! Yine Paris'te, Yine Ermeniler... Dökülen yine Türk kanı ve alem seyrediyor...”* (Hürriyet, 25 Eylül 1981)

1982 yılında, Los Angeles Başkonsolosu Kemal Arı'nın öldürülmesinde (Şimşir, 2000, s.461). *“Bir diplomatımız daha katledildi. Dünya için yüzkarası...”* (Tercüman, 29 Ocak 1982), *“canilerin vahşeti durmuyor, Ermeniler, Los Angeles Başkonsolosumuzu şehit etti.”* (Milliyet Halk Gazetesi, 29 Ocak 1982) Boston Fahri Başkonsolosu Orhan Gündüz'ün öldürülmesinde (Şimşir, 2000b, s.502). *“Boston Fahri Başkonsolosumuz Orhan Gündüz şehit edildi.”* (Milliyet Halk Gazetesi, 6 Mayıs 1982) *“Ermeni teröristlerin alçakça bir saldırısı daha...Cinayeti Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları adlı örgüt üstlendi.”* (Tercüman, 6 Mayıs 1982) Lizbon Büyükelçiliği İdari Ataşesi Erkut Akbay ile eşi Nadide Akbay'ın öldürülmelerinde (Şimşir, 2000b, s.528). *“Yine Ermeni çeteciler, yine bir Türk diplomatı... Bir canımızı daha aldılar...”* (Tercüman, 8 Haziran 1982) Ottawa Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Kurmay Albay Atilla Altıkat'ın öldürülmesinde (Şimşir, 2000b, s.551). Evren açıklamasında, *“Devletimizin gücünü kullanması zaruret halini aldı, kanı yerde kalmayacak”, ifadelerini kullandığı gibi manşetler “Ermeni terörü Kanada'da yoğunlaştı.”* (Milliyet Halk Gazetesi, 28 Ağustos 1982) *“Paşam bekliyoruz”* başlıklarının atıldığı gazetede Sunalp'ın *“Öz evladımı kaybetmiş gibiyim...”* (Hürriyet, 28 Ağustos 1982) sözlerine yer verilmiştir. Burgaz Başkonsolosluğu İdari Ataşesi Bora Suelkan'ın öldürülmesinde (Şimşir, 2000b, s.584). *“Kanlı ellerin sahibi Ermeni terörü, Burgaz İdari Ataşemiz şehit edildi.”* (Güneş, 10 Eylül 1982) *“Bu defa da Burgaz'da öldük. Kahroluyoruz... Bora Suelkan, Doğu Bloku'nda öldürülen ilk diplomatımız oldu.”* (Tercüman, 10 Eylül 1982)

1983 yılında Belgrat Büyükelçisi Galip Balkar'ın Öldürülmesi ve Şoförü Necati Kaya'nın Yaralanmasında (Şimşir, 2000b, s.606). “köpekler yine saldırdı... Ermeniler bu kez de Belgrat Büyükelçimizi vurdular.” (Hürriyet, 10 Mart 1983) Brüksel Türk Büyükelçiliği'nde görevli İdari Ataşe Dursun Aksoy'un öldürülmesinde (Şimşir, 2000b, s.694). “Ermeni caniler bayramımızı yasa boğdu: Brüksel Ataşemiz şehit edildi. Saldırımı ASALA ve adalet komandoları ayrı ayrı üslendi.” (Milliyet, 15 Temmuz 1983) “Ermeni terörüne 27. Şehidi Brüksel'de verdik.” (Cumhuriyet, 15 Temmuz 1983) İfadeleri yer alırken. THY Orly Bürosunun bombalanmasında “5 ölü 63 yaralı var... Azdılar ... Kudurmuş ASALA saldırganları kadın çocuk dinlemiyor.” (Milliyet, 16 Temmuz 1983) ifadeleri bizlere 1973-1983 yılları arası Türkiye'nin sürekli olarak gündeminde yer alan Ermeni terörünün gazete manşetlerinde yer edindiği travmatik görüntünün bölümlerini verir.

Türkiye nezdinde gerçekleşen Ermeni terör örgütünün faaliyetlerine baktığımızda, 1982 yılında, Ankara Esenboğa Havalimanı'na düzenlenen kanlı terör saldırısının manşetlere yansımalarına baktığımızda. “ASALA cinayetlerini Türkiye'ye taşıdı. 3 terörist Esenboğa'da, 3'ü güvenlik görevlisi, 8 kişiyi öldürdü, 72 kişiyi yaraladı.” (Milliyet Halk Gazetesi, 8 Ağustos 1982) “Ermeniler, Türkiye'de ilk defa eylem yaptı. Ermeni katillerin gerçek yüzünü bütün dünya tanıdı.” (Tercüman, 8 Ağustos 1982., Hürriyet, 8 Ağustos 1982) şeklinde manşetlerde yer verilirken. 1983 yılında, İstanbul Kapalıçarşı'da yapılan saldırıda. “Kapalıçarşı'da kanlı baskın, kimliği bilinemeyen katil, 2 kişiyi öldürdü, 23 kişiyi yaraladı ve bombayla intihar etti.” (Milliyet, 17 Haziran 1983) ifadeleri yer alır.

Görüldüğü gibi Ermeni terör örgütlerinin Türk düşmanlığı ve Türklere duyulan kinin terör faaliyetlerinin yarattığı travmatik dönemin haberleri, durumun vaziyetini tüm gerçekliği ile ortaya koymaktadır. Bu durum tarihsel süreçte, insanlığa karşı işlenen suçlardan öldürme (Schabas, 2014, s.3076) faaliyetinin

gerçekleştirildiği ve aktarılan toplumsal bellekte (Çağan, 2014, s.1775) silinmesi zor bazı acılar ve travmalar bırakmıştır. Bu travmaların meydana gelmesinde büyük bir etken olan terör unsuru, yurt dışı temsilciliklerimizin direk kendileri dışında, eşlerini, çocuklarını, yardımcılarını diğer çalışanlarını hedef almış ve bunun sonucunda babasını, annesini ya da çocuğunu kaybeden ailelerde büyük bir travmatik yaşantıya sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda belirli bir dönem sürekli olarak devam eden Ermeni terörü, hem Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin toplumsal yapısını etkilemiş hem de yurt dışı temsilciliklerimizin sürekli olarak diken üzerinde, tedirgin, mütereddit hal ve davranışlarda bulunmalarına sebebiyet vermiştir. Bu durum Türkiye gündeminde, suikast hareketlerine karşı devlet idarecilerinin, sivil toplum kuruluşlarının, basın ve Türk kamuoyunun sert tepkisine neden olmuştur.

İlerleyen süreçte, Türk ve yabancı, masum kadın ve çocuk ayrımı yapmadan, terör faaliyetlerine devam eden Ermeni Terör örgütlerinin faaliyetleri yoğunluk kazanmış ve art arda gerçekleştirdikleri eylemler şahısları etkisi altına aldığı gibi toplumsal yapıyı da etkisi altına almıştır. Birisinin acısı yaşanmadan diğer bir suikast ya da suikast girişiminin haberi gelmeye başlamıştır. Yine suikast girişimlerinde hayatını kaybedenler olduğu gibi yaralananlar, sakat kalanlarda olmuş ve geri kalan hayatlarına başlarından geçen bu travmatik yaşantı ile devam etmek durumunda bırakılmışlardır.

Ermenilerin Türk milletine olan nefret, 1973'ten itibaren şiddet ve teröre dönüştüğü gibi meydana getirdikleri terör örgütleri, hedef nokta olarak belirledikleri Türkiye'ye, cinayet, uyuşturucu, madde ve silah kaçakçılığı, kadın ticareti, kara para aklama, araç kaçırma eylemleri, döviz operasyonları gibi birçok eylem çeşidi uygulamışlardır (Biricik, 2014, s.1707). Yine Ermeni terör örgütünün, Türkiye'yi bölmek isteyen terör örgütleri ile gerçekleştirdiği işbirliği. hem komünist-bölücü eylemlere destek olma hem de özellikle silahlı eylem, silahlı

eğitim, uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, adam kaçırma kara para aklama gibi alanlarda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin hem iç hem de dış toplumsal dinamiklerini hedef haline getiren Ermeni terörü ve yandaşları ülkemiz üzerinde oynadıkları oyunları “*Türkiye'nin yarınları*” üzerinde gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Türkiye'nin yetişmiş kişilerini hedef alan terörü örgütleri, buldukları diğer faaliyetleri ile gençlerimizi, ailelerimizi hedef almış ve Türk toplum yapısında kalıcı hasarlar meydana getirmiştir.

Sonuç

Tarih boyunca batılı devletler tarafından kullanılan ve çıkarları doğrultusunda kışkırtılan Ermeniler, emperyalist devletlerin emellerine kurban gitmişlerdir. Tetiki bir zihniyeti benimseyen Ermeniler, dünyanın çeşitli yerlerinde, Türkleri ve Türkiye'nin çıkarlarını hedef alan terörist faaliyetler gerçekleştirmişlerdir.

Genel bir değerlendirme yaptığımızda, XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kurulmaya başlayan Ermeni terörü örgütleri, faaliyete geçmek için I. Dünya Savaşı'nın kendileri için yarattığı uygun ortamı kullanmışlardır. I. Dünya Savaşı ve akabinde gerçekleşen Lozan'a kadar ki süreçte emellerine ulaşmak için çeşitli yolları deneyen Ermeniler, istediklerini elde edemeyince, 1920'lerden itibaren kendi sessizliğine brnmüştir.

Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında Türkiye aleyhine değişen dengeler, yarım asır sonra Ermeni terörü odaklarını uyandırmış, özellikle ABD ve Avrupa'da propaganda ve psikolojik harp ile geçen bir dönem sona ererek, silahlı eylem metotlarına dnlmüştir. Böylelikle, değişen dünya şartlarına göre emperyalist gleri de arkasına alarak, 1915 belleği nezdinde, 1970'lerden itibaren terörü faaliyetlerine geri dönmüşlerdir. Uluslararası kulvarda, Türk ve Türkiye düşmanlığı yaparak Türk temsilciliklerini hedef alan Ermeni terörü, işlediği

cinayetleri farklı isimlerdeki terör örgütleri tarafından üstlenilmiştir. Böylelikle uluslararası arena da sözde haklılığını terörü kullanarak ispatlama ihtiyacı hisseden Ermeniler, yurt içinde ve dışında terörist faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Geçmişe takılı kalarak, kendilerini sözde haklılıklarına inandıran Ermeniler, sahip olunan, kültürel, sosyal, ve psikolojik değerlerin varlığından uzaklaşarak, tarihsel süreçte aktarılan toplumsal bellekte, unutulması zor acılar, travmalar bırakmıştır. Bu bağlamda Türkiye temsilcilikleri silahlı saldırılara uğrarlar, olaylarda hayatını ve yakınlarını kaybedenler, sakat kalanlar olduğu gibi bu saldırılar sırasında kadınlarımız kızlarımız, genç delikanlılarımız da vardır. Sonuç olarak, 1973-1982 arası dönemi ve sonrasını kapsayan süreçte, terör yolu ile bir takım isteklerini kabul ettirmeye çalışan Ermeni terörü uluslararası boyutta dünyayı etkilemeye çalışmıştır. Bunu yaparken bir sürü masum insanın hayatına kast eden Ermeni terörü, belirli bir dönem Türkiye'nin gündeminde yer almış ve sonrasında etkinliği bölücü terör örgütü PKK'ya bırakarak, Türkiye nezdinde bir sürü travmatik yaşantıya sebebiyet vermiştir.

Kaynakça

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

Akkoyun, Turan. (1994). *Milli Mücadele ve Türk İnkılâbı*, İnce Ofset, Konya.

Babacan Hasan. (2007). “Ermeni Tehcirini Hazırlayan Faktörler “*Ermeni Sorunu Üzerine Makaleler*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay., Afyonkarahisar.

Binark, İsmet. (2007). *Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim ve Soykırımın Arşiv Belgeleri*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., 2. b., Ankara.

Feigl, Erich. (2007). *Ermeni Mitomanyası*, (çev. Can Ceylan), Çr Yay.

Halaçoğlu, Yusuf. (2006). *Ermeni Tehciri*, Babıali Kültür Yay., 9. b., İstanbul.

Halil, Mükrimin. (1934). *Anadolu'nun Fethi*, Akşam Matbaası, İstanbul.

Kafalı, Mustafa. (1997). *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

Kafesoğlu, İbrahim. (2013). *Türk Milli Kültürü*, 35. bs., Ötüken Yay., İstanbul.

Karacakaya, Recep. (2001). *Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul.

Karakoç, Ercan. (2009). *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul.

Kılıç, Remzi. (2014). “*Yakın Dönem Türk-Ermeni Münasebetleri Üzerine*”, Yeni Türkiye, nr.60.

Laçiner, Sedat. (2008). *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yay., Ankara.

Özdemir, Hikmet. (2008). *Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye'nin Birikimi*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara.

Öztuna, Yılmaz. (2002). “*Ermeni Meselesi'nin Oluşturduğu Siyasal Ortam*”, *Osmanlı'nın Son Döneminde Ermeniler*, (Editör, Türkkaya Ataöv), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara.

Sevim, Ali. (1971). *Malazgirt Meydan Savaşı*, TTK Yay., Ankara.

Şimşir, Bilal N.(2000 a). *Şehit Diplomatlarımız (1973-1994)*, I., Bilgi Yayınevi, Ankara.

Şimşir, Bilal N. (2000 b). *Şehit Diplomatlarımız (1973-1994)*, II., Bilgi Yayınevi, Ankara.

Togan, Zeki Velidi. (1985). *Tarihte Usul*, Enderun Kitapevi, 4. b., İstanbul.

Turan, Ömer. (2002). “Lozan Barış Görüşmelerinde Ermeni Sorunu”, *Osmanlı'nın Son Döneminde Ermeniler*, (Editör, Türkkaya Ataöv), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük II.*, TDK Yay., Ankara.

Tverdohlebov, Lt. Col. (2007). *Gördüklerim Yaşadıklarım (Erzurum 1917-1918)*, (Editör, Ahmet Tetik), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara.

Uras, Esat. (1976). *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yay., İstanbul.

Urfalı Mateos. (2000). *Vekayiname (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1131-1162)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), TTK Yay., 3. b., Ankara.

Yılmaz, Rasih. (2004). *Büyük Travma*, Karakutu Yay., İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Akbıyık, Yaşar, “Asırların Dostluğundan İhanete Ermeniler”, *Yeni Türkiye*, nr. 60., Eylül-Aralık 2014.

Akbulut, İlhan. (1995). “Türk Tarihinde Ermeniler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, nr. 1.

Akçora, Ergün. & Öz-Kaya, Mehmet. (2014). “Ermeni Komitelerinin Anadolu’da Çıkardıkları İsyânlar (1878-1905)”, *Yeni Türkiye*, nr. 62.

Akgün, Seçil. (1992). “Amerikalı Misyonerlerin Anadolu’ya Bakışları”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, nr 3.

- Akkoyun, Turan. (2000). “Gelen Medeniyet ile Biten Osmanlı”, *Yeni Türkiye*, nr. 33.
- An, Ömer Faruk. (2014). “Ermeni Sorunu’nun Özet Tarihi”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.
- Atabay, Mithat. (2014). “Yeni Dünya Düzeni İçerisinde Ermeni Meselesinin Yeniden Canlandırılması Çalışmaları”, *Yeni Türkiye*, nr. 64.
- Bilgi, Necdet. (2014). “Ermeni Tehciri ve Olaylarına İlişkin Vehib Paşa’nın Raporu”, *Yeni Türkiye*, nr. 63.
- Biricik, Mehmet. (2014). “Ermeni Terör Örgütlerinin Türkiye’deki Terör Örgütleri ile İlişkileri”, *Yeni Türkiye*, nr. 61.
- Cengiz, Recep. (2014). “Ermeni soykırımını İddiası. Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Yeni Türkiye*, nr. 64.
- Çağan, Hazel. (2014). “Ermeni Terörünün ve Ermeni Propandasının Dönüşümü”, *Yeni Türkiye*, nr. 61.
- Çam, Mehmet Mert. (2014). “Ermeni Terör Örgütleri ve ASALA”, *Yeni Türkiye*, nr. 61.
- Çelebi, Ercan. (2014). “Şehit Diplomatlarımız (1973-1985): Türk Basınına Yansıyan Aksamı Üzerine Değerlendirmeler”, *Yeni Türkiye*, nr. 62.
- Çiçek, Kemal. (2014). “I. Dünya Savaşı’nda Ermeniler: Bir Zorunlu Göç Hikayesi”, *Yeni Türkiye*, nr. 63.
- Demir, Muzaffer. (2014). “M.Ö. VI.-IV. Yüzyıllar Arası Pers-Armenia İlişkileri ve Armenia Orontid Hanedanlığı”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.
- Demirli, Aylin. (2011). ”Terörizm, Psikososyal Etkileri ve Müdahale Modelleri”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, IV, nr. 35.

Erickson, Edward J. (2014). “Ermeni Tehciri ve Osmanlı Milli Güvenliği: Askeri Bir Gereklilik Mi Yoksa Soykırım İçin Bir Bahane Mi?”, *Yeni Türkiye*, nr. 63.

ERSAN, M. (2005). ERMENİLERİN SELÇUKLULARA KARŞI SİYASİ TAVIRLARINDAN KESİTLER. XIV. Türk Tarih Kongresi: Ankara, 9-13 Eylül 2002, 319.

Ersan, Mehmet. (2014). “Türk-Ermeni İlişkilerinin Tarihi Serencamına Dair”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.

Eser, Feridun. (2014). “Ermeni Sorununun Ortaya çıkıŐında ve Devamında Yabancı Devletlerin Rolü”, *Yeni Türkiye*, nr. 61.

Eser, Feridun. (2014). “1970 Sonrası Ermeni Sorunu”, *Yeni Türkiye*, nr. 64.

Gökhan, İlyas. (2012). “Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki Siyasi İlişkiler”, *NE Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, nr. 1.

Gürün, K., (2001). *Ermeni Dosyası*, Rüstem Yay., 5. b., 2001, s. 26

Güzel, Hasan Celal. (2014). “Ermeni Meselesi'nin Değerlendirmesi”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.

İnci, F., & Boztepe, H. (2013). Travma sonrası büyüme: ldrmeyen acı güçlendirir mi?. *Psikiyatri HemŐireliđi Dergisi*, 4(2), 80-84.

İpek, Ali. (2014). “Malazgirt Zaferiyle Kilikya Ermeni Prensliklerine Açılan Yol”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.

Kartin, C. (2008). Ermeni Komitelerinin Faaliyetleri erevesinde Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşu. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(29), 127-139.

Kılıç, Davut. (2013). “1915 Olaylarının 100. Yılında Doğu Ermeni Kilisesi ve Ermeniler zerine Bir Değerlendirme”, *Ermeni Araştırmaları*, nr. 44.

- Kızıl, Erguvan. & Tuğba Özel. (2013). “Terörizmin Psikolojik Boyutu”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, nr. 2.
- Koca, Salim. (2016). “Türkiye Selçuklu Hükümdarlarının Temel İç ve Dış Politikaları”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, nr. 1.
- Kocabaş, Süleyman. (2014). “Türk-Ermeni Kader Birliğinin Kuruluşu ve Bozuluşunun Sebep ve Sonuçları”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.
- Kodaman, Timuçin. (2014). “Rusya-İngiltere ve Ermeni Meselesi”, *Yeni Türkiye*, nr. 61.
- Kuzucu, Kemalettin. (2014). “Ermeni Terörünün 19. Yüzyılda İstanbul’daki Son Hamlesi: 1897 Olayları ve Düşündürdükleri”, *Yeni Türkiye*, nr. 61.
- Külekçi, Cahit. (2014). “Ermeni, Ermenistan ve Ermenilerin Anadolu’ya Göçleri”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.
- Ortaylı, İlber. (2001). *Osmanlı Devleti’nde Günümüze Ermeniler*, XI.
- Polat, Zekif. (2014). “Osmanlı Devleti’nde Ermenilerin Sosyo-Ekonomik Yapısından Kentsel Kesitler”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.
- Sarınay, Yusuf. (2015). “Başından Sonuna 1915 Ermeni Tehciri”, *Türkiye Günlüğü*, nr. 121.
- Savranlı, Ali Haydar. (2014). “ASALA Terörü”, *Yeni Türkiye*, nr. 61.
- Savranlı, Ali Haydar. (2014). “Ermeni Örgütlenme Faaliyetleri”, *Yeni Türkiye*, nr. 61.
- Sevdimalıyev, Ramiz. (2014). “Ermeni Terörizminin Temel Özellikleri: Retrospektif Analiz”, *Yeni Türkiye*, nr. 61.
- Schabas, Willam A. (2014). “Uluslararası Vahşet Suçlarına Dair Bir Paradigma Olarak İnsanlığa Karşı Suçlar”, *Yeni Türkiye*, nr. 63.

Şafak, Ali. (2014). “Mukayeseli Hukuk Açısından Azınlık Haklarına Bir Bakış ve Ermeni Katalik Patrikliği ile İlgili Bir Fermanın Değerlendirilmesi”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.

Şar, Vedat. (2017). “Savaş ve Terör Yaşantılarında Travma Sonrası Stres”, *Okmeydanı Tıp Dergisi*, nr. 33.

Şavur, E., & Tomas, S. A. (2010). Terör olayları sonrasında psikososyal destek hizmetleri. *Kriz Dergisi*, 18(1), 45-58.

Toksoy, Ahmet. (2014). “1018-1071 Yılları Arasında Selçuklu Bizans İlişkileri”, *Yeni Türkiye*, nr. 60.

Yarar, Hülya. (2002). “Ermeniler ve Türk Ermeni İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, nr. 13.

Gazete

Cumhuriyet.

Günaydın.

Güneş.

Hürriyet.

Milliyet.

Milliyet Halk Gazetesi.

Tercüman.

Tez

Ersaydı, Bahar Senem Çelik, “Politik Psikoloji Bağlamında Ermeni Kimliğinin Siyasallaştırılması (Haytoug Dergisi Örneği)”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı*, Doktora Tezi, Ankara 2011.

İşeri, Reyhan. (2008). “Türkiye’de Etnik Terör: ASALA ve PKK Örneği”, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Karakaş, Zeynep. (2007). “Ermeni Terör Örgütü: ASALA”, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Özkaya, Fatma. (2016). “İmkansız Aktarım: Ermenistan ve Türkiye’de Ermeni Genç Kuşakları ve 1915 Belleği”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sanal Zorbalık Farkındalık Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalığına Etkisi: Sinop Üniversitesi Örneği

Abdullah Nuri DİCLE, Sinop Üniversitesi

GİRİŞ

20. yüzyılın sonlarından itibaren bilişim teknolojilerinde hızlı gelişmeler ve değişmeler oldu. Bu gelişmeler ve değişmeler özellikle gençlerin daha fazla dikkatini çekti ve bunun doğal bir sonucu olarak da daha gençler tarafından yaygın bir şekilde kullanıldı. Gençlerin bu teknolojileri sıklıkla kullanmaya başlaması okullarda öğrencilerin göstermiş olduğu zorbalık davranışlarını teknolojiyi kullanarak gerçekleştirmelerine imkân sağladı. Bu gelişmeler bazı araştırmalarda dolaylı saldırganlık bazı araştırmalarda ise ilişkisel saldırganlık çerçevesinde ele alınan yeni bir zorbalık türünün tanımlanmasında belirleyici rol oynamıştır. Farklı araştırmalarda internet zorbalığı (internet bullying), internet saldırganlığı (internet aggression) internet tacizi (internet harassment), elektronik zorbalık (electronic bullying) olarak da adlandırılan siber ya da sanal zorbalık (cyberbullying), akran zorbalığı literatüründe son yıllarda sıklıkla ele alınan konulardan biridir. (Kowalski ve Limber, 2007; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Williams ve Guerra, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004).

Sanal zorbalık, cep telefonu kullanılarak kısa mesaj veya telefon konuşması yoluyla ve internet ortamında elektronik posta, anlık mesajlaşma, bloglar (ağ günlükleri) veya kişisel web siteleri kullanılarak zararlı, rahatsız edici yazı ve/veya görüntüleri diğerlerine göndermek, bu yazı ve görüntüleri yaymak, kişilerin dedikodusunu yapmak, sırlarını açığa

çıkartmak, onlara zarar vermek amacıyla tehditlerde bulunmak, internette istenmeyen cinsel içerikli ve saldırgan davranışlarda bulunmak ve hakaret etmek gibi davranışları içeren bir zorbalık türü olarak ifade edilmektedir (Belsey, 2008; Beran ve Li, 2005; Bhat, 2008; Li, 2006; Mitchell, Wolak ve Finkelhor, 2008; Patchin ve Hinduja, 2006; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Willard, 2005; Wolak, Mitchell ve Finkelhor 2007).

Willard (2007) and Walker (2010) teknolojik araçların sanal zorbalıkta kullanılma amaçlarına göre sanal zorbalık türlerini şu şekilde sıralamaktadır: Bunlar: Ortaya Çıkarma, Sanal Kavga, Zarar Verme, İftira, Sahte Kimlik Edinme, Başkasının Bilgilerini Sanal Ortamda İzinsiz Kullanmak (Aldatmaca), Dışlama, Sanal Tehdit / Taciz. Sanal zorbalığın ortaya çıkış formları ise genel olarak sekiz kategoriye ayrılmaktadır (Smith et al. 2006). Bunlar: Anlık Mesajlaşma, Telefon, Sohbet Odaları, E-posta, Sosyal Ağ Siteleri, Web Günlüğü, Forumlar ve Web Siteleri dir.

Kowalski and arkadaşları (2008), sanal zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde kontrol kurmayı amaçlama, saldırganca davranmaktan haz alma, arkadaşları arasında saygınlık kazanma çabası, saldırganlık davranışlarını sanal ortamda dile getirme arzusu, intikam alma isteği, sanal zorbalıkta yakalanma ihtimalinin geleneksel zorbalıktan daha zayıf olması ve sanal zorbalıkta kurbanla yüz yüze iletişim kurma zorunluluğunun bulunmaması nedenlerinden dolayı sanal zorbalık davranışların yapıldığını ifade etmektedir.

Siber zorbalığın nedenlerine bakıldığında; kimliğini gizleme imkânı bulunduğu için bireyin kendisine ulaşamayacağını düşünmesi (Lenhart, 2007), arkadaşlarının onayını almak,

ilgisini çekmek ve saygınlığını kazanmak (Dilmaç, 2009), yüz yüze iletişimde, siber zorbanın iletişim kurduğu bireyin cinsiyetinden, ırkından, sosyal statüsünden dolayı söyleyemediklerini online ortamda söyleyebilme fırsatı olması (Suler, 2002), problemlili olduğu kişilerden intikam alma isteği (Kowalski, Limber, Agatston, 2008), aile ilişkilerinde sıcak bir ortam yoksunluğu, ebeveyn ile çocuklar arasındaki bağlılığın zayıf olması ve ebeveynlerin zorba davranışları olması (Li, 2010) siber zorbalığın nedenleri olarak belirtilmektedir.

Sanal zorbalık olaylarında kurbanda herhangi bir fiziksel zarar olmamasına rağmen yaşanan bu olaylar sonucunda kurbanın psikolojik olarak olumsuz şekilde etkilendiği yapılan araştırmalarda görülmektedir. Sanal zorbalığa maruz kalanlarda düşük öz saygı, üzüntü, hayal kırıklığı, psikosomatik belirtiler, okul devamsızlığı, toplumsal uyum bozukluğu, okul korkusu, akademik başarısızlık, yalnızlık, anksiyete, depresyon ve intihar gibi ciddi sorunlar görülmektedir (Bargh ve McKenna, 2004; Campell, 2005; Patchin ve Hinduja, 2006; Ybarra ve Michell, 2004).

Sanal zorbalık farkındalığı ise çevrim içi ortamda gerçekleşen olumsuz olayların farkında olma durumu olarak tanımlanabilir. Bireyin kendisi çevrim içi olumsuz olayların farkında olarak kendisini veyahut bir başkasının zarar görmemesini sağlayabilir. Çevrim içi ortamlarda karşı tarafa yapılan olumsuz davranışların birey tarafından sanal zorbalık olarak görülmesi sanal zorbalık farkındalığı ile açıklanabilir. Sanal Zorbalık Farkındalık Boyutları ise okul, bilgi, tanıma ve sorun boyutları olmak üzere toplam dört boyutta ele alınmaktadır (Aydın, 2016).

Günümüzde sanal zorbalığın var olduğu, oldukça yaygınlaşan bir sorun olması ve alan yazında sanal zorbalık farkındalığı çalışmalarının daha çok bireylerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin ortaya çıkartılması hakkında olduğu ve sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin arttırmak için bir eğitim üzerinde çalışmanın yeterli sayıda olmadığı görülebilmektedir. Özellikle teknoloji ile sürekli haşır neşir olan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyini arttırmak için çalışılmadığı görülmektedir. Üniversite öğrencilerine yönelik yürütülen sanal zorbalık eğitiminin etkisini ortaya koyması açısından çalışma özgün değere sahiptir.

Problem Durumu

Bu araştırma, araştırmacı tarafından hazırlanan sanal zorbalık farkındalık eğitiminin üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalığına etkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada, sanal zorbalık farkındalık eğitiminin üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalığını etkilemekte midir? sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmamız sanal zorbalık farkındalık eğitiminin üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerini etkileyip etkilemediğini ortaya koymak amacı ile yapıldı. Bu amaçla şu denenceler test edildi:

Denence 1: Sanal zorbalık farkındalık eğitime katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri son-test toplam puanları, eğitime katılmayan kontrol grubundaki üniversite öğrencilerinin son-test toplam puanlarına göre daha yüksektir.

Denence 2: Sanal zorbalık farkındalık eğitime katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri

son-test toplam puanları, sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin ön-test toplam puanlarına göre daha yüksektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Araştırmada araştırmacı tarafından hazırlanan sanal zorbalık farkındalık eğitiminin üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerine etkisini incelemeye yönelik, "Kontrol Gruplu Ön- test ve Son-test Modele" dayalı deneysel desen kullanılmıştır.

Tablo 1. Araştırmanın Deseni

Gruplar	Ön-test	İşlem	Son-test
Deney	Kişisel Bilgi	Sanal	Sanal
	Formu ve	Zorbalık	Zorbalık
	Sanal	Farkındalık	Farkındalık
Kontrol	Zorbalık	Eğitimi	Ölçeği
	Farkındalık	İşlem Yok	
	Ölçeği		

Çalışma Grubu

2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında Sinop Üniversitesi'nde öğrenim gören toplam 32 üniversite öğrencisinden oluşmuştur. Bunlardan 16 öğrenci deney 16 öğrenci de kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney ve kontrol gruplarında yer alan bu öğrencilerin sanal zorbalık farkındalıkları deneysel işlemlerden önce ve sonra ölçülmüştür. Sinop Üniversitesi'nde öğrenim gören toplam 32 üniversite öğrencisine uygulanan sanal zorbalık farkındalık ölçeği ön

testinden aldıkları puan ve kişisel bilgi formundaki özellikleri de dikkate alınarak bire bir eşleme yöntemi ile her biri 16 üniversite öğrencisinden oluşan biri deney diğeri kontrol grubu olmak üzere iki grup oluşturulmuştur. Oluşturulan grup üyeleri ile ön görüşme bilgilendirme çalışması yapılmış ve üyelerden Bilgilendirilmiş Onam Formu alınmıştır.

Üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık ölçeği ön-testinden aldıkları puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı Mann Whitney U Testi ile test edilerek belirlenmiş, analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Deney ve Kontrol Gruplarının " Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği " Ön-Test Puanlarının Karşılaştırılması

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	P
Deney	16	16.56	265	127.00	-	.970
Kontrol	16	16.44	263			.038

$P > .05$

Analiz sonucunda deney ve kontrol grupları arasında Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği ön-test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır [$U = 127.00$, $P > .05$]. Bu sonuçlar deney ve kontrol gruplarının ön-test puanlarına göre denk gruplar olarak kabul edilebileceğini göstermiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada çalışma grubunu oluşturacak olan üniversite öğrencilerinden gerekli verileri elde etmek amacıyla Kişisel

Bilgi Formu ve Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği uygulanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Bu form araştırmaya katılan bireylerin araştırma gruplarını, Sinop Üniversitesi'nde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin cinsiyetini, sınıf düzeyini, kendisine ait masaüstü / dizüstü bilgisayarı / tablet /akıllı telefon sahipliğini, sürekli internet bağlantısı sahipliğini, sosyal medya kullanma durumunu, sosyal medya kullanma sıklığını, masaüstü / dizüstü bilgisayarı / tablet /akıllı telefon ile günde kaç saat aktif bir şekilde zaman geçirdiğini belirleyebilmek amacıyla araştırmacı tarafından düzenlenmiştir. Bu formu hazırlamadaki amaç, kontrol ve deney gruplarının en az formdaki özellikler açısından denkliliğini sağlamaktır.

Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği

Ölçek, Ayas, Aydın ve Horzum (2015) tarafından okullarda yaşanan sanal zorbalık olaylarının öğrenciler tarafından ne kadar farkında olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Bir öz değerlendirme türü olan ölçek, toplam 26 maddeden oluşmaktadır. 300 öğrenci araştırmanın katılımcılarını oluşturmuştur. Katılımcılardan 108'i (%36) bayan, 192'si (%64) erkektir. Ölçek geliştirme sürecinde öncelikle sanal zorbalık farkındalığı ile ilgili tarama yapılarak uygun maddelerden madde havuzu oluşturulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda ölçeğin düzeltmeleri yapıldıktan sonra ölçek hedef kitleye uygulanarak ölçeğin faktöriyel ve yapı geçerlikleri ile güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeğin analizlerinde faktöriyel geçerlik için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, yapı geçerliği için yakınsama ve ayırt edici geçerlik ve güvenilirlik içinse Cronbach alfa iç tutarlılık ve

kompozit güvenilirlik katsayılarına bakılmıştır. Tüm bu işlemler sonucunda 26 madde ve 3 faktörden oluşan geçerli ve güvenilir bir sanal zorbalık farkındalığı ölçeği elde edilmiştir. Bu faktörlerden birincisi 18 maddeden oluşmuş ve 18 maddenin birinci faktörde oluşturduğu yük değerleri 0,546-0,758 arasındadır. Birinci faktörün öz değeri 43,90 ve açıkladığı varyans %33,49'dur. Birinci faktörün ismi “sanal zorbalığı okulda önlemek” olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin ikinci faktörü 5 maddeden oluşmuştur. Bu faktörün öz değeri 50,67 ve açıkladığı varyans ise %12,09'dur. Bu maddenin ismi “sanal zorbalığı tanıma” olarak adlandırılmıştır. Beş maddenin ikinci faktörde oluşturduğu yük değerleri 0,631-0,773 arasındadır. Üçüncü faktör 3 maddeden oluşmuştur. Üçüncü ve son faktörün öz değeri 56,09 ve açıkladığı varyans %10,52 olup, ismi “sanal zorbalığı sorun olarak görme” olarak adlandırılmıştır. Sanal zorbalık farkındalık ölçeğinin AFA sonucundaki toplam öz değeri 150,66, açıklanan toplam varyansı %56,10'dır. Sanal zorbalık farkındalık ölçeğinde bulunan maddelerin faktörlerindeki yük değerleri 0,546 -0,773 arasındadır. Ölçeğin açıkladığı varyansın ölçtüğü niteliği yeterince açıkladığını gözlenmektedir. Sanal zorbalık farkındalığı ölçeğinin DFA sonucundaki uyum indeksleri $\chi^2=814,28$ (sd=294, p= ,000), $\chi^2/ sd=3,73$ RMSEA= 0,077, SRMR= 0,052, GFI= 0,83, AGFI= 0,79, CFI= 0,97, NFI=0,96 ve NNFI= 0,97 olarak bulunmuştur. Sanal zorbalık farkındalığı ölçeğinin yapı geçerliğine yönelik yakınsama ve ayırt edici geçerliklerine bakılmıştır. Yakınsama geçerliği için her bir faktör için ortalama açıklanan varyans (OAV) değerlerine bakılmıştır. Her bir faktörün sırasıyla OAV değerleri 0,50; 0,47 ve 0,46 olarak bulunmuştur. Bu yönüyle yakınsama geçerliği olduğu ifade edilebilir. Ayırt edici geçerlik ölçeklerin OAV

değerlerinin karekökleri alınarak hem faktörler arası korelasyondan hem de 0,50'den yüksek olup olmadığına bakılmıştır ve elde edilen değerlere göre ölçeğin ayırt edici geçerliği olduğu ifade edilebilir. Ölçeğin 26 maddesini ele alan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,943'tür. Ölçeğin alt faktörleri için iç tutarlılık ve kompozit güvenilirlik değerleri sırasıyla Faktör 1 için iç tutarlılık 0,946 ve kompozit 0,945; Faktör 2 için iç tutarlılık 0,802 ve kompozit 0,808; Faktör 3 için iç tutarlılık 0,0639 ve kompozit 0,699 olduğu tespit edilmiştir. İç tutarlılık ve kompozit güvenilirlik değerlerinin 0,70'e yakın ya da yüksek olduğu tespit edilerek ölçeğin güvenilir ve tutarlı olduğu söylenebilir. Geliştirilen ölçek için cevaplayıcıların katılım düzeyleri 5'li Likert seçilmiş ve bu düzeylerin "kesinlikle katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), Katılmıyorum (2) ve kesinlikle katılmıyorum (1)" şeklinde olmasına karar verilmiştir. Kümeleme analizinde ölçekten alınacak toplam puanın, 26 – 63, 64 – 100, 101 – 130 şeklinde kümelenmesini uygun görmüştür. Bu yolla, farkındalık düzeylerinin detaylı bir şekilde ölçülmesi mümkün olabilmektedir. Ölçekten 26 – 63 puan aralığı düşük, 64– 100 puan aralığı orta ve 101 – 130 puan aralığı yüksek sanal zorbalık farkındalığı olarak ifade edilebilir.

Verilerin Analizi

Araştırmada deney ve kontrol grubundaki üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri son-test toplam puanları ve ön-test toplam puanları araştırmanın denencelerini test edecek şekilde düzenlendi. Verilerin analizinde Kovaryans Analizi ve Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılarak SPSS 22.0 programından yararlanıldı. Sonuçların yorumlanmasında .01 hata payı üst değer olarak alındı.

Sanal Zorbalık Farkındalık Eğitimi

Araştırmacı tarafından geliştirilen 8 oturumluk ‘‘Sanal Zorbalık Farkındalık Eğitimi’’ 4 hafta boyunca haftada iki kez ortalama 120 - 150 dakika süresince uygulandı. Gerçekleştirilen eğitimler oturumlar şeklinde aşağıda belirtilmektedir:

- Grup üyelerinin birbirlerini tanımlarının sağlanması, grup üyelerine Sanal Zorbalık Farkındalık Eğitimi ile ilgili bilgi verilmesi, eğitim ile ilgili grup kurallarının grup üyeleri ile paylaşılması, grup üyelerinin Sanal Zorbalık Farkındalık Eğitimi ile ilgili beklentilerinin paylaşılması.
- Grup üyelerinin geleneksel zorbalık ve sanal zorbalığı ayırt etmesini, sanal zorbalık türlerini fark etmesini, sanal ortamda yaptıklarını ve yapılanların zarar verebileceğini fark etmesini sağlama.
- Grup üyelerinin sanal zorbalık ile karşılaşmamaları için yapması gerekenlerin farkında olmalarını sağlama.
- Grup üyelerinin sanal zorbalık karşılaştıklarında durum ile baş etme ve önleme etkinliklerinin farkına varmalarını sağlama.
- Grup üyelerinin internette yaşanan olayların sanal zorbalık olup olmadığını ayırt etmesini sağlama.
- Grup üyelerinin sanal zorbalık olaylarının problem olduğunu fark etmelerini sağlama.

- Grup üyelerinin sanal zorbalığın sanal mağdurlar üzerindeki etkilerini fark etmelerini sağlama.
- Grup üyeleri ile grup yaşantılarının paylaşılması, grup üyelerinin uygulamalardan kazanımlarını irdeleyebilmeleri ve üyelerin gruptan olumlu duygularla ayrılmasını sağlama.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın denencelerini test etmek amacıyla yapılan istatistiksel analizlere ve bu analizler sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Denencelerin incelenmesinde, her katılımcı için Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeğinden elde edilen toplam puanlar ele alınmış; Kovaryans Analizi ve Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılarak denencelere göre karşılaştırmalar yapılmıştır. İstatistiksel analiz sonucu elde edilen bulgular denence sırasına göre verilmiştir.

Denence 1: Sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri son-test toplam puanları, eğitime katılmayan kontrol grubundaki üniversite öğrencilerinin son-test toplam puanlarına göre daha yüksektir.

Deney ve kontrol grubunda yer alan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmalar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3'deki sonuçlara baktığımızda deney grubunun sanal zorbalık farkındalık düzeyi ön-test puanlarının aritmetik ortalaması 78.4375, kontrol grubunun 78.0000 olduğu görülmektedir.

Son-test puanlarının aritmetik ortalaması ise deney grubunun 103.1250, kontrol grubunun 79.4375'tir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Grubunun Sanal Zorbalık Farkındalık Düzeyi Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Deney Grubu N=16				Kontrol Grubu N=16			
Ön-test		Son-test		Ön-test		Son-test	
X	S	X	S	X	S	X	S
78.4375	18.51475	103.125	10.96586	78	19.33218	79.4375	18.49673

Tablo 4. Sanal Zorbalık Farkındalık Düzeyi Ön-test Puanlarına Göre Son-test Puanlarının Kovaryans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P	Anlamlı Fark
Ölçüm	2730.063	1	2730.063			
Ölçüm*Grup	2162.250	1	2162.250	92.051	.000	1-2
Hata	704.608	30	23.490			2-1
Toplam	5596.921	32				

Tablo 4’de görüldüğü gibi deney ve kontrol grubunun sanal zorbalık farkındalık düzeyinin ön-teste göre düzeltilmiş son-test ortalama tutum puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(1-30)}=92.051$, $p<.001$]. Bu bulgu, uygulanan sanal zorbalık farkındalık eğitiminin üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinde bir farklılığa yol açtığını göstermektedir.

Bu sonuç araştırmanın 1. denencesini desteklemektedir.

Denence 2: Sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri son-test toplam puanları, sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin ön-test toplam puanlarına göre daha yüksektir.

Sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri ön-test ve son-test puan ortalamaları, standart sapmaları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Sanal Zorbalık Farkındalık Eğitimine Katılan Üniversite Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalık Düzeyleri Ön-test ve Son-test Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları

<i>Tutum</i>	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>
Sanal Zorbalık Farkındalık Ön-test	16	78.4375	18.51475
Sanal Zorbalık Farkındalık Son-test	16	103.1250	10.96586

Sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan 16 üniversite öğrencisinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri ön-test toplam puanları ve sanal zorbalık farkındalık düzeyleri son-test toplam puanları alınmıştır. Üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık eğitimi öncesi sanal zorbalık farkındalık düzeyleri ön-test puan ortalamaları 78.4375 olup sanal zorbalık farkındalık eğitimi sonrası sanal zorbalık farkındalık düzeyleri son-test puan ortalamaları 103.1250’dir.

Sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri ön-test tutum puanları ile son-test tutum puanlarının birbirinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar testi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Sanal Zorbalık Farkındalık Eğitimine Katılan Üniversite Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalık Düzeyleri Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

<i>Sontest</i>	-	<i>N</i>	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sıra Toplamı</i>	<i>Z</i>	<i>P</i>
<i>Öntest</i>		0	.00	.00	-3.519	.000
Negatif Sıra		16	8.50	136.00		
Pozitif Sıra		16				
Toplam						

p<.001

Tablo 6’da görüldüğü üzere, sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri son-test tutum puanları, ön-test tutum puanlarından anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. (z= -3.519, p<.001). Bir diğer ifadeyle sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri ön-test tutum puanları ile son-test tutum puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin tamamının uygulama sonrası sanal zorbalık farkındalık düzeyleri uygulama öncesi sanal zorbalık farkındalık düzeylerine göre olumlu yönde yükseldiği görülmüştür.

Elde edilen sonuçlar araştırmanın 2. denencesini desteklemektedir.

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde sanal zorbalık farkındalık eğitiminin üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerine etkisi ile

ilgili olarak yapılan deneysel çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular tartışılıp yorumlanmıştır.

Elde edilen bulgular araştırmanın denencelerini destekler niteliktedir. Deney grubunun ve kontrol grubunun sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin ön-teste göre düzeltilmiş son-test ortalama tutum puanları arasındaki farkın deney grubu lehine anlamlı olduğu ve sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık son-test tutum puanlarının, ön-test tutum puanlarına göre anlamlı bir şekilde olumlu yönde yükseldiği bulunmuştur. Bu bulgu, sanal zorbalık farkındalık eğitiminin üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinde anlamlı bir yükselmeye neden olduğuna işaret etmektedir.

Bu konu ile ilgili günümüz literatüründe sanal zorbalık farkındalık eğitimine katılan üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerine etkisini inceleyen herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Ancak literatürde ortaokul 6. sınıfta öğrenim gören öğrencilere verilen sanal zorbalık eğitiminin öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerine etkisini belirlemek amacıyla yapılmış bir çalışmaya rastlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık toplam puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Deney grubunda yer alan öğrencilerin farkındalık düzeyleri eğitim sonunda anlamlı derecede artış göstermiştir. Bu bulgu ile verilen eğitimin sanal zorbalık farkındalığını artırdığı ve etkili olduğu ifade edilmiştir (Aydın, 2016). Her ne kadar ortaokul öğrencileri ile üniversite öğrencileri arasında yaş farkı olmuş olsa da sanal zorbalık farkındalık eğitiminin her yaş seviyesi

için yararlı sonuçlar ortaya çıkardığı yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine alan yazın incelendiğinde öğretmen adayları ile yapılan başka bir çalışmada ise sanal zorbalık farkındalıklarının yüksek olduğu ve üniversitelerde sanal zorbalık ile ilgili daha çok bilgiye sahip olmak istedikleri görülmüştür (Yılmaz, 2010). Benzer şekilde Horzum ve Ayas (2013) çalışmalarında psikolojik danışmanların sanal zorbalıkla ilgili farkındalık sağlayabilmeleri için üniversite eğitimi esnasında sanal zorbalıkla ilgili gerekli bilgilerin aday psikolojik danışmanlara verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çalışmamız sonucu elde etmiş olduğumuz sonuçlar incelendiğinde, bulgularımızın bu çalışmaların sonucunu destekler nitelikte olduğunu ve her ikisi ile de tutarlılık gösterdiğini ifade edebiliriz. Çünkü bu çalışmaların her ikisinde de üniversite öğrencilerinin üniversitelerde sanal zorbalık ile ilgili daha fazla bilgiye sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Çalışmamız sonunda da benzer şekilde sanal zorbalık farkındalık eğitiminin üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerini yükselttiği bulunmuştur. Ayrıca Gezgin ve Çuhadar (2012) çalışmalarında, Eğitim fakültelerinin BÖTE bölümleri ve diğer öğretmen yetiştirme programlarının öğretim programlarına öğretmen adaylarının siber zorbalık ve bilişim etiği gibi konuları içeren seçmeli dersler konulabilir önerisinde bulunmuşlardır.

Alanyazında da görüldüğü gibi üniversitelerde üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin artması için siber zorbalık gibi derslerin açılması istenilmiştir. Ancak programların yoğun olması nedeniyle bu istek gerçekleşmeyebilir. Bu anlamda bilgisayar, cep telefonları ve

tabletler ile birlikte internetinde insan hayatında yaygınlaşmasıyla birlikte üniversite öğrencilerine siber zorbalık farkındalık eğitimleri verilerek bu duruma destek olunabilir. Bu da üniversite öğrencilerinin siber zorbalık farkındalık düzeylerini olumlu etkileyecek ve bu eğitimlere katılan öğrenciler bilinçli bir şekilde teknolojiyi kullanacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularına göre, sanal zorbalık farkındalık eğitiminin üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinde anlamlı bir yükselmeye etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Literatürdeki bilgiler de bu sonucu doğrular niteliktedir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, bazı önerilerde bulunulabilir. Bunlardan bir kısmı aşağıda özetlenmiştir.

1. Bu çalışmada deney ve kontrol gruplarına son-testlerden sonra izleme çalışması yapılmamıştır. İleride yapılacak araştırmalarda, 6 ay ara ile izleme ölçümleri yapılarak kullanılan tekniğin ve programın etkililiği test edilebilir.
2. Bu çalışmada etkileşim grubu niteliğini taşıyan bir plasebo grubu kullanılmamıştır. Bundan sonraki çalışmalarda grup içi etkileşim dinamiklerini göz önünde bulunduran bir plasebo grubu ile deney ve kontrol grubu karşılaştırılarak uygulanan eğitiminin etkililiği test edilebilir.
3. Bu çalışmada çalışma grubunu üniversite öğrencileri oluşturmuştur. Çalışma grubu genişletilerek özellikle ebeveynlere çocuklarını bilinçlendirmeleri, öğretmenlere ise

öğrencilerine yardımcı olabilmeleri amacıyla sanal zorbalık farkındalık eğitimleri verilmelidir.

4. Sanal zorbalık farkındalık eğitimleri farklı yaş seviyelerinde ve farklı illerde verilebilir.

KAYNAKLAR

Agatston, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Student's perspective on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 59–60.

Ayas, T., Aydın, F. ve Horzum, M., B. (2015). Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği: Geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(2), 38-51.

Aydın, F. (2016). Sanal Zorbalık Eğitiminin 6. Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalığına Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi: Sakarya.

Barg, J. A. & McKenna, K. Y. A. (2004). The internet and social life. *Annual Review of Psychology*, 55, 573-590

Campbell, M. (2005). Cyberbullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 15, 68-76.

Belsey, B. (2008). *Cyberbullying: An emerging threat to the "Always On" generation.* http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf adresinden 25.02.2018 tarihinde edinilmiştir.

Beran, T. ve Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.

Bhat, C. S. (2008). Cyber bullying: Overview and strategies for school counsellors, guidance officers, and all school personnel. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 18(1), 53–66.

Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. *Educational Sciences: Theory & Practice*., 9(3): 1291-1325.

Gezgin, D. M. & Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 2 (2), 93–104.

Horzum, M.B. ve Ayas, T. (2013). Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education]*, 28(3), 195-205.

Kowalski, R.M., Limber, S.P., Agatston. P.W. (2008). *Bullying In The Digital Age*. Boston: Blackwell Publishing.

Kowalski, R. M., ve Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal Of Adolescent Health*, 41(6), 22-30.

Lenhart, A. (2007). Cyberbullying And Online Teens. http://www.pewinternet.org/PPF/r/216/report_display.asp. adresinden 25.02.2018 tarihinde edinilmiştir.

Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 157-170.

Li, Q. (2010). Cyberbullying In High Schools: A Study Of Students' Behaviors And Beliefs About This New Phenomenon. *Journal Of Aggression, Maltreatment & Trauma*., 19(4): 372-392.

Mitchell, K. J., Wolak, J. ve Finkelhor, D. (2008). Are blogs putting youth at risk for online sexual solicitation or harassment? *Child Abuse & Neglect*, 32(2), 277-294.

Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169

Raskauskas, J. ve Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., ve Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying.*

<https://www.warwickshire.gov.uk/Web/corporate/pages.nsf/Links/1301BDA3D99>

3CD7D8025707D002A3372/\$file/42+ABA+cyberbullying+research.pdf adresinden 13.02.2018 tarihinde edinilmiştir.

Suler, J. (2002). Conflicts İn Cyberspace: How To Resolve Conflict Online.

<http://users.rider.edu/~suler/psycyber/therintro.html>.

adresinden 25.02.2018 tarihinde edinilmiştir.

Walker, J.L. (2010). The contextualized rapid resolution cycle intervention model for cyberbullying. Unpublished master dissertation. Arizona State University.

Willard, N. (2005). Educator's guide to cyberbullying addressing the harm caused by online social cruelty.

http://www.asdk12.org/MiddleLink/AVB/bully_topics/EducatorsGuide_Cyberbullying.pdf

adresinden 26.02. 2018 tarihinde edinilmiştir.

Willard, N. (2005). Educator's Guide To Cyberbullyingand Cyberthreats.

[https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-](https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx)

[Safety.pdf.aspx](https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx) adresinden 27.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

Willard, N. (2007). Cyberbullying and cyberthreats. Research Pres, U.S.A.

Williams, K. ve Guerra, N. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 14-21.

Wolak, J., Mitchell, K. J., ve Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 51-58.

Ybarra, M. L. ve Mitchell, K. J. (2004). Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27(3), 319-336.

Yılmaz, H. (2010). An Examination Of Preservice Teachers' Perceptions Of Cyberbullying. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 6 (4), 263-270.

Önlisans Öğrencilerinin Şiddet Eğilimlerinin İncelenmesi

Akın KARAKUYU, Mustafa Kemal Üniversitesi

Ayhan YİĞİTER, Mustafa Kemal Üniversitesi

GİRİŞ

İnsanlar arasındaki anlaşmazlıklar insanlık var olduğundan beri olagelmıştır. İnsanlar çoğunlukla ayrı düşükleri bu konuları iletişim kurmak yerine şiddete başvurarak çözebilmektedir.

Şiddet, bireyin sahip olduğu gücü yaralanma veya kayıpla sona erme olasılığı yüksek bir şekilde kendisine, bir başkasına, başka bir gruba veya bir topluma karşı tehditle veya bizzat uygulamasıdır(Subaşı ve Akın, 2006). Bir başka tanımda ise şiddet, bir kişiye zarar vermek, birisinin hakkını ihlal etmek, hırpalamak, incitmek, canını acıtmak amacıyla zor kullanmak, yıkıcı ve aşırı davranışlarda bulunmak şeklinde tanımlanmıştır(Erten ve Ardalı, 1996). Şiddetle ilgili tanımlar ele alındığında, kaba kuvvet, fiziksel gücün kötü amaçla kullanılması ve şiddet uygulanan kimse veya kimselerin zarara uğratılması amacı dikkat çeken noktalardır(Haskan ve Yıldırım, 2012).

Şiddet birçok farklı türde karşımıza çıkabilmektedir. Vatandaş (2003)' e göre; Zorlama, bedensel veya psikolojik acı çektirme, vurmak, dövmek, yaralamak, işkence yapmak gibi davranışlar şiddetin en yaygın görülme şekilleridir. Karal ve Aydemir(2012)'e göre şiddeti fiziksel, cinsel, ekonomik ve sözlü-duygusal şiddet olmak üzere dört sınıfa ayırabiliriz. Fiziksel şiddet, kişiye fiziksel olarak zarar vermek amaçlı, vurma, tokat atma, itme, kol bükme, bir aletle yaralama, sağlıksız koşullarda yaşamaya zorlama ve ölüme kadar uzanan geniş bir kapsamı vardır. Sözlü – duygusal şiddet, aşağılama, hakaret etme, dalga geçme, karar verme hakkını engelleme,

başkaları ile kıyaslama, kişisel gelişimine engel olma, ailesiyle, arkadaşlarıyla konuşma hakkını elinden alma, ekonomik veya sosyo – kültürel üstünlük belirtme vb. gibi davranışları kapsamaktadır. Cinsel şiddet ise taciz, tecavüz, ensest, zorla evlendirme vb konuları ifade etmektedir. Cinsel hedefli olmasa bile kadına isteği dışında yöneltilen her türlü cinsel içerikli söz ve eylem cinsel şiddettir. Şiddetin bir diğer türü olan ekonomik şiddet, zorla çalıştırma, çalışmaktan alıkoyma ve kişisel mal varlığını izinsiz kullanımı gibi konuları kapsamaktadır.

Şiddete en fazla meyilli olan ve şiddetten en fazla mağdur olan gruplar arasında gençler ve erkekler önemli bir yer tutmaktadır. Gençlerin sebep olduğu şiddet, toplumda en fazla göz önünde olan şiddet biçimlerindedir(Türküm 2011; Zinnur-Kılıç 2012; Haskan-Avcı ve Yıldırım 2014). Bunun nedeni ise Türküm(2011) tarafından büyük oranda, gençlerin şiddet içerikli ortamlarda daha fazla bulunmaları ve sorunlarını şiddete başvurmadan çözüme zorlanması olarak açıklamıştır. Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK 2014) verilerine göre; Türkiye’de 15-29 yaş grubu oranı %24.8dir. Yetişkin erkekler arasında öldürme suçu %3.9 iken genç erkeklerde %4.6 dır.

Bu çalışmada yaşları ortalama olarak 18-20 arasında değişen ve genç nüfusu oluşturan gruplardan biri olan meslek yüksekokulu öğrencilerinin şiddete eğilimlerini belirlemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı ön lisans öğrencilerinin şiddet eğilimlerini ortaya koymaktır. Çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu çalışmaya gönüllü olarak katılan önlisans öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri Şiddet Eğilim Ölçeği Göka, Bayat ve Türkçapar (1995) tarafından Milli Eğitim Bakanlığı adına yapılan bir çalışmada Ortaöğrenim öğrencilerinin şiddet eğilimlerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Daha sonra, ölçeğin temel yapısı yeniden desenlenerek kapsam geçerliği

sağlanmış ve T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun "Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet" (1998) konulu araştırmasında kullanılmıştır. Ölçek 4'lü likert yapıdan ve 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten elde edilen veriler frekans ve yüzde analizi yoluyla analiz edilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1: Katılımcıların Anket Sorularına Verdikleri Cevapların Yüzdeleri (%)

	ŞİDDET EĞİLİM ÖLÇEĞİ	Hiç Uygun Değil	Biraz Uygun	Uygun	Çok Uygun
1	Hoşuma gitmeyen bir olay karşısında hemen sinirlenirim	32,3	17,4	1,7	48,6
2	Doğru olduğuna inandığım konularda eleştirilmek beni sinirlendirir	20,1	27,2	6,3	46,4
3	Rahatsız olduğum durumlar karşısında sinirlendiğimde kendimi kontrol edemiyorum	20,4	26,2	21,1	32,3
4	Duygusal ya da fiziksel olarak rahatsız edildiğimde fiziksel olarak karşılık verme isteği duyarım	38,6	25,4	17,3	18,7
5	Sinirli olduğumda bir şeyleri kırma isteği duyarım	42,3	27,8	18,6	11,3
6	Arkadaşlarım, annem, babam vb insanlarla çok sık tartışmaya girerim	41,6	31,6	12,6	14,2
7	Hak etmiş olanlara layık oldukları ceza verilmelidir	18,3	26,1	21,2	34,4
8	Eğer beğenmediğim bir şey olursa en yakınım ile tartışırım	36,2	24,8	25,2	13,8
9	Bence hayvanların av maksadı ile vurulmasında sakınca yoktur	32,4	24,7	19,7	23,2
10	Diğerlerinin saldırlarına karşı güçlü bir arkadaş grubu mutlaka olmalıdır	34,4	27,7	22,5	15,4
11	Eğer saldırıya uğramışsam aradan geçen zamana bakmaksızın aynı şekilde karşılık veririm	26,4	26,4	28,6	18,6
12	İnsan çevreden gelecek tehditlere daima hazır olmalıdır	28,3	24,2	18,2	29,3
13	Bu dünyada en önemli şey diğerlerinden güçlü olmaktır	42,6	23,7	17,3	16,4
14	Sık sık kavga ederim	54,3	22,6	14,6	8,5
15	Bazı insanlara karşı zor kullanılabileceğine inanırım	46,4	31,6	12,6	9,4
16	Bazı hallerde insanlara karşı zor kullanılabileceğine inanırım	34,4	42,3	13,4	9,9
17	Kavgaları seyretmek beni rahatsız etmez	28,2	32,4	13,2	26,2
18	İnsanların benden korkması hoşuma gider	42,3	27,8	15,7	14,2
19	Bazen başkalarına zarar verme isteği duyarım	60,6	21,2	5,6	12,6
20	Sokakta başıboş dolaşan hayvanlar ortadan kaldırılmalıdır	34,4	11,3	7,9	46,4

Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre, önlisans öğrencileri çabuk sinirlenebilmelerine rağmen bir şeylere zarar verme veya tartışma oranları düşüktür. Hayvanların avlanması ve başıboş dolaşan hayvanların ortadan kaldırılması gerektiğini düşünler biraz daha fazladır. Katılımcıların dünyada ki en

önemli şeyin güçlü olmak olduğunu düşünenlerin oranı az zor kullanma ile ilgili eğilimleri düşüktür.

SONUÇ

Günlük hayatımızda birçok istenmeyen durum ve bir takım engellemelerle karşılaşırız. Bu gibi durumlarda kendimize, karşımızdakilere veya çevremizdeki herhangi bir nesneye karşı şiddet olgusu ortaya çıkabilir.

Önlisans öğrencileri hoşlarına gitmeyen bir olay karşısında yarıya yakını % 48,6 sınırlanırım derken bu gibi durumlarda kendimi kontrol edemiyorum diyenlerin oranı uygun ve çok uygun diyenlerin oranı ile birlikte % 53,4 dür. Ayrıca doğru olduğum konularda eleştirmek beni sınırlendirir diyenlerin oranı % 46,4 dür. Bu oranlar oldukça yüksektir. Bu yüksekliğin sebebi önlisans öğrencilerinin yaş ortalamasının 18-20 civarında olması ve bu dönemdeki gençlerin daha agresif bir yapılarının olmasından kaynaklı olabilir. Önlisans öğrencilerinin sınırlanma ve eleştiriye katlanamama oranlarının yüksek olmasına rağmen sınırlanma ve eleştiri durumlarında kendine, başkasına veya herhangi bir nesneye zarar verme veya tartışma oranları düşüktür. Sınırlendiğimde bir şey kırma isteği duyarım diyenler % 11,3, arkadaşlarım, annem ve babam vb insanlarla tartışırım diyenler % 14,2, başkalarına zarar verme isteği duyarım diyenler % 12,6 ve sık sık kavga ederim diyenlerin oranı ise % 8,5 dir.

Katılımcıların sokakta başıboş dolaşan hayvanlar ortadan kaldırılmalıdır diyenlerin oranının % 46,4 ve hayvanların av maksadıyla vurulmasında sakınca yoktur diyenlerin oranlarının uygun ve çok uygun diyenlerle birlikte % 42,9 olması avlanmayı bir spor türü olarak görmeleri sokaktaki başıboş dolaşan hayvanları ise insanlara saldırma tehlikesi taşımaları ve sağlık yönünden tehlike saçıyor diye düşünmelerinden kaynaklı olabilir.

Katılımcıların zor kullanma ile ilgili eğilimlerinin düşük olması önlisans öğrencilerinin problem durumunda zor kullanmaktan ziyade iletişim kurarak sorunu çözmeyi daha önemli görmelerinden kaynaklanabilir. Bazı insanlara karşı zor kullanılabilceğine inanırım diyenler % 9,4, bazı hallerde insanlara karşı zor kullanılabilceğine inanırım diyenler %9,9 ve insanların benden korkması hoşuma gider diyenlerin oranı ise % 14,2 dir.

KAYNAKÇA

Erten, Y., Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları. Cogito, 6-7, 143-165.

Haskan-Avcı, Ö., Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık Ve Sosyal Destek. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal Of Education), 29(1): 157-168.

Haskan, Ö. ve Yıldırım, İ.(2012) Şiddet Eğilimi Ölçeği'nin Geliştirilmesi, Eğitim ve Bilim 2012, Cilt 37, Sayı 163

Karal, D. ve Aydemir, E. (2012). Türkiye’de kadına Yönelik Şiddet”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Sosyal Araştırmalar Merkezi, (USAK), Rapor No:12-01.

Subaşı, N., Akın, A. (2003). Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları. Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın. (A.Akın ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, HÜKSAM.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1998). Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet. Ankara : Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. Bilim Serisi. Yayın No: 113

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014). Nedenlerine göre ölüm İstatistikleri, Ankara, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1885>.

Türküm, S. (2011). Okulda Şiddet: Problem Çözme Becerilerine İlişkin Algıları Ergenleri Ne Kadar Koruyor? Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11(1): 115-132.

Vatandaş, C. (2003). Ailede Şiddet ve Türkiye’de Eşler Arası Şiddet. Ankara: Uyum Ajans.

Zinnur-Kılıç, E. (2012). Ergenlerde Şiddet Kullanımı: Bireysel Ve Ailesel Etkenler. Nöropsikiyatri Arşivi, 49(1): 260-265.

Toplumsal Cinsiyete Dair Deneyimlerin Genç Bireylerdeki Yansımaları

Ezgi Yılmaz, Ankara Üniversitesi

Ayşe Koyun, Afyon Kocatepe Üniversitesi

GİRİŞ

Bir bireyin cinsiyeti, kadın ya da erkek olarak gösterdiği fizyolojik, genetik ve biyolojik özellikleri ifade eder. Toplumsal cinsiyet ise, içinde bulunulan toplumun sosyal yapısıyla ilişkilidir ve geleneksel olarak kadın ve erkek cinsiyetine atfedilen rolleri ifade eder. Bireyler toplum içerisinde yetişirken kız ya da erkek çocuğu olarak kültürün kendilerine öngördüğü şekilde roller benimsemeyi öğrenirler. Bu durum bireyin hayatı boyunca farklılıklar oluşturur ve yaşamına yön veren bir etmen olur (Turan ve ark., 2011). Toplumsal cinsiyet rolleri beraberinde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa da neden olur. Bu kavram daha ziyade kadınların sadece kadın oldukları için uğradıkları ayrımcılığı akıllara getirmektedir (Bora, 2012). Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'nin (CEDAW) 1. Maddesinde kadına karşı ayrımcılık kavramı şu şekilde tanımlanmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, 2018):

“Kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.”

Kadına yönelik ayrımcılığın sonuçlarından biri de hiç şüphesiz kadına yönelik şiddettir (Bora, 2012). Şiddet; her zaman herkesin her yerde karşısına çıkabilecek evrensel bir sağlık sorunudur (Ortabag ve ark., 2014). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2002), şiddeti; “fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararlarla sonuçlanma ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasındır” şeklinde tanımlamaktadır. Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi’nde kadına yönelik şiddet; kamusal ve özel alanda gerçekleşen, kadınların fiziksel, cinsel, duygusal zarar görmesiyle sonuçlanan ya da sonuçlanması muhtemel olan, her türlü cinsiyet temelli şiddet eylemi, bu eylemin yapılacağına dair tehdit, zorlama ve keyfi olarak özgürlüğün kısıtlanması olarak yer almaktadır.

Arkeologlar tarafından yapılan bir çalışmada kadına yönelik şiddetin 3000 yıl öncesine kadar dayandığını düşündürecek sonuçlar elde edilmiştir. Araştırma buluntularında erkek mumyaların kemiklerinde %9-20; kadın mumya kemiklerinde %30-50 oranında kırık tespit edilmiştir. Eski Roma tarihine ait yazıtlarda erkeklerin eşleri üzerinde cezalandırma ve öldürme haklarına sahip oldukları yazmaktadır (Dişsiz ve Şahin, 2008). Kadına yönelik şiddet, kadınları her açıdan etkileyen sosyal ve aynı zamanda evrensel bir sağlık problemi olarak görülür. Şiddet; fiziksel, cinsel, sözel, ekonomik ve duygusal (psikolojik) şiddet olarak gruplandırılır (Akyüz ve ark., 2012). Türkiye’de şiddetin en önemli nedeni; kadın ve erkeğin eşit fırsatlara sahip olmaması, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına gereken önemin verilmemesi, toplumda ataerkil erkek egemen bakış açısının hâkim olmasıdır (Kılıç vd., 2014). Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan kadınların %10- %90 arasında şiddete uğradıklarını göstermektedir (Yount et al., 2011). DSÖ tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; kadınlar hayatları boyunca beraber yaşadıkları partnerleri tarafından %13 ile %61 oranları arasında fiziksel şiddete, %6

ile %59 oranları arasında cinsel şiddete, %15 ile %71 oranları arasında fiziksel, cinsel ya da her iki şiddet türüne birden maruz kalmaktadırlar (WHO, 2005). Kadınların cinsiyet rollerinden dolayı genelde sadece eşleri tarafından şiddete uğradıkları düşünülmektedir. Ancak kadınlar sadece eşleri ya da partnerleri gibi yakın çevresi tarafından değil; aynı zamanda tanıdığı ve hatta tanımadığı diğer erkekler ve ailesindeki diğer kadınlarında olduğu geniş bir çevreden şiddete maruz kalabilmektedirler (Jansen, et al., 2009). Şiddet hakkında veri eksiklikleri, şiddeti uygulayanların tabi olacağı rehabilite programları eksikliği ve şiddetin kültürel olarak aile içinde kalması gerektiği düşüncesi ile normalleştirilmesi gibi sebeplerle kadınlar günümüzde artarak devam eden şiddet davranışlarına maruz kalmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2000). Şiddet hakkında olumlu bir tutum sahibi olmak şiddet davranışını uygulamanın bir belirleyicisi olarak kabul edilir (Gellman, Waack-Delucia, 2006).

Gençlik dönemi cinsel olgunlaşma ve bedensel gelişme dönemidir. Ruhsal bakımdan çalkantılı, duygusal olarak değişken, davranışlar açısından çelişkili bir dönemdir (Yörükoğlu, 1999). Gençlik dönemi en çok öğrenci statüsüyle karşımıza çıkmakta, kendine özgü sorunlar içermekte, bunları da yetiştirme ve yetiştirilme biçimleri etkilemektedir (Tuncay, 2000).

Kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik çalışmaların gençlere yeterince ulaşmadığı, kadın- erkek cinsiyet rollerine yönelik tutumların hemşirelik öğrencilerinde yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir (Kanbay vd., 2012). Öğrenci hemşireler şiddete ve şiddette mesleki rollerine karşı çağdaş bir tutuma sahiptirler. Öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyleri, yaşadıkları bölge, şiddete tanık olma durumları kadına yönelik şiddete ve şiddette mesleki rollerine ilişkin tutumlarını etkilemektedir (Sabancıoğulları vd., 2016). Hemşirelik öğrencilerinin şiddet ile ilgili görüş ve deneyimlerinin belirlenmesinin, şiddete karşı

farkındalık oluşturma ve şiddeti önleme çalışmaları için önemli olabileceği belirtilmektedir. Çünkü toplumsal tutumlar, hemşirelerin mesleki tutumlarını ve rollerini etkilemektedir. Ancak profesyonel bir meslek üyesi olan hemşirelik öğrencilerinin modern bir tutum sergilemeleri gerekir (Karabulutlu, 2015). Bu çalışma, toplumsal cinsiyete dair deneyimlerin genç bireylerdeki yansımalarını ortaya çıkarmaktır.

YÖNTEM

Bu çalışma, birinci yazarın kadına yönelik şiddet konusunda yürüttüğü yüksek lisans tezinin atölye çalışmalarından birisidir. Çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi Afyon Sağlık Yüksekokulu 3. sınıfta öğrenimine devam eden 41 hemşirelik öğrencisi ile yürütülmüştür. Çalışma kapsamına alınan öğrencilerden hayatlarında toplumsal cinsiyete dair yaşadıkları veya şahit oldukları deneyimlerini farklı renkteki post-itlere (olumlu pembe, olumsuz yeşil) yazmaları istenmiştir. Bu deneyimlerin yaşandığı zaman dilimini göstermek için, yazı tahtası beş yaşam dönemine ayrılmıştır (-7, 7-12, 13-17, 18-21, 22+). Grup üyelerine bu deneyimleri post-itlere yazmaları için 15 dakika süre verilmiştir. Bu süre sonunda, öğrencilerden yazdıkları post-itleri yazı tahtasındaki uygun olan yaşam dönemine yapıştırmaları istenmiştir (Resim 1). -7 yaş döneminde ait deneyim bildirilmemiştir. Verilen cevaplar biyolojik cinsiyet (♀ kız, ♂ erkek), olumlu ya da olumsuz deneyim ve yaşam dönemleri belirtilerek ayrı ayrı incelenmiştir. Katılımcıların deneyimleri fenomenolojik tipte niteliksel yöntemle analiz edilmiştir. Bulgular dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar; katılımcıların yapmak istedikleri aktivitelere ve eve giriş çıkış saatlerine göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaşadıkları deneyimler, ev ile ilgili işlerde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaşadıkları deneyimler, toplumsal cinsiyete ilişkin kadınların maruz kaldıkları taciz deneyimleri ve toplumsal cinsiyet rolü farklılıklarına ilişkin yaşadıkları diğer deneyimlerdir.

Resim 1. Yazı tahtasına post-itlerin yapıştırılması

BULGULAR

Çalışmada elde edilen bulgular aşağıda dört alt başlıkta sunulmuştur.

Yapmak istenilen aktivitelere ve eve giriş çıkış saatlerine göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaşanan deneyimler

Bu bölümde katılımcıların eve giriş çıkış saatlerine ve yapmak istedikleri aktivitelere ilişkin yaşadıkları sorunlara ait ifadeler aşağıda yer almaktadır. Bir kız öğrenci yaşadığı deneyimi;

“Erkek kardeşime daha fazla değer verilip şımartılırken benim markete bile gitmeme izin verilmezdi. Karanlık çöktüğünde evde olmam lazımdı”(♀, olumsuz, 7-12) şeklinde ifade etmiştir. Diğer bir kız öğrenci ise aynı sorunu;

“Babam abime gece geç saatlere kadar gezmesi için izin verirken, ben en fazla saat akşam altıya kadar dışarda olabiliyorum” (♀, olumsuz, 18- 21) şeklinde dile getirmiştir. Bu sorun katılımcılar tarafından farklı şekillerde de ortaya konulmuştur.

“Abim tatil zamanlarında istediği işte, istediği şekilde çalışırken; ben çalışmak istediğimde ‘gece geç çıkıp eve nasıl geleceksin’ diyerek benim istediğim işte çalışmama izin verilmemişti”(♀, olumsuz, 18- 21).

“Ramazan bayramında erkek kardeşim ve ben arkadaşlarımızla gezmek istedik. Kardeşim erkek olduğu ve akrabalarla ilgilenmesi gerekmediği düşünüldüğü için arkadaşlarıyla buluşmaya gitti. Ben ise akraba ziyaretine gittim” (♀, olumsuz, 18- 21).

“Kız olduğumuz için istediğimiz saatte eve dönemiyoruz”(♀, olumsuz, 18- 21).

“Kız çocuğu olduğum için eve istediğim saatte dönemiyorum” (♀, olumsuz, 18- 21).

“Kadın olduğum için istediğim saatte dışarı çıkamıyorum” (♀, olumsuz, 18- 21).

“Ben köyde yaşıyorum, yaşıma biraz büyüyünce belli bir saatten sonra dışarı çıkmam ya da arkadaşımın evine gitmem sıkıntı oluyor. ‘Şu saatte eve gel’ deniliyor ya da ‘Neredeydin?’ diye hesap soruluyor. Ama abim istediği saatte arkadaşları ile istediğini yapıyor, geziyor hatta bazen eve gelmiyor bile. Sırf bu yüzden hep demişimdir hayat erkeklere güzel diye...” (♀, olumsuz, 22+).

“Lisede özel ders alırken grubumuzda kızlar olduğu için hocamız ders saatlerini çok geç ayarlamamaya dikkat ediyordu” (♀, olumlu, 13-17).

“Erkek olduğum için eve geç geldiğimde aşırı bir tepki görmemiştim”(♂, olumlu, 18-21).

“Dedem küçükken ‘sen bakkala gitme, sen kızsın’ derdi”(♀, olumsuz, 7-12).

“Kadın olduğum için alışverişe öncelikli olarak erkek kardeşimin gitmesi” (♀, olumsuz, 18- 21).

“Aile büyüklerinin ailedeki erkek çocuklarını daha çok dışarı çıkarması, onlarla daha çok vakit geçirmesi” (♀, olumsuz, 13-17).

“Dışarıda kadın olmadığı için ablamı inmesi gerektiği durakta indirmedim” (♂, olumsuz, 18- 21).

“Ailemde abime daha rahat davranılırken (dışarı çıkma, para vs.), kız olduğum için daha sınırlı davranıyorlar” (♀, olumsuz, 18-21).

Ev ile ilgili işlerde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaşanan deneyimler

Bu bölümde katılımcıların ev ile ilgili işlerde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaşadıkları deneyimler aşağıda yer almaktadır;

“Aile arasında tek kız ben olduğum için yapılacak işler, alınacak şeyler olduğu zaman kuzenlerim alıyorlar. İşleri benim yapmamı, yorulmamı istemiyorlar” (♀, olumlu, 18-21).

“Evin küçüğü ve kız çocuğu olduğum için ev işleri yapmak ve markete gitmek sorumluluklarım vardı. Sıkıntı çektim” (♀, olumsuz, 7-12).

“Kadın olduğum için babam ev temizliğinde hep yardım eder, ailem kadın olduğum için bana daha çok önem veriyor” (♀, olumlu, 13-17).

“Kadın olduğum için taşıdığım ağır yüklere erkekler yardım ediyorlar” (♀, olumsuz, 22+).

“Market poşeti veya başka ağır bir şey taşınacak olursa erkek olan ağır olanı alır” (♀, olumlu, 22+).

“Kadınlar daha narin diye erkeklerin bazı işleri yüklenmesi ve daha duyarlı davranmaya çalışması bir anlamda olumlu oluyor” (♀, olumlu, 18-21).

“Bebeğe bakmak ve ilgilenmek kesinlikle sadece kadının görevi olmamalıdır” (♀, olumsuz, 18-21).

“Erkeklerde en az bir kadın kadar bebekle ilgilenmelidir”
(♀, olumsuz, 18-21).

“Temizlik reklamlarında hep kadınlar rol alıyor”(♀, olumsuz, 18-21).

Toplumsal cinsiyete ilişkin kadınların maruz kaldıkları taciz deneyimleri

Bu bölümde katılımcıların toplumsal cinsiyete ilişkin kadınların maruz kaldıkları taciz deneyimleri aşağıda yer almaktadır;

“Akşam arkadaşlarımla dışarı çıktığımızda yolda yürürken yanımdan geçen arabanın yavaşlayıp, müziğin sesini açarak korna çalmasından çok rahatsız olmuştum” (♀, olumsuz, 18-21).

“Yolda yürürken arabalı bir grup erkek aracın içerisinden ‘Hişt yavru! Alayım mı seni?’ dedi” (♀, olumsuz, 18-21).

“Şehirlerarası otobüs yolculuğunda muavinin rahatsız edici cümlelerine ve bakışlarına maruz kaldım. Muavini uyardığımda ise ön koltuktaki adama ‘ben hanımefendiyi rahatsız mı ettim?’ diye sordu ve adamın verdiği yanıt ‘ben bir şey duyup görmedim’ oldu. Sırf kadın olduğum için o sözlere ve bakışlara maruz kaldım” (♀, olumsuz, 18-21).

“Kadın olduğum için sözel tacize uğradım” (♀, olumsuz, 18-21).

“Toplu taşıma aracında bir erkek tarafından tacize uğradım”
(♀, olumsuz, 22+).

Toplumsal cinsiyet rolü farklılıklarına ilişkin yaşanan diğer deneyimler

Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolü farklılıklarına ilişkin yaşadıkları diğer deneyimleri aşağıda yer almaktadır;

“Ailemde, teknolojik olarak alınacak şeylerde abime ve amcamın oğluna öncelik verilmesi.” (♀, olumsuz, 13-17).

“16 yaş civarımdayken erkeğin sevgilisi olabilir ama kızların olamaz anlayışına şahit olmuştum” (♂, olumsuz, 13-17).

“Bir yerde sıra beklerken kadın olduğum için öncelik verilmişti”(♀, olumlu, 13-17).

“Bir erkek sırf beni seviyor diye benim de onu sevmem gerektiği konusunda baskı yaptı” (♀, olumsuz, 13-17).

“Eskişehir’e üniversite geldikten sonra kadınlara biraz daha fazla değer verildiğini fark ettim” (♀, olumsuz, 18- 21).

“Bir yerde sıra beklerken öncelik verilmesi” (♀, olumlu, 18-21).

“Ailem kız olduğum için süslenmemi ister ve bir dediğimi iki etmezler, ben istiyorum dedikten sonra herşeyi alırlar” (♀, olumlu, 18-21).

“Kız çocuğu olduğum için ailem daha fazla üzerime düşüyor” (♀, olumlu, 18-21).

“Abim kız olduğum için kıyamayıp çoğu dediğimi yapardı” (♀, olumlu, 7-12).

“Kadın olduğum için makyajıma, kıyafetime, konuşmama karışılıyor” (♀, olumsuz, 18- 21).

“Yaşadığım şehirde olan eyleme kadın erkek cinsiyet ayrımı olmadan herkes katılabildi” (♂, olumlu, 18- 21).

“Kadınların miras hakkından yararlanamadığını ve üstüne bir de hakaret işittiklerini yakın akrabalarım tarafından şahit oldum”(♂, olumsuz, 18- 21).

“Tek bayan olduğum için dolmuştan ilk durakta inmek zorunda kaldım”(♀, olumsuz, 18- 21).

“Kız olduğum için heves ettiğim, istediğim şeyleri daha çabuk elde edebiliyorum” (♀, olumlu, 22+).

“Erkek olduğum için stajdayken bir kadın hasta kendisine enjeksiyon yapmamı istememişti” (♂, olumsuz, 22+).

TARTIŞMA

Toplumsal cinsiyet yetiştiğimiz toplumun normlarına göre öğrendiğimiz davranışlar olarak hayatımızı etkilemektedir. Biyolojik cinsiyetimize anne ve babamızdan gelen gen mirasları ile sahip olurken; toplumsal cinsiyetimize yani nasıl birer erkek ve kadın olacağımıza toplumun bize atfettiği davranış kuralları çerçevesinde sahip olmaktadır. Bireyler doğumları ile sosyal bir çevreye sahiptirler. Toplumlar bireyleri kadın ve erkek olarak ayırmakta, bireylere sahip oldukları biyolojik cinsiyetlere göre davranış normları yüklemektedir (Ecevit, 2011).

Toplumsal cinsiyet rolleri yaşamın her alanında geçerlidir. Literatürde erkeklerden ağır yükleri taşımak, tamir işleri, evin geçimini sağlama gibi görevleri gerçekleştirmesi beklenirken; kadınlardan ev işi, temizlik, çocuk bakımı gibi görevler beklendiği belirtilmektedir (Şafak, Çopur ve Özkan, 2006). Çalışmamızda katılımcıların ev ile ilgili işlerde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaşanan deneyimlerini paylaştıkları bölümde ifade ettikleri ortak deneyim; ev işleri gibi kadına atfedilen rolleri kız öğrencilerin yapmasının beklendiği; ağır yük taşımak gibi erkeğe atfedilen rolleri ise erkeklerin üstlendiği belirlenmiştir.

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’na (2015) göre yaşayan kadınların yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete uğrayanların oranı %35.5; cinsel şiddete uğrayanların oranı %12; fiziksel ve/veya cinsel şiddete uğrayanların oranı %37.5 olarak belirlenmiştir. Deneyimlerini

paylaşan bireylerden tacize uğradığını anlatan öğrencilerin tamamının kız olması dikkat çekmektedir.

Kahraman'ın (2010) 251 kadın katılımcı ile yaptığı bir çalışmada, 'sizce kadın eve kocasından önce mi gelmelidir?' sorusuna katılımcıların 176'sı evet derken; 76'sı bu soruya hayır cevabını vermiştir. Aynı araştırmanın 'evlilikte kadın erkek ilişkisi nasıl olmalıdır?' sorusuna katılımcıların 142'si "*kadın ve erkek eşittir. Bütün işler eşit olarak yapılmalıdır*", 13'ü "*Erkek ailenin reisidir. Bu yüzden son karar verici odur*", 2'si "*Erkek ev işi ve yemek işini yapmaz*", 39'su ise "*Kadın evlilikte daha çok fedakâr olmak zorundadır*" cevabını vermiştir. Deneyimlerini bildiren katılımcıların kız çoğunluğu yapmak istedikleri aktivitelerde ve eve giriş çıkış saatlerinde birlikte yaşadıkları aileleri ve partnerleri tarafından sıkıntı yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Toplumsal cinsiyete dair normlar zamanla birlikte değişmektedir. Kadın katılımcılardan biri "*kadın olduğum için makyajıma, kıyafetime, konuşmama karışılıyor*" ifadesini paylaşırken, diğer bir kadın katılımcı deneyimini "*Ailem kız olduğum için süslenmemi ister ve bir dediğimi iki etmezler, ben istiyorum dedikten sonra her şeyi alırlar*" diye dile getirmiştir. Kadın geçmişten günümüze bir güzellik mitiyle anılarak varlığını sürdürmüştür. Ataerkil toplumsal sistemin baskısı ile kadınlar güzellik bağlamlarına bağlı kılınmış ve kadınların beklenen güzellik algısına uymaları baskısı ile kadınlar üzerindeki erkek baskısı artmıştır. Ataerkil sistemin uygun gördüğü sınırlar çerçevesinde kadınlar kendilerini isteseler de istemeseler de güzelliğe dair toplumsal normları gerçekleştirirken bulmuşlardır. Bunlar bakımlı olmak, dar veya bol giyinmek, kapalı veya açık giyinmek, makyaj yapmak, dönemin modasına göre zayıf veya şişman olmak vb. şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar kendilerini ataerkil sistemin inancına göre bir güzellik algısını gerçekleştirmeye mecbur hissettirilmiştir (Uğurlu, 2015).

Kadın cinayetleri, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili sebeplerle öldürülmelerini açıklamaktadır. Türkiye’deki kadınları şiddetten korumaya yönelik uygulamaların çoğunluğu yine geleneksel yaklaşım ile kadını eve hapseden ataerkil sistemi destekleyici şekilde sonuçlanmaktadır. Elektronik kelepçe gibi koruyucu uygulamalar kadının yaşadığı eve göre takip mesafesiyle ayarlandığı için kadın kendini yine evinde güvende hissetmekte ve dolayısıyla kendini eve kapatan sisteme mecburen uymaktadır. Bu koruyucu uygulama da kadına yönelik şiddeti önlemeyi amaçlarken, maalesef kadını baskılayan erkil sistemi tamamlayıcı olmaktadır (Gazioğlu, 2013). Katılımcıların deneyimlerini paylaştığı şu cümleler kadının karar alma özgürlüğünün hiçe sayıldığını açıkça göstermektedir; *“16 yaş civarımdayken erkeğin sevgilisi olabilir ama kızların olamaz anlayışına şahit olmuştum”, “Tek bayan olduğum için dolmuştan ilk durakta inmek zorunda kaldım”, “Kadınların miras hakkından yararlanamadığını ve üstüne bir de hakaret işittiklerini yakın akrabalarım tarafından şahit oldum”, “Bir erkek sırf beni seviyor diye benim de onu sevmem gerektiği konusunda baskı yaptı”*. Bu ifadeler aynı zamanda sosyal medyadan, televizyonlardan, gazetelerden sürekli okuduğumuz kadına yönelik şiddetin birer sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Şiddet, günümüzde göz ardı edilemeyecek bir konu haline gelmiştir. Şiddet olayları gittikçe artmakta, verdiği zararların boyutları her geçen gün daha kötü bir hal almaktadır. Sadece şiddeti uygulayan ve mağdur olan tarafı değil, aynı zamanda toplumda yaşayan diğer bireyleri de ruhsal sağlık, huzur, mutluluk, refah düzeyleri açısından olumsuz etkilemektedir. Şiddetin bu kadar yaygınlaşma sebebi olarak; toplumsal olarak şiddeti normal yaşamın bir parçası olarak kabul etmek, şiddeti görmezden gelmek, yok saymak, olağan saymak, şiddetin ne

demek olduğunu ve getirebileceği zararları bilememek kabul edilebilir. Kadınlar eğitim seviyeleri fark etmeksizin çoğunlukla uğradıkları şiddete karşı boyun eğmekte ve sessiz kalmaktadırlar. Şiddet sonucunda ciddi travmalar yaşanmaktadır. Şiddet karşısında sessiz kalış toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının henüz tam olarak kavranmadığının göstergesidir.

Hemşirelik mesleğinin kadın ağırlıklı bir meslek olması nedeniyle toplumsal cinsiyet önyargularından payına düşeni fazlaca aldığı düşünülebilir. Çalışmadan elde edilen bulgular bu düşünceyi desteklemektedir.

Kadın sağlığını değerlendirirken kadının hayatı bütüncül ele alınmalı, hemşire sağlıklı veya hasta bir kadın ile iletişime geçtiğinde kadının hayatına dair doğru verileri toplayabilmelidir. Sağlıklı veya hasta kadının öyküsü alınırken kadının hayatındaki şiddet varlığı uygun şekilde sorgulanmalıdır. Şiddet mağduru kadınların muayeneleri yapılırken mağdurun hem fiziksel hem psikolojik ihtiyaçları belirlenmelidir. Bu alanda görev alan tüm hemşireler insan hakları, etik ve mesleki kodlar doğrultusunda şiddet mağduru kadını tanıma, kendini suçlamadan sorununu dile getirmede cesaretlendirme, mahremiyetini ve güvenliğini sağlama, uygun veri toplama gibi gerekli profesyonel yaklaşımları uygulamaları önemlidir. Kadınlara yasal hakları ve başvurabilecekleri destek kurumları ile ilgili rehberlik almaları önerilir. Bu önerilerin yerine getirilebilmesi için; eğitimin her alanındaki müfredata şiddetin tanımı, kadın, aile ve toplum sağlığına etkileri, mesleki ve bireysel görev/sorumluluklar eklenmelidir.

KAYNAKÇA

Akyüz A, Yavan T, Şahiner G, Kılıç A. (2012). Domestic violence and woman's reproductive health: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 17(6), 514–518.

Birleşmiş Milletler. (BM). Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış Pekin + 5 Başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Özel Oturum Kararları. 2000.

Bora A. (2012). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Dinç Kahraman, S. (2010). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 3 (1), 30-35.

Dişsiz M, Şahin N H. (2008). Evrensel bir kadın sağlığı sorunu: Kadına yönelik şiddet. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 1(1), 51-58.

Ecevit Y. (2011). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2307, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1304.

Gazioğlu E. (2013). Kadın Cinayetleri: Kavramsallaştırma ve Sorunlu Yaklaşımlar; Sosyal Politika Çalışmaları, 7(30), 89-100.

Gellman RA, Waack-Delucia JL. (2006). Predicting school violence: A Comparison of violent and nonviolent male students on attitudes toward violence, exposure level to violence, and PTSD Sypmtomatology, Psychology in the Schools, 43(5), 591-598

Jansen HAFM, Yüksel İ, Çağatay P. (2009). Prevalence of violence against women, Turkish Republic Prime Ministry Directorate General on the Status of Women, National Research on Domestic Violence Against Women in Turkey, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık, pp.45-69.

Kanbay Y, Işık E, Yavuzaslan M, Keleş S. (2012). Hemşirelik öğrencilerinin kadına yönelik aile içi şiddetle ilgili görüş ve tutumlarının belirlenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1(2).

Karabulutlu Ö. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin şiddet konusundaki görüş ve deneyimleri. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 26–36

Kılıç B, Korkmaz M, Aras G, Yücel A S, Gümüşdağ H, Kartal A. (2014). Fiziksel şiddet gören kadınlarda ortopedik travmalar ve şiddete uğrayan kadınların şiddet algısının toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı açısından uygulamalı bir örneği. Akademik Bakış Dergisi, 41.

Ortabag T, Ozdemir S, Bebis H, Ceylan S. (2014). Perspectives of young adult men regarding violence against women: a cross-sectional study from Turkey. Journal of Family Violence, 29(6), 665-674

Sabancıoğulları S, Taşkın Yılmaz F, Ar E, Çakmaktepe G. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin kadına yönelik şiddete ve şiddette mesleki role ilişkin tutumları, benlik saygıları ve etkileyen faktörler. Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD), 13(1), 35-43.

Şafak Ş, Çopur Z, Özkan M. (2006). Çocukların evle ilgili faaliyetlere harcadıkları zamanın incelenmesi. www.sdergi.hacettepe.edu.tr/sszcmao.pdf. (Erişim:13.03.2018).

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2015). Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık

Tuncay S. (2000). Türkiye’de Gençlik Sorunlarının Psikolojik Boyutu. Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt:1 Sayı:1

Turan N, Öztürk A, Kaya H, Atabek Aştı T. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Hemşirelik. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 4(1), 167-173.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı. (2018). Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge.

(1993).

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_b elgeler/kadina_karsi_siddet/BM%20Kad%C4%B1na%20Kar %C5%9F%C4%B1%20%C5%9Eiddetin%20Ortadan%20Kal d%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1na%20Dair%20Bildirges i%2020.12.1993.pdf. Erişim:14.03.2018.

Uğurlu Ö. (2015). Kadının Benlik Sunumunun Güncel Bir Aracı Olarak Sosyal Ağlar Bir Tasarım Unsuru: Kusursuzlaştırma. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8/1.

World Health Organization (WHO) (2005). Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women, Initial Result on Prevalance, Health Outcomes Women's Responses, Genova.

World Health Organization (WHO)(2002) World Report on Violence and Health. Geneva

Yount KM, Halim N, Hynes M, Hillman ER. (2011). Response effects to attitudinal questions about domestic violence against women: A comparative perspective. Social Science Research, 40, 873-884.

Yörükoğlu A. (1999). Öğrenciler, Öğretim Üyeleri, Anne ve Babalar Yönünden Gençliğin Eğitimi, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ISBN : 978-975-2489-10-3